

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Historický ústav

DISERTAČNÍ PRÁCE

2022

Mgr. et Mgr. Marie Boukalová

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Historický ústav

Nižší šlechta v předbělohorské době. Politické, sociální a kulturní poměry v Čáslavském kraji

Disertační práce

Autor: Mgr. et Mgr. Marie Boukalová
Studijní program: P7105 – Historické vědy
Studijní obor: DR-CDE České a československé dějiny
Vedoucí práce: doc. PhDr. Zdeněk Beran, Ph.D.

Hradec Králové, 2022

Zadání disertační práce

Autor: Mgr. Marie Boukalová

Studium: F15DP0004

Studijní program: P7105 Historické vědy

Studijní obor: České a československé dějiny

Název disertační práce: **Nižší šlechta v předbělohorské době. Politické, sociální a kulturní poměry v Čáslavském kraji.**

Název disertační práce AJ: Lower Nobility in the Pre-Mountain Period. Political, Social and Cultural Relations in the Čáslav Region.

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Projekt disertační práce s názvem *Nižší šlechta v předbělohorské době. Politické, sociální a kulturní poměry v Čáslavském kraji* se zaměřuje na život nižší šlechty v období mezi uzavřením nižšího šlechtického stavu na počátku 16. století, právně ukotveném ve Vladislavském zřízení zemském, a zásadními společenskými proměnami na území tehdejšího Čáslavského kraje, spojenými s propuknutím a následným potlačením českého stavovského povstání a z toho vyplývajícím vydáním Obnoveného zřízení zemského, kdy došlo ke změně stavovských práv a rekatolizaci, což s ohledem na konfesní rozložení Čáslavska znamenalo změnu zásadní. Problematika nižší šlechty v 16. století přitom není dosud adekvátním způsobem zpracována a má asymetrickým způsobem těžiště v jihočeské oblasti. Předkládaný projekt tak představuje významný počín, jehož výsledkem bude originální zpracování dílčích badatelských problémů, stejně jako rozšíření probádané "rytířské" tematiky o východočeský prostor. Práce tak rovněž zásadním způsobem obohatí naše poznání raně novověkých dějin části východočeského regionu.

Václav BŮŽEK, *Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předbělohorských Čech*, Praha 1996.

Václav BŮŽEK, *Rytíři renesančních Čech*, Praha 1995.

Václav Bůžek, *Šlechta raného novověku v českém dějepisectví devadesátých let*, Opera Historica 7, 1999, s. 5–28.

Václav BŮŽEK, *Úvěrové podnikání nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, Praha 1989.

Jaroslav ČECHURA, *Šlechtický podnikatelský velkostatek v předbělohorských Čechách*, Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et Historica 4, 1994, 145–160.

Václav ČERNÝ, *Hospodářské instrukce. Přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku v XV. –XIX. století*, Praha 1930.

Josef ERŠIL, *České stavovství a pohusitský katolicismus. K problematice vzájemného vztahu*, Folia Historica Bohemica 6, 1984, s. 99–106.

Jan HALADA, *Lexikon české šlechty*. Praha 1992.

František HRUBÝ, *Z hospodářských převratů českých v století XV. a XVI.*, Český časopis historický, 1924, s. 205.

Josef JANÁČEK, *České dějiny: Doba předbělohorská*, 1. díl. 1526–1547, 1. část, Praha 1968.

Jiří JUROK, *Česká šlechta a feudalita ve středověku a raném novověku. Majetková a sociální struktura, politická moc a kulturní reprezentace šlechty a feudality v českém státě ve 13.–první polovině 17. století*, Nový Jičín 2000.

Jiří JUROK, *Šlechtické zemské úřady a rodová majetková moc v předbělohorských Čechách a na Moravě (1526–1620)*, Časopis Matice moravské 109, 1991, s. 239–251.

Marie KOLDINSKÁ, *Každodennost renesančního aristokrata*, Praha-Litomyšl 2001.

František KOREŠ, *Moc, válka a společenský vzestup v dějinách rodu Robmhápů ze Suché od 16. do 18. století a jejich rodinné paměti*, Opera historica, roč. 16, 2015, č. 1, s. 100–148.

Kamil KROFTA, *Bílá Hora*, Praha 1913.

Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, Praha 2004.

Alois MÍKA, *Majetkové rozvrstvení české šlechty v předbělohorském období*, Sborník historický 15, 1967, s. 45–75.

Jaroslav PÁNEK, *České dějiny 1526–1620: Úvodem ke sborníku o předbělohorské době*, Folia Historica Bohemica 11, 1987, s. 7–24.

Jaroslav PÁNEK, *K sněmovní politice Ferdinanda I. (králův pokus o manipulaci českých stavů na generálním sněmu v roce 1557)*, Folia Historica Bohemica 2, 1980, s. 209–240.

Jaroslav PÁNEK, *Stavovská opozice a její zápas s Habsburky 1547–1577*, Praha 1982.

Jaroslav PÁNEK, *Stavovství v předbělohorské době*, in: Folia Historica Bohemica 6, 1984, s. 163–105.

Jiří PEŠEK – Bohdan ZILYNSKYJ, *Městský stav v boji se šlechtou na počátku 16. století*, Folia Historica Bohemica 6, 1984, s. 137–155.

Jan PELANT, *Erby české, moravské a slezské šlechty*, Praha 2013.

Petr VOREL, *Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15. –17. století*, Pardubice 2001.

Garantující
pracoviště: Historický ústav,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: doc. PhDr. Zdeněk Beran, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 22.1.2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto disertační práci vypracovala pod vedením doc. PhDr. Zdeňka Berana, Ph.D. samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 4. 4. 2022

Anotace

BOUKALOVÁ, Marie, *Nižší šlechta v předbělohorské době. Politické, sociální a kulturní poměry v Čáslavském kraji*. Disertační práce, Historický ústav, Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, Hradec Králové 2022, 267 s.

Projekt disertační práce s názvem *Nižší šlechta v předbělohorské době. Politické, sociální a kulturní poměry v Čáslavském kraji* se zaměřuje na život nižší šlechty v období mezi uzavřením nižšího šlechtického stavu na počátku 16. století, právně ukotveným ve *Vladislavském zřízení zemském*, a zásadními společenskými proměnami na území tehdejšího Čáslavského kraje v první čtvrtině 17. století, spojenými s propuknutím a následným potlačením českého stavovského povstání a z toho vyplývajícím vydáním *Obnoveného zřízení zemského*. V pobělohorské době došlo ke změně stavovských práv a rekatolizaci, což s ohledem na konfesní strukturu Čáslavska znamenalo změnu zásadní. Problematika nižší šlechty v 16. století není dosud v české historiografii adekvátním způsobem zpracována a má asymetrickým způsobem těžiště v jihočeské oblasti. Předkládaný projekt tak představuje cenný počín, jehož výsledkem bude originální zpracování dílčích badatelských problémů, stejně jako rozšíření probádané „rytířské“ tematiky o daný prostor. Práce tak rovněž zásadním způsobem obohatí naše poznání raně novověkých dějin části východočeského a středočeského regionu.

Klíčová slova: nižší šlechta; raný novověk; 1526–1620; Čáslavský kraj; sociální dějiny.

Abstract

BOUKALOVÁ, Marie, *Lower Nobility in the Pre-White Mountain Period. Political, Social and Cultural Relations in the Čáslav Region*. Dissertation thesis. Institute of History, Philosophical Faculty University of Hradec Králové, Hradec Králové 2022, 267 pp.

The dissertation thesis "The Lower Nobility in the Pre-White Mountain Period. Political, Social and Cultural Relations in the Čáslav Region" focuses on the life of lower nobility class in the following period: From the issue of the Vladislaus Land Ordinance in 1500 to the issue of Revised Constitution of the Land in 1627, including the outbreak and suppression of Czech lower nobility class uprising in the years 1618–1620. These events caused the substantial changes in their rights and the return of Catholic supremacy. The Čáslav region is worth studying of these changes because the lower nobility, managing their estates there, were predominant class in the region in the time frame of above mentioned period. The research on this topic has been done for the South Bohemian area so far but the rest of Bohemia to be still covered; especially the whole region of Bohemia, which Caslav region is a part of.

Key words: lower nobility; early modern period; 1526–1620; Čáslav region; social history.

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu mé disertační práce doc. PhDr. Zdeňku Beranovi, Ph.D. za odborné vedení, poskytnutí rad důležitých pro mou práci, podporu i trpělivost. Za podporu během celé doby studia bych také chtěla poděkovat doc. PhDr. Veronice Středové, Ph.D. Mé poděkování též patří pracovníkům NA v Praze, MZA v Brně, SOkA Kutná Hora, SOkA Havlíčkův Brod a SOkA Chrudim za rady a vstřícnou pomoc při dohledávání pramenů. Dále děkuji Pavlu Komárkovi za poskytnutí potřebné literatury a PaedDr. Olze Vlachové za jazykovou korekturu práce. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat manželovi a mamince za kritické připomínky k mé práci i podporu a celé své rodině za trpělivost se mnou v době studií i psaní této práce.

Obsah

Úvod.....	1
1 Stav a možnosti výzkumu nižší šlechty v předbělohorské době.....	10
1.1 Prameny a jejich edice.....	10
1.2 Historiografie, koncepty, metody.....	15
2 Rytířstvo v dobových právních normách.....	27
3 Nižší šlechta (nejen) na území Čáslavského kraje.....	40
4 Nižší šlechta Čáslavského kraje a politika.....	44
4.1 Ve službách státu, země a krále.....	45
4.2 Povyšování „čáslavského“ rytířstva do panského stavu.....	54
4.3 Rytířstvo Čáslavského kraje ve válce proti Turkům.....	58
4.4 „Čáslavští“ rytíři proti panovníkovi.....	60
5 Majetkové poměry nižší šlechty na Čáslavsku.....	63
5.1 Majetkové transakce nižší šlechty na „Čáslavsku“.....	64
5.2 Věno a obvěnění u „čáslavského“ rytířstva.....	73
5.3 Nižší šlechta Čáslavského kraje a její testamenty.....	76
6 Soužití nižší šlechty v Čáslavském kraji s ostatními společenskými vrstvami a jeho majetkoprávní aspekty.....	87
6.1 Doklady vzájemného soužití předbělohorského rytířstva Čáslavského kraje.....	87
6.2 Příklad komunikace předbělohorského „čáslavského“ rytířstva s církevní institucí.....	96
6.3 Komunikace rytířstva Čáslavského kraje s okolní šlechtou a městy v poddanských záležitostech.....	99
7 Život a reprezentace nižší šlechty Čáslavského kraje v předbělohorském období.....	125
7.1 Výchova a vzdělávání mladých rytířů z Čáslavského kraje.....	125
7.2 Kavalírské cesty a nižší šlechta Čáslavského kraje.....	129
7.3 Sídla nižší šlechty na území Čáslavského kraje.....	133

7.4 Deklarace sociálního statutu předbělohorského rytířstva na Čáslavsku.....	143
8 Konfese nižší šlechty Čáslavského kraje	150
9 Dopady „Bílé hory“ na rytířstvo Čáslavského kraje	158
10 Druhý život „čáslavského“ rytířstva předbělohorské doby.....	177
Závěr	182
Seznam zkratk	188
Prameny a literatura	189
Prameny nevydané	189
Prameny vydané	193
Literatura	196
Internetové zdroje.....	219
Jmenný rejstřík	220
Místní rejstřík.....	244
Seznam příloh.....	254

Úvod

Disertační práce s titulem „*Nižší šlechta v předbělohorské době. Politické, sociální a kulturní poměry v Čáslavském kraji*“ si v první řadě klade za cíl představit působení rytířského stavu na území Čáslavského kraje od počátku 16. století až po bitvu na Bílé hoře včetně dílčích přesahů do dvacátých let 17. století, v nichž docházelo k zásadním politickým, sociálním i náboženským změnám v českém státě. Zejména majetkové konfiskace silně ovlivnily následné složení společenské vrstvy, do níž rytířstvo Čáslavského kraje nepochybně patřilo. Samotná práce navazuje na mé předchozí bádání nižší šlechty sídlící v oblasti Čáslavského kraje v předbělohorském období, pro něž jsem v letech 2016 až 2019 získala podporu v projektech Specifického výzkumu Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové.

Čáslavský kraj (Příloha A.1 a A.2) vždy byl a stále je specifický svou geografickou polohou. Zatímco oblast v okolí krajského města Čáslav je poměrně rovinatá, ačkoliv je od ní hřeben Železných hor na dohled a nachází se v oblasti Českomoravské vrchoviny, již od Golčova Jeníkova se krajina začíná pozvolna zvedat, přechází ve vysočinu¹ a pokračuje až ke Žďárským vrchům. Právě díky rozdílnému terénu i podnebí se život obyvatelstva Čáslavského kraje od sebe navzájem lišil, a to s ohledem na místo, v němž žili.

Pro osídlení tohoto kraje nejen dnes, ale také v raném novověku, byly velmi důležité řeky Doubrava a Sázava. Údolí řeky Doubravy se vine v podhůří Železných hor. Její okolí poblíž samotného krajského města (po jejím sestupu z Vysočiny) bylo vždy velmi bohaté na úrodu. V této krajině se zřejmě již od středověku nacházely vinice,² chmelnice a rybníky. Podle Emanuela Chramosta lze velké zásluhy za rozvoj oblasti připisovat zakladatelské činnosti Karla IV., jenž ve 14. století vlastnil nedaleký hrad Žleby a lichnické panství.³ Chramosta

¹ Golčovým Jeníkovem dnes také začíná kraj Vysočina.

² To mohou dokládat také pomístní názvy, jakými jsou např. Vinaře či Vinice.

³ Emanuel CHRAMOSTA, *Knih pamětní fil. školy Kněžické počínaje od založení školy v roku 1830. Školní kronika od roku 1815 do roku 1895 s dějepisným úvodem, jež dle nálezů a různých poznámek sebraných v letech 1892–1915 sestavil Emanuel Chramosta, t. č. řídicí učitel, s. 15.*

však svá tvrzení neopírá o žádné prameny, není tedy zcela jisté, zda tomu tak bylo doopravdy.

V železnohorském podhůří a nejbližším okolí Čáslavi se v raném novověku nejčastěji pěstovala pšenice, žito, oves a v jednom případě je dokonce v písemném prameni zmiňována také rýže, což je poměrně neobvyklé, ale ne nemožné.⁴ V okolí Čáslavi se dařilo (a dodnes daří) také ovocným stromům, luštěninám a dalším plodinám. V 16. a na počátku 17. století se místní obyvatelstvo živilo převážně chovem dobytka a drobného domácího zvířectva, což dokládají také záznamy například v dochované trhové knize Ronova nad Doubravou.⁵ V 16. století, kdy bylo podnikání šlechty na vzestupu, umožnila řeka Doubrava i okolní krajina místním majitelům panství také vstoupit do tohoto ekonomického odvětví, což se projevilo především na provozování zdejších mlýnů a pivovarů.

Pokud bychom se vydali proti proudu Doubravy (od Čáslavi směrem k Chotěboři), zjistili bychom, že se terén i podnebí Čáslavského kraje postupně proměňuje ve stále drsnější krajinu. Oproti okolí Čáslavi, kde bylo možné úspěšně pěstovat téměř jakoukoliv plodinu a na zdejších pastvinách volně chovat dobytek i drobné zvířectvo, v okolí Chotěboře se nacházely skalnaté a hluboké lesy.

Podobně tomu bylo (a stále je) i v povodí řeky Sázavy. Oblast kolem Světlé nad Sázavou, Lipnice nad Sázavou či Ledče nad Sázavou byla taktéž hustě zalesněná. Drsné, dalo by se říci horské, podnebí umožňovalo místnímu obyvatelstvu pěstování pouze méně náročných plodin, jakými byl oves a žito. O co méně bylo v této oblasti polností, o to více se zde dařilo rybníkářství. Dle dostupných informací se jen na panství Lipnice ve dvacátých letech 17. století nacházelo devatenáct rybníků, přičemž dvanáct z nich bylo určeno k rybolovu.⁶

⁴ SOA Hradec Králové, SOkA Chrudim, f. Archiv města Ronov nad Doubravou (dále jen AMR), Kniha gruntovní městečka Ronova 1561–1604, inv. č. 51, kn. 3, fol. 76r/72r; Marie BLÁHOVÁ, *Trhová kniha Ronova nad Doubravou z let 1561–1604*. Diplomová práce, Katedra pomocných věd historických a archivnictví, FF UHK, Hradec Králové 2016, s. 56.

⁵ SOA Hradec Králové, SOkA Chrudim, f. AMR, inv. č. 51, kn. 3; Marie BLÁHOVÁ, *Trhová kniha Ronova nad Doubravou z let 1561–1604*. Diplomová práce, Katedra pomocných věd historických a archivnictví, Hradec Králové 2016.

⁶ Tomáš V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 2. díl, Praha 1883, s. 698; Marie BOUKALOVÁ, *Ronov nad Doubravou a Lipnice nad Sázavou. Život města a městečka Čáslavského kraje ve 2. polovině 16. století a vliv okolní krajiny na jejich vývoj*, in: Mesto a jeho

Zajímavé je také to, že zatímco se z pramenů dochovaných z okolí města Čáslav nelze dozvědět, zda se místní obyvatelstvo živilo pouze hospodařením či si „přilepšovalo“ lovem, z okolí Lipnice nad Sázavou takové zprávy máme. Zdejší poddaní totiž roku 1594 dokonce získali od Jana Rudolfa Trčky z Lípy právo na svobodný lov velké zvěře, zajíců a vlků. Avšak dít se tak smělo nejdále půl míle od Lipnice. Zda se jednalo také o bezpečnostní opatření právě kvůli hlubokým lesům a vlkům, kteří je obývali, není zcela jasné. Je to však pravděpodobné.⁷

Vzhledem k tomu, že se Čáslavský kraj nacházel na pomezí Čech a Moravy a nacházela se zde významná města Kutná Hora a Čáslav, procházely krajem také důležité obchodní cesty. Již ve středověku se z Prahy do Olomouce a Brna táhla přes Čáslav, Ronov nad Doubravou a poté Heřmanův Městec tzv. Trstenická stezka.⁸ Zároveň (taktéž z Prahy) procházela přes Čáslavský kraj od Čáslavi do Havlíčkova Brodu (přes Habry) do Jihlavy a Brna stezka Haberská (Jihlavská).⁹ Tyto cesty se staly základem pro budoucí silnice a byly klíčovými pro spojení nejen Čech s Moravou, ale dále také s Uhrami, Rakousy či Polskem.

Přestože byly krajské hranice zřejmé a ve většině případů kopírovaly hranice jednotlivých panství, docházelo k jejich drobným proměnám, a to především v okamžiku, kdy byly vsi náležící k Čáslavskému kraji prodávány do panství ležících v kraji jiném (a naopak). Čáslavský kraj byl rovněž hraničním krajem Království českého a přímo sousedil s Markrabstvím moravským, což se odráželo nejen v interakci české šlechty se šlechtou moravskou, ale také v odlišném vnímání a výkladu zemského práva a dovolávání se k němu a jeho nalézání – to se projevilo také v případě zabití polenského poddaného v „moravském“ Meziříčí nad Oslavou (dnes Velké Meziříčí), kdy bylo na tento čin pohlíženo oběma právy (polenští Zejdlicové na toto protiprávní jednání

historická krajina. Zborník príspevkov z rovnomennej konferencie, ed. J. Valo, Bratislava 2020, s. 13.

⁷ August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. 12. díl. *Čáslavsko*, Praha 1936, s. 74; M. BOUKALOVÁ, *Ronov nad Doubravou a Lipnice nad Sázavou*, s. 13.

⁸ Eva SEMOTANOVÁ, *Historická geografie Českých zemí*, Praha 1998, s. 177; Ivan VÁVRA, *Trstenická stezka*, *Historická geografie* 6, 1971, s. 86.

⁹ E. SEMOTANOVÁ, *Historická geografie Českých zemí*, s. 177.

nahlíželi z hlediska českého zemského práva, město Meziříčí naopak z pohledu práva moravského), z čehož plynuly také následné neshody.

Ačkoliv je snahou této disertační práce zabývat se nižší šlechtou v Čáslavském kraji komplexně – tedy zahrnovat také vladyky, zemany a další osoby, které k tomuto stavu příslušely – fakticky jsou tematizovány především dějiny rytířstva přebývajících v kraji. Ostatní zástupci nižší šlechty se totiž v pramenech týkajících se Čáslavska téměř nevyskytují, a pokud ano, ve většině případů titul vladyka koresponduje s titulem rytíř.

Jak již napovídá podnázev této práce, s ohledem na nižší šlechtu (s důrazem na rytířstvo, které bylo v Čáslavském kraji zastoupeno nejvíce) jsou v této disertaci sledovány tři aspekty, jež „čáslavské“ rytířstvo ovlivňovaly a zároveň byly důsledkem jeho veřejného i soukromého života. Samotná problematika nižší šlechty raného novověku je velmi obtížná, a ačkoliv je mnoho témat, která by bylo možné rozvíjet, staly se základem pro tuto práci především tři oblasti bádání, a to politická, sociální a kulturní, a od nich se také celý její text odvíjí. Vzhledem k tomu, že k jednotlivým probíraným tématům je dostupné jiné množství pramenů i literatury, bylo logicky nutné ke každému z nich přistupovat odlišným způsobem i rozdílnými metodami.

Pro správné uchopení tématu je v první řadě neodmyslitelně nutné nahlédnout do dobových norem, v nichž se tituly, jakými jsou rytíři či vladykové, vyskytují a jsou v nich ukotveny. Tyto prameny také poměrně přesně reflektují vývoj této společenské vrstvy, její postavení v rámci správního i soudního systému Království českého v dané době a zároveň z nich lze do jisté míry rozpoznat vztahy nejen mezi nižší šlechtou a panovníkem, ale také mezi rytířstvem a ostatními společenskými vrstvami (ať už se jedná o panstvo, měšťany a další). Proto je těmto normám věnována jedna z prvních kapitol.

Tomu, jakým způsobem se rytířstvo z Čáslavského kraje zapojovalo do politiky, ať už té krajské či zemské, se věnuje další z kapitol. Podstatný však byl také jeho postoj k panovníkovi. Ačkoliv se totiž někteří aktivně zapojovali po boku českého krále například do válek proti Turkům, nebo se účastnili tzv. kavalírských cest, byli i tací, kteří se ke králi ve vypjatých situacích otočili zády. A nebylo tomu jen v době stavovského povstání po roce 1618,

ale někteří se připojili již k účastníkům odboje proti Ferdinandu I. v polovině 16. století.

Díky dostupným archivním pramenům dnes můžeme poměrně dobře vytvořit přehled rytířů, kteří se podíleli na krajské správě v Čáslavském kraji jakožto hejtmané. Na základě těchto dokumentů je tudíž možné přímou metodou doplněnou příslušnou literaturou vytvořit obraz fungování tohoto územního celku dotvořeného konkrétními jmény těch, kteří se ho účastnili. Jiné je to ale s úřady zemskými. Dohledávat jména rytířů, kteří žili na území Čáslavského kraje a jejichž kariéra vystoupala až do výšin zemských úřadů, je poměrně problematické. Nejvíce informací lze vylézt z edice *Sněmy české*¹⁰. Jedná se o velmi zdolnou práci s ne příliš bohatým výsledkem. Navíc pokud se v průběhu bádání informací, týkajících se osob angažujících se na této úrovni státní politiky, nashromáždí více, lze předpokládat (což se také v tomto výzkumu potvrzuje), že tito šlechtici (spolu se svými potomky) postupně vystoupili ze stavu rytířského a přesunuli se do stavu panského – pro ukázkou zmiňme například známé Trčky z Lípy či Zejdlice ze Šenfeldu. S ohledem na dostupnost primárních pramenů je tedy zřejmé, že nelze zachytit všechny rytíře z tzv. Čáslavska, kteří sloužili v zemských úřadech. Z tohoto důvodu se kapitola zaměřená na tuto problematiku pohybuje převážně v rovině sondy, již dále doplňují poznatky z odborné literatury náležitě konfrontované s dostupnými sekundárními prameny.

Podobný přístup bylo nutné zaujmout také v následujících dvou částech práce, které se zabývají účastí rytířstva na tažení proti Turkům do Uher a postupem jednotlivých zástupců nižší šlechty Čáslavského kraje proti Ferdinandu I. Habsburskému. V prvním případě se dochovaly pouze zmínky o zapojení se do války, a to v rámci poslední vůle Jiřího Amchy, kterou tento šlechtic sepsal před odjezdem do Uher, a další pak v dokumentech z následného soudního sporu o Amchovo dědictví, z něhož vyplývá, že tento rytíř v Uhrách

¹⁰ *Sněmy české, od léta 1526 až po naši dobu*, Praha 1877; *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu (1546–1557)*, 2. díl, Praha 1880; *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, 7. díl, edd. Antonín Gindely – František Dvorský – Julius Pažout, Praha 1891; *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, 8. díl, Praha 1895; *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu. 1600–1604*, 10. díl, František Dvorský, Praha 1900.

padl. Ve druhém případě se dochovala jména tří rytířů, kteří vypověděli panovníkovi poslušnost a byli za tuto svou odbojovou činnost potrestáni.

Práce je rozdělena do několika tematických celků, přičemž základními badatelskými aspekty byly politické, sociální a kulturní poměry nižší šlechty na území Čáslavského kraje. Metody, jež byly pro zpracování tohoto tématu užity, se v jednotlivých kapitolách od sebe liší, a to především v závislosti na množství dochovaných pramenů i literatury. Zároveň jsou sledované poměry v příslušné oblasti zasazovány do širšího politického a sociálního kontextu.

Zatímco první kapitoly této práce využívají ve větší míře poznatků relevantní odborné literatury, následující část textu zabývající se sociální problematikou nižší šlechty v Čáslavském kraji se již zcela zásadně opírá o dokumenty archivní povahy, což se promítá také ve změně přístupu k psanému textu i využívané metodologii. Ačkoliv se i nadále (především v oblasti majetkových a sociálních poměrů) jedná o sondy do života nižší šlechty na Čáslavsku, není v této práci možné pojmout a představit všechny nabyté poznatky k dané problematice a vytvořit z nich konzistentní text, a tak jsou dále reflektována historická fakta s ohledem na jejich typičnost. Díky tomu je následně možné je v rámci jejich vzájemné komparace vyhodnotit a stanovit určité závěry pro zkoumanou oblast. Rozbor těchto pramenů je řazen chronologicky pro usnadnění orientace v čase i v prostoru. Je zde tedy kombinován přístup synchronní s diachronním. V oblasti šlechtického majetku se však nelze vyhnout ani přístupu k informacím ze statistického hlediska. Ovšem ani v tomto případě se poznatky získané z velkého množství primárních pramenů neobejdou bez konfrontace s literaturou, a to zejména s tou, jež se pro obdobné téma týká jiných geografických oblastí.

Posledním zkoumaným aspektem života nižší šlechty v Čáslavském kraji v předbělohorském období je oblast kultury a konfese. Pro podrobné zpracování se jedná o velmi náročné téma, což je dáno především obtížnou dostupností informací týkajících se daného kraje a nedostatkem pramenů. V oblasti kultury (v širším slova smyslu) se práce zaměřuje na šlechtickou stavební činnosti. Na základě pozůstatků budov či jejich přestaveb, které se v této oblasti z období 16. a počátku 17. století dochovaly, lze vypožorovat, jakým způsobem nižší

šlechta žila, jak budovala či měnila svá sídla, a tím také, do jaké míry byla movitá. Čáslavští rytíři svou pozornost ale neupírali pouze k výstavbě vlastních sídel. V mnoha případech se podíleli na vzniku nových kostelů (např. Robmháповé ze Suché, kteří dotovali stavbu kostela sv. Kříže v Ronově nad Doubravou), přenášení far a farních kostelů na dostupnější místo (např. Kuneš Bohdanecký z Hodkova, který přenesl titul farního kostela ze vsi Markovice do města Žleby), či byli donátory kostelů (z jejich popudu byly vyráběny relikviáře, lity zvony apod.). Ačkoliv by se mohlo zdát, že se do dnešní doby muselo dochovat mnoho takovýchto indicií vedoucích k odhalení mecenášství „čáslavských“ rytířů a jejich vztahu k dobové kultuře, není tomu tak. Předmětů, které se dochovaly a mohly by o těchto minulých aktivitách vypovídat, není mnoho – mnohé zvony byly zrekvírovány pro válečné účely, portréty se nedochovaly a ani zmínky o šlechtických knihovnách na Čáslavsku nejsou dohledatelné (hovoříme-li o nižší šlechtě). Bohužel dnes není možné ani rozkrýt, zda se tito rytíři účastnili slavností, zda se na jejich panstvích konala nějaká divadelní představení, nebo jak probíhal jejich každodenní život. Dochované prameny jsou totiž převážně úřední povahy, a tak z nich lze vyčíst především hospodářské a právní záležitosti správy panství.

Z dostupné literatury však lze usuzovat, že se život rytířstva Čáslavského kraje nijak neodlišoval od života nižší šlechty v jiných částech Království českého. Také ono zřejmě kladlo důraz na svou reprezentaci – citelně je to znát na dochovaných šlechtických náhrobnících a epitafech. Zároveň se dochovaly prameny, které dokládají důraz těchto rytířů na vzdělání. Nejen že existují prameny, které vypovídají o studiu „čáslavských“ rytířů na školách v Čechách i v zahraničí, ale důležitost vzdělání je zmiňována i v testamentech, kde je na výuku nezletilých dětí často pamatováno.

Značně limitované jsou možnosti rekonstrukce konfesních poměrů. Využitelných písemných pramenů se totiž dochovalo minimum, a tak lze o náboženském smýšlení těchto šlechticů usuzovat především z hmotných památek (náhrobníky, epitafy, sakrální památky atp.) či z předpokladu, že se víra dědila z otce na syna a ke konverzím docházelo v 16. století minimálně. S ohledem na nedostatek písemných pramenů jsou kapitoly zaměřené na kulturní a konfesní

oblast založeny především na poznatcích odborné literatury, přičemž jsou využívány drobné sondy do prostředí rytířstva působícího v Čáslavském kraji.

Přestože je tato disertační práce časově vymezena tzv. předbělohorskou dobou čili obdobím od vydání *Vladislavského zřízení zemského* po bitvu na Bílé hoře, ukázalo se jako nezbytné využít dílčích sond a přesahů do období následujícího, v němž došlo k radikální proměně společenské struktury nejen v Čáslavském kraji, ale v celém Království českém.¹¹ Je nutné si uvědomit, že rytířstvo tvořilo na Čáslavsku nejpočetnější stavovskou skupinu. Zároveň se zde tato společenská vrstva skládala převážně z osob jiného vyznání než katolického – doklady máme o výskytu utrakvistů, evangelíků i členů Jednoty bratrské. Mnoho z nich se také přímo (účastí ve stavovském vojsku) i nepřímo (sponzorskými dary stavovskému vojsku a vysíláním vojáků) účastnilo stavovského povstání. Porážkou stavovského odboje tak byly překaženy veškeré jejich snahy o změnu politického systému v Království českém. Na základě rozsudků Konfiskační komise byli ti, kteří se odboje účastnili, zbaveni svého majetku (nutno podotknout, že majetek některých propadl státu úplně) a někteří byli nuceni odejít ze země. Opuštěná panství byla přidělena nové katolické šlechtě, mnohdy výše postavené a často nově příchozí ze zahraničí. Došlo tak ke zpretrhání staleté tradice, kdy byl Čáslavský kraj v rytířských rukách. Podkladem byly berní rejstříky pro Čáslavský kraj, na jejichž základě a díky

¹¹ V obecné rovině se šlechtou v období raného novověku (s přesahem i mimo předbělohorské období) v českém prostředí zabývá poměrně velké množství badatelů, viz Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha – Litomyšl 2002; Jiří JUROK, *Česká šlechta a feudalita ve středověku a raném novověku. Majetková a sociální struktura, politická moc a kulturní reprezentace šlechty a feudality v českém státě ve 13. – první polovině 17. století*, Nový Jičín 2000; Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, Praha 2004; Vítězslav PRCHAL, *Společenstvo hrdinů. Válka a reprezentační strategie českomoravské aristokracie 1550–1750*, Praha 2015, v zahraničí pak např. Sydney ANGLO, *Chivalry in the Renaissance*, Woodbridge 1990. Také na historickém ústavu FF UHK vzniklo několik diplomových prací zaměřených na sociální dějiny šlechty v jednotlivých krajích, viz Lenka EKLOVÁ, *Vývoj sociální struktury šlechty v Kouřimském kraji v 16. a na počátku 17. století*. Diplomová práce, Historický ústav, Filozofická fakulta Univerzita Hradec Králové, Hradec Králové 2005; Petra JIROUTOVÁ, *Vývoj sociální struktury šlechty v Čáslavském kraji v 16. a na počátku 17. století*. Diplomová práce, Historický ústav, Filozofická fakulta Univerzita Hradec Králové, Hradec Králové 2005; David MATOUŠEK, *Vývoj sociální struktury šlechty v Boleslavském kraji v 16. a na počátku 17. století*. Diplomová práce, Historický ústav, Filozofická fakulta Univerzita Hradec Králové, Hradec Králové 2007; Radoslav ŽENATA, *Vývoj sociální struktury šlechty v Hradeckém kraji v 16. a na počátku 17. století*. Diplomová práce, Historický ústav, Filozofická fakulta Univerzita Hradec Králové, Hradec Králové 2005.

statistickým a kvantitativním metodám bylo možné stanovit míru proměnlivosti osob v rámci nižší šlechty v kraji. Tyto poznatky byly poté komparovány s informacemi v dvoudílné knize Tomáše Václava Bílka¹² a následně konfrontovány s daty uvedenými v Deskách zemských.

Přestože začíná být problematice nižší šlechty v 16. století a na počátku 17. století v současné historiografii věnována stále větší pozornost, není dosud toto téma adekvátním způsobem zpracováno. Zároveň se v současné době těžiště tohoto výzkumu asymetrickým způsobem nachází v jihočeské oblasti.¹³ Dosažení alespoň dílčí rovnováhy je proto cílem této práce, která přináší originální zpracování dílčích badatelských problémů a představuje rozšíření probádané „rytířské“ tematiky o zkoumaný prostor.

12 Tomáš V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 1. díl, Praha 1882; Tomáš V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 2. díl, Praha 1883.

13 Centrem pro studium dějin zaměřených (nejen) na jihočeskou oblast je v současné době Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, jejíž Historický ústav se zaměřuje na výzkum dějin raného novověku, a to z hlediska všech společenských vrstev, ať už se jedná o sledování šlechty, měst či venkovského obyvatelstva. Mezi historiky působícími na tomto Historickém ústavu se řadí Václav Bůžek, František Koreš, Josef Hrdlička, Pavel Král, Ivo Cerman a mnozí další. Zmíníme jen některá díla z produkce tohoto ústavu, které jsou stěžejními také po tuto absolventskou práci: Václav BŮŽEK – František KOREŠ – Petr MAREŠ – Miroslav ŽITNÝ, *Rytíři renesančních Čech ve válkách*, Praha 2016; Václav BŮŽEK, *Šlechta raného novověku v českém dějepisectví devadesátých let*, *Opera historica* 7, 1999, s. 5–28; TÝŽ, *Úvěrové podnikání nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, Praha 1989; Josef HRDLÍČKA, *Hodovní stůl a dvorská společnost. Strava na raně novověkých aristokratických dvorech v českých zemích (1550–1650)*, České Budějovice 2000 a další.

1 Stav a možnosti výzkumu nižší šlechty v předbělohorské době

1.1 *Prameny a jejich edice*

Pozornost upřená ke studiu šlechty a její minulosti se objevovala snad již od samotného vzniku této společenské vrstvy. Vždyť i samotní šlechtici měli zájem na zkoumání a zaznamenání vlastní rodové historie, která se měla stát dokladem jejich významu, a mnohdy se je nebáli podložit smyšlenými rodovými legendami a pověstmi.¹⁴ Pokud bychom se však věnovali pouze dějinám tzv. šlechty předbělohorské, které se týká tato práce, stanou se pro jejich zkoumání velmi podstatnými prameny úřední provenience. Díky nim je totiž možné vysledovat, jak tato společenská vrstva fungovala, jakým způsobem řídila svá panství, jak komunikovala s ostatními obyvateli (nejen) daného kraje, či jak zasahovala do krajské i zemské politiky.

Pravděpodobně nejvíce dokumentů týkajících se nižší šlechty (nejen) z období raného novověku má majetkoprávní povahu. Poměrně podstatnými prameny pro tuto agendu jsou záznamy z Desk zemských, které jsou dnes uloženy v 1. oddělení Národního archivu.¹⁵ Nejen že totiž registrují tzv. zemskodeskový majetek a s ním spojenou agendu, jednotlivé půhony před zemský soud či zápisy dluhů dané společenské vrstvy (doplňme, že se netýkají pouze šlechty), ale jsou v nich implicitně obsaženy i informace například o vzájemných vztazích, sympatiích i antipatiích zúčastněných, ale také o vyznání jednotlivých účastníků řízení i fungování jednotlivých panství. Zároveň je v současné době přístup k tomuto prameni velmi usnadněn jeho digitalizací.¹⁶

Dalšími archiváliemi, které mohou být vodítkem pro rozšířování majetkových poměrů nižší šlechty, jsou dokumenty uložené ve Státních oblastních archivech. Fondy týkající se velkostatků, které se v těchto institucích nacházejí,

¹⁴ Snad nejznámější jsou snahy Rožmberků a práce Václava Březana, která vznikla z rožmberského popudu (viz *Životy posledních Rožmberků 1, 2*, ed. Jaroslav Pánek, Praha 1985).

¹⁵ Národní archiv v Praze (dál jen NA v Praze), 1. oddělení, f. Desky zemské větší (dále jen DZV).

¹⁶ NA v Praze, VadeMeCum. Dostupné online: Monasterium, dostupné online: <https://www.monasterium.net/mom/home> (cit. 27. 11. 2021).

jsou totiž zpravidla souborem pramenů rozkrývajících hospodářské a majetkové záležitosti spravovaných panství. Oblastním archivem, jenž spravuje tuto agendu, je Státní oblastní archiv v Hradci Králové, Archivním oddělení Zámorsk. Velkostatkové fondy pro tuto oblast však obsahují převážně dokumenty vzniklé až po bitvě na Bílé hoře (případně až po třicetileté válce), a nejsou tedy pro tuto práci příliš využitelné.

Vzhledem k tomu, že se dnes již zaniklý Čáslavský kraj rozkládal nejen na území Čech, ale také dnešní Moravy, jsou archivní dokumenty, které se vztahují k tématu této práce, uloženy také v Moravském zemském archivu. Podstatným pro tuto práci je pak fond Velkostatek Polná – Přibyslav a Pohled (č. f. 188), v němž jsou uloženy písemné doklady o hospodaření panství patřícího na přelomu 16. a 17. století Zejdlicům ze Šenfeldu (tomuto rytířskému a následně také panskému rodu se tato práce bude ještě věnovat). Nelze však opomenout ani další záležitosti polensko-přibyslavského panství, týkající se sociálních vazeb a komunikace majitelů panství s okolními zástupci stejné, ale i odlišné společenské vrstvy, jež tento fond spravuje.¹⁷

Pokud bychom se zaměřili na prameny zabývající se hospodářskou, společenskou a kulturní aktivitou nižší šlechty, nelze nezmínit fond Stará manipulace uložený v 1. oddělení Národního archivu v Praze. Jedná se o fond shromažďující dokumenty vzniklé z fungování nejvyšších zemských úřadů, kam patřila česká komora, místodržitelství a česká kancelář. Tento soubor tak zahrnuje písemnosti týkající se dějin země a vnitřních záležitostí jednotlivých statků z pohledu zemské správy. Zároveň obsahuje i jména osob, které v zemských úřadech figurovaly. Pro doplnění těchto dokumentů pak lze využít také dobové tituláře. Díky nim lze zjistit, do které společenské vrstvy v dané době dotyčné osoby příslušely. Pro příklad dobových titulářů zmiňme soupis Mikuláše Šuda ze Semanína,¹⁸ Brikcího z Lícka¹⁹ a dalších.²⁰

¹⁷ Moravský zemský archiv v Brně (dále jen MZV v Brně), f. Velkostatek Polná – Přibyslav a Pohled (č. f. 188), inv. č. 14, kn. č. 12.

¹⁸ Mikuláš ŠÚD ze SEMANÍNA, *Formy a Natule Listuov všelijakých, jichž stavové v tomto Království Českém voubec požívají. Přitom také jest Vytištěn: Tytulář Stavuoov Duchovního i světského*, s. 1. 1556.

¹⁹ Brikcí z LÍCKA, *Tytulové Stavuo Duchovního a Světského. Totiž Papeže, Císaře, Králův, Knižat, Hrabat, Kardynalův, Kurfirštuov, Arcibiskupuov, Biskupuov, Opatů, Proboštů, Administrátorů etc.*

Aby byl obraz existence „předbělohorského“ rytířstva (v tomto případě žijícího na území Čáslavského kraje) úplný, je nutné nahlédnout také do „nižších pater“ českých archivů. Oblast bývalého Čáslavského kraje je velmi zajímavá svým umístěním a tím, jak se s jeho polohou vyrovnala současná státní správa. Přestože by se dalo očekávat, že mnohé dokumenty k výzkumu tohoto tématu budou uloženy v oblastních archivech, kde se nacházejí písemnosti týkající se jednotlivých velkostatků, není tomu tak. Tyto fondy totiž povětšinou shromažďují písemnosti vzniklé až po třicetileté válce. Poměrně důležitým zdrojem informací pro zkoumání tohoto období a této společenské vrstvy se tak stávají dokumenty uložené ve Státních okresních archivech (pro zkoumanou oblast se jedná zvláště o písemnosti uložené v SOkA Havlíčkův Brod, Chrudim a Kutná Hora) a uspořádané do fondů věnovaných jednotlivým městům a obcím daného kraje. Tyto fondy shromažďují dokumenty nejrůznější povahy. Nejen že v nich lze nalézt úřední knihy či doklady majetkoprávní povahy, ale vyskytují se v nich také písemnosti zahrnující běžnou komunikaci mezi jednotlivými osobami či institucemi na území Čáslavského kraje.²¹

Velkou výhodou pro zpracování již zmíněného tématu je zeditování některých dobových dokumentů. Podstatným pro porozumění právnímu postavení jednotlivých společenských vrstev je zpracování dobových zákoníků. Ty ustanovují nejen soudní moc a to, jakou roli v právu a soudnictví raně novověké rytířstvo sehrávalo, ale rovněž jaká práva a povinnosti (nejen) k českému státu pro

Pánuov, Rytířuov, Vladyk, Měst některých, kdo jse jak a odkud piši v Království Českém, v Markrabství Moravském, V Knížetství Slezském, a což jse jich shledati odjinud z jiných přisedících zemí na tento čas mohlo, Praha 1534.

²⁰ *Formy a Natule Listuov všelijakých, jichž jedenkaždý v potřebách svých rozličných platně potřebovati můž. Přitom také jest i Tytulář Stavuo Duchovního i světského vnově sebrany a vytištěný. V Starém Městě Pražském odemne Jana Jitčinského vedle Privilegium od jeho milosti Císařské mně na to daného..., Praha 1567; Formy a Natule Listuov všelijakých, jichž jedenkaždý v potřebách svých rozličných platně potřebovati můž. Přitom také jest i Tytulář Stavuo Duchovního i světského vnově sebrany a vytištěný. V Starém Městě Pražském od Jiřka Černého v Impresí Dědicův dobré paměti J. Jitčinského vedle Privilegium..., Praha 1572.*

²¹ Tato práce čerpá převážně z fondů Archiv města Havlíčkův Brod, Archiv města Ledec nad Sázavou a Archiv města Světlá nad Sázavou uložených v SOkA Havlíčkův Brod. Dále pak z fondů Archiv města Čáslav, Archiv města Kaňk, Archiv města Kutná Hora, Archiv obce Čestín a Archiv obce Uhlířské Janovice ze SOkA Kutná Hora. Ze SOkA Chrudim se pak jedná o fond Archiv města Ronova a ze SOkA Jihlava Archiv města Polná a Archiv obce Kamenice. Archivy obcí uložených v SOkA Kolín využity nebyly z důvodu jiného časového či tematického zařazení.

něj na základě těchto kodexů vznikala. *Vladislavské zřízení zemské*²² se stalo právní normou celé předbělohorské éry, další zákoníky byly vytvořeny tehdejšími předními právníky, jakými byli Viktorín Kornel ze Všehrd²³ nebo Brikcí z Lícka²⁴ a Pavel Kristián z Koldína,²⁵ kteří se zabývali právem městským. Velmi zajímavou je práce Pavla Krále,²⁶ která se podrobně věnuje šlechtickým testamentům. Toto dílo obsahuje přepis velkého množství kšaftů osob právě z řad „čáslavského“ rytířstva. V neposlední řadě nelze také nezmínit ediční řadu *Archiv český*,²⁷ která se pro tuto práci stala nejvýraznějším a také nejpodstatnějším vydaným souborem dobových dokumentů, pokrývajícím prameny nejen z oblasti právní, ale také společenské a kulturní. Další důležitou edicí pramenů je *Codex juris municipalis*, který obsahuje privilegia (v tomto případě nekrálovských) měst.²⁸

Velmi zajímavý je příspěvek Františka Koreše,²⁹ který svůj článek zaměřil na zpracování rodových pamětí Robmhápů. Není příliš běžné, že by se takovýto druh písemného materiálu, vzniklý pro potřeby nižší šlechty, dochoval. A tak, přestože tento pramen vznikl až v pozdější době, než je ta, které se tato práce věnuje, a nelze všem údajům, které se v těchto pamětech objevují, zcela důvěřovat, stává se velmi důležitým vodítkem pro poznání života rytířstva, jeho prezentace v dané době a rodové paměti. Podobně může v pochopení doby

²² *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)* (dále jen VZZ), edd. Petr Kreuz – Ivan Martinovský – Jana Vojtíšková, Dolní Břežany 2007.

²³ *M. Viktorina ze Všehrd O právích země české knihy devatery*, ed. Hermenegild Jireček, Praha 1874.

²⁴ *M. Brikcího z Lícka Práva městská*, edd. Hermenegild Jireček – Josef Jireček, Praha 1880.

²⁵ Pavel Kristián z KOLDÍNA, *Práva městská Království českého a Markrabství moravského*, ed. Josef Jireček, Praha 1876; *Práva městská Království českého*, edd. Karel Malý – Pavla Slavíčková – Ladislav Soukup – Petra Skřejpková – Jiří Šouša – Jiří Šouša ml. – Jana Vojtíšková – Klára Woitschová, Praha 2013.

²⁶ *Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty v letech 1550–1650*, ed. Pavel Král, České Budějovice 2002.

²⁷ *Archiv český čili Staré písemné památky české i moravské*, 3. díl, ed. František Palacký, Praha 1844; *Archiv český čili Staré písemné památky české i moravské*, 5. díl, ed. František Palacký, Praha 1862; *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské*, 6. díl, ed. František Palacký, Praha 1872; *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské. Registra soudu komorního z let 1519–1524*, 32. díl, ed. Jaromír Čelakovský, Praha 1915.

²⁸ *Codex juris municipalis, Privilegia nekrálovských měst českých z let 1501–1526*, 4. díl, 3. část, ed. Antonín Haas, Praha 1961.

²⁹ František KOREŠ, *Moc, válka a společenský vzestup v dějinách rodu Robmhápů ze Suché od 16. do 18. století a jejich rodinné paměti*, *Opera historica* 16 (1), 2015, s. 100–148.

pomoci také edice deníku Adama mladšího z Valdštejna, kterou zpracovala Marie Koldinská ve spolupráci s Petrem Maťou³⁰. nebo *Paměti* od Mikuláše Dačického z Heslova³¹ či *Příběhy Jindřicha Hýzrla z Chodů*³² a další.

S ohledem na předchozí rozbor pramenné základny tématu nižší šlechty, a to se zaměřením na Čáslavský kraj, je zřejmé, že uvedená práce se opírá převážně o dokumenty uložené v Národním archivu a Státních okresních archivech. Využito je také značné množství edic dobových dokumentů, přičemž všechny poznatky získané z těchto písemností jsou v práci podloženy a doplněny o informace získané v příslušné odborné literatuře.

³⁰ *Deník rudolfinského dvořana. Adam mladší z Valdštejna 1602–1633*, edd. Marie Koldinská – Petr Maťa, Praha 1997.

³¹ Mikuláš DAČICKÝ z HESLOVA, *Paměti*, ed. Jiří Mikulec, Praha 1996.

³² *Příběhy Jindřicha Hýzrla z Chodů*, edd. Lydía Petráňová a kol., Praha 1979.

1.2 *Historiografie, koncepty, metody*

Problematika šlechty jako takové je v zahraničí poměrně obsáhle zkoumána. Dějiny evropské šlechty jsou obsaženy například v dílech Ronalda G. Asche³³, Norberta Conradse³⁴, Jonathana Dewalda³⁵, Antonia Maćzaka³⁶ a dalších. Pokud svou pozornost obrátíme přímo na zahraniční literaturu popisující českou raně novověkou šlechtu, lze zmínit jména jako Volker Press³⁷ či Thomas Winkelbauer³⁸, jejichž díla se věnují problematice vzájemných německo-českých vztahů v raném novověku. Konfesní otázce českých stavů v 16. století se věnoval ve svých pracích například Winfried Eberhard³⁹. Záměrně jsou v tomto výčtu vynecháni autoři zpracovávající dějiny jednotlivých rodů, protože se z převážné většiny jejich díla týkají vyšší šlechty, nikoliv té nižší, kterou se zabývá tato práce.

V české historiografii se přístup k tématu české předbělohorské šlechty v průběhu času velmi měnil, což bylo z velké části dáno politickou situací a směřováním národního smýšlení. V některých obdobích byla tato společenská vrstva vyzdvihována, v jiných byla naopak opomíjena, nebo se o ní raději nemluvilo vůbec. Domnívám se, že aby bylo možné pochopit samotné rytířstvo, jeho existenci, fungování a interakci, je nutné zaměřit se také na obecnou literaturu věnovanou české šlechtě jako takové. Zájem o zkoumání dějin nobility je zřejmý již od jejího samotného počátku. Není splnitelným úkolem zachytit všechny badatele, kteří se předbělohorskou, ať už vyšší, nebo nižší, šlechtou

³³ Např. Ronald G. ASCH, *Der europäische Adel im Ancien Regime. Von der Krise der ständischen Monarchien bis zur Revolution (ca. 1600–1789)*, Köln – Weimar – Wien 2001.

³⁴ Např. Norbert CONRADT, *Ritteracademiender frühen Neuzeit. Bildung als Standesprivileg im 16. und 17. Jahrhundert*, Göttingen 1982.

³⁵ Jonathan DEWALD, *The European Nobility 1400–1800*, Cambridge 1996.

³⁶ Např. Antoni MAĆZAK, *Klientelsysteme im Europa der frühen Neuzeit*, München 1988.

³⁷ Např. Volker PRESS, *Adel in den österreichisch-böhmischen Erbländen und im Reich zwischen dem 15. und 17. Jahrhundert*, in: *Adel im Wandel*, Wien 1990, s. 26–31.

³⁸ Např. Thomas WINKELBAUER, *Krise der Aristokratie? Zum Strukturwandel des Adels in den böhmischen und niederösterreichischen Ländern im 16. und 17. Jahrhundert*, *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung* 100, 1992, s. 328–353.

³⁹ Winfried EBERHARD, *Konfessionsbildung und Stände in Böhmen 1478–1530*, München – Wien 1981.

zabývají. Proto se pokusím alespoň o stručný přehled oblastí zájmu bádání a těch, kteří se tomuto období a tématu jakkoliv věnovali či věnují.

Historiografii věnovanou samotnému období, kterého se tato práce týká, tedy ranému novověku, shrnul ve svém článku Zdeněk Beneš⁴⁰. Upozornil v něm mimo jiné na to, že již Josef Dobrovský o předbělohorském období hovořil jako o plně svébytném (hlavně z jazykového hlediska) a rok 1620 považoval za mimořádný časový mezník, což bylo zajisté způsobeno osvícenskými myšlenkami i právě probíhajícím národním obrozením. Naopak *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě*⁴¹ Františka Palackého skončily již rokem 1526, tedy nástupem Habsburků na český trůn, což bylo dáno také Palackého snahou o vytvoření objektivních dějin – pokud by pokračoval v sepisování dějin, byla by dle jeho mínění jeho práce ovlivněna vztahem k vládnoucí dynastii.

I když téma předbělohorské šlechty nebylo v „předválečném“ období příliš populární, přesto se díla zaměřená na danou problematiku objevují. Těmi, kdo se tomuto námětu věnovali, byl František Hrubý⁴² a Kamil Krofta. Ti se zabývali především časovým obdobím kolem bitvy na Bílé hoře a třicetileté války.⁴³ Dále je nutné zmínit Rudolfa Rauschera⁴⁴, jenž zpracovával především právní dějiny předbělohorských Čech.

Šlechta nebyla příliš oblíbená ani v poválečné literatuře, avšak tehdy navíc došlo k velkému obratu v náhledu na české dějiny, což bylo dovršeno po únorovém převratu roku 1948. Sobě vlastním způsobem se s nastalou proměnou vypořádal Václav Husa, který ve svém díle odsoudil předchozí bádání (převážně Pekařovo) a vytvořil novou periodizaci českých dějin s tím, že předbělohorské období, které bylo završeno bitvou na Bílé hoře, bylo periodou narůstajících třídních konfliktů způsobených změnami v hospodářství dané doby a jeho

⁴⁰ Zdeněk BENEŠ, *Raný novověk v českém historiografickém výzkumu*, in: Základní problémy studia raného novověku, edd. Marie Šedivá Koldinská – Ivo Cerman a kol., Praha 2013, s. 27–53.

⁴¹ František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě 6. Od roku 1500 až do roku 1526*, Praha 1939.

⁴² Např. František HRUBÝ, *Moravská šlechta r. 1619, její jmění a náboženské vyznání*, Časopis Matice moravské 46, 1922, s. 107–169.

⁴³ Např. Kamil KROFTA, *Bílá Hora*, Praha 1913.

⁴⁴ Rudolf RAUSCHER, *Urážka na cti podle českého práva zemského*, in: Naše právo a stát, Praha 1928, s. 41–53.

strukturu. V podobném duchu také interpretoval činnost předbělohorské šlechty.⁴⁵ Nejinak na tom byla práce Aloise Míky⁴⁶, který se v padesátých letech dějinami zabýval spíše ze sociálně-ekonomického pohledu. Zároveň se ve svém článku snažil oponovat Františku Hrubému⁴⁷, který ve dvacátých letech 20. století vydal stať, v níž obhajoval tezi, že šlechta nabyla svůj majetek pouze vlastní prací. Své názory ale Alois Míka⁴⁸ průběžně měnil a v šedesátých letech se naopak Františka Hrubého, jeho názorů a metodologie zastal.

Období padesátých až osmdesátých let se v české historiografii neslo ve znamení kvantitativních a statistických metod bádání, které umožnily přesnější poznávání a popis převážně hospodářských a sociálních dějin. V tomto duchu se éře raného novověku věnoval ve svém díle také Otto Placht⁴⁹. V závěru šedesátých let vydal syntézu zpracovávající české dějiny Josef Janáček⁵⁰, čímž volně navázal na takto zaměřenou edici, která vznikala v období První republiky a snažila se revidovat Palackého pojetí českých dějin. Avšak ta se týkala jen období dvaceti let a podobně dlouhou dobu musela tato práce čekat na své pokračování.

Velkým tématem „poúnorového“ období se staly sociální dějiny. Do této problematiky se snažil čtenáře uvést svou prací také Josef Válka⁵¹. Velmi zajímavým a významným posunem výzkumu české šlechty byl článek, který vydal v Československém časopisu historickém Josef Polišíenský spolu s Frederickem Sniderem⁵². Nejenže zde zanalyzovali dosavadní bádání o české šlechtě, ale využili ve své práci také přístupy zahraničních badatelů, čímž poukázali na směřování výzkumu nejen u nás, ale i v zahraničí. V témže desetiletí vyšel v rámci *Acta Universitatis Carolinae* sborník *Proměny feudální třídy*

⁴⁵ Václav HUSA, *Epochy českých dějin*, Praha 1949.

⁴⁶ Alois MÍKA, *Feudální velkostatek v jižních Čechách (XIV.–XVII. stol.)*, Historický sborník 1, 1953.

⁴⁷ František HRUBÝ, *Z hospodářských převratů českých v století XV. a XVI.*, Český časopis historický, 1924, s. 205.

⁴⁸ Alois MÍKA, *Majetkové rozvrstvení české šlechty v předbělohorském období*, Sborník historický 15, 1967, s. 45–75.

⁴⁹ Otto PLACHT, *Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16.–18. století*, Praha 1957.

⁵⁰ Josef JANÁČEK, *České dějiny: Doba předbělohorská*, 1. díl. 1526–1547, 1. část, Praha 1968.

⁵¹ Josef VÁLKA, *Česká společnost v 15.–18. století (Úvod do problematiky sociálních dějin pozdního feudalismu)*. 1. Předbělohorská doba, Praha 1972.

⁵² Josef POLIŠENSKÝ – Frederick SNIDER, *Změny ve složení české šlechty v 16. a 17. století*, Československý časopis historický 20 (4), 1972, s. 515–524.

v *Čechách v pozdním feudalismu*, který obsahoval sedm článků a kladl si za cíl pomocí kvantitativních a statistických metod zanalyzovat doposud opomíjené téma české šlechty. Autory příspěvků byli převážně studenti, mezi něž patřil také například Petr Čornej, Lenka Dvořáková, Ondřej Felcman a Jiří A. Kovařík⁵³.

Pokud se zaměříme na bádání českých dějin raného novověku na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let 20. století, můžeme hovořit o velkém obratu v jeho směřování. Na V. sjezdu československých historiků v únoru 1982 bylo představeno několik směrů, kterými se mělo ubírat bádání v oblasti předbělohorských dějin, které mělo navázat na původní záměr z šedesátých let 20. století (je nutné si uvědomit, že v této době byla stále historická věda centrálně řízena komunistickou stranou). Zmíněna byla také témata jako úloha úvěru v ekonomice feudálního velkostatku, skladba stavovské společnosti a politika stavovské opozice a kontakty vládnoucí feudality s širším evropským prostředím.⁵⁴ V téže době vydal Jaroslav Pánek svou studii⁵⁵, v níž se zaměřil na stavovskou opozici proti Habsburkům ve druhé polovině 16. století.

Ještě před tím bylo ale v závěru sedmdesátých let 20. století poprvé vydáno Ústavem českých a světových dějin ČSAV periodikum *Folia Historica Bohemica*. Přestože se časopis měl původně zabývat obecně dějinami od 9. století do století devatenáctého, nakonec zaměřil svůj zájem převážně na dobu předbělohorskou, což bylo zřejmě dáno také složením jeho redakční rady, která sestávala z Josefa Žemličky, Jaroslava Pánka, Pavla Bělíny, Josefa Janáčka, Miroslava Polívky, Jiřího Spěváčka a Dušana Třeštíka. Domnívám se, že vydávání tohoto periodika pomohlo posunout zkoumání české šlechty o velký kus dopředu. Proto považuji za důležité se o něm zmínit poněkud obšírněji.

V roce 1980 publikoval v periodiku *Folia Historica Bohemica* svůj příspěvek Jaroslav Pánek⁵⁶, který svoji stať věnoval sněmovní politice Ferdinanda I. a jeho pokusu o manipulaci českých stavů. Jednalo se tak o jednu z prvních

⁵³ *Proměny feudální třídy v Čechách v pozdním feudalismu*, ed. Josef Petráň, in: *Acta Universitatis Carolinae, Philosophica 1, Studia Historica XIV*, 1976, 269 s.

⁵⁴ Jaroslav PÁNEK, *České dějiny 1526–1620: Úvodem ke sborníku o předbělohorské době*, *Folia Historica Bohemica* 11 (dále jen FHB), 1987, s. 10–11.

⁵⁵ Jaroslav PÁNEK, *Stavovská opozice a její zápas s Habsburky 1547–1577*, Praha 1982.

⁵⁶ Jaroslav PÁNEK, *K sněmovní politice Ferdinanda I. (králův pokus o manipulaci českých stavů na generálním sněmu v roce 1557)*, FHB 2, 1980, s. 209–240.

studií, které v daném období prezentovaly nový pohled na problematiku šlechty předbělohorské doby. V roce 1984 se konalo vědecké zasedání „Český stát a stavovství v 15. a 16. století“, jemuž bylo také věnováno šesté číslo tohoto periodika. V úvodu Josef Žemlička, který je jeho autorem, uvedl, že: „*problém stavovství v českých dějinách v období vrcholného a pozdního feudalismu má i dnes svou vědeckou aktuálnost a zapadá do vývoje soudobé československé marxistické historiografie.*“⁵⁷ Otevřel tak nový pohled na danou problematiku, jíž se mnozí badatelé do této doby vyhýbali. Studie uvedené v již zmiňovaném periodiku měly navazovat na předchozí snahy historiků vypracovat vědecké koncepce československých dějin, pro tuto dobu převážně témat týkajících se počátků feudální společnosti a státu, husitské revoluce, ekonomicko-sociálních předpokladů, a zároveň také navázat na témata soudobého mezinárodního bádání, které se otázkou stavovství zabývalo. Josef Žemlička tak již v úvodu vybízí k obnovení ediční činnosti a zamýšlení se nad terminologií dané problematiky, kterou považuje za nedostatečně jasnou.⁵⁸

Na Žemličku hned v první studii periodika *Folia Historica Bohemica* navázal Miloslav Polívka, který se snažil vysvětlit pojmy stav a stavovství, ale také nižší a vyšší šlechta, a upřesnit tak danou terminologii.⁵⁹ Josef Válka se naopak ve své studii zaměřil, kromě počátků společenské krize ve druhé polovině 15. století, na samotné uchopení politického modelu vrcholného středověku a raného novověku, kde se pokusil přesně definovat označení státu dané doby tak, aby nebylo zavádějící.⁶⁰ Jaroslav Eršil se ve svém příspěvku zaměřil na to, jakou úlohu sehrála ve vývoji českého stavovství pohusitská katolická církev, kterou označuje za výlučně protistavovskou kvůli její tendenci podporovat obnovení pevné panovnické vlády v zemi.⁶¹

⁵⁷ Josef ŽEMLIČKA, *Na úvod k vědeckému zasedání „Český stát a stavovství v 15. a 16. století“*, FHB 6, 1984, s. 8.

⁵⁸ *Tamtéž*, s. 7–13.

⁵⁹ Miloslav POLÍVKA, *Některé aspekty vývoje stavovství v české společnosti předhusitské a husitské doby*, FHB 6, 1984, s. 17.

⁶⁰ Josef VÁLKA, *Stavovství a krize českého státu ve druhé polovině 15. století*, FHB 6, 1984, s. 67.

⁶¹ Jaroslav ERŠIL, *České stavovství a pohusitský katolicismus. K problematice vzájemného vztahu*, FHB 6, 1984, s. 99–100.

K předbělohorskému období neodmyslitelně patří rozvoj podnikání šlechty. Tomuto tématu, tedy sledování ekonomických a mocenských vztahů mezi šlechtici, jejich úvěrové politice a konfrontacím mezi šlechtou a městy, se věnoval v rámci *Folia Historica Bohemica* Jindřich Toman,⁶² na jehož studii plynule navazují Jiří Pešek a Bohdan Zilynskyj se svou statí o boji šlechty s městským stavem, ke kterému došlo na počátku 16. století.⁶³

Nepochybně velmi podstatnou studií pro bádání problematiky stavovství je příspěvek Jaroslava Pánka. Ten jasně definuje pojmy týkající se dané problematiky, jako je stav, stavovská obec, stavovská společnost, stavovský stát atd., čímž umožňuje budoucím badatelům pevně uchopit zkoumané téma s využíváním terminologie, která je jasně daná a srozumitelná. Následně také utváří přehled toho, co vlastně stavovství je, jakou mělo organizační strukturu, a obrací pozornost k jejich chápání jednoty v rámci Českých zemí, čímž navazuje na vysvětlení termínu stavovské společnosti a stavovské obce obecně. Zároveň však nezapomíná na konflikty, které se stavům v předbělohorské době nevyhnuly, ať už se jedná o spory mezi sebou navzájem, s českými městy či se samotným panovníkem.⁶⁴

Zasedání Ústavu československých a světových dějin ČSAV v roce 1985, jehož výsledkem bylo osmé číslo periodika *Folia Historica Bohemica*, bylo zaměřeno na problematiku českého stavovského povstání a třicetileté války. V úvodní stati Josef Janáček vytyčil cíle, kterými se zasedání mělo zabývat, a zároveň nové náměty pro budoucí badatele. Poukazuje také na meze marxistického dějepisectví, přestože ho považuje za pokrokové, protože přivedlo českou historiografii k modernějšímu pohledu na české dějiny.⁶⁵ Se svým příspěvkem o vztahu vrchnosti a poddaných během třicetileté války zde vystoupil Eduard Maur. Jedná se však spíše o historiografický přehled přístupu k „Bílé hoře“ a událostem, které na ni bezprostředně navazovaly.⁶⁶

⁶² Jindřich TOMAN, *Některé problémy ekonomických a mocenských vztahů mezi stavy v Českých zemích v 15. a 16. století*, FHB 6, 1984, s. 106–131.

⁶³ Jiří PEŠEK – Bohdan ZILYNSKYJ, *Městský stav v boji se šlechtou na počátku 16. století*, FHB 6, 1984, s. 135–155.

⁶⁴ Jaroslav PÁNEK, *Stavovství v předbělohorské době*, FHB 6, 1984, s. 163–105.

⁶⁵ Josef JANÁČEK, *České stavovské povstání 1618–1620 (otázky a problémy)*, FHB 8, 1985, s. 9.

⁶⁶ Eduard MAUR, *Vrchnosti a poddaní za třicetileté války*, FHB 8, 1985, s. 241–264.

V roce 1987 ve sborníku *Folia Historica Bohemica* Jaroslav Pánek ve svém úvodu již plně komentuje historiografii nejen předválečné éry, ale reaguje také na dějepisectví soudobé. Velký zlom vidí v již zmiňovaném díle Josefa Janáčka věnovaném českým předbělohorským dějinám, které svým přístupem přineslo nový pohled na zkoumanou problematiku. Zároveň ale trochu smutně dodává, že také v zahraničí vzniká zájem o české dějiny, tyto práce však čeští badatelé dosud nejsou schopni využívat a komparovat.⁶⁷

Následující „porevoluční“ období pak jen dovršilo předchozí snahy o rozšíření oblastí zájmů dosavadního bádání i metodických postupů. Nově byla vytvořena syntéza českých dějin v rámci edice *Velké dějiny zemí Koruny české* (pro předbělohorské období svazky č. 6, 7 a 8).⁶⁸ Podobně začalo také vzkvétat bádání o šlechtě. Pomyslným centrem studia zástupců české (nejen) předbělohorské aristokracie se stala Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích v čele s Václavem Bůžkem⁶⁹ a Univerzita Pardubice, kde nyní působí Petr Vorel⁷⁰ a Vítězslav Prchal⁷¹. Avšak i na dalších odborných historických pracovištích lze pozorovat velký zájem o tuto společenskou vrstvu. Zájem o téma novověké aristokracie se objevuje také na Univerzitě Karlově či v Historickém ústavu AV ČR. Mezi přední „pražské“ historiky studující raně novověké dějiny a šlechtu tohoto období se řadí František Šmahel⁷², Jaroslav Čechura⁷³, Marie Koldinská⁷⁴,

⁶⁷ Jaroslav PÁNEK, *České dějiny 1526–1620: Úvodem ke sborníku o předbělohorské době*, FHB 11, 1987, s. 7–24.

⁶⁸ Petr ČORNEJ – Milena BARTLOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české*. Sv. 6. 1437–1526, Praha 2007; Petr VOREL, *Velké dějiny zemí Koruny české*. Sv. 7. 1526–1618, Praha 2005; Ivana ČORNEJOVÁ – Jiří KAŠE – Jiří MIKULEC – Vít VLNAS, *Velké dějiny zemí Koruny české*. Sv. 8. 1618–1683, Praha 2008.

⁶⁹ Např. Václav BŮŽEK, *Majetková skladba šlechty v předbělohorských Čechách*, *Hospodářské dějiny* 14, 1986, s. 175–216; TÝŽ, *Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předbělohorských Čech*, Praha 1996; TÝŽ, *Úvěrové podnikání nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, Praha 1989; TÝŽ, *Šlechta raného novověku v českém dějepisectví devadesátých let*, *Opera historica* 7, 1999, s. 5–28 a mnoho dalších.

⁷⁰ Např. Petr VOREL, *Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15.–17. století*, Pardubice 2001; TÝŽ, *Dvory aristokratů v renesančních Čechách*, *Opera historica* 3, 1993, s. 137–154 a další.

⁷¹ Vítězslav PRCHAL, *Společenstvo hrdinů. Válka a reprezentační strategie českomoravské aristokracie 1550–1750*, Praha 2015.

⁷² Např. František ŠMAHEL, *Obrysy českého stavovství od konce 14. století do počátku 16. století*, *Český časopis historický* 90, 1992, s. 161–187.

⁷³ Např. Jaroslav ČECHURA, *Podnikání evropské šlechty v 16. století*, *Hospodářské dějiny* 21, 1995, s. 9–28.

⁷⁴ Např. Marie KOLDINSKÁ, *Každodennost renesančního aristokrata*, Praha – Litomyšl 2001.

Martin Holý⁷⁵ či Robert Šimůnek⁷⁶. Nelze však opomenout ani další (mimopražské) autory a nenavázat tak na již zmiňované historiky, kteří se dané problematice věnovali a věnují. Patří mezi ně třeba Anna Kubíková⁷⁷, Josef Hrdlička⁷⁸, Petr Mat'a⁷⁹ a mnoho dalších.

Na předchozích řádcích jsem se snažila shrnout vývoj způsobu zkoumání a nahlížení na dějiny raného novověku v Čechách, různé pohledy na rozšiřování znalostí o české šlechtě. Aby zde byl ale obraz života rytířstva v tomto období úplný, není možné vynechat také literaturu, která se zabývá například dobovým právem, šlechtickými sídly, kulturou či konfesní rozmanitostí oné epochy.

Předbělohorská éra se od předchozího období liší poměrně jasnou kodifikací práva. Primárním zákoníkem té doby se stalo *Vladislavské zřízení zemské*. To ale nebylo jediným zdrojem dobového práva. Vzhledem k tomu, že se jednotlivými zákony řídili všichni obyvatelé Království českého, nelze vynechat ani autory, kteří se tímto tématem a obdobími zabývali. Jedněmi z těch, kteří se obecně věnovali dějinám českého práva, byli Karel Jičínský⁸⁰, Jaromír Čelakovský⁸¹, Hermenegild Jireček⁸², Josef Kalousek⁸³, Jan Kapras⁸⁴ či Karel Malý⁸⁵. Naopak jedna z prací Antonína Haase se týkala vztahu panovníka a poddanských měst⁸⁶ a například Jindřich Francek se zaměřil na *Svatováclavskou*

⁷⁵ Např. Martin HOLÝ, *Nižší šlechta v Českých zemích a cestách za vzděláním a její vychovatelé (1500–1620)*, in: Zemianstvo na Slovensku v novoveku. 2. část, Duchovní a hmotná kultura, edd. M. Kovačka – E. Augustínov – M. Mačuha, Martin 2009, s. 9–27; Martin HOLÝ, *Zrození renesančního kavalíra. Výchova a vzdělávání šlechty z Českých zemí na prahu novověku (1500–1620)*, Praha 2010.

⁷⁶ Např. Robert ŠIMŮNEK, *Obraz šlechtického panství v Čechách 1500–1750*, Praha 2018.

⁷⁷ Např. Anna KUBÍKOVÁ, *Pohled na úlohu krajských hejtmanů v české minulosti (se zvláštním zřetelem na raný novověk)*, Výběr 39, 2002, s. 8–13.

⁷⁸ Např. Josef HRDLIČKA, *Hodovní stůl a dvorská společnost. Strava na raně novověkých aristokratických dvorech v českých zemích (1550–1650)*, České Budějovice 2000.

⁷⁹ Např. Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, Praha 2004.

⁸⁰ Karel JIČÍNSKÝ, *Vývin českého právníctví*, Praha 1862.

⁸¹ Např. Jaromír ČELAKOVSKÝ, *Povšechné právní dějiny*, Praha 1900.

⁸² Hermenegild JIREČEK, *Právní život v Čechách a na Moravě*, Praha – Brno 1903.

⁸³ Josef KALOUSEK, *České státní právo*, Praha 1892.

⁸⁴ Jan KAPRAS, *K dějinám českého zástavního práva*, Praha 1904; TÝŽ, *Právní dějiny zemí Koruny české I.*, Praha 1913 a další.

⁸⁵ Karel MALÝ, *Trestní právo v Čechách v 15.–16. století*, Praha 1989; TÝŽ, *Ochrana vlastnictví ve Vladislavském zřízení zemském*, in: *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500–1619)*, Praha 2001, s. 207–215 a další.

⁸⁶ Antonín HAAS, *Pravomoc českého krále nad poddanskými městy a městečky*, Právněhistorické studie 4, 1958, s. 153–182.

smlouvu (podobně jako Karel Malý) a na to, jaké způsobila změny napříč jednotlivými společenskými vrstvami.⁸⁷

Studium šlechtických sídel vždy bylo a stále je velmi vděčné téma. Nemělo by smysl vyjmenovávat všechny autory, kteří se hrady, zámky či tvrzemi z období raného novověku věnovali. Proto zde uvedu alespoň jména těch, jejichž díla se nějakým způsobem váží k oblasti Čáslavského kraje. Velké oblibě se bádání šlechtických obydlí těšilo na přelomu 19. a 20. století. V této době svá díla také psal Franz Alexandr Heber⁸⁸ a August Sedláček⁸⁹. V následujících desetiletích se díky propojení archeologie a historie postupně stávala kastelologie plnohodnotnou vědou. Mezi neznámější z těch, kteří se věnovali nebo stále věnují (v tomto případě s vazbou na historické „Čáslavsko“) zkoumání hradů a zámků, patřila Dobroslava Menclová⁹⁰, nebo v ne příliš vzdálené minulosti Tomáš Durdík⁹¹, Ladislav Svoboda⁹², Pavel Vlček⁹³ a další. Nelze ale také zapomenout na studium tvrzí, jednoho z nejčastějších typů sídel zástupců nižší šlechty.⁹⁴ Zmínky o těchto stavbách z území raně novověkého Čáslavského kraje lze nalézt

⁸⁷ Jindřich FRANCEK, 24.10.1517. *Svatováclavská smlouva. Urození versus neurození*, Praha 2006.

⁸⁸ Franz Alexander HEBER, *Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser*, 7 svazků, Praha 1844–1849. Původní vydání tohoto díla nebylo členěno na kraje. Postupně však dochází k reedici těchto svazků, přičemž vydání svaku věnovaného Východním Čechám je pod názvem *České hrady, zámky a tvrze V. Východní Čechy* plánováno na rok 2021, dále také viz TÝŽ, *České hrady, zámky a tvrze*. 4. díl. *Střední Čechy*, Praha 2012.

⁸⁹ August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. 12. díl. *Čáslavsko*, Praha 1936. Knihou *Děje města Čáslavě* (viz TÝŽ, *Děje města Čáslavě*, Praha 1874.) významným způsobem přispěl i přímo pro poznání dějin samotného Čáslavska.

⁹⁰ Např. Dobroslava MENCLOVÁ, *Hrad Lipnice*, Praha 1941.

⁹¹ Např. Tomáš DURDÍK, *Hrádek u Podmok (Kozohlod)*, in: *Archaeologia historica: sborník příspěvků přednesených na 32. konferenci archeologů středověku České republiky a Slovenské republiky s hlavním zaměřením na zpracování surovin*. Čáslav 25.–28. září 2000, Brno 2001, s. 147–153; Tomáš DURDÍK, *K interpretaci výsledků archeologického výzkumu jižního nároží hradu Lichnice*, *Castellologica bohemia*, Praha 1994, s. 67–74; Tomáš DURDÍK – Viktor SUŠICKÝ, *Zříceniny hradů, tvrzí a zámků. Východní Čechy*, Praha 2012 a další.

⁹² Např. Ladislav SVOBODA, *Hrad v Ledči nad Sázavou podruhé*, *Castellologica Bohemica* 2000, s. 183–192.

⁹³ Např. Pavel VLČEK, *Encyklopedie českých zámků*, Praha 2000.

⁹⁴ Ladislav SVOBODA – Jiří ÚLOVEC – Petr CHOTĚBOR – Zdeněk PROCHÁZKA – Zdeněk FIŠERA – Jan ANDERLE – Jiří SLAVÍK – Miroslav RYKL – Tomáš DURDÍK – Vladimír BRYCH, *Encyklopedie českých tvrzí. 1. díl. A–J*, Praha 1997; Ladislav SVOBODA – Jiří ÚLOVEC – Petr CHOTĚBOR – Zdeněk PROCHÁZKA – Zdeněk FIŠERA – Jan ANDERLE – Jiří SLAVÍK – Miroslav RYKL – Tomáš DURDÍK – Vladimír BRYCH, *Encyklopedie českých tvrzí. 2. díl. K–R*, Praha 2000; Ladislav SVOBODA – Jiří ÚLOVEC – Petr CHOTĚBOR – Zdeněk PROCHÁZKA – Zdeněk FIŠERA – Jan ANDERLE – Jiří SLAVÍK – Miroslav RYKL – Tomáš DURDÍK – Vladimír BRYCH, *Encyklopedie českých tvrzí. 3. díl. S–Ž*, Praha 2005.

například v pracích Františka Kašičky⁹⁵, Petra Chotěbora⁹⁶, Jiřího Úlovce⁹⁷ a dalších. Uměleckým a historickým památkám z této oblasti se pak věnovala například Alžběta Birnbaumová⁹⁸, Emanuel Poche⁹⁹, Zdeněk Wirth¹⁰⁰ či poměrně nedávno Karel Kibic¹⁰¹ a Petr Vácha¹⁰².

Vzhledem k tomu, že v období raného novověku docházelo v Evropě ke vzniku nových protestantských církví (a Čáslavský kraj je typický protestantismem svých obyvatel), stal se tento fenomén ústředním tématem mnoha badatelů, a tak ke konfesním záležitostem této historické etapy vzniklo také větší množství prací. Jedním z českých autorů, který tento námět zpracoval, byl Josef Macek ve svém díle *Víra a zbožnost Jagellonského věku*.¹⁰³ Dalšími autory zabývajícími se religiozitou (převážně) předbělohorské doby byli například Zikmund Winter¹⁰⁴, František Dvorský¹⁰⁵, Amedeo Molnár¹⁰⁶, Jaroslav Kadlec¹⁰⁷, Anna Skýbová¹⁰⁸ či Jiří Mikulec¹⁰⁹.

Ani prací, které se týkají státní, krajské či patrimoniální správy¹¹⁰ či jednotlivých rodů vyskytujících se v Čáslavském kraji a jejich majetků¹¹¹ a

⁹⁵ Např. František KAŠIČKA, *Život na středověké a renesanční tvrzi (ve světle hmotných a písemných dokladů)*, in: *Archaeologia historica: sborník příspěvků přednesených na 21. celostátní konferenci k problematice historické archeologie s hlavním zaměřením na všední život ve středověku*. Tábor 25. září–29. září 1989, Brno 1990, s. 191–201.

⁹⁶ Např. Petr CHOTĚBOR, *Architektonické detaily českých tvrzí*, Sborník Společnosti přátel starožitností 3, 1992, s. 111–127.

⁹⁷ Např. Jiří ÚLOVEC, *Zaniklé hrady, zámky a tvrze Čech*, Praha 2000.

⁹⁸ Např. Alžběta BIRNBAUMOVÁ, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese čáslavském*, Praha 1929.

⁹⁹ Emanuel POCHE a kol., *Umělecké památky Čech 4. T–Ž*. Praha 1982.

¹⁰⁰ Zdeněk WIRTH, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Chotěbořském*, Praha 1906.

¹⁰¹ Karel KIBIC, *Středověká venkovská sakrální architektura na Čáslavsku*, Praha 2010.

¹⁰² Petr VÁCHA, *Zvony ve Žlebech a v Markovicích*, *Zprávy z památkové péče* 72 (5), 2012, s. 333–337.

¹⁰³ Josef MACEK, *Víra a zbožnost Jagellonského věku*, Praha 2001.

¹⁰⁴ Zikmund WINTER, *Život církevní v Čechách*. 2. díl, Praha 1896.

¹⁰⁵ František DVORSKÝ, *K historii Židů v Čechách, na Moravě a v Slezsku 906 až 1620*, Praha 1906.

¹⁰⁶ Amedeo MOLNÁR, *Na rozhraní věků*, Praha 1985.

¹⁰⁷ Jaroslav KADLEC, *Přehled českých církevních dějin*. 1. díl, Praha 1991.

¹⁰⁸ Anna SKÝBOVÁ, *K politickým otázkám dvojeví v českém království doby předbělohorské*, Husitský Tábor: sborník Muzea husitského revolučního hnutí Tábor, 1981, s. 145–157.

¹⁰⁹ Např. Jiří MIKULEC, *Mezi konverzí a emigrací. Vídeňský dvůr a náboženská loajalita šlechty v Čechách v prvních pobělohorských desetiletích*, *Opera historica* 10, 2003, s. 397–414.

¹¹⁰ Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*, Praha 2007; August SEDLÁČEK, *O starém rozdělení Čech na kraje*, Praha 1921; Eva SEMOTANOVÁ, *Historická geografie Českých zemí*, Praha 1998; Zdeněk

úřadů,¹¹² které tato společenská vrstva zastávala, není málo. Nelze však opomenout také dějiny regionální. Zájem o dějiny Čáslavského kraje (z našeho pohledu přednostně těch raně novověkých) se objevoval a stále objevuje také v regionální literatuře. Velké oblibě se psaní těchto prací těšilo v 19. a na počátku 20. století. Obvykle se tato díla vázala k určitému městu či obci v kraji a autory těchto „obecních pamětí“ byli nejčastěji místní učitelé. Tak byly například Josefem Aloisem Zeleným sepsány dějiny Golčova Jeníkova¹¹³, Žlebů Janem Hendrichem¹¹⁴ a Josefem Kratochvílem¹¹⁵, obce Kněžice Emanuelem Chramostou¹¹⁶, Čáslavi (i památek celého kraje) již zmiňovaným Augustem Sedláčkem¹¹⁷ a dále mnohými dalšími. Regionální dějepisectví Čáslavska (v širším slova smyslu) nebylo upozaděno ani ve druhé polovině 20. a hlavně pak na počátku 21. století. A tak opět začaly vznikat nové práce zabývající se obcemi a jejich minulostí, tentokrát ale již lépe podložené prameny a odbornou literaturou. Jednou z nich je například práce Františka Skřivánka a Marie Jirouškové k dějinám Golčova Jeníkova.¹¹⁸ Velmi oblíbenou disciplínou se stalo vydávání populárně naučné literatury zaměřené vždy na konkrétní obec (rozdílné

BERAN, *Tradice, sídla a majetek východočeské šlechty v procesu formování krajské správy*, in: Zdeněk Beřan a kol., *Východočeská šlechta, její sídla a teritoria*, Praha 2013, s. 11–19; Marie BLÁHOVÁ, *Dějiny panství Žleby (od počátku do r. 1634)*. Diplomová práce, Historický ústav, FF UHK, Hradec Králové 2015; TÁŽ, *Trhová kniha Ronova nad Doubravou z let 1561–1604*. Diplomová práce, Katedra pomocných věd historických a archivnictví, FF UHK, Hradec Králové 2016.

¹¹¹ Jiří HÁS, *Rod Bohdaneckých z Hodkova*, *Heraldika a genealogie* 33 (3–4), 2000, s. 195–204; Jiří HÁS, *Rod Špetlů z Prudic a Janovic*, *Heraldika a genealogie* 41 (1–2), 2008, s. 99–104; Jaroslav ŠŮLA, *Dva kšafy Jana Rudolfa Trčky z Lípy*, *Stopami dějin Náchodska* 5, 1999, s. 159–169; Tomáš V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 1. díl, Praha 1882; TÝŽ, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 2. díl, Praha 1883.

¹¹² Petr MAREŠ, *Obsazování úřadu krajského hejtmána v předbělohorském období a soupis krajských hejtmánů na základě dochovaných seznamů z let 1563/1564–1616/1617*. Rigorózní práce, Katedra archivnictví a pomocných věd historických, FF UK, Praha 2011; Helena SEDLÁČKOVÁ, *Krajští hejtmánové v Čechách 1537–1848*. Disertační práce, Katedra pomocných věd historických a archivního studia, FF UK, Praha 2016.

¹¹³ Josef Alois ZELENÝ, *Letopisy čili paměti města Golčův Jeníkov*, Golčův Jeníkov 1895.

¹¹⁴ Jan HENDRICH, *Hrad Žleby ve východních Čechách. Jeho majitelé, děje a památnosti. Těž popis kostela, hrobky a města Žleb, jakož i filialních kostelů v Markovicích*, Čáslav 1890.

¹¹⁵ Josef KRATOCHVÍL, *Paměti z dějin města Žleb*, Čáslav 1911.

¹¹⁶ Emanuel CHRAMOSTA, *Knih pamětní fil. školy Kněžické počínaje od založení školy v roku 1830. Školní kronika od roku 1815 do roku 1895 s dějepisným úvodem, jež dle nálezů a různých poznámek sebraných v letech 1892–1915 sestavil Emanuel Chramosta, t. č. řídicí učitel*.

¹¹⁷ August SEDLÁČEK, *Děje města Čáslavě*, Praha 1874; TÝŽ, *Hrady, zámky a tvrze království Českého* 12. díl. *Čáslavsko*, Praha 1997.

¹¹⁸ František SKŘIVÁNEK – Marie JIROUŠKOVÁ, *Poodhalená minulost Golčova Jeníkova*, Havlíčkův Brod 2012.

odborné kvality).¹¹⁹ V současné době je také v rámci Muzea Vysočiny v Havlíčkově Brodě vydáván vlastivědný sborník Havlíčkobrodsko, v němž jsou publikovány nové objevy v dějinách „Podželeznohorska“.

Cílem této kapitoly není představit veškeré práce (i s jejich autory), které se předbělohorskými dějinami i aristokracií této epochy zabývaly či zabývají. Má se jednat především o nástin využitelnosti a aplikovatelnosti dosavadního vývoje bádání daného námětu, přičemž je velká pozornost kladena na druhou polovinu 20. století, kdy se směřování výzkumu zaměřeného na předbělohorskou aristokracii mnohokrát měnilo vlivem politické situace. Je velmi náročné toto téma uchopit tak, aby bylo přehledné a zůstalo funkčně využitelné. Část kapitoly zaměřená na literaturu je proto rozdělena do tematických okruhů a literatura samotná je řazena chronologicky. Studium raně novověké nobility prošlo velkými změnami i potlačováním. Dnes je však toto téma zkoumáno nejen na půdě českých (i zahraničních) univerzit, ale také archivů, muzeí i dalších institucí. Lze přímo tvrdit, že se konečně ocitá na samém výsluní české historické vědy.

¹¹⁹ Jaroslav BRABEC – Karel KAJÍNEK – Karel NĚMEC – Otto SMRČEK – Jiří SOCHR – Jaroslav TICHÝ – Václav ZVĚŘINA, *Chotěboř. Stručné dějiny města*, Hradec Králové 1981; Pavel NOCAR, *Havlíčkův Brod. Ohlédnutí se za minulostí našeho města*, Havlíčkův Brod 2008; Lukáš MARTINKA, *Chotěboř*, Radouň 2012; Eva ŠTĚDRÁ, *Golčův Jeníkov*, Golčův Jeníkov 2002 a další.

2 Rytířstvo v dobových právních normách

Potřeba vzniku právních norem, jimiž by se společnost řídila, se na českém území objevovala již od raného středověku. Tato skutečnost byla dána také pocitem nutnosti vymezit práva a povinnosti jednotlivých společenských vrstev a jejich vztah k vládnoucí vrstvě a monarchovi. Zpočátku přicházela tato iniciativa od vlády, jenž si ukotvením právních norem a ochranou společenského řádu zajišťoval své postavení ve společnosti. Tyto zvyklosti byly postupně kodifikovány, přičemž se zákonodárná iniciativa vzrůstající mocí osob z panovníkovy okolí a jejich silící angažovaností v politice přesouvala do rukou šlechty, jež vznik nových zákoníků vyžadovala. Jakými pravidly se řídila společnost českých zemí v předbělohorském období, samozřejmě s důrazem na rytířstvo, jemuž je tato práce věnována?

Prvním oficiálním zákoníkem českého šlechtického práva, jak také uvádí Karel Malý, se stalo *Vladislavské zřízení zemské*. Tato kodifikace zemských práv a povinností tehdejších obyvatel Království českého (především pak šlechty) byla pro předbělohorskou dobu natolik významná, že ji lze považovat za počátek nové etapy českých dějin, tedy za jeden z milníků ohraničujících konec českého středověku a počátek raného novověku. Také v této práci, pokud budu hovořit o předbělohorské šlechtě, se bude tato zmínka týkat nobility od počátku 16. století až po bitvu na Bílé hoře, avšak s přihlédnutím k období, jež předcházelo vydání nového právního řádu, jímž bylo *Obnovené zřízení zemské*. Vydání samotného *Vladislavského zřízení zemského* bylo vyvrcholením snah české šlechty o zaznamenání jejího práva.

Vznik *Vladislavského zřízení zemského* byl výsledkem snah o kodifikaci zemských práv a zároveň zajištění jejich ochrany. Velký důraz pak byl kladen především na práva, která se konkrétně týkala šlechty, jakožto významné společenské vrstvy. Toto úsilí se ve společnosti objevovalo již od středověku, avšak své realizace došlo až na samém počátku raného novověku. Původně měla tato iniciativa kořeny v panovníkově moci, a to od druhé poloviny 13. století, za vlády krále Přemysla Otakara II. Podle zákoníku Karla IV. *Maiestas Carolina*,

jenž ale v platnost nikdy nevstoupil, měl být vztah české šlechty a panovníka založen na lenním principu. Zároveň zde měl být jasně vymezen systém přímého králova (komorního) majetku, který se tím stal nezczitelným a neprodejným. Důležité pro šlechtu však mělo být to, že tento zákoník měl jasně určit vztah mezi vrchností a jejich poddanými. Šlechticům, jejichž původ byl nesporný, přiznával soudní a trestní pravomoci (kromě práva hrdelního, které si měl panovník ponechat) nad poddanými. Trestní pravomoci pak měly být omezeny ve prospěch krajských popravců.¹²⁰

Také v následujícím století, po ukončení husitských válek, se objevovaly snahy o revizi zemských práv. V této době však iniciativa přešla na stranu panstva, které se snažilo k úpravě zemského práva přimět panovníka, což bylo dáno také „pohusitským“ rozmachem této společenské vrstvy. Na základě právních knih, různých nálezů a spisů, byla šlechtickou jednotou (jejímiž zástupci byli většinou páni katolického vyznání)¹²¹ sestavena provizorní verze zemského práva, která však byla omezena svou politickou zaujatostí. Tento program přednesla na sněmu roku 1466 Zelenohorská jednota. Jako podklad k vytvoření nového zemského práva však nebyly použity tehdejší nejdůležitější dokumenty, mezi něž patřily Desky zemské.¹²² Proto byly vybrány čtyři osoby, které měly připravit podklady pro další jednání, jež se mělo uskutečnit roku 1467, a zároveň vytvořit soupis práv a svobod, který by určil postavení jednotlivých stavů. Přestože bylo jednání odehrávající se v Jindřichově Hradci neúspěšné, došlo ke zvýhodnění postavení šlechty ve věcech převodu vesnického a městského majetku do jejich rukou,¹²³ což opačným směrem nebylo kvůli zákazu vydanému zemským soudem roku 1453 možné.¹²⁴

¹²⁰ VZZ, s. 12–21.

¹²¹ Martin ŠANDERA, *Zelenohorská jednota: stav poznání, otázky a úkoly*, in: Poděbradská éra v zemích České koruny, edd. M. Šandera – Z. Beran, Praha 2016 s. 172–182; Jaroslav BOUBÍN, *Nižší šlechta a vznik zelenohorské jednoty*, Český časopis historický 88 (3), 1990, s. 351–355; Jiří JUROK, *Proměny zemského soudu v době lucemburské a poděbradské: k návaznosti Zelenohorské jednoty na panské odboje proti králi Václavu IV.*, in: Poděbradská éra v zemích České koruny, edd. M. Šandera – Z. Beran, Praha 2016 s. 132–141.

¹²² VZZ, s. 25–26.

¹²³ *Tamtéž*, s. 30–31.

¹²⁴ *Pozůstatky desk zemských království Českého roku 1541 pohořelých. Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum II.*, ed. Josef Emler, Praha 1872, s. 247.

Moc stavů na konci 15. a na začátku 16. století postupně sílila, což znamenalo omezení moci panovníka, a to především v soudní oblasti. Král sice předsedal zemskému soudu, ale jednalo se spíše o určitou symboliku státní kontroly, přičemž na tzv. královské soudy, jakými byl soud komorní a dvorský, měly velký vliv právě stavy. Podobně na tom byla také zákonodárná moc panovníka a nejinak na tom byl král i v případě jmenování zemských úředníků. Tyto záležitosti totiž vždy podléhaly schválení šlechty. K výrazné změně této situace došlo až za vlády Ferdinanda I., který se státní správu pokusil opět uchopit pevně do vlastních rukou.¹²⁵

Od osmdesátých let 15. století panovala mezi městy a šlechtou velká nevraživost. Svou roli v tom sehrál také Kutnohorský náboženský mír, díky němuž došlo do jisté míry k usmíření mezi katolíky a utrakvisty, přičemž dominantně utrakvistické rytířstvo začalo nacházet cestu ke spříznění s většinově katolickým panstvem.¹²⁶ Nevraživost mezi šlechtou a městy však byla způsobena také podnikáním šlechty v oblasti pivovarnictví a porušováním tzv. mílového práva, kdy šlechta začala své produkty prodávat i v tradičním mílovém okruhu královských měst.

Města v té době mohla do určité sumy skupovat statky (nad danou výši musela žádat o královské povolení) a vkládat je do Desk zemských. Vznikala tak mnohdy rozsáhlá městská panství s královskými městy coby vrchností. Jak rostl vliv měst, narůstala také jejich snaha o prosazení zrušení omezení, která při nákupu větších statků městům vadila, což se samozřejmě nelíbilo šlechtě. Ta se naopak snažila zrušit možnost účasti měst na zemském sněmu. To bylo jedním z důvodů, proč se panstvo pokoušelo o obnovení jednání o vytvoření nového zemského zřízení.¹²⁷ Města se proto v roce 1484 odvolávala ke králi s požadavkem, aby zasáhl a podpořil je v jejich právu na účast na sněmu, kterou panstvo popíralo. Objevil se však hlas, že města mají svůj nárok na přítomnost

¹²⁵ Karel MALÝ, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha 1999, s. 56–57.

¹²⁶ Petr ČORNEJ – Milena BARTLOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české*. Sv. 6. 1437–1526, s. 452–457; František ŠMAHEL, *Husitská revoluce*. 4. díl, *Epilog bouřlivého věku*, Praha 1996; Jaroslav PÁNEK, *The question of tolerance in Bohemia and Moravia in the age of the Reformation*, in: *Tolerance and intolerance in the European Reformation*, edd. O. P. Greil – B. Spencer, Cambridge 2002, s. 234–235.

¹²⁷ Karel JIČÍNSKÝ, *Vývin českého právnictví*, Praha 1862, s. 134.

na sněmovním zasedání doložit privilegii, která však podle pánů, rytířů i samotného panovníka neexistují. A tak se postupně stalo, že do té doby znesvářené panstvo a rytířstvo začalo společně postupovat proti městům.¹²⁸

Na tyto poměry reagoval již dříve Viktorín Kornel ze Všehrd svou knihou *O právích země České knihy devatery*¹²⁹, jež vznikala mezi lety 1495–1499. Tento soubor zemských práv měl jasně určit vztah panovníka, měšťanstva a poddaných ke šlechtě. Vzhledem k tomu, že však tento právní spis měl šlechtickou moc spíše omezit než posílit, vyvolal velkou nevoli především u zmiňované společenské vrstvy a to posléze vedlo k sesazení jeho autora z úřadu místopísáře. Přestože dnes pro nás může být tento spis určitým zdrojem poznání dobové právní kultury, je nutné zmínit, že ve své době nikdy normativní platnost nezískal.¹³⁰

Dalším důležitým prvkem fungování země, v němž svou roli hrálo také rytířstvo, byla krajská správa. Význam krajů se začal projevovat již v průběhu husitských válek a svého vrcholu toto zřízení dosáhlo především v době interregna mezi lety 1440–1453, kdy tyto správní jednotky převzaly některé úkoly, které do té doby plnil stát. Do čela krajů byli jmenováni jeden až dva hejtmané (výjimečně tři). Výjimku v letech interregna činil landfrýdní spolek východočeských krajů (Kouřimska, Hradecka, Čáslavska a Chrudimska). Tento princip dosazování hejtmanů přetrval i do následujícího období, kdy byli nadále voleni dva hejtmané, z nichž jeden patřil do stavu panského a druhý do stavu rytířského (vývoji tohoto úřadu bude věnován prostor v následujících kapitolách).¹³¹ Velmi často také každý z nich zastával jiné vyznání, tedy katolické a kališnické, a jednalo se o osoby, které v daném kraji měly své majetky. K úpravě práv a povinností krajských hejtmanů došlo roku 1517 přijetím

¹²⁸ VZZ, edd. Petr Kreuz – Ivan Martinovský – Jana Vojtíšková, Dolní Břežany 2007.

¹²⁹ M. Viktorina ze Všehrd *O právích země české knihy devatery*, ed. Hermenegild Jireček, Praha 1874.

¹³⁰ Jaromír ČELAKOVSKÝ, *Povšechné české dějiny právní*, Praha 1913, s. 17; Karel JIČÍNSKÝ, *Vývin českého právnictví*, Praha 1862, s. 144–150.

¹³¹ Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu do současnosti*, s. 66–67; Rudolf RAUSCHER, *Příspěvek k dějinám krajských popravců v zemích českých*, *Časopis pro právní státní vědu* 26 (1), 1943, s. 259–268; Milena MAREŠOVÁ, *Příspěvek k dějinám krajských popravců v předhusitských Čechách*, *Sborník prací členů socialistického svazu mládeže Státního ústředního archivu v Praze* 2 (1), 1989, s. 5–41; Bohuslav RIEGER, *Zřízení krajské v Čechách*. 1. díl, *Historický vývoj do r. 1740*, s. 75.

hejtmanského řádu.¹³² Ten se týkal především policejního dohledu nad oblastí, výběru daní, řešení soudních sporů mezi čeledí či svolávání zemské hotovosti.¹³³

Jak bylo již zmíněno, přelom 15. a 16. století se nesl ve znamení boje šlechty a měst.¹³⁴ Celý konflikt těchto dvou společenských vrstev lze podrobněji sledovat hlavně po vydání *Vladislavského zřízení zemského*. Již při jeho přípravách se tyto dvě skupiny nebyly schopny shodnout. Města byla nakonec vydáním zákoníku pobouřena a žádala zrušení jeho platnosti, k čemuž ovšem nedošlo. Zároveň měšťané neustále obviňovali šlechtice z narušování městských práv, a to převážně práva vařit pivo a následně jej prodávat. Na zemském sněmu roku 1502, kdy bylo *Vladislavské zřízení zemské* uvedeno v platnost, bylo také vyjádřeno, že případný odpor proti němu by byl považován za odpor proti právu a byl by podle toho také stíhán, což bylo zcela jistě namířeno vůči městům a jejich postojům. Spor mezi měšťany trval i následující desetiletí a z této doby je znám například případ Jiříka Kopidlanského z Kopidlna, který však není předmětem této kapitoly.¹³⁵

Snaha o urovnání vztahů mezi šlechtou a městy vedla ke vzniku *Svatováclavské smlouvy* roku 1517. Než však došlo k jejímu vydání, konala se již od počátku 16. století mnohá přípravná jednání, která málokdy končila shodou stavů. Nadějněji začala působit až setkání, která probíhala od srpna 1517. Během nich byla obnovena některá dříve zrušená starší usnesení zemského sněmu, jiná byla naopak zrušena, ovšem ve většině případů se to dělo ve prospěch šlechty. Samotná *Svatováclavská smlouva* byla přijata a dne 24. října 1517 byla vložena do Desk zemských. Přestože byl touto smlouvou městům přiznán hlas na zemském soudu i svébytnost městského soudnictví včetně práva nad šlechtici ve městech žijícími, byla města připravena o mnohé výsady v oblasti hospodářství. Avšak sporná otázka týkající se vaření piva, „*ta věc mezi stavy*

¹³² Novelizované viz *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, Praha 1877, s. 281–287, čl. 198; Bohuslav RIEGER, *Zřízení krajské v Čechách*, Praha 1894, s. 168.

¹³³ Karel MALÝ, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha 1999, s. 68–69.

¹³⁴ TÝŽ, *Svatováclavská smlouva, třídní kompromis mezi šlechtou a městy z roku 1517*, Acta Universitatis Carolinae Philosophica 1 (2), 1955, s. 195–222; Jiří PEŠEK – Bohdan ZILYNSKYJ, *Městský stav v boji se šlechtou na počátku 16. století*, FHB 6, 1984, s. 135–155; František HOFFMANN, *České město ve středověku*, Praha 1992; s. 302–309.

¹³⁵ Jindřich FRANCEK, *24. 10. 1517 Svatováclavská smlouva. Urození versus neurození*, Praha 2006, s. 53–70.

*panským a rytířským a stavem městským jest odložena až do šesti let od nynějšího času pořád zběhlých, a to bez újmy každé strany vši a všeliké spravedlnosti. Též také všechny záповědi a pokuty proto, aby k městóm a trhóm jich vezeno nebylo, minúti mají, kteréž sú se více z nelibosti nežli z jaké potřeby až do těchto časů dály. Což se paklidí obecních sedlských dotýče při piva na prodaj vaření, to stůj při nálezu krále Jiřího slavné paměti.*¹³⁶ Obchod a řemesla se tak dále rozvíjely i mimo obvod městských hradeb. Poddanská města bohatla a rostla a také šlechtické režijní hospodaření umožnilo šlechtě dále rozvíjet své podnikání a královským městům v této rovině konkurovat.¹³⁷

Vraťme se ale zpět k již zmiňované právní normě, která byla stěžejní právě pro dobu předbělohorskou, tedy k *Vladislavskému zřízení zemskému*. Tento zákoník byl vypracován po domluvě s panovníkem pod názvem *Zemská zřízení Království českého* a za jeho hlavního autora je považován Albrecht Rendl z Oušavy.¹³⁸ Než však došlo k jeho přijetí, prošel si tento dokument poměrně dlouhou cestu příprav. Aby vůbec mohlo být zemské právo kodifikováno a následně mohlo vejít v platnost, vyzval král Vladislav II. Jagellonský († 1516) pány a rytíře ze všech krajů Království českého ke spolupráci a to tak, aby obě společenské vrstvy ze svého kruhu vybraly šest osob, které svou sociální skupinu i její postoje budou na zemském sněmu na Pražském hradě o svatém Jeronýmu reprezentovat a hájit. Pro pány Čáslavského kraje byla tato výzva datována k 27.

¹³⁶ J. FRANCEK, 24. 10. 1517 Svatováclavská smlouva, s. 105.

¹³⁷ Josef SLAVÍČEK, *Úvod ve studium trestního hmotného práva vůbec a ve studium rakouského obecného zákonníka trestního ze dne 27. května 1852 zvláště*, Praha 1866, s. 256; J. FRANCEK, 24. 10. 1517 Svatováclavská smlouva, s. 84–87; *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*, edd. Petr Kreuz – Ivan Martinovský – Jana Vojtíšková, Dolní Břežany 2007, s. 269–284; Jaroslav ČECHURA, *Cechy rožmberských měst a městeček do poloviny 16. století*, Jihočeský sborník historický 58, 1989, s. 113–124; TÝŽ, *Podnikání evropské šlechty v 16. století*, Hospodářské dějiny. Economic history 21, 1995, s. 9–28; TÝŽ, *Šlechtický podnikatelský velkostatek v předbělohorských Čechách*. in: Vědecká konference k 100. výročí narození Bedřicha Mendla: prvního profesora hospodářských dějin Univerzity Karlovy 1892–1992, Praha 1997 s. 145–160; TÝŽ, *Velkostatek a rolnické hospodářství. Srovnání Waldviertlu a jižních Čech v období před třicetiletou válkou*, in: *Kultury na hranici: jižní Čechy – jižní Morava – Waldviertel – Weinviertel*, Wien 1995 s. 107–111; Petr ČORNEJ – Milena BARTLOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české. Sv. 6. 1437–1526*, Praha 2007; Petr VOREL, *Páni z Pernštejna. Vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*, Pardubice 2012.

¹³⁸ David KORYTA, *Albrecht Rendl z Oušavy († 1522): významný člen nevýznamného rodu*. Diplomová práce, Ústav českých dějin, FF UK, Praha 2016.

srpnu 1499, přičemž je zde zmiňováno to, že rytířstvo z každého kraje již šest osob vybralo.¹³⁹

V letech 1549 a 1564 došlo k revizi zemského zřízení. Kromě toho, že se zde objevila zmínka o tom, že smí být doplněno pouze se souhlasem stavů a krále, bylo zakázáno využívat u zemského soudu nálezy z období před rokem 1541, čímž byla připuštěna možnost vytvářet nálezy nové.¹⁴⁰

Samotné nálezy zemského práva, jak se říkalo rozsudkům vynesným na základě zemského zřízení zemským soudem, měly svou pravidelnou formu. Na počátku jejich zápisu byl vždy uveden důvod nálezu, či mezi kým se spor odehrál, a to zpravidla formulí „*v té při, kteráž jest mezi X, pívodem z jedné, a Y, pohnaným z strany druhé, tu kdež týž A pohání a viní (...)*“.¹⁴¹ Zároveň hned na začátku zápisu bylo uvedeno, co daný púhon či žaloba obsahovaly a z jaké příčiny se tedy daný soud konal. Následoval obsah výpovědí jednotlivých stran a výčet důkazů hovořících pro či proti oné žalobě. Na závěr zápisu je pak uveden samotný soudní nález a jeho odůvodnění.¹⁴²

Jedním z přestupků proti zemskému zřízení byla krádež či loupež. Zatímco v 15. století bylo případů tohoto protizákonného jednání zaznamenáno v rámci nálezů zemského soudu velké množství, ve 16. století je, jak také upozorňuje ve své práci Rudolf Rauscher, tento trestný čin v Deskách zemských upozaděn. Je to dáno především tím, že byly tyto přestupky řešeny především před soudem komorním či hejtmanským. Přesto však ve *Vladislavském zřízení zemském* nebyly opomenuty.¹⁴³ Za zločiny, jakými byla krádež či loupež, byl podle tohoto zákoníku odpovědný za své poddané či služebníky jejich pán. V praxi to znamenalo to, že poškozený, který dané osoby označil, nejprve předstoupil před jejich pána a žádal o nápravu. Pán, jehož poddaný byl označen za pachatele, měl za úkol zloděje či lupiče vydat před soud, který měl následně vynést rozsudek

¹³⁹ *Archiv český čili Staré písemné památky české i moravské V*, ed. František Palacký, Praha 1862, s. 495, č. 63.

¹⁴⁰ Rudolf RAUSCHER, *O nálezech zemského soudu českého XVI. stol.*, Praha 1933, s. 6–7.

¹⁴¹ *Tamtéž*, s. 9.

¹⁴² *Tamtéž*, s. 9.

¹⁴³ *Tamtéž*, s. 13; Jitka MĚŘINSKÁ, *Trestní agenda komorního soudu doby jagellonské*. Diplomová práce, Historický ústav, FF UHK, Hradec Králové 2017, s. 5–11; Petr KREUZ, *Postavení a působnost komorního soudu v soustavě českého zemského trestního soudnictví doby předbělohorské v letech 1526–1547*, Praha 2000.

(v průběhu 16. století se jednalo o soud hejtmanský a následně agenda přešla pod kompetenci soudu komorního).

Mohlo se však stát (a také se stávalo), že byla před soud pohnána samotná vrchnost. Dělo se tak v případě, že se protiprávní čin stal s jejím vědomím, nebo se lup ocitl v obydlí šlechtice či jím byl využíván. V Čáslavském kraji se velmi často objevuje výzva poškozeného k vrchnosti se žádostí o informaci a ujištění, zda o činu věděla či nikoliv.¹⁴⁴ Zpravidla k tomu byla využívána (s různými obměnami) tato slova: „*Protož vás já tímto psaním za to žádám, že mi oznámíte s poručení-li vašeho, lidé poddaní vaši z vesnic svrchu jmenovaných, čili sami i své újmě sou to učinili, a takové dříví na gruntech mejch, v lese mým nenáležitě pobrali a odvezli, nemajíce vy, ani žádnéj jinej k tomu žádného práva ani spravedlnosti, a čeho jest se tu dále dopuštěno proti právu a zřízení zemskému, to se potom časem svejm dobře nejde, a tak z té příčiny mně k tmu dání odpovědi od vás žádám...*“¹⁴⁵ V tomto případě se jednalo o psaní Pavla Mitrovského z Nemyšle městské radě Německého Brodu ve věci pychu na dřevě z lesa Hochperk.¹⁴⁶ Samotný případ však byl mnohem složitější a vlekl se po několik desetiletí. Proto mu bude (stejně jako jemu podobným) věnována větší pozornost v následujících kapitolách.

Přestože se tato práce věnuje v první řadě nižší šlechtě kraje Čáslavského, s obdobnými případy, a dokonce i podobnými psaními, se můžeme setkat také mimo hranice tohoto regionu. K podobným případům docházelo také mimo Království české. Například v případě z česko-kladského pomezí mezi kladským hejtmánem Kryštofem Muchkem a majitelem opočenského panství Vilémem Trčkou z Lípy a na Veliši. Dokumenty o tom se nacházejí ve státním archivu (Archiwum Państwowe) ve slezské Vratislavi (Wrocław). Také zde se jednalo o lesní pych, který chtěl hejtmán zprvu řešit domluvou.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Rudolf RAUSCHER, *O krádeži a loupeži v českém právu zemském*, Bratislava 1929, s. 37, 60–61.

¹⁴⁵ MZA v Brně, SOKA Havlíčkův Brod, f. Archiv města Havlíčkův Brod, kart. 1, fol. 95.

¹⁴⁶ V případě pychu se jednalo především o delikt majtkové povahy (krádež, pobrání), ale mohlo se jednat také o nedovolené zajímání lidí. Skutková podstata tohoto deliktu se však mohla případ od případu lišit, viz Jitka MĚŘINSKÁ, *Trestní agenda komorního soudu doby jagellonské*, s. 75.

¹⁴⁷ Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Rep. 23, sygn. 28; Marie BOUKALOVÁ, *Česko-kladská hranice v sedmdesátých letech 16. století v dokumentech Archiwu Państwového ve Wrocławiu*, *Historie – Otázky – Problémy* 12 (2), 2020, s. 93–103.

Vraťme se ale zpět do českého prostředí, respektive přímo do Čáslavského kraje. K problémům s pychem na cizím dřevě docházelo poměrně často. Za všechny případy zatím uveďme ten, jež se odehrál roku 1602 (o ostatních se tato práce zmiňuje v následujících kapitolách). Tehdy napsal Petr Lukáš Rašín z Rýzmburka, který se stal následujícího roku hejtmanem Čáslavského kraje za rytířský stav,¹⁴⁸ list šepmistrům a konšelům Kutné Hory, protože „*některého času po Vánocích a Masopustě poddaní Vaši ze vsi Vilímoviček Markovi Pastuchovi tu v vsi Vilímoviček v obci vilímovské a vohrady mé v gruntech a v vůbci společní tak dobře mně a lidem poddaným mejm, jako jim náležející bez vůle a vědomí mého dříví volšového a jívového tak společného nemalej kus prodali.*“¹⁴⁹ Z pychu byli obviněni Daniel Hlas a Vondra Vondráček – oba poddaní kutnohorského městského panství. V takovém případě v listě vždy následovala apelace na vrchnost pytláků, aby se vyznala, zda tak bylo učiněno z její vůle či nikoliv. Petr Lukáš Rašín proto oslovil kutnohorskou obec slovy: „*Jestliže jest se to z vůle a poručení vašeho stalo, vás žádám a napomínám, že jest mi takový pych od sebe napravíte a pokuty zřízením zemským pychu vyměřené, to jest deset kop grošův českých odešlete.*“¹⁵⁰ Pokud poddaní kradli dříví bez poručení vrchnosti, žádal Rašín kutnohorskou obec o pomoc při vymáhání pokuty od obou pytláků, která měla tak, jak říkalo zřízení zemské, činit po pěti kopách gr. č. od obou, popřípadě pokutu za ně zaplatit. K tomu, jak ale tento případ dopadl, se bohužel další dokumenty nedochovaly.

Pojem pychu a výtržnosti se postupně proměňoval. A tak se například po roce 1549 můžeme s výrazem výtržnost setkat převážně v souvislosti s násilným vniknutím na cizí pozemek, popř. grunt, na němž byla způsobena v rámci tohoto vtrhnutí škoda. Naopak v rámci pychu se násilný zásah nepředpokládal.¹⁵¹

¹⁴⁸ Petr MAREŠ, *Obsazování úřadu krajského hejtmana v předbělohorském období a soupis krajských hejtmanů na základě dochovaných seznamů z let 1563/1564–1616/1617*, Rigorózní práce, FF UK v Praze, Praha 2011, s. 96.

¹⁴⁹ SOA v Praze, SOKA Kutná Hora, f. Archiv města Čáslav, inv. č. 7324.

¹⁵⁰ *Tamtéž*, inv. č. 7324.

¹⁵¹ R. RAUSCHER, *O krádeži a loupeži v českém právu zemském*, s. 14; J. MĚŘINSKÁ, *Trestní agenda komorního soudu doby jagellonské*, s. 5–11; Petr KREUZ, *Postavení a působnost komorního soudu v soustavě českého zemského trestního soudnictví doby předbělohorské v letech 1526–1547*, Praha 2000.

Dalším bodem, kterému se zákoník věnuje a přímo se v něm zmiňuje rytířský stav, je vražda. Týkal se šlechticů, kteří se tohoto zločinu dopustili na někom ze stavů ve městě nebo gruntech k nim náležejících. Osoba, která by se takového činu dopustila, se měla do dvou neděl dostavit na Pražský hrad, kde byla souzena podle zemského práva.¹⁵² Zákoník také myslel na případ, že by někdo z panského či rytířského stavu nařknul na cti¹⁵³ měšťana. V tom případě měl nařknutý zaslat řezanou ceduli šlechtici, který ho zhaněl, se žádostí, aby se k takovéto věci přiznal, že ji učinil či nikoliv. Ten měl pak podle práva lhůtu dvou neděl na vyjádření se k celé záležitosti. Pokud by se přiznal, byl by celý případ řešen podle šlechtického práva. Kdyby však došlo k tomu, že se šlechtic nebude ke svému činu znát, vznikne mu tím nárok žalobce osočit z téhož činu a žádat nápravu.¹⁵⁴

Mohlo se také stát, že došlo mezi pachatelem trestného činu usmrcení člověka a pozůstalými po zemřelém k tzv. smlouvě o hlavu. Jednalo se o dohodu mezi dvěma stranami, a to v případě, že byl pachatel odsouzen k trestu propadnutí hrdla, avšak k usmrcení oběti došlo neúmyslně nebo nešťastnou náhodou. V tom případě by poprava pachatele nepřinesla příliš užitku. S uzavřením smlouvy však musely souhlasit obě strany a ke svému rozhodnutí musely dojít zcela svobodně, bez jakéhokoliv nátlaku. Pokud k uzavření dohody opravdu došlo, byl tím spor mezi oběma stranami ukončen.¹⁵⁵

¹⁵² Pavel Kristián z KOLDÍNA, *Práva městská Království českého a Markrabství moravského*, ed. Josef Jireček, Praha 1876, N. XL., s. 328.

¹⁵³ Spory o čest byly založeny na konfliktních situacích v oblasti vzájemné komunikace mezi jednotlivci či skupinami, jejich vzájemném konfliktním chování a jednání, verbálních i neverbálních projevech, gestech apod. V okamžiku, kdy byla narušena čest (vážnost užívaná v prostředí, v němž se dotyčný uražený pohyboval a v němž žil) někoho z uvedených, bylo toto provinění vůči cti dotyčné osoby řešeno dle dobového práva.

Více viz Tomáš BOROVSÝ – Dalibor JANIŠ – Michaela ANTONÍN MALANÍKOVÁ, *Spory o čest ve středověku a raném novověku*. Brno 2010; Jana JANIŠOVÁ, *Jurisdikce ve sporech o čest na raně novověké Moravě*. in: *Acta historico-iuridica Pilsnensia 2006: sborník příspěvků ze setkání pracovníků kateder právních dějin z České a Slovenské republiky*, Plzeň 2007 s. 76–98; Jana JANIŠOVÁ, *Šlechtické spory o čest na raně novověké Moravě: (edice rokové knihy zemského hejtmana Václava z Ludanic z let 1541–1556)*, Brno 2007; Ondřej ŠÁRO, *Spory o čest ve středověku a raném novověku. (Pracovní setkání, 12. listopadu 2009, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity Brno)*, *Theatrum historiae* 5, 2009, s. 293–295.

¹⁵⁴ Pavel Kristián z KOLDÍNA, *Práva městská Království českého a Markrabství moravského*, ed. Josef Jireček, Q. XXIV., s. 364.

¹⁵⁵ Rudolf RAUSCHER, *Usmrcení člověka v českém právu zemském*, Bratislava 1927, s. 54.

Dalším přestupkem, který mnohdy musely soudy řešit, byly spory o čest.¹⁵⁶ K nářku cti mohlo dojít jak ústně, tak i písemně. Na počátku procesu, který byl kvůli tomuto porušení daných pravidel veden, byl ten, kdo měl náрек spáchat, osloven, aby se vyjádřil, zda k tomuto skutku opravdu došlo. Každé řečené či psané hanlivé slovo poté bylo soudem vysloveno individuálně, a tak se mohlo stát, že na jednu takovou řeč či zápis bylo vázáno hned několik pŕuhonů.¹⁵⁷ Hanlivá slova však nebyla jediným důvodem, proč musel soud řešit náрек cti. Tím mohlo být také špatné oslovení či uvedení jiných titulů, než žalobci náležely. Skutková podstata nářku na cti mohla rovněž spočívat ve falešném nařčení z nějakého zločinu či přestupku. Předmětem samotného soudního jednání o nářku cti pak mělo být především prokázání, nebo naopak vyvrácení zlého úmyslu, který stál za urážkou na cti.¹⁵⁸

Vladislavské zřízení zemské spolu se *Svatováclavskou smlouvou* však nebylo jedinou dobovou kodifikací českého práva, v níž se nižší šlechta objevovala. Přestože se další zákoníky týkají především práva městského, nebylo v rámci něho možné opomenout ani stav rytířský. Tak tomu je také v *Právech městských království českého a markrabství moravského*,¹⁵⁹ která vznikla pod vedením Pavla Kristiána z Koldína. Snahou tohoto zákoníku bylo sjednotit do této doby roztržité městské právo. Pro jeho vznik a následné schválení byla

¹⁵⁶ Tomáš BOROVSKEÝ – Dalibor JANIŠ – Michaela ANTONÍN MALANÍKOVÁ, *Spory o čest ve středověku a raném novověku*. Brno 2010; Jana JANIŠOVÁ, *Jurisdikce ve sporech o čest na raně novověké Moravě*, in: Acta historico-iuridica Pilsnensia 2006: sborník příspěvků ze setkání pracovníků kateder právních dějin z České a Slovenské republiky, Plzeň 2007 s. 76–98; Jana JANIŠOVÁ, *Šlechtické spory o čest na raně novověké Moravě: (edice rokové knihy zemského hejtmana Václava z Ludanic z let 1541–1556)*, Brno 2007; Ondřej ŠÁRO, *Spory o čest ve středověku a raném novověku. (Pracovní setkání, 12. listopadu 2009, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity Brno)*, Theatrum historiae 5, 2009, s. 293–295.

¹⁵⁷ Pŕuhonem byla v raném novověku míněna písemná formulace žaloby, již zaslal žalobce žalovanému a jež obsahovala obvinění, se kterým chtěl žalobce proti žalovanému vystoupit u soudu. Samotný pŕuhon zpravidla obsahoval také datum konání soudního řízení.

Více viz Václav MÜLLER, *Pŕuhoně. List z právních dějin moravských*, in: Sborník prací historických k šedesátým narozeninám dvor. rady prof. dra Jaroslava Golla, edd. G. Friedrich – K. Krofta – J. Bidlo, Praha 1906, s. 233–245; Karel MALÝ a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha 2003, s. 99–100; Jana JANIŠOVÁ, *Pŕuhon jako základní procesní institut moravského zemského práva v dlouhém 16. století (Problematika tzv. pŕuhonu zátyně a povinnosti královských měst na příkladu města Brna)*, in: Brno v minulosti a dnes: příspěvky k dějinám a výstavbě Brna, sv. 30, Brno 2017, s. 147–184; Hana PŘÍLESKÁ, *K vývoji pŕuhonného formuláře*, Folia diplomatica: studijní příručka 3 (7–8), 1954–1955, s. 208–217 a další.

¹⁵⁸ Rudolf RAUSCHER, *Urážka na cti podle českého práva zemského*, Bratislava 1928, s. 6–9.

¹⁵⁹ *Práva městská Království českého*, edd. Karel Malý – Pavla Slavičková – Ladislav Soukup – Petra Skřejpková – Jiří Šouša – Jiří Šouša ml. – Jana Vojtíšková – Klára Woitschová, Praha 2013.

vytvořena speciální komise, v jejímž čele seděl císař. Dále se na ní podíleli zástupci panského a rytířského stavu a na závěr byla doplněna tzv. komisaři, mezi něž patřil císařský rada a prezident nad apelacemi Jan starší z Lobkovic na Točníku a Bystřici, císařský prokurátor v Království českého Albrecht Bryknar z Brukštejna na Libni nad Vltavou a císařský rada Jan Vchynský ze Vchynic na Lžovech a Jenči. Ti pak měli po svatomartinském soudu roku 1575 zasednout a následně zákoník předali stavům v jednotlivých krajích. Rytířstvo Čáslavského kraje v té době reprezentoval Jan Salava z Lípy a na Úmoníně.

V souvislosti s Koldínovými *Právy městskými Království českého a Markrabství moravského* nelze vynechat ani přípis Pavla z Koldína podkomořímu Království českého Burianu Trčkovi z Lípy a na Světlé nad Sázavou. Jemu totiž Koldín ve svém přípisu sdělil, že práva byla zveřejněna a tím vstoupila v platnost. Upozorňuje ho však zde, že ne všem je umožněno práva dostatečně nastudovat a mnozí například nerozumějí latinským poznámkám, které text obsahuje.

Důležité je, že hned v úvodu Koldín objasňuje, že panstvo i rytířstvo náleží k soudu zemskému. Zcela opomenout tyto společenské vrstvy však ve svém zákoníku nemohl, protože v případě, že tito šlechtici vlastnili městské grunty a statky,¹⁶⁰ pak „*povinni jsau z týchž statkův městských, tu a na tom právě odpovídati i také právi býti, k kterýmž právům tíž statkové anebo věci příslušejí [...]*“.¹⁶¹ Rytíři, jejichž majetek patřil do práva městského, se tak museli účastnit městských soudů, který se těchto nemovitostí týkal, a pokud se stalo, že byli dvakrát k soudu obesláni a přesto se k němu nedostavili, mělo jim k tomu být „dopomoženo“ na domu a statku, což vychází ze *Svatováclavské smlouvy*.¹⁶²

Koldínův zákoník měl za úkol upravovat také úřady, které se podílely na fungování samotných (nejen) vrchnostenských měst. Díky dochovaným pramenům, především pak městským knihám z některých vrchnostenských měst Čáslavského kraje, lze určit například jména městských písařů. Podle Koldína

¹⁶⁰ Pavel Kristián z KOLDÍNA, *Práva městská Království českého a Markrabství moravského*, ed. Josef Jireček, A. XLIV, s. 29.

¹⁶¹ *Tamtéž*, A. XLIV, s. 29.

¹⁶² *Tamtéž*, A. XLVII, s. 32.

mohl tuto pozici zastávat¹⁶³ „člověk dobrý a na své cti dobře zachovalý“.¹⁶⁴ Aby však mohl tuto službu vykonávat, musel nejprve složit přísahu „*napřed Pánu Bohu, všem svatým, králi Českému Jeho Milosti, pánům, rytířstvu, Pražanům a všem městům.*“¹⁶⁵

Velmi důležité a v praxi hojně využívané bylo vymezení pozice stavů a jejich povinností v rámci řízení městského soudu. V případě, že by se soudního procesu musel zúčastnit šlechtic či jeho poddaný kvůli pronesení svědectví, měla být podle Koldína ona vrchnost s touto skutečností s dostatečným předstihem obeznámena listem ověřeným městskou pečeti a podle toho se měla také zařídit. Pokud se jednání soudu týkalo jeho poddaných, měl jejich pán povinnost tyto osoby na svědčení u soudu připravit. Jestliže by tak pán nebo rytíř neučinil, měl být obeslán listem ještě jednou. Kdyby však i toto upozornění vrchnost ignorovala, byla na ni uvalena pokuta, jejíž výše byla stanovena v onom listu.¹⁶⁶

Podobně Koldín řešil také dluh, který by pán či rytíř měl u řemeslníků ve městě a ke splacení dané částky by se neměl. V takovém případě má toto být předneseno před hejtmána či hejtmany kraje, kteří šlechtice k zaplacení dluhu vyzvou, a to, aby byl splacen do dvou neděl. Pokud by ani pak k ničemu nedošlo, měl podle Koldína věřitel právo obstatit dlužníkův majetek ve výši do pěti kop gr. č.¹⁶⁷

K jednotlivým přestupkům rytířstva proti zřízení zemskému lze shromáždit značné množství dokladů, což však není předmětem zájmu této práce. Obecné uvedení do právní kultury raně novověkých Čech zde má sloužit především jako výchozí bod pro podrobnou analýzu uplatnění těchto norem v praxi, čemuž budou věnovány následující kapitoly.

¹⁶³ Nutno podotknout, že se podle zákoníku Pavla Kristiána z Koldína mělo jednat nejen o písaře z měst, která patřila rytířstvu, ale také z měst královských a panských.

¹⁶⁴ Pavel Kristián z KOLDÍNA, *Práva městská Království českého a Markrabství moravského*, ed. Josef Jireček, B. LIV., s. 64.

¹⁶⁵ *Tamtéž*, B. LIV., s. 64.

¹⁶⁶ *Tamtéž*, B. LXXXII., s. 77–78.

¹⁶⁷ *Tamtéž*, L. XXXII., s. 298.

3 Nižší šlechta (nejen) na území Čáslavského kraje

Nižší šlechta, poměrně početná společenská vrstva, již se tato práce věnuje, byla v 16. století již pevně ukotvena v dobových právních normách, které zároveň pevně vymezovaly její postavení ve společnosti. Než však k tomuto ukotvení došlo, prošly významy slov rytířstvo či vladykové (nižší šlechta je moderním pojmovým konstruktem) poměrně dlouhým vývojem.

První privilegované skupiny obyvatelstva se objevovaly na českém území již v raně středověké slovanské společnosti. Také na území Velké Moravy se vyskytovaly osoby, jež vynikaly svým bohatstvím a byly nazývány velmoži – v latinsky psaných dokumentech také „*optimates, primates* či *proceres*“ – tedy osobami proslulými svým vysokým společenským postavením.¹⁶⁸

V počátcích přemyslovského státu byl vládnoucí kníže obklopen svou družinou věrných služebníků. Ne všechny její členy je však možné řadit mezi velmožskou aristokracií. Lze předpokládat, že někteří i méně „urození“ muži se přesto do knížecí družiny začlenili. V té době ještě kníže nehleděl na původ a tzv. urozenost svých družiníků, ale ohlížel se především na jejich věrnost a prospěšnost, která z osob, jež ho obklopovaly, pro něj samotného plynula. A tak se urozenými postupně stávali ti, kteří byli schopni si své postavení a místo po boku knížete vydobýt. Také prameny z období 10. a 11. století již rozlišují tyto privilegované (*comites*) na *milites primi ordinis* a *milites secundi ordinis* – tedy do jisté míry na bojovníky řadící se mezi jízdu (budoucí aristokracií) a bojovníky patřící k pěchotě.

Ve 12. a 13. století se tito knížecí družiníci, kteří se ale postupně začínají usazovat, hromadit majetek i poddané, v pramenech nazývají *nobiles*. V té době se stále jedná o uzavřenou skupinu obklopující vládnoucího knížete, popřípadě krále, figurující v důležitých státních úřadech. A právě z této společenské vrstvy, která je základem šlechty, pocházejí všechny významné rody objevující se

¹⁶⁸ Dušan TŘEŠTÍK – Miloslav POLÍVKA, *Nástin vývoje české šlechty do konce 15. století*, in: *Struktura feudální společnosti na území Československa a Polska do přelomu 15. a 16. století*, edd. J. Čierný – F. Hejl – A. Verbík, Praha 1984, s. 100–133; Josef MACEK, *Česká středověká šlechta*, Praha 1997, s. 9–25.

v předhusitském období. Na základě *Statut Konráda Oty* mohli tito privilegovaní muži konstituovat svou pozemkovou držbu, jež po jejich smrti už nepřipadala automaticky jako odúmrt' panovníkovi, ale mohla se stát základem dědičného rodového majetku.

Velký vliv získala šlechta po roce 1278, kdy se stala součástí tzv. zemské obce. Tehdy totiž šlechta poprvé v historii českého státu vystoupila jako silný a poměrně suverénní společenský prvek, jenž si kladl za cíl urovnat neuspokojivou situaci v zemi. V určitém osamostatňování šlechta pokračovala i v následujícím období. Za vlády Václava II. se jí dokonce podařilo docílit toho, že byla v zemi jasně určena sféra vlivu samotného panovníka a sféra vlivu nobility. Zároveň se do této doby klade vznik zemského soudu a knih evidujících vrchnostenský majetek, tzv. Desek zemských.¹⁶⁹

Na počátku 14. století začaly některé šlechtické rody vynikat nad ostatními a postupně obsazovat důležité posty v rámci zemských úřadů. Právě z těchto vyčleněných šlechticů byl později složen panský stav. Avšak hranice mezi jednotlivými kategoriemi šlechticů byly v této době ještě příliš tenké a nebyly normativně stanovené, a tak není pro toto období možné o vyšší či nižší šlechtě hovořit plnohodnotně. Ač příslušnost k panskému či rytířskému stavu byla zřejmá již dříve, lze o plné konstituci těchto společenských vrstev hovořit našem území spíše až v 15. století, kdy si již nobilita uvědomovala svou příslušnost k určitému stavu. Kritérii pro toto dělení byla v té době především velikost vlastněného majetku, svoboda statků a v neposlední řadě urozenost a původ daného rodu.¹⁷⁰

¹⁶⁹ D. TŘEŠTÍK – M. POLÍVKA, *Nástin vývoje české šlechty do konce 15. století*. 100–133; J. MACEK, *Česká středověká šlechta*, s. 9–25.

¹⁷⁰ Jaroslav MEZNÍK, *Česká a moravská šlechta ve 14. a 15. století*, Sborník historický 37, 1990, s. 8–9; Tomáš SOMER, *Venkované, měšťané a nižší šlechtici na Čáslavsku v době předhusitské. Vilémovský klášter a jeho regionální mocenské vazby*, Olomouc 2016, s. 59–60; Vladimír BŘEZINA, *Rytířský stav v Čechách a na Moravě v raném novověku. Rod Bukůvků z Bukůvky od středověku do 20. století*, České Budějovice 2008, s. 11; Martin MUSÍLEK, *Hertvíkové z Rušínova. Východočeská šlechta ve víru husitských bouří*, Praha 2020, s. 38; J. MACEK, *Česká středověká šlechta*, s. 18; Josef PETRÁŇ, *Skladba pohusitské aristokracie v Čechách*, Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica 1, 1976, s. 12; Jiří JURK, *Česká šlechta a feudalita ve středověku a raném novověku. Majetková a sociální struktura, politická moc a kulturní reprezentace šlechty a feudalit v českém státě ve 13. – první polovině 17. století*, Nový Jičín 2000, s. 76–93; Karel MLATEČEK, *Rytíři z Lulče a jejich přátelé*, Brno – Slavkov u Brna 2014, s. 23–34.

Zaměříme-li se pouze na rytíře jako takové a případy výskytu tohoto slova v dokumentech pocházejících ze 14. století, zjistíme, že tímto pojmem byly míněny osoby bojovníků patřících k vládcově družině, jež byly slavnostně povýšeny mezi ostatní šlechtice a byly tak nadřazeny ostatnímu obyvatelstvu. Mohlo se však jednat také o členy užší královny rady.¹⁷¹

Rytířstvo však nebylo jedinou složkou postupně se tvořící nové společenské vrstvy, jakou byla nižší šlechta. Do tohoto stavu se řadili také tzv. vladykové a zemani. Slovo „vladyka“ se v pramenech poprvé objevuje ve 13. století. V té době se jednalo o osobu, jež se řadila mezi svobodné obyvatelstvo, které ovládalo určitou oblast s poddanými, a zároveň nepatřila do panovnickovy družiny. Význam slova „vladyka“ postupem času kolísal. V 16. století, které je pro tuto práci stěžejní, se toto označení často užívalo v souvislosti s nižší šlechtou a mnohdy nahrazovalo právě toto souhrnné pojmenování této společenské vrstvy.¹⁷²

O středověké nižší šlechtě sídlící v oblasti Čáslavského kraje se lze nejvíce dozvědět z dochovaných pramenů z okolí vilémovského kláštera, tedy z období před husitskými válkami. Vzhledem k tomu, že se jednalo o dokumenty vázící se ke klášteru, byl jejich obsah ovlivněn klášterní agendou. Bohužel po husitských válkách došlo na území Čáslavska k velké proměně složení šlechty, a tak jména, která se vyskytovala v textech týkajících se vilémovského kláštera, nemají v „pohusitských“ pramenech této oblasti své pokračovatele.¹⁷³

O existenci nižší šlechty na „Čáslavsku“ v první polovině 15. století vypovídá také její zapojení se k tzv. *Stížnému listu* jako protestu proti upálení Mistra Jana Husa. Sídla těchto šlechticů, která se nacházela především v Posázaví a Podoubraví, krátce popsal ve svém příspěvku Aleš Knápek.¹⁷⁴ V nedávné době také vyšla práce věnovaná Hertvíkům z Rušínova, tedy rodu, který ač patřil ke

¹⁷¹ J. MACEK, *Česká středověká šlechta*, s. 52–53.

¹⁷² J. MACEK, *Česká středověká šlechta*, s. 68–69; TÝŽ, *Jagellonský věk v Českých zemích (1471–1526)*. 2. díl. *Šlechta*, Praha 1994, s. 43–66.

¹⁷³ T. SOMER, *Venkované, měšťané a nižší šlechtici na Čáslavsku v době předhusitské*, s. 59–95.

¹⁷⁴ Aleš KNÁPEK, *Sídla nižší šlechty na Havlíčkovobrodsku v Husově době*, in: *Stížný list. České a moravské šlechty proti upálení Mistra Jana Husa*, edd. P. Čornej – A. Knápek – L. Macek – P. Rous, Okrouhlice 2015, s. 49–57.

stavu nižší šlechty, zařadil se za husitských válek (a především po nich) po bok nejvlivnějších osob Českého království.¹⁷⁵

Po husitských válkách došlo k velké přeměně české šlechty, a to především díky změnám v majetkovém vlastnictví této společenské vrstvy. Jedním z rodů, které na husitských válkách „vydělaly“ a které díky svým stále se rozšiřujícím držbám měly zásadní vliv na další směřování Čáslavského kraje, byli Trčkové z Lípy. Zakladatel této dynastie vstupoval do husitských válek jako ničím zvláštním nevynikající rytíř. Po bitvě u Lipan však dovedně využil situace, a tak mu byly zapsány (a potvrzeny Zikmundem Lucemburským) dříve duchovní statky v okolí Havlíčkova Brodu. Ty se pak staly základem rodového dominia na území Čáslavského kraje, které se postupně rozšiřovalo, ač od poloviny 15. století rozdělené mezi Mikulášovy tři syny.¹⁷⁶ To už se ale pomalu dostáváme do období, jemuž je tato práce věnována.

Ačkoliv by se měla tato práce zabývat nižší šlechtou v předbělohorském Čáslavském kraji obecně, tedy rytířstvem, vladyky i zemany, je primárně zaměřena právě na prvně zmiňované rytířstvo. V dochovaných pramenech týkajících se této problematiky v dané oblasti se totiž označení „vladyka“ téměř nevyskytuje, a pokud ano, koresponduje s titulem „rytíř“. S označením „zeman“ jsem se během svého výzkumu v pramenech vážících se k nižší šlechtě obývající předbělohorský Čáslavský kraj nesetkala vůbec.

¹⁷⁵ Martin MUSÍLEK, *Hertvíkové z Rušínova. Východočeská šlechta ve víru husitských bouří*, Praha 2020; starší práce TÝŽ, *Hertvíkové na Rušinově. Sociální svět nižší šlechty na Čáslavsku a Chrudimsku v době vymknuté z kloubů*, in. *Z počátků husitské revoluce. K výročí svěcení husitských kněží na Lipnici v roce 1417*, edd. P. Elbel – L. Jan – J. Jurok, Brno 2019, s. 141–163.

¹⁷⁶ Lenka DVOŘÁKOVÁ, *Trčkové z Lípy na přelomu 15. a 16. století*, *Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica* 1, 1976, s. 115–116; Vojtěch BARCAL, *Reprezentace rodu Trčků z Lípy*. Diplomová práce, Historický ústav, FF UHK, Hradec Králové 2019, s. 9.

4 Nižší šlechta Čáslavského kraje a politika

Původní šlechtický stav, jak bylo zmíněno již dříve, vznikl mocenským přerodem osob z řad družiníků vládnoucího knížete. Jednalo se tedy do jisté míry o vládcovy služebníky, kteří své postavení získávali díky výkonu této služby. Přestože se v raném středověku vládcova družina v původním slova smyslu již nevyskytuje, bylo pro šlechtu velmi atraktivní setrvat v panovnickově okolí a čerpat z tohoto prostředí výhody, které z něj plynuly. Své politické a mocenské ambice mohla šlechta uplatňovat nejen ve správě vlastního majetku a při jeho rozmnožování, ale také v krajských a zemských úřadech, které jí umožňovaly pohybovat se na společenské špičce dané doby.

S ohledem na nedostatečnou pramennou základnu je tato kapitola spíše sondou do politického života rytířstva z oblasti Čáslavského kraje. Zatímco jeho působení na krajské úrovni státní správy lze zmapovat díky seznamům krajských hejtmanů, z čehož je také možné usuzovat postavení jednotlivých rytířských rodů v rámci sledovaného kraje (velmi často se hejtmanský úřad opakovaně drží v jednom rodě, popřípadě v rodě spřízněném, a málokdy se na tomto postu objevuje osoba, jež nemá příbuzenský vztah k předchozím hejtmanům za rytířský stav), zkoumání působení „čáslavského“ rytířstva v zemských úřadech je poměrně složité. Proto je nutné obě tato témata doplnit příslušnou literaturou.

Zatímco se předchozí řádky zaměřovaly na rytířstvo, které svému panovníkovi sloužilo prostřednictvím vykonávání úřadů v rámci státní správy, považuji za nutné zmínit, že ne všichni rytíři sídlící v Čáslavském kraji byli ke svému vládci loajální (připomeňme například stavovská povstání v letech 1546–1547 a 1618–1620, kdy někteří využili situace a postavili se proti králi). Také k této části dějiny, do níž se „čáslavské“ rytířstvo zapojilo, se příliš písemných dokumentů nedochovalo, proto je nutné tento pramenný základ opět podpořit dostupnou literaturou.

4.1 *Ve službách státu, země a krále*

Jednou z důležitých složek státní správy, na níž se rytířstvo Čáslavského kraje v 16. století podílelo, byla správa krajská. Ta měla svůj původ již v době předhusitské, avšak k jejímu upevnění došlo až po husitských válkách, kdy kraje ve formě landfrýdů plnily důležitou úlohu v řízení jednotlivých oblastí a následně i státu, který se na nějakou dobu ocitl bez panovníka. Než ale mohly vzniknout tyto správní celky, prošel si správní systém poměrně dlouhým vývojem. Aby bylo možné pochopit, jakou roli v krajské správě hrálo rytířstvo, je podstatné si alespoň ve zkratce představit vývoj těchto správních celků a ozřejmit úlohu, jakou v nich šlechta měla.

K prvnímu dělení správy země a přidělení správců do nově vytvořených správních celků je možné sledovat již v době knížecí, kdy začaly vznikat tzv. úděly. Jednalo se o menší územní celky, v jejichž čele stála osoba, jež byla plně podřízená panovníkem. Přestože se začala první údělná knížectví objevovat za vlády Břetislava I. na Moravě, lze v pozdější době sledovat jejich vznik také na území Čech. Zaměříme-li se na oblast Čáslavska, lze zánik čáslavského a chrudimského údělu datovat do roku 1223, kdy byla z této oblast vypuzena vedlejší přemyslovská větev – Děpolticové.¹⁷⁷

Dalším předchůdcem krajské správy byla tzv. hradská soustava. Ta se skládala z přemyslovských hradišť rozprostřených po zemi, která plnila správní funkci pro územní obvod, v němž se nacházela, a zároveň se stala přirozeným centrem tohoto správního obvodu. Na Čáslavsku bylo takovéto hradiště například v Malíně u Kutné Hory. Správcem této kastelánie byl kastelán a dá se předpokládat, že ve 12. století bylo takovýchto správních center na území Čech celkem dvanáct. Již od *Hnězdenských statut* Břetislava I. měl kastelán také soudní a trestní pravomoci, přičemž pouze nejzávažnější zločiny připadaly k rukám

¹⁷⁷ Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu do současnosti*, s. 32–33.

vládnoucího knížete. Od vlády Vladislava II. se pak na hradech objevuje funkce sudího, jenž postupně přejímá kastelánovy soudní pravomoci.¹⁷⁸

Ve 13. století se poprvé objevují tzv. poprávci. Jejich stopy jsou ale patrnější až v pramenech ze 14. století, přesněji z období vlády Jana Lucemburského. Jednalo se o osoby, které plnily trestně-policejní funkce, tj. stíhaly psance, dohlížely na veřejný pořádek a podílely se na výběru berně, a to v rámci stanoveného správního obvodu. Tzv. krajští poprávci jsou poprvé známi z jmenovitého ustanovení z roku 1349. Mnohdy byla tato krajská poprava spojena s držbou hradu či purkrabství a nejčastěji byla vázána s výkonem ještě jiného zemského či královského úřadu, což bylo také jedním z důvodů, proč se v předhusitském období dostala pod přímý vliv panstva. Jmenování poprávců však mělo i další význam. Díky jejich ustanovování docházelo také k upevňování hranic územních celků, jež měly za úkol spravovat, což se stalo základem pro budoucí krajské zřízení.¹⁷⁹

Za vlády Albrechta II. Habsburského, po smrti Zikmunda Lucemburského, došlo ke jmenování krajských hejtmanů, kteří měli napomáhat ve správě země. Zároveň se začaly konat také jednotlivé krajské sněmy, na nichž došlo k dohodám o míru a příměří, avšak ne úplně v diskusi s panovníkem. Proto aby Albrecht upevnil svou pozici, jmenoval do čela jednotlivých krajů z řad svých přívrženců hejtmany ze stavu panského a rytířského. Ti měli za úkol stíhat panovníkovy odpůrce a škůdce. Albrecht ale velmi brzy zemřel a jím jmenovaní krajští zástupci pozbyli své důležitosti.¹⁸⁰

Poměrně důležitou roli ve formování krajské správy sehrálo období interregna v letech 1440–1453. Roku 1440 byl vydán tzv. *List mírný*, dle něhož se správa země rozdělila mezi tzv. landfrýdy. Jednalo se o územně správní celky, které kopírovaly krajské hranice. Do jejich čela byli z řad vyšší a nižší šlechty

¹⁷⁸ Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu do současnosti*, s. 37.

¹⁷⁹ *Tamtéž*, s. 66–67; Rudolf RAUSCHER, *Příspěvek k dějinám krajských popraviců v zemích českých*, Časopis pro právní státní vědu 26 (1), 1943, s. 259–268; Milena MAREŠOVÁ, *Příspěvek k dějinám krajských popraviců v předhusitských Čechách*, Sborník prací členů socialistického svazu mládeže Státního ústředního archivu v Praze 2 (1), 1989, s. 5–41; Bohuslav RIEGER, *Zřízení krajské v Čechách*. 1. díl, *Historický vývoj do r. 1740*, Praha 1894, s. 75.

¹⁸⁰ B. RIEGER, *Zřízení krajské v Čechách*. 1. díl, s. 75.

dosazování hejtmané. Jejich počet ještě nebyl pevně ukotven, většinou se jednalo pouze o jednu osobu, ale mohlo se jednat i o dvě či tři osoby. Jejich hlavním úkolem bylo udržování míru a bezpečí ve svém správním obvodu. Nutno podotknout, že původní husitské kraje Hradecký, Chrudimský, Čáslavský a Kouřimský se 17. března 1440 spojily pod vedením do jednoho společného landfrýdu.¹⁸¹

V 16. století již bylo pravidlem, že v čele kraje stál vždy jeden pán a jeden zástupce rytířského stavu. Přestože se tak dělo již dříve, byl tento princip řízení kraje ustálen až na bratislavském sněmu v prosinci 1499,¹⁸² kde bylo zaznamenáno, že „*což se poprawcí po krajích dotýče, tak o tom zuostáno jest, že král JMⁱ má jej jmenowati z každého kraje dvě osobě, jednu z pánuowa druhů z rytieřstwa, kteříž budú mieti ty kraje řéditi a opatrovati, tak jakž toho potřeba kázati bude.*“¹⁸³ Přestože toto sněmovní usnesení hovořilo o poprávcích, v právním slova smyslu se jednalo již o správce krajů, budoucí hejtmány, kteří měli na starosti výběr krajské berně a vedení krajské hotovosti. Jejich úkolem byla také účast na zemských sněmech, jejichž usnesení poté měli oznamovat ve svých krajích, a naopak na zemských sněmech měli prezentovat potřeby a požadavky svých spravovaných oblastí. V rámci krajů pak měli fungovat jako soudci zdejších rozepří, a dokonce bylo jejich výsadou právo hrdelní.¹⁸⁴

V 16. století jsou již pro Čáslavský kraj doloženi hejtmané jak z řad panstva, tak z řad rytířstva. Z následujícího výčtu osob, jež tento úřad zastávaly, lze zjistit, že se mnohá jména opakují a mnohdy úřad krajského hejtmana „putoval“ po zástupcích jednotlivých rodů.

¹⁸¹ B. RIEGER, *Zřízení krajské v Čechách*. 1. díl, s. 75–76; Zdeněk BERAN, *Čáslavský landfrýd 1440 až 1453*. Diplomová práce, Historický ústav, PdF UHK, Hradec Králové 2008; TÝŽ, *Landfrýdy v pozdně středověkých Čechách. Poznámky k textu Poděbradova mírového projektu*, in: *Hledání nové Evropy*, edd. J. Boubín a kol., Praha 2015, s. 129–152; Martin ŠANDERA, *Hynce Ptáček z Pirkštejna. Opomíjený vítěz husitské revoluce*, Praha 2011, s. 98–125.

¹⁸² *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské*, 5. díl, ed. František Palacký, Praha 1862, s. 496, č. 55.

¹⁸³ *Tamtéž*, s. 497, č. 55.

¹⁸⁴ B. RIEGER, *Zřízení krajské v Čechách*. 1. díl, s. 112.

Tabulka č. 1: Hejtmáni stavu rytířského v Čáslavském kraji v předbělohorském období

1512	Burian Trčka z Lípy na Lipnici ¹⁸⁵
1519	Diviš Žehušický na Žlebích ¹⁸⁶
1536	Kuneš Bohdanecký z Hodkova ¹⁸⁷
1537	Václav Žehušický z Nestajova ¹⁸⁸
1540	Jan Salava z Lípy na Malešově ¹⁸⁹
1552	Pavel Malovec na Zbraslavicích ¹⁹⁰
1553	Jindřich Štřela z Rokyc na Štěpánově ¹⁹¹
1562	Jaroslav Trčka na Želivě ¹⁹²
1563–1565	Jan Kalenice z Kalenic na Zruči ¹⁹³
1567/1568	Jan Libenický z Vrchovišť na Libenicích ¹⁹⁴
1568/1569	Ferdinand Trčka z Lípy na Želivě ¹⁹⁵
1569/1570	Heřman Bohdanecký z Hodkova na Hostačově ¹⁹⁶
1571/1572	Štěpán Štřela z Rokyc na Krivsoudově ¹⁹⁷
1572/1573	Jan starší Kalenice z Kalenic na Zruči ¹⁹⁸
1573–1575	Albrecht Robmháp ze Suché na Lichtenburce ¹⁹⁹

¹⁸⁵ Antonín RYBIČKA, *Zprávy a drobnosti*, Památky archaeologické a místopisné 13 (2–3), 1885, s. 134; Karolína SOUŠKOVÁ, *Trčkové z Lípy a jejich dominium*. Diplomová práce, Ústav archivnictví a PVH, FF Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, České Budějovice 2020, s. 45.

¹⁸⁶ A. RYBIČKA, *Zprávy a drobnosti*, s. 134; Zdeněk BERAN, *Tradice, sídla a majetek východočeské šlechty v procesu formování krajské správy*, in: Zdeněk Beran a kol., *Východočeská šlechta, její sídla a teritoria*, Praha 2013, s. 17.

¹⁸⁷ Jiří HÁŠ, *Rod Bohdaneckých z Hodkova*, Heraldika a genealogie 33 (3–4), 2000, s. 197.

¹⁸⁸ SOA v Praze, SOkA Kutná Hora, f. Archiv města Čáslav, kn. č. 85, *Knihy právních rozepří*, fol. A 20.

¹⁸⁹ A. RYBIČKA, *Zprávy a drobnosti*, s. 134.

¹⁹⁰ *Tamtéž*, s. 134.

¹⁹¹ *Tamtéž*, s. 134.

¹⁹² *Tamtéž*, s. 134.

¹⁹³ Petr MAREŠ, *Obsazování úřadu krajského hejtmána v předbělohorském období a soupis krajských hejtmánů na základě dochovaných seznamů z let 1563/1564–1616/1617*. Rigorózní práce, Katedra archivnictví a pomocných věd historických, FF UK v Praze, Praha 2011, s. 92.

¹⁹⁴ *Tamtéž*, s. 93.

¹⁹⁵ *Tamtéž*, s. 93.

¹⁹⁶ *Tamtéž*, s. 93.

¹⁹⁷ *Tamtéž*, s. 93.

¹⁹⁸ *Tamtéž*, s. 93.

¹⁹⁹ *Tamtéž*, s. 93–94.

1575/1576	Jan Libenický z Vrchovišť na Libenicích ²⁰⁰
1576/1577	Heřman Bohdanecký z Hodkova na Hostačově ²⁰¹
1577	Štěpán Střela z Rokyc na Křivsoudově ²⁰²
1578/1579	Jáchym Kalenice z Kalenic na Zruči ²⁰³
1581/1582	Heřman Bohdanecký z Hodkova na Bratčicích ²⁰⁴
1583/1584	Albrecht Robmháp ze Suché na Lichtenburce ²⁰⁵
1588/1589	Beneš Beneda z Nečtin na Vilémově ²⁰⁶
1589/1590	Jindřich Chotouchovský z Nebovid na Žlebích / Štěpán Střela z Rokyc na Křivsoudově ²⁰⁷
1590/1591	Vilém Kosoř z Malovic na Zbraslavicích ²⁰⁸
1593/1594	Albrecht Robmháp ze Suché na Ronově ²⁰⁹
1594	Beneš Beneda z Nečtin na Vilémově / Jindřich Chotouchovský z Nebovid na Žlebech ²¹⁰
1596/1597	Jan starší Lukavecký z Lukavce na Klucích ²¹¹
1597/1598	Bohuslav Horňatecký z Dobročovic na Zbraslavicích ²¹²
1598/1599	Jindřich Chotouchovský z Nebovid ²¹³
1599/1600	Bohuslav Horňatecký z Dobročovic na Zbraslavicích ²¹⁴
1600/1601	Matěj Salava z Lípy na Úmoníně ²¹⁵
1602/1603	Matěj Salava z Lípy na Zhoří ²¹⁶

²⁰⁰ P. MAREŠ, *Obsazování úřadu krajského hejtmána v předbělohorském období a soupis krajských hejtmánů na základě dochovaných seznamů z let 1563/1564–1616/1617*, s. 94.

²⁰¹ *Tamtéž*, s. 94.

²⁰² A. RYBIČKA, *Zprávy a drobnosti*, s. 134.

²⁰³ P. MAREŠ, *Obsazování úřadu krajského hejtmána v předbělohorském období a soupis krajských hejtmánů na základě dochovaných seznamů z let 1563/1564–1616/1617*, s. 94.

²⁰⁴ *Tamtéž*, s. 94.

²⁰⁵ *Tamtéž*, s. 94.

²⁰⁶ *Tamtéž*, s. 95.

²⁰⁷ *Tamtéž*, s. 95.

²⁰⁸ *Tamtéž*, s. 95.

²⁰⁹ *Tamtéž*, s. 95.

²¹⁰ NA v Praze, f. Stará manipulace, kart. č. 1133, inv. č. 1605, sign. K 26/2, fol. 46; P. MAREŠ, *Obsazování úřadu krajského hejtmána v předbělohorském období a soupis krajských hejtmánů na základě dochovaných seznamů z let 1563/1564–1616/1617*.

²¹¹ P. MAREŠ, *Obsazování úřadu krajského hejtmána v předbělohorském období a soupis krajských hejtmánů na základě dochovaných seznamů z let 1563/1564–1616/1617*, s. 95.

²¹² *Tamtéž*, s. 95.

²¹³ *Tamtéž*, s. 96.

²¹⁴ *Tamtéž*, s. 96.

²¹⁵ *Tamtéž*, s. 96.

1604/1605	Arnošt Robmháp ze Suché na Ronově ²¹⁷
1605/1605	Mikuláš Beřkovský z Beřkova na Křeseticích ²¹⁸
1606/1607	Václav Chotouchovský z Nebovid na Pečkách ²¹⁹
1607/1608	Pavel Hrabáně z Přerubenic ²²⁰
1608/1609	Václav Chotouchovský z Nebovid na Žlebích ²²¹
1609/1610	Zikmund Robmháp ze Suché na Lichtenburce ²²²
1610/1611	Arnošt Robmháp ze Suché na Ronově ²²³
1611/1612	Václav Chotouchovský z Nebovid ²²⁴
1612/1613	Mikuláš Salava z Lípy na Úmoníně ²²⁵
1613/1614	Pavel Hrabáně z Přerubenic na Pečkách, Kralicích a Nebovidech ²²⁶
1614/1615	Burian Chuchelský z Nestajova na Kopidlně, Chuchli a Malči ²²⁷
1615/1616	Arnošt Robmháp ze Suché na Ronově ²²⁸

²¹⁶ P. MAREŠ, *Obsazování úřadu krajského hejtmána v předbělohorském období a soupis krajských hejtmánů na základě dochovaných seznamů z let 1563/1564–1616/1617*, s. 96.

²¹⁷ A. RYBIČKA, *Zprávy a drobnosti*, s. 134; P. MAREŠ, *Obsazování úřadu krajského hejtmána v předbělohorském období a soupis krajských hejtmánů na základě dochovaných seznamů z let 1563/1564–1616/1617*, s. 96.

²¹⁸ A. RYBIČKA, *Zprávy a drobnosti*, s. 134.

Petr Mareš ve své práci tohoto rytíře uvádí jako Mikuláše Beřkovského ze Šebířova na Košetících, viz P. MAREŠ, *Obsazování úřadu krajského hejtmána v předbělohorském období a soupis krajských hejtmánů na základě dochovaných seznamů z let 1563/1564–1616/1617*, s. 96.

²¹⁹ P. MAREŠ, *Obsazování úřadu krajského hejtmána v předbělohorském období a soupis krajských hejtmánů na základě dochovaných seznamů z let 1563/1564–1616/1617*, s. 97.

²²⁰ *Tamtéž*, s. 97.

²²¹ *Tamtéž*, s. 97.

²²² A. RYBIČKA, *Zprávy a drobnosti*, s. 134; P. MAREŠ, *Obsazování úřadu krajského hejtmána v předbělohorském období a soupis krajských hejtmánů na základě dochovaných seznamů z let 1563/1564–1616/1617*, s. 97.

²²³ A. RYBIČKA, *Zprávy a drobnosti*, s. 134; P. MAREŠ, *Obsazování úřadu krajského hejtmána v předbělohorském období a soupis krajských hejtmánů na základě dochovaných seznamů z let 1563/1564–1616/1617*, s. 97.

²²⁴ P. MAREŠ, *Obsazování úřadu krajského hejtmána v předbělohorském období a soupis krajských hejtmánů na základě dochovaných seznamů z let 1563/1564–1616/1617*, s. 97.

²²⁵ A. RYBIČKA, *Zprávy a drobnosti*, s. 134; P. MAREŠ, *Obsazování úřadu krajského hejtmána v předbělohorském období a soupis krajských hejtmánů na základě dochovaných seznamů z let 1563/1564–1616/1617*, s. 97.

²²⁶ A. RYBIČKA, *Zprávy a drobnosti*, s. 134; P. MAREŠ, *Obsazování úřadu krajského hejtmána v předbělohorském období a soupis krajských hejtmánů na základě dochovaných seznamů z let 1563/1564–1616/1617*, s. 97.

²²⁷ A. RYBIČKA, *Zprávy a drobnosti*, s. 134; P. MAREŠ, *Obsazování úřadu krajského hejtmána v předbělohorském období a soupis krajských hejtmánů na základě dochovaných seznamů z let 1563/1564–1616/1617*, s. 98.

Při pohledu na výše uvedený přehled (Tab. č. 1) je zjevné, že hejtmanský úřad za rytířský stav v Čáslavském kraji nejčastěji zastávali, až na několik výjimek, členové významných a nejbohatších rodů sídlících na tomto území. V první řadě se jednalo o příslušníky rodů Robmhápů ze Suché, Žehušických z Nestajova, Bohdaneckých z Hodkova a Salavů z Lípy, přičemž první tři zmiňované byly navíc příbuzensky provázány a jejich statky se nacházely v nejbližším okolí města Čáslavi. Oblast kolem krajského města byla v 16. století velmi úrodná, což přálo možnému rozvoji šlechtického podnikání především v podobě mlynářství a pivovarnictví. Zároveň se zde pěstovalo žito, oves, ječmen a mnohé další plodiny a dokonce v tržové knize města Ronov nad Doubravou (jednalo se o poddanské město Robmhápů ze Suché) lze nalézt doklad o pěstování rýže, což (i přes občasný výskyt) nebylo pro tuto dobu úplně typické.²³⁰ Soustředění se rytířstva v okolí města Čáslav však mohlo být do jisté míry způsobeno také rozmachem rodu Trčků z Lípy, kteří působili v okolí měst Německý (Havlíčkův) Brod, Světlá nad Sázavou a Ledec nad Sázavou a jejichž panství se v první polovině 16. století rozkládalo na většině území Čáslavského kraje.

Úřad krajského hejtmána však pro mnohé z představených rytířů nebyl vrcholem kariéry, ale byl jen odrazovým můstkem pro jejich další kariérní vzestup. Nejčastěji se tyto osoby objevovaly ve funkci přísedících u zemského soudu.

Mezi lety 1544 a 1559 působil u zemského soudu jako přísedící Jan Salava z Lípy. Také o jeho účasti na zemském sněmu vypovídají zápisy z jednání, kterých se (coby rytíř) účastnil v letech 1546 a 1547 jako relátor sněmovního

²²⁸ A. RYBIČKA, *Zprávy a drobnosti*, s. 134; P. MAREŠ, *Obsazování úřadu krajského hejtmána v předbělohorském období a soupis krajských hejtmánů na základě dochovaných seznamů z let 1563/1564–1616/1617*, s. 98.

²²⁹ A. RYBIČKA, *Zprávy a drobnosti*, s. 134; P. MAREŠ, *Obsazování úřadu krajského hejtmána v předbělohorském období a soupis krajských hejtmánů na základě dochovaných seznamů z let 1563/1564–1616/1617*, s. 97.

²³⁰ SOA Hradec Králové, SOKA Chrudim, f. AMR, *Knihy gruntovní městečka Ronova 1561–1604*, inv. č. 51, kn. 3, fol. 76r/72r; M. BLÁHOVÁ, *Tržová kniha Ronova nad Doubravou z let 1561–1604*, s. 56.

rozhodnutí o postupu proti osobám, které vystupovaly proti panovníkovi,²³¹ či v letech následujících při běžném sněmování.²³² Jeho účast na sněmu byla dána úřadem hejtmána Čáslavského kraje. Roku 1559 byl ze své funkce přisedícího králem Ferdinandem I. uvolněn²³³ a zřejmě již následujícího roku umírá.²³⁴

Dalším „čáslavským“ rytířem, který působil u zemského soudu, byl majitel žlebského panství Kuneš Bohdanecký z Hodkova.²³⁵ Ten byl dokonce několikrát jmenován hejtmánem Čáslavského kraje, což bylo zmíněno již v předchozí podkapitole.²³⁶

Také jméno Buriana Trčky z Lípy se vyskytovalo mezi relátory sněmovních usnesení na zemském sněmu.²³⁷ A podobně jako Jan Salava z Lípy a Kuneš Bohdanecký z Hodkova byl (dokonce několikrát) hejtmánem Čáslavského kraje.²³⁸ Nejen, že byl Burian přisedícím u zemského soudu,²³⁹ ale zároveň přiseděl také u soudu komorního.²⁴⁰ Jeho hvězda stoupala, a tak se roku 1559 stal radou České komory²⁴¹ a od roku 1562 až do své smrti byl podkomořím.²⁴² Díky své pozici byl jedním z nejvyšších zemských úředníků, kteří měli za úkol 20. září 1562 doprovodit během korunovace následníka na český trůn Maxmiliána II. z Rožmberského paláce do chrámu sv. Víta. Úředníci kráčeli v trojstupech. Jednu trojici spolu s Burianem Trčkou z Lípy tvořil nejvyšší písař Volf Vřesovec z Vřesovic a karlštejnský purkrabí Vilém Muchek z Bukova.²⁴³ Účast na panovníkově korunovaci byla pro „čáslavského“ rytíře zcela jistě mimořádnou poctou.

²³¹ *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu (1546–1557)*, 2. díl, Praha 1880, s. 29, 277, 515.

²³² *Tamtéž*, s. 575.

²³³ NA v Praze, f. Královská registra, kn. č. 62, fol. 129.

²³⁴ Petr MAREŠ, *Zemský soud větší 1541–1620 (Personální obsazení)*. Disertační práce, Katedra pomocných věd historických a archivního studia, FF UK v Praze, Praha 2014, s. 170–171.

²³⁵ NA v Praze, f. RG 16, fol. 326; NA v Praze, f. DZV, kn. č. 4, fol. C 19.

²³⁶ Petr MAREŠ, *Soupis přisedících komorního soudu Českého království v letech 1527–1620*, Praha 2013, s. 71.

²³⁷ *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu (1546–1557)*, 2. díl, Praha 1880, s. 29.

²³⁸ P. MAREŠ, *Zemský soud větší 1541–1620 (Personální obsazení)*, s. 189–190.

²³⁹ NA v Praze, f. Královská registra, kn. č. 41, fol. 515.

²⁴⁰ P. MAREŠ, *Soupis přisedících komorního soudu Českého království v letech 1527–1620*, s. 144.

²⁴¹ NA v Praze, f. SM, inv. č. 3167, sign. S 49/3, kart. 2162, fol. 72–73.

²⁴² NA v Praze, f. DZV, kn. č. 14, fol. H 27–H 28; NA v Praze, f. DZV, kn. č. 25, fol. O 18–O 19; P. MAREŠ, *Zemský soud větší 1541–1620 (Personální obsazení)*, s. 233–237.

²⁴³ Václav BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2006, s. 164–165.

Posledním rytířem Čáslavského kraje, který působil jako přisedící zemského soudu v předbělohorské době, byl Hertvík Zejdlic ze Šenfeldu.²⁴⁴ Zajímavá je rovněž jeho kariéra mimo zemské úřady. Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 16. století totiž pobýval v Innsbrucku, kde patřil do družiny arcivévody Ferdinanda Tyrolského. Roku 1568 je zmiňován jako jeho dvořan a o šest let později působil dokonce ve funkci Ferdinandova stolníka.²⁴⁵ Dle Václava Bůžka roku 1568 přijal pozvání na pijácké zábavy s Ferdinandem Tyrolským na zámku Ambras a po vypití poháru byl přijat do Bakchova společenství.²⁴⁶ Svou kariéru však v Innsbrucku zřejmě více nerozvíjel, a tak se s jeho jménem můžeme v následujících letech setkat v roli českého zemského úředníka. Mezi lety 1581 a 1592 byl radou České komory²⁴⁷ a téměř ve stejné době zastával post vrchního hejtmána komorních panství.²⁴⁸ Hertvík Zejdlic ze Šenfeldu byl roku 1588 povýšen do stavu panského, a tak některé z těchto úradů plnil již z panské pozice. Svým povýšením však zároveň přišel o možnost být přisedícím u zemského soudu za rytířský stav.²⁴⁹

Právě přijímání rytířů do panského stavu bylo metou, které z Čáslavského kraje zřejmě v 16. století dosáhly pouze dva šlechtické rody. Jejich povýšení mezi pány předcházela angažovanost v úřadech zemské správy či působení ve státní správě a panovníkově okolí.

²⁴⁴ NA v Praze, f. SM, inv. č. 2002, sign. L 48/1, kart. 1414, fol. 108.

²⁴⁵ Petr MAREŠ, *Přisedící většího zemského soudu Českého království (1542–1620) na habsburských dvorech a na dvoře Fridricha Falckého*, *Paginae historiae*. Sborník Národního archivu 18, 2010, s. 59; Václav BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2006, s. 208, 215.

²⁴⁶ V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem*, s. 228.

²⁴⁷ NA v Praze, f. České oddělení dvorské komory – I. oddělení, kart. 1–305; NA v Praze, f. SM, inv. č. 3167, sign. S 49/1–28, kart. 2161–2174.

²⁴⁸ NA v Praze, f. RG, kn. č. 119, fol. 51; Václav ČERNÝ, *Hospodářské instrukce. Přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku v XV.–XIX. století*, Praha 1930, s. 300–301; Václav BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2006, s. 216; Václav BŘEZAN, *Život Wiléma z Rosenberka*, Praha 1847, s. 277.

²⁴⁹ Marek STARÝ, *Rytíři přijatí do českého panského stavu v době předbělohorské*, Sborník archivních prací 60 (1), 2010, s. 260.

4.2 Povyšování „čáslavského“ rytířstva do panského stavu

Propastné rozdíly mezi jednotlivými šlechtici v průběhu 15. století způsobily, že se jejich členové postupně začali dělit do dvou skupin – na vyšší a nižší šlechtu. A přestože byl přestup mezi těmito vrstvami velmi obtížný, nebyl nemožný. Panský stav byl dále občasně doplňován, a to osobami, které (ač byly cizinci) získaly v Českých zemích inkolát. Podmínkou ale bylo, že tito šlechtici museli i ve „své“ zemi patřit k nejvyšší společenské vrstvě (většinou se jednalo o hrabata či svobodné pány). Do panského stavu automaticky patřili také ti, kteří byli příslušníky této společenské vrstvy ve vedlejších zemích Koruny české a učinili přiznání k české zemi. Poslední skupinou osob, které mohly být v předbělohorském období přijaty do panského stavu, byli rytíři žijící v Českém království. O tomto jejich „povýšení“ se jednalo na zemském sněmu, avšak hlasování o něm samotném probíhalo pouze v panské kurii, která tímto o svých nových členech rozhodla. Nově přijatý „pán“ musel doložit zachování cti a prokázat svůj starodávny šlechtický původ.²⁵⁰ V Čáslavském kraji byly do panského stavu v průběhu 16. století povýšeny zřejmě „pouze“ dva rody, a to Trčkové z Lípy a Zejdlicové ze Šenfeldu.

Roku 1562 byl prvním Trčkou povzneseným do panského stavu Vilém Trčka z Lípy a na Lichnici, který však byl členem opočenské větve, tedy z jiné části východních Čech.²⁵¹ O pět let později, roku 1567, byl do panského stavu povýšen také Vilémův příbuzný Jaroslav Trčka z Lípy na Ledči a Větrném Jeníkově.²⁵² Přestože trvalo dlouhých šestnáct let, než byl mezi pány uveden další

²⁵⁰ NA v Praze, f. DZV, kn. č. 41, fol. B 25v–B 26v; *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské*, 6. díl, ed. František Palacký, Praha 1872, s. 231–232, č. 12 a s. 236–237, č. 15; Marek STARÝ, *Rytíři přijati do českého panského stavu v době předbělohorské*, Sborník archivních prací 60 (1), 2010, s. 245–247.

²⁵¹ Adéla DREJČKOVÁ, *Listiny Trčků z Lípy z let 1485–1579 ve Státním okresním archivu Jihlava. Pramenná edice*. Bakalářská práce, Ústav pomocných věd historických a archivnictví, FF MUNI v Brně, Brno 2013, s. 10; Vojtěch BARCAL, *Reprezentace rodu Trčků z Lípy*. Diplomová práce, Historický ústav, FF UHK, Hradec Králové 2019, s. 19; Marek STARÝ, *Rytíři přijati do českého panského stavu v době předbělohorské*, Sborník archivních prací 60 (1), 2010, s. 254–255.

²⁵² NA v Praze, f. DZV, kn. č. 16, fol. C 16rv; M. STARÝ, *Rytíři přijati do českého panského stavu v době předbělohorské*, s. 255.

Trčka, roku 1583 se tohoto privilegia dočkal také Jaroslavův mladší bratr Mikuláš Trčka z Lípy a na Lichnici.²⁵³

Netrvalo dlouho a pány se stali další Trčkové. Na žádost Buriana Trčky z Lípy byli roku 1586 přijati do panského stavu jeho tři synové – Jan Rudolf, Maxmilián a Burian Mikuláš.²⁵⁴ A tak „*Páni JMti podle svobody stavu svého na sněmu obecním, kderýž držán byl na hradě Pražském léta etc. osmdesátého šestého v pondělí po sv. Martině a zavřín v středu den památný moudrosti Boží téhož léta, na milostivou přimluvu nejjasnějšího knížete a pána, pana Rudolfa Druhého, Římského císaře, Uherského a Českého krále etc., jakožto krále Českého a na snažnou žádost Burjana Trčky z Lípy a na Světlý nad Sázavou, podkomořího království Českého, na Jana Rudolfa, Maxmiliana a Burjana Mikuláše bratří Tčků z Lípy etc., syny téhož Burjana Trčky etc., kderž jest i s přátely svými vzložil, ráčili jsou je, znajíce jejich ctné a šlechtné chování, i také starožitnost rodu jich stavu rytířského a nicméně pro mnohá přátelská spríznění, kterýmž oni s stavem panským jsou, a i toho považující, že k takověžto žádosti předešlé na JJMti vzložené Vilíma, Jaroslava a Mikuláše strejce a bratří Trčky z Lípy, strejce týchž Jana Rudolfa, Maxmiliana a Burjana Mikuláše, bratří Trčky z Lípy etc., jsou do stavu svého panského přijíti ráčili, též je Jana Rudolfa, Maximiliana a Burjana Mikuláše Trčky z Lípy etc. i s dědici a budoucími jich v stav svůj panský přijíti jsou ráčili a přijímají (...).*“²⁵⁵

Samotný Burian Trčka z Lípy, přisedící zemského i komorního soudu, však zůstával i nadále rytířem, což bylo pro něho osobně zřejmě výhodnější. Také on by jistě mohl díky svému postavení být pánem, pravděpodobně pro něj ale bylo lepší setrvat ve stavu rytířském. Jako rytíř totiž mohl i nadále vykonávat výhodný úřad podkomořího, který by jako příslušník panského stavu zastávat

²⁵³ NA v Praze, f. DZV, kn. č. 21, fol. P 20rv; Marek STARÝ, *Rytíři přijati do českého panského stavu v době předbělohorské*, s. 255; A. DREJČKOVÁ, *Listiny Trčků z Lípy z let 1485–1579 ve Státním okresním archivu Jihlava*, s. 8.

²⁵⁴ *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, 7. díl, edd. Antonín Gindely – František Dvorský – Julius Pažout, Praha 1891, s. 62, č. 46; Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, Praha 2004, s. 158–159.

²⁵⁵ *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, 7. díl, ed. Antonín Gindely – František Dvorský – Julius Pažout, s. 62, č. 46.

nemohl.²⁵⁶ Ani v případě tří bratří setrvávání v panském stavu netrvalo příliš dlouho. Maxmilián a Burian Trčka z Lípy zemřeli poměrně brzy po nobilitaci a bez potomků. Jan Rudolf sice syna měl, avšak přežil ho o dva roky. Jan Erdman, syn Jana Rudolfa, byl totiž zavražděn roku 1634 spolu s Albrechtem z Valdštejna v Chebu, kam ho doprovázel. Konfiskace majetku, o nějž Trčkové přišli díky své „velezradě“, a smrt Jana Rudolfa Trčky z Lípy tak znamenala neslavný konec slavného východočeského šlechtického rodu.²⁵⁷

Druhým rodem, který se mohl na zemském sněmu zařadit mezi pány, byli Zejdlicové ze Šenfeldu.²⁵⁸ Prvním, kdo této pomyslné příčky dosáhl, a to zejména díky půjčkám, jež poskytoval jak císaři, tak i jiným šlechticům,²⁵⁹ byl roku 1588 Hertvík Zejdlic.²⁶⁰ O úřadech, jež za svého života zastával, ještě bude zmínka v následujících kapitolách. Nutno ale zmínit, že v době přestupu do panského stavu působil jako přisedící u zemského soudu, a o tento úřad posléze právě kvůli svému povýšení přišel. Měl tedy zřejmě stejné dilema, jako již zmiňovaný Burian Trčka z Lípy. Zatímco Burian se svého úřadu nevzdal a pány se tak stali až jeho synové, Hertvík svůj úřad přisedícího u zemského soudu v zájmu svého společenského povýšení opustil.²⁶¹ Když Hertvík Zejdlic ze Šenfeldu roku 1603 zemřel, ujal se jeho majetku syn Jan (další dva synové – Rudolf a Jindřich²⁶² byli

²⁵⁶ M. STARÝ, *Rytíři přijati do českého panského stavu v době předbělohorské*, s. 258–259; *Codex juris Bohemici*, 4. díl, 1. část, ed. Josef Jireček – Hermenegild Jireček, Praha 1882, s. 511, čl. A 46.

²⁵⁷ Josef JANÁČEK, *Valdštejn a jeho doba*, Praha 1978, s. 521–523, 529.

²⁵⁸ V literatuře jsou zmiňováni také jako „Zejdlicové ze Šenfeldu“. Tato práce však bude ctít jejich jméno tak, jak ho užívali v dobových písemných materiálech oni samotní – tedy Zejdlicové ze Šenfeldu.

²⁵⁹ V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem*, s. 208, 215, 228–229; TÝŽ, *Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předbělohorských Čech*, Praha 1996, s. 83 a 120–121; TÝŽ, *Úvěrové podnikání nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, Praha 1989, s. 115–116; Václav LEDVINKA, *Úvěr a zadlužení feudálního velkostatku v předbělohorských Čechách*, Praha 1980, příloha XVIII.

²⁶⁰ Archiv Národního muzea Praha, f. Sbirka rukopisů, sign. 68 (stará sign. III A 35), Jména a titule osob těch všech, kteříž jsou po shoření desk zemských království Českého totiž od léta 1541 jak do stavu panského, rytířského i do země za obyvatele přijati, s bedlivou pilností z týchž desk zemských na onen čas ode mne Lorence Koutného z Zářečné vyhledány a jakž níže následuje i vypsány, fol. 8v; Marek STARÝ, *Rytíři přijati do českého panského stavu v době předbělohorské*, s. 260–261; David NOVOTNÝ, *Když zemřel podkomoří (Spory v rodině Žejdliců ze Šenfeldu po roce 1603)*, Polensko: kulturněhistorický a vlastivědný sborník 17 (1), 2008, s. 1.

²⁶¹ M. STARÝ, *Rytíři přijati do českého panského stavu v době předbělohorské*, s. 260.

²⁶² Jindřich Zejdlic ze Šenfeldu zemřel roku 1606. Dle Dačického z Heslova „*dal ustavěti lázeň novau na gruntech svých Příbyslavi, a jak se v ní mejtí počal, ta lázeň se na něj obořila a jej*

totiž v té době ještě nezletilí).²⁶³ Také Jan Zejdlic nevládl na přibyslavsko-polenském panství příliš dlouho. Roku 1612 zemřel, a tak se veškerého jmění ujal jeho mladší bratr Rudolf, také on se ale již řadil mezi členy panského stavu.²⁶⁴

Pohlédneme-li na osoby, jež zastávaly nejen krajské úřady, ale pohybovaly se také ve sférách zemské správy a mnohdy se dostaly do panovnickovy blízkosti, dalo by se usuzovat, že se mnozí z nich budou na základě svého postavení snažit o překročení pomyslné hranice mezi rytířským a panským stavem. A je až s podivem, že se tak stalo pouze u dvou rytířských rodů sídlících na území Čáslavského kraje. Takovým rodem, který i přes zjevné bohatství o panský stav ani funkce v zemských úřadech neusiloval, byli například Robmháповé ze Suché, kteří byli věřiteli slavných Pernštejnů.²⁶⁵ Protože ale zřejmě neměli větší ambice a pravděpodobně pro ně bylo výhodnější zůstat mocnými rytíři, kteří mohli výrazně ovlivňovat celý Čáslavský kraj, než být jedněmi z posledních pánů v zemi, setrvali i nadále ve stavu rytířském a o panský stav nejevili zájem.

Ačkoliv řada rytířů Čáslavského kraje setrvala na svých panstvích, věnovala se jejich správě a o „velkou“ politiku nejevila zájem, lze jejich jména nalézt v dokumentech, jež zmiňují jejich pomoc při obraně nejen Království českého, ale také celé habsburské monarchie. Takovou pomocí byla také účast na obraně proti tureckému nebezpečí.

zasuvše umrtvila; jiným, jenž při něm byli, z rumu pomozeno.“ Více Mikuláš DAČICKÝ z HESLOVA, *Paměti*, 1. sv., ed. Antonín Rezek, Praha 1878, s. 314.

²⁶³ D. NOVOTNÝ, *Když zemřel podkomoří (Spory v rodině Žejdliců ze Šenfeldu po roce 1603)*, s. 1.

²⁶⁴ *Tamtéž*, s. 4.

²⁶⁵ Petr VOREL, *Páni z Pernštejna. Vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*, Pardubice 2012, s. 197.

4.3 Rytířstvo Čáslavského kraje ve válce proti Turkům

Dle Vladislavského zřízení zemského bylo povinností každého šlechtice nastoupit v případě nutnosti obrany země k zemské hotovosti. Protože se na konci 16. století opět objevilo nebezpečí ze strany Turků a Tatarů, byla 8. srpna 1594 svolána zemská hotovost na obranu křesťanství na území habsburské monarchie.²⁶⁶ Již o rok dříve se Albrecht Pětipeský z Chýš pokoušel přesvědčit Albrechta Robmhápa ze Suché, aby se spolu s ním připojil k žoldnéřskému vojsku, jezdeckému pluku Šebestiána Šlika, který se chystal zvrátit turecký nápor v Uhrách. Albrecht Robmháp však tyto pobídky nevyslyšel a raději vyčkával na svolání zemské hotovosti panovníkem a sněmem.²⁶⁷

O účasti rytířů z Čáslavského kraje v tureckých válkách se příliš informací nedochovalo. Jedním z těch, kteří ale do Uher se zemskou hotovostí táhli, byl Jiřík Amcha z Borovnice. O jeho účasti v boji se můžeme dozvědět pouze díky testamentu, který těsně před odjezdem do Uher pořídil, a také ze sporu, který se rozpoutal poté, co se z Uher nevrátil.

Kvůli předtuše možné smrti „*maje s jinými pány stavu panského a rytířského vedle osoby Je[ho] [Milo]sti Císařské proti Turku nepříteli všeho křesťanstva do pole táhnouti,*“²⁶⁸ odkázal svůj majetek své manželce Anyžce Amchové z Lukavce. V samotném testamentu je ale tento převod majetku podmíněn Amchovým návratem – resp. pokud by se Jiřík vrátil z Uher v pořádku, ztratil by tento záznam významu i právní důležitosti.²⁶⁹ Bohužel se Jiřík Amcha návratu z válečného tažení zpět do Čech nedožil, a přestože tím jeho testament nabyl právní moci, rozpoutal se o Amchovo dědictví spor mezi jeho bratrem Jindřichem starším Amchou z Borovnice a manželkou zesnulého, Anyžkou

²⁶⁶ VZZ, s. 224, čl. 434; *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, 8. sv., Praha 1895, s. 593–595, čl. 271; Bartoloměj PAPROCKÝ z HLOHOL, *O válce turecké a jiné příběhy. Výbor z Diadochu*, edd. Eduard Petřů – Jan Sobotka, Praha 1982, s. 206; Václav BŮŽEK – František KOREŠ – Petr MAREŠ – Miroslav ŽITNÝ, *Rytíři renesančních Čech ve válkách*, Praha 2016, s. 51.

²⁶⁷ *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, 8. sv., Praha 1895, s. 604–605, čl. 282; V. BŮŽEK – F. KOREŠ – P. MAREŠ – M. ŽITNÝ, *Rytíři renesančních Čech ve válkách*, s. 51.

²⁶⁸ SOA v Praze, SOkA Kutná Hora, f. AMČ, kn. č. 90, fol. 99r.

²⁶⁹ *Tamtéž*, kn. č. 90, fol. 99rv.

Amchovou z Lukavce.²⁷⁰ To už je ale jinou záležitostí, jíž bude pozornost věnována v následující kapitole zaměřené na majetkové poměry předbělohorského „čáslavského“ rytířstva.

²⁷⁰ SOA v Praze, SOkA Kutná Hora, f. AMČ, kn. č. 90, fol. 103r–104v.

4.4 „Čáslavští“ rytíři proti panovníkovi

Ne všichni rytíři z Čáslavského kraje vždy panovníkovi jen poslušně sloužili. To se projevilo především v krizových letech 1546–1547, kdy se do stavovského povstání zapojila také šlechta Čáslavského kraje. Nutno ale podotknout, že se stavovskou nevolí musel Ferdinand I. vyrovnat již ve dvacátých letech 16. století nejen v Českém království, ale i v rakouských zemích.²⁷¹

V české stavovské společnosti se zřejmě k odporu vůči panovníkovi schylovalo delší dobu. V tomto případě se však jednalo o bezprostřední reakci na požadavek Ferdinanda I., aby mohl využít možnosti svolání zemské hotovosti, avšak nikoliv pro území Království českého, nýbrž k obhajobě habsburských zájmů v říši, s čímž ne všichni čeští stavové souhlasili. Proto se k Ferdinandu I. obrátili zády, a dokonce zorganizovali vlastní zemský sněm (nesvolaný panovníkem), na němž nabádali k odporu proti panovníkovým nařízením, která měla porušovat stavovské i zemské svobody. Nakonec bylo ale toto stavovské povstání poraženo a proti těm, kteří se ho zúčastnili, bylo v létě roku 1547 vedeno soudní řízení.²⁷²

Sixt z Ottersdorfu ve svých pamětech zaznamenal, že ti, kteří se zprotivili českému králi, scházeli se na sněmu za jeho zády a bez jeho svolení, byli obesláni a následně vzati do vězení, dokud nebyly jejich statky uvedeny v manské, přičemž někteří se svých dědičných statků museli vzdát úplně. Mezi těmi, kteří byli za povstání proti Ferdinandu I. potrestáni, byli také zástupci rytířského stavu Čáslavského kraje – Václav Žehušický z Nestajova, David Boreň ze Lhoty a Zikmund Anděl z Ronovce.²⁷³ Václav Žehušický a Zikmund Anděl byli

²⁷¹ Alfred KOHLER, *Ferdinand I. (1503–1564). Kníže, král a císař*, České Budějovice 2017, s. 58–63; Viktor von KRAUS, *Zur Geschichte Österreichs unter Ferdinand I. 1519–1522. Ein Bild ständischer Partei Kämpfe*, in: 9. Jahresbericht des Leopoldstädter Communal-Real-Obergymnasiums in Wien, Wien 1873, s. 1–114; Hans LAHODA, *Der Ständekampf in den österreichischen Erbländern nach dem Tode Maximilians I. bis zu seiner Beendigung im Blutgericht von Wiener Neustadt*. Disertační práce, Wien 1949.

²⁷² Petr VOREL, *Velké dějiny země Koruny české*, 7. sv., 1526–1618, Praha 2005, s. 168–204; Josef JANÁČEK, *České dějiny – Doba předbělohorská I (1526–1547)*, 2. díl, Praha 1971, s. 233; Jaroslav ČECHURA a kol., *Historie českých spiknutí*, Praha 2000, s. 72–80.

²⁷³ Sixt z OTTERSODORFU, *O pokoření stavu městského léta 1547*, ed. Josef Janáček, Praha 1950, s. 99.

opětovně obesláni, avšak všichni obeslaní uvedli, že nevědí o ničem, co by konali proti českému králi.²⁷⁴ David Boreň byl obeslán, aby se 3. srpna 1547 v jedenáct hodin dostavil bez jakýchkoliv výmluv na Pražský hrad, kde měl podat vysvětlení k celé události. Dle obvinění měl uvěznit bez jakéhokoliv vyslyšení v Bílé věži sekretáře české komory Floriána Griespeka z Griespachu.²⁷⁵ Všichni tři „časlavští“ rytíři byli (spolu s dalšími rytíři a pány, kteří se stavovského povstání také účastnili) uvězněni.²⁷⁶ Dle Kartotéky Augusta Sedláčka byl majetek Davida Boreně ze Lhoty zkonfiskován a následně mu byl udělen v manství.²⁷⁷ Další osud zbylých dvou rytířů není bohužel příliš zřetelný. Vzhledem k tomu, že se ale i nadále jejich jména objevovala v dokumentech týkajících se panství, jež vlastnili před rokem 1547, lze předpokládat, že je mohl postihnout stejný, nebo podobný osud jako Davida Boreně ze Lhoty.

Naopak mezi ty, kteří stáli na Ferdinandově straně, patřil Zikmund Robmháp ze Suché. Podle Sixta z Ottersdorfu byl jedním z těch, kteří měli být po ruce moravskému hejtmanovi a spolu s dalšími šlechtici měli za úkol odtrhávat pečete od příznavacích listů u Desk zemských²⁷⁸ a zároveň „rozličných posměšných šprýmkův na ten čas mezi sebou užívajíce.“²⁷⁹ Také Trčkové z Lípy, ač patřili mezi utrakvistickou šlechtu, se do této vzpoury proti panovníkovi nezapojili a zůstali vůči Ferdinandu I. loajální.²⁸⁰

Účast českých stavů na politice byla odjakživa záležitostí jejich prestiže, a to ať už se jednalo o jejich zapojení se do krajských a zemských úřadů, fungování v bezprostřední blízkosti panovníka, jejich „pomoc“ při obraně země, nebo naopak o situace, kdy využili politických a společenských poměrů a zapojili se do odboje proti králi. Z tohoto postupu zkoumané nižší šlechty však také plynuly důsledky, které se odrážely jak na jejím postavení, tak na jejich

²⁷⁴ *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu (1546–1557)*, 2. díl, Praha 1880, s. 413–414, č. 153.

²⁷⁵ *Tamtéž*, s. 418–419, č. 156.

²⁷⁶ *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojích v letech 1546 a 1547*. 2. díl, ed. Josef Teige, Praha 1920, s. 183.

²⁷⁷ Kartotéka Augusta Sedláčka, Skříň A, řada A02, zásuvka A02C, lístek č. 1039.

²⁷⁸ Sixt z OTTERSODORFU, *O pokoření stavu městského léta 1547*, ed. Josef Janáček, Praha 1950, s. 112.

²⁷⁹ *Tamtéž*, s. 112.

²⁸⁰ V. BARCAL, *Reprezentace rodu Trčků z Lípy*, s. 17; Petr MAŤA, *Obranný spolek českých stavů z roku 1547. Poznámky k chronologii, právní terminologii a logice stavovského hnutí*, *Dějiny – teorie – kritika* 1, 2017, s. 78–138.

majetkových poměrech. Majetková základna však nemusela být pouze důsledkem politické angažovanosti, ale mohla se stát také důležitým předpokladem pro politický a sociální vzestup příslušníků této společenské vrstvy.

5 Majetkové poměry nižší šlechty na Čáslavsku

Zatímco byly předchozí kapitoly kvůli nedostatečnosti dobového písemného materiálu založeny z velké části na informacích získaných v odborné literatuře, do nichž byly postupně doplňovány střípky poznatků vytěžených z archivních pramenů, otázka majetkových poměrů rytířstva žijícího na území předbělohorského Čáslavského kraje má poměrně bohatou pramennou základnu. Protože velké množství dokumentů týkajících se této problematiky není možné zpracovat pouze v rámci jedné práce, která si klade za úkol sledovat tuto společenskou vrstvu jedné z oblastí Království českého komplexně a z mnoha aspektů (nikoliv jen jednoho – toho majetkového), zůstává tato kapitola určitou sondou do movitého i nemovitého vlastnictví rytířstva v dané oblasti.

Na základě dostupných dokumentů byly proto pro tuto práci vytěžené informace (konfrontované a komparované s příslušnou literaturou) rozděleny podle způsobu nakládání s rytířským movitým i nemovitým majetkem do tří skupin (podkapitol). Ačkoliv se totiž pravděpodobně nejčastěji můžeme setkat s majetkovými transakcemi v podobě prodeje a nákupů nemovitostí a pozemků, nelze opomenout ani jiné druhy převodu jmění, k němuž byl využíván institut věna či obvěnění, nebo k němu docházelo v rámci dědického řízení. Jak tato společenská vrstva se svým majetkem nakládala ve vztahu ke svým potomkům, ostatním členům rodiny či jiným příslušníkům „čáslavské“ nobility?

5.1 *Majetkové transakce nižší šlechty na „Čáslavsku“*

Pravděpodobně největší množství dochovaných pramenů, na jejichž základě lze alespoň částečně rekonstruovat život zástupců nižší šlechty Čáslavského kraje v předbělohorském období, se týká jejich majetkových poměrů, ať už se jednalo o prodeje či koupě panství, gruntů či pozemků, nebo o rovinu dědického práva. Zástupci předbělohorské šlechty jsou známi svými snahami o vlastní podnikání. Ty byly také hnacím motorem pro místní trh. Šlechta neskupovala jen zavedené provozy, jimiž byly třeba pivovary či mlýny, ale nakupovala pozemky, na nichž mohla tyto budovy stavět, zakládat rybníky, vinice, chmelnice či jen pastviny pro svůj dobytek. Nejinak tomu bylo i v Čáslavském kraji. Nemělo by smysl vypisovat všechny majetkové transakce, o nichž se nám dochovaly zmínky v pramenech.

Velmi zámožným rytířským rodem sídlícím na území tehdejšího Čáslavska, který se ve druhé polovině 16. století snažil svůj majetek co nejvíce rozšiřovat, byli Robmháповé ze Suché (viz Příloha C.3). Ti se na Čáslavsko dostali roku 1555, kdy sem přesídlili z jižních Čech.²⁸¹ O tom, co stálo za odchodem tohoto rodu z jihočeské tvrze Suchá u Českých Budějovic, se můžeme jen dohadovat. Lze se domnívat, že svůj zájem začali obracet směrem k východním Čechám především z důvodu velkého rozmachu jihočeských Rožmberků, který jim neumožňoval se v oblasti více prosadit. A tak došlo k tomu, že členové tohoto rodu začali v polovině 16. století skupovat majetky v Čáslavském kraji, a to především od v té době zchudlé větve lichnických Trčků z Lípy (viz Příloha A.6), čímž postupně přesunuli rodový zájem do východních Čech a využili možnosti obsadit významné posty v kraji a hrát tak důležitou roli při řešení (nejen) krajských záležitostí. To celé pak bylo podloženo také

²⁸¹ František ŠÁDA, *Archiv města Ronova. Inventář*, Chrudim 1975, s. 7–8; Jan HALADA, *Lexikon české šlechty*, Praha 1992, s. 126–127; Jan PELANT, *Erby české, moravské a slezské šlechty*, Praha 2013, s. 371; August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého, Čáslavsko*, 12. díl, Praha 1900, s. 39; Heslo *Robmháповé* in: *Ottův slovník naučný*, 21. sv., Praha 1904, s. 864–865.

promyšlenou sňatkovou politikou, která jim umožnila propojení s předními či jinak strategickými zástupci východočeské šlechty.²⁸²

Podle zápisu v památném kvaternu Desk zemských byla totiž téhož roku uzavřena smlouva mezi rytířem Vilémem Trčkou z Lípy a na Veliši, poručníkem Jana Trčky z Lípy a na Opočně, z jedné a panem Joachymem z Hradce a na Hradci, Jiříkem z Gerštorfu a na Cholticích, Marianou Robmháповou ze Soutic a Valešem Robmhápem ze Suché, poručníky dětí zesnulého Zikmunda Robmhápa ze Suché, ze strany druhé o nákupu statků Jana Trčky z Lípy, přičemž se jednalo především o lichnické panství s příslušenstvím a okolními vsemi.²⁸³ To se poté stalo základem robmhápského jmění, které se v následujících desetiletích ještě zvětšilo.

Albrecht Robmháp ze Suché se narodil 28. října 1538 jako prvorozený syn Zikmunda Robmhápa a jeho první ženy Magdaleny z Gerštorfu, dcery hejtmana Pražského hradu a pozdějšího nejvyššího královského podkomořího Jiříka z Gerštorfu. Po smrti Magdaleny se roku 1542 Zikmund Robmháp znovu oženil, a to s Marií Annou (v pramenech uváděnou také jako Marjanou) ze Soutic.²⁸⁴ O dva roky později se jim narodil syn Václav, jehož jméno se po Albrechtově boku (především v dokumentech majetkoprávní povahy) objevuje velice často.

Poručníci robmhápských bratří tak od Trčků zakoupili hrad Lichnici s poplužními dvory, s městečky, vesnicemi a výsadními rychtami. Jednalo se o městečko Podhradí a Ronov a vsi Závratec, Skalka a Čertova Lhota. Dále jim připadly ve vsi Počátky tři kmecí dvory, vsi Skoranov, Míčov, Jetonice, Zbyslavce, Rudov s lidmi osedlými i neosedlými, louky, lesy, mlýny, masné krámy v Ronově, řeky, potoky, krčmy, právo podací kostelní v Ronově a Míčově a další. Vše, co náleželo do lichnického panství, bylo od Trčků koupeno za sumu pět tisíc tři sta čtyřiceti tři a půl kop devět grošů a čtyři peníze české.²⁸⁵

²⁸² Jan HALADA, *Lexikon české šlechty*. Praha 1992, s. 126–127; Jan PELANT, *Erby české, moravské a slezské šlechty*, Praha 2013, s. 371.

²⁸³ NA v Praze, f. DZV, kn. č. 51, fol. K 18–20.

²⁸⁴ Tyto informace se vyskytují v rodových pamětech nacházejících se v genealogicko-heraldické sbírce svobodného pána Gottfrieda Daniela Wunschwitze.

²⁸⁵ Zajímavé je, že podle jiného zápisu v deskách zemských byl tento majetek prodán Robmhápům na způsob zápisný (viz NA v Praze, f. DZV, kn. č. 51, fol. K 25.). Podle něj měl Vilém Trčka z Lípy na místě Jana Trčky (a s povolením krále) prodat oběma bratřím na způsob zápisný hrad Lichtenburk a dvůr, který u něj ležel, další dvůr v Třemošnici, v městečku Podhradí domy, krčmy

To však nebylo vše, co tito poručníci z trčkovského panství pro zmiňované bratry zakoupili. Mezi další majetek patřil také pustý hrad Oheb s pustým dvorem, dědinami a štěpí, městečko Bojanov a okolní vsi.²⁸⁶ Toto všechno do této doby patřilo k vilémovskému zboží zaniklého kláštera a prodáno bylo za pět tisíc šest set devadesát tři kop jedenáct grošů pražských a jeden peníz.

Stejně tak byl zakoupen v té době již pustý hrad Vildštejn s poplužním dvorem v městečku Seč, s pivovarem, sladovnou, Novým mlýnem, ves Žďárec, Kraskov s Pekelským mlýnem, Kovářov, kmetcí dvůr s krčmou dědičnou v Licibořicích, s lidmi osedlými i neosedlými, lesy, doly, horami, robotami, krčmy, masné krámy v Seči, právo podací kostelní v Seči a Licibořicích a veškeré příslušenství k tomuto náležející k Vildštejnu. Vše, co patřilo k tomuto pustému hradu, bylo koupeno za dva tisíce devět set šedesát tři kop devět grošů a dva české peníze. Trčka si však v rámci této kupní smlouvy vymínil některé sirotky, kteří měli zůstat i nadále pod jeho ochranou. Dále měli robmhápští poručníci povinnost splatit dluhy Vilému Trčkovi z Lípy za osoby, jež se staly jejich novými poddanými. Celkem tedy hodnota nákupu činila čtrnáct tisíc kop gr. č., jež měly být spláceny od následujícího svatého Havla.²⁸⁷ Touto transakcí se poručníci Albrechta a Václava Robmhápů ze Suché postarali robmhápským bratřím o zisk nejen poměrně rozsáhlého majetku, ale také panství, které mělo svou důležitou pozici v kraji již od dob Lichtenburků. Lichnice se zároveň stala novým rodovým sídlem Robmhápů ze Suché (viz Příloha B.4).

a kmetcí dvory s platem, městečko Ronov (dnes Ronov nad Doubravou – pozn. autorky) a v něm domy, krčmy a dvory kmetcí s platy, ves Závratec, Skalku, Čertovu Lhotu, Skokanov, Míčov, Dětonice, Zbyslavce, Rudov, tři kmetcí dvory ve vsi Počátky, a to vše s příslušnými poli, loukami, lesy, mlýny. Dále také platy z masných krámů v Ronově, řeky, potoky, rybníky, krčmy s podacím kostelním v Ronově a Míčově, a to vše s lidmi osedlými i neosedlými, zběhlými i vymíněnými sirotky. To celé pak měli Robmháповé koupit za sumu pět tisíc tři sta čtyřiceti tři a půl kopy devíti gr. č. a čtyř peněz.

²⁸⁶ Konkrétně ves Petrkov, Holín, Hůrka, Německá Lhotice, Samařov, Vršov, Libkov, Krásný, Polanka, Chlum, Bezděkov, Přemilov, Proseč, Prosička, Ústupky, Travná a Javorný, čtyři dvory kmetcí s platem, ves Hradiště, Česká Lhotice, Hodonín, Křižanovice, Vyškov, Slavice, Liboměřice, zápisné ve vsi Licibořice, ves Šiškovice, zápisné ze statku v Sobětuchách, ves Deblov, Mladoňovice, Petřikovice, Rtenín, Dolní Bučice, Horní Bučice, a to vše s loukami, lesy, porostlinami, řekami, potoky, podacím kostelním v Bojanově a Dolních Bučicích. Viz NA v Praze, f. DZV, kn. č. 51, fol. K 18–20.

²⁸⁷ NA v Praze, f. DZV, kn. č. 51, fol. K 18–20.

Nutno podotknout, že v rámci výčtu obcí zakoupených k hradu Oheb a Vildštejn se v některých případech jednalo o nemovitosti nacházející se mimo území Čáslavského kraje, respektive v kraji Chrudimském.

Následujícího roku již Albrecht a Václav vystupovali jako vlastníci lichnického panství (Václav však byl v té době ještě nezletilý, a tak jeho jménem záležitosti týkající se panství vyřizoval starší Albrecht, a to bez zmiňovaných poručníků). Také Albrecht se snažil rodový majetek pro sebe i svého bratra i nadále rozšiřovat, Robmháповé odkoupili ve vsi Licibořice dvůr s krčmou, louky, lesy, potoky, rybníky, s platem ze sečských masných krámů, sladovnu a pivovar s právem podacím kostelním v Seči a Licibořicích, s mlýny Nachlením novým a Pekelským, s lidmi osedlými, neosedlými i zběhlými. Za to vše bratři Robmháповé zaplatili „*půtřetího tisíce půlpáta sta třinácte kop devět grošů dva peníze*“,“²⁸⁸ tedy dva tisíce sedm set šedesát tři kop a devět grošů a dva peníze.²⁸⁹

Ze způsobu nákupů i prodejů rodového majetku lze tušit, že cílem Albrechta Robmhápa ze Suché bylo především centralizovat své bohatství do středu kraje, co nejbližší krajskému městu – Čáslavi. A tak ještě téhož roku (tedy 1557) oba bratři přikoupili vsi Kněžice, Biskupice, Suchotlesky a Mladotice.²⁹⁰ O dva roky později Albrecht Robmhápa ze Suché za sebe a svého bratra jakožto právoplatný dědic Zikmunda Robmhápa prodal své dědictví, tedy ves Světlou, tři domy v Bradáčově i s platy, dědinami, loukami, chrastinami, rybníčky, potůčky, s krčmou ve Světlé s lidmi osedlými i neosedlými Matěji Lhotkovi na Babčicích, Janu Koktanovi a Janu Lhotkovi ze Lhotky. A to vše za čtyři sta padesát pět kop pražských grošů. Nutno podotknout, že obce Světlá i Bradáčov se v této době nacházely v Bechyňském kraji, byly tedy příliš vzdálené od správního centra rodového majetku. Tento prodej vsí nacházejících se mimo Čáslavský kraj, příliš daleko od nového robmhápského sídla, jímž byl hrad Lichnice, se jeví jako snaha o ucelení nově vznikajícího dominia a cílená koncentrace statků do sféry vlivu lichnického panství.²⁹¹

Nejdůležitější robmháповské nákupy lze samozřejmě nalézt v Deskách zemských. Tito rytíři se ale snažili nakupovat hlavně drobný movitý i nemovitý majetek v okolí lichnického hradu, jenž do Desek vkládat nenechali. Ukažme si to na příkladu Ronova nad Doubravou. I toto město patřilo do lichnického panství,

²⁸⁸ NA v Praze, f. DZV, kn. č. 12, fol. D 11.

²⁸⁹ *Tamtéž*, kn. č. 12, fol. D 11.

²⁹⁰ *Tamtéž*, kn. č. 52, fol. N 3.

²⁹¹ *Tamtéž*, kn. č. 13, fol. E 25.

avšak ne všechny domy, louky, lesy, mlýny a další byly majetkem Robmhápů ze Suché. Ve Státním okresním archivu v Chrudimi se nám dochovaly ronovské městské knihy, z nichž je možné vyčíst majetkové převody, jejichž účastníky Robmháповé byli (viz Příloha C.1 a C.2).

Poddanské město Ronov nad Doubravou bylo součástí lichnického panství. Jeho vrchností byli tedy majitelé hradu Lichnice – od poloviny 16. století Robmháповé. Jako takoví se měli každoročně účastnit soudů a zasahovat do jeho činnosti, a to především v majetkových záležitostech. Z ronovských městských knih lze vyčíst, že přestože vrchnost musela dát povolení k jakémukoliv převodu majetku, jenž se odehrával mezi ronovským obyvatelstvem, málokdy se sama osobně soudu, na němž byla tato věc projednávána, účastnila. Trhová kniha Ronova nad Doubravou ukazuje, že se tak dělo jen v pětačtyřiceti případech ze tří set sedmasedmdesáti zápisů.²⁹²

V 16. století bylo součástí Ronova několik rybníků, polí luk a lesů, na řece Doubravě stály čtyři mlýny a ve městě se nacházel jeden pivovar, o němž se lze dozvědět právě díky zápisu o jeho prodeji.²⁹³ V letech 1579 až 1581 Robmháповé zakoupili pět gruntů včetně jejich příslušenství. Je zajímavé, že právě v této době jejich cena výrazně vzrostla – mnohdy na dvojnásobek (nebo dokonce i pětinasobek) původní ceny. A k jejímu poklesu nedošlo ani v následujících letech.²⁹⁴

Robmháповé však neskupovali v Ronově pouze grunty, ale ke svému majetku postupně připojovali také rybníčky, které využívali pro rybolov, nebo také zahrady pro pěstování ovocných stromů, role na obilí a louky pro pastvu svého dobytka. Mezi lety 1567 a 1605 pak Robmháповé zakoupili osm rolí, zahrad a luk v celkové hodnotě 162 kop gr. č., rybníčky Jana Berana za 22 kop gr. č.,²⁹⁵ čtyři mlýny v celkové hodnotě 1 700 kop gr. č.²⁹⁶ a jedenáct gruntů za přibližnou sumu 2 210 kop gr. č. Tato cena však není úplně přesná, protože

²⁹² SOA Hradec Králové, SOkA Chrudim, f. Archiv města Ronov nad Doubravou, inv. č. 51, kn. 3; Marie BLÁHOVÁ, *Trhová kniha Ronova nad Doubravou z let 1561–1604*.

²⁹³ SOA Hradec Králové, SOkA Chrudim, f. Archiv města Ronov nad Doubravou, inv. č. 51, kn. 3, fol. 47rv/46rv.

²⁹⁴ *Tamtéž*, inv. č. 51, kn. 3, fol. 47rv/46rv, 75v/71v, 95rv/87rv, 102r/94r, 111r a 112r/ 103r a 104r.

²⁹⁵ *Tamtéž*, inv. č. 51, kn. 3, fol. 213v/204v.

²⁹⁶ *Tamtéž*, inv. č. 51, kn. 3, fol. 60v/58v; 70v/66v; 95rv/87rv; 137rv/128rv a 160rv/ 150r–151v.

v zápise o prodeji jednoho z gruntů jeho hodnota chybí. K největšímu počtu majetkových transakcí pak dle ronovské knihy došlo na počátku osmdesátých let 16. století. Zřejmě to bylo dáno morovou epidemií, která zasáhla České země a o níž se ve svých pamětech zmiňuje také Mikuláš Dačický z Heslova.²⁹⁷ O tom, že se morová rána dotkla i samotného Ronova, vypovídá zápis v městské knize, kdy jeden z poddaných – Jan Vaniš – nemohl roku 1582 složit kvůli moru gruntovní peníze.²⁹⁸ Na tomto místě považuji za podstatné upozornit na důležitost pramenů městské provenience. Budování rozsáhlých dominií (nejen toho robmhápského) totiž probíhalo mnohovrstevnatě. Pokud by tedy byly dokumenty městské povahy opomenuty, mohlo by se ve stínu zemskodeskových zápisů snadno zapomenout na to, že velké deskové akvizice doprovázelo také množství drobných nákupů na úrovni políček, gruntů, mlýnů atp.

Přestože, jak již bylo zmíněno, byl Ronov nad Doubravou poddanským městem Robmhápů ze Suché, své nemovitosti v něm měli i jiní příslušníci rytířského stavu, ač spřízněni s lichnickými pány. Mezi vlastníky městských domů či dokonce například jednoho z mlýnů tak lze nalézt Jindřicha Hlaváče z Běhušic,²⁹⁹ v té době výběřčího daní Čáslavského kraje, Anežku Hlaváčovou ze Suché³⁰⁰ a její dvě dcery – Mandalenu Kalenicovou z Běhušic³⁰¹ (s manželem Hynkem Kalenicem z Kalenic) a Julianu Bohdaneckou z Běhušic.³⁰² Svůj grunt zde měla také Barbora Chuchelská (někdy zmiňovaná také jako Robmhápová) ze Skuhrova³⁰³ se svým manželem Burianem Chuchelským z Nestajova.

Ne vždy ovšem rytíři majetek jen nakupovali. V některých případech docházelo i k jeho prodeji, a to i mimo vlastní společenskou vrstvu. K uzavření jedné takové kupní smlouvy došlo v úterý v den památky Nalezení svatého Kříže v roce 1558 mezi Heřmanem mladším Bohdaneckým z Hodkova a na Hostačově

²⁹⁷ Mikuláš DAČICKÝ Z HESLOVA, *Paměti*, ed. Josef Janáček, Praha 1996, s. 235.

²⁹⁸ SOA Hradec Králové, SOKA Chrudim, f. AMR, inv. č. 51, k. 3, fol. 69r/65r.

²⁹⁹ SOA Hradec Králové, SOKA Chrudim, f. AMR, inv. č. 51, k. 3, fol. 137rv/128rv.

³⁰⁰ *Tamtéž*, inv. č. 51, k. 3, fol. 193r/183r.

³⁰¹ *Tamtéž*, inv. č. 51, k. 3, fol. 219r/213r.

³⁰² *Tamtéž*, inv. č. 51, kn. 3, fol. 219v/213v.

³⁰³ Barbora Robmhápová (roz. Skuhrovská) ze Skuhrova byla první manželkou Jana Robmhápa ze Suché. Po jeho smrti roku 1595 se provdala podruhé, a to za rytíře Buriana Chuchelského z Nestajova. In: František ŠKRDLE, *O t. zv. „afěře Konecchlumský-Chuchelský.“*, in: *Časopis Národního muzea*, 1924, s. 113.

z jedné a pány purkmistry a radou města Čáslav ze strany druhé, kdy se Heřman Bohdanecký rozhodl prodat svou ves Potěhy spolu s lidmi, kteří byli v této vsi osedlí i neosedlí či dokonce zběhlí, s platy kostelními a svobodnou krčmou, která se v dané obci nachází, s potokem, který se nacházel u cesty směrem k Bratčicím. V této smlouvě si však Heřman Bohdanecký vymínil, že do ní nebude zahrnut rybník Dubý, část potoka a šest osob, které k obci příslušely. Cena obce Potěhy byla stanovena na dva tisíce kop gr. č., přičemž Čáslavští Heřmanovi na místě vyplatili devadesát kop gr. č. A protože Heřman mladší Bohdanecký výše zmíněný rybník prodal Jiříku Amchovi z Borovnice, vyžádali si Čáslavští, aby bylo Heřmanem Hodkovským vyjmenováno příslušenství vsi Potěhy a zároveň aby byla daná smlouva uzavřena také před samotným Jiříkem Amchou. Tím se mělo předejít budoucím sporům o rybník. Stanoveno tak bylo, že bude Jiřík Amcha vlastnit vodu, která bude sahat až ke staré hrázi. Avšak nesmí si nijak činit nárok na stráně, které se kolem rybníka nacházely. Protože by ale bez přístupu k rybníku nebyla jeho správa možná, byl mu Čáslavskými dovolen přístup k onomu rybníku od výše zmiňované stráně a zároveň mu bylo umožněno brát z této stráně zeminu na opravu hráze. Na oplátku pak Potěžští získali právo v rybníce Dubém a z něj vytékajícím potoce napájet svůj dobytek a užívat také vrby a olše, které se u rybníka nacházejí. Heřman Bohdanecký z Hodkova se také v celé smlouvě zavázal, že veškeré skutečnosti týkající se této transakce nechá vložít do Desek zemských. Svědky této smlouvy se stal Albrecht Robmháp ze Suché a na Lichnici a urozený vladyka Jiřík Amcha z Borovnice a v Šintlochách.³⁰⁴

Majetkové transakce nižší šlechty v Čáslavském kraji v průběhu 16. století lze sledovat poměrně zřetelně na proměnách skladby držitelů měst a městeček v dané oblasti. V roce 1530 držela v kraji nižší šlechta ze čtyřiatřiceti městeček pětadvacet a z osmi měst pět (viz Příloha A.3). Tento rok byl pro sondu zvolen záměrně, protože v této době se mezi rytířstvo řadili také Trčkové z Lípy a Zejdlicové ze Šenfeldu. Roku 1560 to bylo čtyřiadvacet městeček a tři města (viz Příloha A.4). Avšak k největší proměně došlo kolem roku 1600. Tehdy

³⁰⁴ SOA v Praze, SOkA Kutná Hora, f. AMČ, kart. č. 1, r. 1558.

v Čáslavském kraji nižší šlechta ovládala „jen“ osmnáct městeček ze čtyřiatřiceti a „pouze“ jedno město, jímž byl „robmhápský“ Ronov nad Doubravou (viz Příloha A.5). Toto snížení počtu obcí v držbě nižší šlechty je ale nutné přikládat především povýšení Trčků z Lípy a Zejdliců ze Šenfeldu do panského stavu. Oba tyto rody měly totiž na území Čáslavského kraje značné majetkové zázemí. Poměrně zajímavý statut mělo v Čáslavském kraji na konci 16. století městečko Bělá (dnes Česká Bělá). Bělou roku 1599 totiž zakoupilo město Německý Brod,³⁰⁵ jehož majiteli byli Trčkové z Lípy, tou dobou již páni. Platy a další povinnosti plynoucí pro toto městečko však nenáležely Trčkům z Lípy jakožto německobrodské vrchnosti, nýbrž přímo Německému Brodu. Tím se Bělá dostala do velmi zvláštní pozice, kdy začala tvořit do jisté míry panství v již existujícím trčkovském dominiu. Stejně na tom byly také vsi Kněžská, Knyk, Kojetín, Perknov, Pozovice, Studénka, Suchá, Svatý Kříž, Šlapanov a Zbožice, což dokládá také zápis v „*Trčkovském urbáři*“ z roku 1623.³⁰⁶

Majetkovým držbám, které byly v Čáslavském kraji v rukou rytířstva, vévodilo v předbělohorském období především dominium Trčků z Lípy. To svou rozlohou zabíralo velkou část zmíněného území. V padesátých letech 16. století ale na Čáslavsko přesídlil původně jihočeský rod Robmhápů ze Suché, který postupně skupoval nejen trčkovské statky, ale také majetek drobnějších šlechticů, než byli Trčkové z Lípy, i měšťanů. Dalo by se říci, že se tím do jisté míry rozdělila sféra vlivu těchto dvou výrazných rodů v kraji. Zatímco Trčkové z Lípy spravovali okolí Německého Brodu, Lipnice nad Sázavou a Světlé nad Sázavou, Robmháповé vlastnili majetky na Železných horách a v jejich těsné blízkosti. Protože byly správními centry těchto dvou dominií středověké hrady postavené v horských oblastech (Lichnice v Železných horách, Lipnice na Vysočině), mohlo by jejich geografické umístění vyvolat otázku, zda se zástupci těchto zámožných rodů úmyslně soustředili na hospodaření ve výše položených oblastech a nižší oblasti nechávali na správě drobnější šlechty? Zřejmě nikoliv. Díky dochovaným zápisům o majetkových transakcích „čáslavské“ šlechty lze totiž sledovat expanzi

³⁰⁵ August SEDLÁČEK, *Místopisný slovník historický Království českého*, Praha 1998, s. 12.

³⁰⁶ Iveta KRPÁLKOVÁ, *Světelské panství ve světle Trčkovského urbáře z roku 1591*. Bakalářská práce, Ústav pomocných věd historických a archivnictví, FF MUNI v Brně, Brno 2021, s. 26.

těchto rodů také do nížin, což se například u Robmhápů ze Suché projevovalo skupováním polností v okolí Ronova nad Doubravou či nákupy (pro podnikání velmi vhodných) mlýnů na řece Doubravě v železnohorském podhůří.

Ačkoliv jsou majetkové transakce, především pak ty, které se týkají nákupu a prodeje nemovitostí, díky velkému množství archivních pramenů pravděpodobně nejlépe zpracovatelnou záležitostí týkající se rytířstva (nejen) z oblasti Čáslavského kraje, nelze opomenout také jiné způsoby, jež byly využívány k převodu movitého i nemovitého majetku mezi členy jednotlivých šlechtických rodů. Nutno však ještě podotknout, že na nákupech a prodejkách šlechtického jmění lze sledovat cílevědomost této společenské vrstvy, která se cíleným hromaděním i drobnějších nemovitostí snažila utvářet celistvá dominia soustředěná především na střed kraje.

5.2 Věno a obvěnění u „čáslavského“ rytířstva

Jedním z hojně využívaných způsobů, jak bylo možné rozšířit rodový majetek, bylo využívání tzv. sňatkové politiky. Žena, která do manželství vstupovala, s sebou zpravidla do tohoto svazku přinášela určitý majetek, který obdržela ve své rodině. Přestože držitelem věna byla žena samotná, neměla po dobu trvání manželství žádná práva s tímto majetkem jakkoliv volně disponovat. Nemohla ho tedy ani prodat, ani dát v zástavu. Neznamenalo to ale, že by žena musela být vždy úplně bez jmění. Institut věna se totiž netýkal dědictví či věcí, jež jí byly darovány. V případě, že došlo k manželově smrti, připadlo věno zpět na manželky, i kdyby předtím bylo vloženo do Desk zemských jako mužův majetek.³⁰⁷

Tato výjimka byla velmi často využívána během pobělohorských konfiskací, kdy byl mužům, jakožto rytířům, kteří se postavili na stranu stavovského odboje, zabaven majetek včetně věna jejich ženy. Mnozí však v době jednání konfiskační komise již nežili, a tak se manželky těchto šlechticů domáhaly navrácení konfiskovaného majetku, protože se nejednalo o přímé jmění jejich muže, nýbrž o věno, které mělo být po smrti muže navráceno zpět do rukou ženy. Zemské právo přitom myslelo i na chvíle, kdy by se muž dostal do dluhů a byl by nucen svůj majetek včetně manželčina věna zastavit. Pokud k něčemu takovému došlo, mohla se žena vůči manželově rozhodnutí ohradit, čímž by získala na své věno nárok ještě před věřiteli jejího chotě.³⁰⁸

V Čáslavském kraji lze sledovat situace (a zřejmě nejen v něm), kdy byla manželka „obvěněna“ čili obdarována ještě dalším věnem, a to od svého muže, který se jí tím snažil zabezpečit v případě své smrti. Pokud by tak totiž neučinil, získala by žena jakožto vdova pouze to, co do manželství přinesla jako své věno darované původní rodinou.³⁰⁹ Zbylý majetek by dědili potomci. Pokud by tedy měl muž děti z předchozích svazků, ale z posledního manželství by žádný

³⁰⁷ Anděla KOZÁKOVÁ, *Právní postavení ženy v českém právu zemském*, Praha 1926, s. 30–31.

³⁰⁸ Hermenegild JIREČEK – Šimon PODOLSKÝ z PODOLÍ, *Spisy právnícké o právu českém v XVI. století*, Vídeň 1883, s. 104.

³⁰⁹ *Tamtéž*, s. 104.

potomek nevzešel, byl by následný osud vdovy závislý na jejích vztazích s nevlastními dětmi. Jiná situace by ale nastala ve chvíli, kdy by věno muž své manželce nezaručil ani nezapsal a jeho výše by byla obsažena pouze ve svatebních smlouvách, zároveň by byl onen majetek do roka a do dne bez právního nároku a manžel by v této lhůtě zemřel, měla mít žena na jmění nárok poté, co by jí ho dosvědčili dva svědci.³¹⁰ Tak nechal zapsat věno své manželce třeba Jan Popel z Vesce, jenž byl ženatý s Martou z Borovnice. Té také postoupil věnem 375 kop grošů, což byla částka vyměřená z Janova majetku, tedy z tvrze v Suchdole, poplužního dvora, části městečka Suchdol a z domů, krčem a dvorů, luk, lesů, potoků a rybníků.³¹¹ Podobně tak učinil také roku 1560 Albrecht Robmháp, jenž převedl na svou ženu Julianu ze Zahrádek jako věno díl svých majetků, jež byly uvedeny již ve smlouvě z roku 1557, a to tisíc kop grošů pražských.³¹²

Nutno podotknout, že se na věno, které se po smrti manžela opět vracelo do rukou manželky-vdovy, nemohly vázat dluhy zesnulého. Kdyby tedy byl zemřelý zadlužen a jeho žena v rámci testamentu majetek přijala, nebyla povinna z věna zaplatit mužovy věřitele. To však neznamenalo, že by žena nemohla v době trvání manželství svému muži pomoci dluhy splácet či s ním dokonce vstupovat k právnímu jednání, nebo mu majetek darovat. Vše však musela činit svobodně a dobrovolně.³¹³ Dle zemského práva nesmělo být ženino věno jakkoliv zmenšováno. Naopak problém by nebyl, kdyby došlo k jeho navyšování, a to jak v rámci movitého či nemovitého majetku, tak i peněz.³¹⁴

Mnohdy bylo na toto obdarování myšleno až ve chvíli, kdy byl sepisován testament. Tak tomu bylo i v případě Adama Bohdaneckého z Hodkova, který své manželce Alžbětě z Nestajova daroval majetek věnem a v případě jeho předčasné smrti jí neměly být kladeny nástrahy ve využívání tohoto jmění. Zároveň ale také

³¹⁰ H. JIREČEK – Š. PODOLSKÝ z PODOLÍ, *Spisy právnícké o právu českém v XVI. století*, s. 104.

³¹¹ NA v Praze, f. DZV, kn. č. 10, fol. A 2.

³¹² *Tamtéž*, kn. č. 13, fol. M 5.

³¹³ A. KOZÁKOVÁ, *Právní postavení ženy v českém právu zemském*, s. 33.

³¹⁴ *Tamtéž*, s. 36.

pokud by se Alžběta znovu provdala, stal by se tento majetek jejím věnem, který by přešel na nového manžela.³¹⁵

Pokud by se stalo, že by se žena, která měla po smrti svého manžela získat věno, znovu provdala, avšak dříve, než jí byla stanovená částka dědici vyplacena, zemřela, mělo v takovém případě ženino věno náležet jejímu novému manželovi, jenž měl nárok se ho domáhat na dědicích muže předchozího.³¹⁶

Od záležitostí věna se tak postupně dostáváme k dědickému řízení, jež bylo nepochybně součástí života předbělohorské doby. Právě díky testamentům (a především jejich obsahu) mnozí šlechtici získali možnost rozšířit svůj rodový majetek, který následně mohli využít také pro svůj další karierní postup.

³¹⁵ NA v Praze, f. DZV, kn. č. 14, fol. F 19–22. Srov. Pavel KRÁL, *Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty v letech 1550 až 1650*, České Budějovice 2002, s. 148. Podrobněji se tomuto případu bude věnovat následující podkapitola.

³¹⁶ H. JIREČEK – Š. PODOLSKÝ z PODOLÍ, *Spisy právnícké o právu českém v XVI. století*, s. 105.

5.3 Nižší šlechta Čáslavského kraje a její testaments

Dědické záležitosti, tedy možnost obdarování na základě testamentu (v dobových pramenech zmiňovaného také jako kšaft, pořizení, zřízení, poslední vůle a další), jak již bylo zmíněno, byly jedním ze způsobů, jak mohl šlechtic nakládat se svým majetkem, nebo spíše zajistit to, jak s ním bude zacházeno v budoucnu. Těmito dokumenty si osoba, která testament nechala sepsat, pojišťovala osud svého majetku a toho, co se s ním bude dít po její smrti.

Přestože se již roku 1497 Vladislav Jagellonský vzdal práva na odúmrť v případě, že se o majetek zesnulého přihlásí jeho příbuzní, ať už mužského či ženského pohlaví, aby mohly tyto osoby s dědictvím volně nakládat, musely nejprve od panovníka získat tzv. mocný list. Jednalo se o svolení panovníka odkázat svůj majetek komukoliv s výjimkou osob duchovních.³¹⁷ Tento list pak zaručoval, že má testament stejnou právní hodnotu, jako kdyby byl vložen do samotných Desek zemských. Mnohdy se stávalo, že budoucí dědici o toto panovnické svolení žádali ještě za života testátora a znění onoho mocného listu pak bylo po jeho smrti vpisováno před znění samotné poslední vůle. Ke změně došlo až vydáním *Obnoveného zřízení zemského* roku 1627, kdy bylo šlechtě umožněno vydávat testaments bez onoho mocného listu.³¹⁸ Vydání majestátu či mocného listu bylo dle *Vladislavského zřízení zemského* zpoplatněno. A tak ten, který měl tento list získat, tedy onen dědic, musel za jeho vydání zaplatit místopisaři jednu kopu gr. č. Pokud by však chtěl, aby byl onen mocný list nebo majestát vložen k testamentu do samotných Desek zemských, musel za tento vklad zaplatit další jednu kopu gr. č.³¹⁹ Roku 1542 Ferdinand I. povolil, aby bylo po následujících deset let možné sepisovat kšafy bez mocných listů. To se

³¹⁷ M. Viktorina ze *Všehrd O právích země české knihy devatery*, ed. Hermenegild Jireček, Praha 1874, s. 515; Rudolf RAUSCHER, *Dědické právo podle českého práva zemského*, Bratislava 1922, s. 65.

³¹⁸ P. KRÁL, *Mezi životem a smrtí. Testaments české šlechty v letech 1550 až 1650*, s. 14–17.

³¹⁹ VZZ, s. 151, čl. 165.

ale změnilo již o sedm let později, kdy král vznik testamentů mocným listem opět podmínil.³²⁰

Vladislavské zřízení zemské počítalo s tím, že se mohlo stát, že by někdo nechal vytvořit kšaft na mocný list, ale zapomněl by do něho vnést své výhrady, ačkoliv by je třeba udal někomu ústně nebo listem, avšak mimo samotný kšaft. V takovém případě měly být tyto výhrady brány tak, jako by tyto podmínky byly obsaženy také v samotném testamentu. Pokud by chtěl testátor odkázat nějaké své další věci, které v kšaftu neuvedl, a zároveň by kšaft nezrušil, neměl by tento odkaz žádnou váhu a stal by se neplatným.³²¹ Toto mělo v praxi zajistit, aby se po smrti testátora náhle neobjevily dva testamentsy, které by mohly mezi dědici vyvolat rozbroje o dědictví. A tak pokud chtěl testátor sepsat kšaft nový, musel zrušit platnost toho starého. Podmínkou bylo také to, že si autor poslední vůle musel v jejím původním znění vyhradit právo na její případné úpravy či vznik úplně nové závěti. V případě, že by tak testátor neučinil, nebo by možnost vzniku nového testamentu nebyla uvedena v jeho první verzi, platila vždy ta, která byla sepsána jako první.³²²

Mohlo se také stát, že testátor nejprve nechal sepsat kšaft a poté se dostavil k Deskám zemským, aby zde sice učinil vklad své poslední vůle, avšak v jiném znění, než v jakém byla původně sepsána. Jestliže by k tomuto došlo, byl by za platný pokládán až onen vklad do Desek zemských. Avšak pouze v případě, že se ke statku, jehož by se zápis týkal, nevázal žádný předchozí vklad kšaftu.³²³

V některých případech se stávalo, že otec v testamentu určil svým synům jiné poručníky než svým dcerám. Také na tento případ *Vladislavské zřízení zemské* myslelo. Jestliže k této situaci došlo, nebylo to proti právu, avšak pokud chtěl testátor zahrnout dcery do dědictví, měl tak učinit skrze Desky zemské, nebo mocný list. Kdyby jim chtěl odkázat své svršky, klenoty či peníze, mohl tak učinit listem, který by byl ověřen jak jeho pečeti, tak pečeti dvou až tří svědků.³²⁴

³²⁰ R. RAUSCHER, *Dědické právo podle českého práva zemského*, s. 65.

³²¹ VZZ, s. 168, čl. 195.

³²² R. RAUSCHER, *Dědické právo podle českého práva zemského*, s. 62.

³²³ VZZ, s. 168, čl. 195.

³²⁴ *Tamtéž*, s. 248, čl. 511.

Mnozí šlechtici si právoplatnost svého testamentu chtěli pojistit vkladem do Desek zemských. Každá z osob, která v tomto vkladu figurovala, musela zaplatit po čtyřiceti gr. č.³²⁵ Pravidlem bylo, že po otci dědili jeho synové, mezi něž se majetek rozdělil rovným dílem, a nebylo možné toto právo jakkoliv porušit. Dle usnesení z roku 1497 nemohl syn žádat svůj díl ještě za života otce. Naopak dcery byly obdařeny věnem, nebo částí dílu a na další majetek (pokud měly bratry) neměly nárok.³²⁶

Testamenty zpravila začínaly invokací, tedy přímým vzýváním Boha či Nejsvětější Trojice, což mělo zaručit, „že ustanovení budou platná na zemi i na nebi.“³²⁷ Mezi obvyklé invokační formule patřily „Ve jméno Svaté a nerozdílné Trojice jediného Pána Boha v podstatě v Božství Amen“,³²⁸ „Ve jméno Pána Boha všemohúcího a na věky požehnaného, v Trojici svatého Otce, Syna i Ducha svatého, jediného Pána Boha svatosvatého na věky věkův. Amen.“³²⁹ A poté už následoval samotný text závěti, počínající odkazem manželce a následně dětem a příbuzným.

Také v Čáslavském kraji bylo sepisování posledních vůlí zdejších šlechticů a jejich následné vkládání do Desk zemských běžnou záležitostí. Mezi ty, jež byly do zemských knih vloženy, se řadí také testament Mikuláše Mnětického z Mnětic. Přestože se jednalo o šlechtice, jehož majetky se z valné většiny nacházely mimo hranice Čáslavského kraje, byl k tomuto kraji vázán, a to nejen svým statkem ve Skovicích, ale také původem své manželky Žofky Studenecké z Pašiněvsi.

Podobně jako v jiných případech je i v tomto kšaftu manželka testátora mezi dědici zmiňována na prvním místě. Nejen, že své ženě Žofii Studenecké odkázal veškerý svůj majetek, ale učinil ji také poručnicí jejich společných dětí. Pro případ náhlé Žofiiny smrti byli určeni ještě další poručníci z řad nižší šlechty – Jan Studenecký z Pašiněvsi a na Krchlebech, Matěj Studenecký z Pašiněvsi, Mikuláš Studenecký z Pašiněvsi a Johanka Studenecká z Pašiněvsi. Pokud by

³²⁵ VZZ, s. 150, čl. 171.

³²⁶ R. RAUSCHER, *Dědické právo podle českého práva zemského*, s. 41–42, 47.

³²⁷ P. KRÁL, *Mezi životem a smrtí*, s. 27.

³²⁸ NA v Praze, f. DZV, kn. č. 10, fol. G 28.

³²⁹ *Tamtéž*, kn. č. 14, fol. F 19–22.

některý ze synů Mikuláše Mnětického dospěl k plnoletosti a chtěl by svůj díl majetku, měl některý z jeho poručníků vznést jeho žádost ke králi či zemským sudím. Když by pak byla jeho žádost vyřízena kladně, má mu být jeho díl vydán. Testátor však myslel také na situaci, že by jeho děti dosáhly dospělosti a zároveň by vdova po něm chtěla i nadále pozůstalý majetek spravovat, pak by mělo být Žofii Studenecké dáno ze svěřeného statku tisíc kop grošů, polovina všech svršků i nábytků, dva stříbrné koflíky, které měla nechat pozlatit, dvě stříbrné lžičky a dvanáct stříbrných lžic.³³⁰

Společné dcery měly být v případě Mikulášovy předčasné smrti svěřeny do péče matce Žofii Studenecké. Jako věno do manželství, které ovšem muselo být předem schváleno matkou i ostatními poručníky, jim pak mělo být vyplaceno ze statku 150 kop gr. č. Zároveň Mikuláš každé ze svých dcer testamentem odkázal dvacet zlatých uherských. Výjimkou byla jeho dcera Johanka, která měla spolu se zmíněnými zlatými uherskými podědit stříbrný pas.³³¹ Svě manželce Mnětický nakázal, aby *„každé dceři mé věna jejího dochovala a z mého statku ty peníze každé vzala a na ty peníze dcery mé opatrovala a živila až do jich vdání.“*³³²

V případě, že by se ani jeden z potomků Mikuláše z Mnětic nedožil dospělosti, měl podle jeho poslední vůle veškerý majetek přejít do rukou jeho manželky Žofie Studenecké. Zároveň na ni tímto odkazem přešly veškeré dokumenty týkající se peněz a dobrých vůlí vážících se ke dvoru Skovice a rybníkům k němu náležejícím. V závěru své poslední vůle Mikuláš vyjmenoval osoby, kterým měla být po jeho smrti vyplacena jednorázová částka. A tak měl do dvou let od nápadu jeho ujec³³³ Albrecht Třebešovský obdržet 500 kop gr. č., Albrechtova sestra Mandalena z Chlen 100 kop gr. č., Kateřina z Chlen 100 kop gr. č., Lidmila z Chlen 25 kop gr. č., Mikulášův ujec Bohuslav Lhotický 100 kop gr. č., Jindřich Košatecký 25 kop gr. č., Václav Trunsa z Bělé 10 kop gr. č., Mikulášova kmotra Anna z Janovic a na Bělé 100 kop gr. č. a písaři Joanes

³³⁰ NA v Praze, f. DZV, kn. č. 10, fol. G 28.

³³¹ *Tamtéž*, kn. č. 10, fol. G 28.

³³² *Tamtéž*, kn. č. 10, fol. G 28.

³³³ Jednalo se o strýce z matčiny strany, viz Vokabulář webový. Dostupné online: <https://vokabular.ujc.cas.cz/hledani.aspx> (cit. 15. 1. 2022).

a Staněk pak měli dostat po pěti kopách gr. č. Jako poslední mělo být dáno při pohřbu testátora Mikuláše Mnětického z Mnětic 5 kop gr. č. špitálu v Bělé.³³⁴

Roku 1555 byl zaznamenán testament Václava Žehušického z Nestajova. V první řadě jako svého dědice uvedl manželku Annu z Dlouhé Vsi. Té odkázal dvůr v Bystrém se vším příslušenstvím. Zajímavé je, že odkazuje na předešlé zápisy v městských knihách městečka Bystrého, do nichž měly být zapsány všechny nákupy majetku pro zmiňovaný dvůr. To mělo ulehčit průběh převzetí oněch movitých předmětů.³³⁵

Kšaft Adama Bohdaneckého z Hodkova, majitele žlebského panství, syna Kuneše Bohdaneckého z Hodkova a Kateřiny Bohdanecké z Habřiny, byl sepsán 2. června 1561. Adam Bohdanecký ve své poslední vůli jako první zmiňuje svou manželku Alžbětu z Nestajova, kterou učinil poručnicí nad všemi dětmi i nad veškerým majetkem, a to do doby, pokud by se opět neprovdala, nebo jejich děti nedospěly plnoletosti. Zároveň apeluje na svého bratra Heřmana, aby Alžbětě v plnění této poslední vůle nečinil žádné překážky. Avšak jestliže „*by jí kdy v čem jaká potřeba a práce nastala*,“³³⁶ musela se o nakládání s majetkem poradit se svým bratrem Janem Žehušickým z Nestajova a na Bystrém a urozenými pány Kryštofem Lhotským ze Zásmuk a Petrem Bílským z Kařišova, které zároveň Adam Bohdanecký svou závětí o pomoc manželce prosí.

Své manželce dále uložil, že zámek Žleby ani ostatní majetek, jako jsou městečka, vsi a rybníky, nemá prodávat a případné dluhy, které by po něm zůstaly, má pro dobro jejich dětí každý rok splácet. Pokud by totiž dluhy nebyly spláceny, mohli se věřitelé přihlásit ke statkům, jež byly součástí dědictví.³³⁷ Pokud by se Alžběta z Nestajova provdala dříve, než jejich děti dojdou plnoletosti, pověřuje výše zmiňované poručníky svých dětí, aby vesnice Lipovec, Tuchov, Bousov, Lhotku a Chvalovice, tedy obce, které dal Adam své manželce věnem, Alžbětě postoupili a ona jich tak mohla využívat bez jakýchkoliv překážek. Také jejich dcera Anežka měla zůstat u své matky a po dovršení dospělosti, pokud by se jí naskytla možnost sňatku, byla povinna požádat

³³⁴ NA v Praze, f. DZV, kn. č. 10, fol. G 28.

³³⁵ *Tamtéž*, kn. č. 12, fol. B 8–9.

³³⁶ *Tamtéž*, kn. č. 14, fol. F 19–22. Srov. P. KRÁL, *Mezi životem a smrtí*, s. 148.

³³⁷ R. RAUSCHER, *Dědické právo podle českého práva zemského*, s. 66.

o svolení své poručníky. Pokud by se sňatkem souhlasili, měla jí být podle testamentu vyplacena částka tři sta kop gr. č. a k tomu jí měl být přidán „řetěz zlatý z padesáti zlatých uherských, dvoje šaty hedvábný poctivý a hazuku aksamitová.“³³⁸ Takto mělo být postupováno i tehdy, pokud by se ještě Adamu Bohdaneckému a Alžbětě z Nestajova narodila další dcera.³³⁹

Další odstavec se týkal Adamových synů – Kuneše, Václava, Adama Abrahama a případných dalších synů, kteří by se z manželství narodili a nebylo jim v čase Adamova skonu dvanáct let. Ti měli zůstat u své matky a měli být vyučováni tak, aby uměli číst, psát česky i latinsky, a byli vzděláváni také v náboženství. K tomu všemu bylo vyčleněno na každý školní rok pětadvacet kop gr. č.³⁴⁰

Ze svršků a nábytku měla být dána Alžbětě polovina, a to ve zlatě, stříbře a drahém kamení. Dále pak měla získat zlatý řetěz. Jestliže by Alžběta zemřela, aniž by se znovu provdala a zároveň by jejich děti nedosáhly dospělosti, měly být svěřeny do péče svých poručníků – Janu Žehušickému, Kryštofu Lhotskému a Petru Bílskému – a stejně tak mělo být nakládáno s Adamovým majetkem.³⁴¹

Adam Bohdanecký z Hodkova také neopomněl možnost kšaft měnit či nahrazovat, pro což užil ve svém testamentu tato slova: „*Jestliže bych víc co komužkoli poručil aneb odkázal, buď za zdravého života neb na smrtelné posteli oustně před dobrými lidmi aneb listem pod pečení svú a na svědomí jednoho neb dvú dobrých lidí, buďto a hotových penězích, klinotích, šatech neb svršcích aneb k jakémužkoli vydání, to aby tak bylo pevný, jako bych to tímto kšaftem nařídil a v něm to dostavil.*“³⁴² Tím však nekončí a pokračuje slovy: „*A také tu vůli pozůstavuji svobodnú, že mohu tento kšaft zrušiti na mále neb na mnoze i všecken a chtěl-li bych jiný psáti dáti, toho moc míti mám a budu.*“³⁴³ Touto větou tak odkazuje na samotné *Vladislavské zřízení zemské*, které nedovoluje změny v testamentech, s nimiž nebylo předem počítáno a jejichž možnost nebyla v poslední vůli uvedena.

³³⁸ NA v Praze, f. DZV, kn. č. 14, fol. F 19–22. Srov. P. KRÁL, *Mezi životem a smrtí*, s. 148.

³³⁹ NA v Praze, f. DZV, kn. č. 14, fol. F 19–22. Srov. P. KRÁL, *Mezi životem a smrtí*, s. 148.

³⁴⁰ NA v Praze, f. DZV, kn. č. 14, fol. F 19–22. Srov. P. KRÁL, *Mezi životem a smrtí*, s. 148.

³⁴¹ NA v Praze, f. DZV, kn. č. 14, fol. F 19–22. Srov. P. KRÁL, *Mezi životem a smrtí*, s. 149.

³⁴² NA v Praze, f. DZV, kn. č. 14, fol. F 19–22. Srov. P. KRÁL, *Mezi životem a smrtí*, s. 150.

³⁴³ NA v Praze, f. DZV, kn. č. 14, fol. F 19–22. Srov. P. KRÁL, *Mezi životem a smrtí*, s. 150.

Na rozdíl od Adama Bohdaneckého z Hodkova, který měl na přípravu svého testamentu zjevně čas, Jan Popel z Vesce takové štěstí neměl a na jeho sepsání spěchal. O jeho osobě samotné se tato práce ještě bude zmiňovat, protože osud tohoto rytíře byl velice zajímavý především pro jeho prudkou povahu.³⁴⁴ Vraťme se ale zpět k jeho poslední vůli, která vznikla v únoru 1574. Protože Jan Popel z Vesce již věděl, že se okamžik jeho smrti blíží, jak uvádí ve svém testamentu, nechal poslat pro úředníky menších Desk zemských, přičemž uvádí, že nutnou částku již zaplatil. Avšak obavy z blížící se smrti a možných následných sporů mezi dědici byly tak veliké, že se rozhodl pořídit kšaft ještě před příjezdem úředníků.³⁴⁵

Jan Popel z Vesce svou ves Skovice (statek v této obci se objevil již v kšaftu Mikuláše Mnětického z Mnětic z roku 1552) s rybníky i vším příslušenstvím odkázal svému bratrovi Jindřichu Popelovi a jeho synům. Ti pak měli být vyučováni literárnímu umění. Jindřicha však zbavil pravomoci ves prodat či zastavit. V případě, že by za Skovice získali peníze, měly být tyto finance položeny k Deskám zemským bez možnosti výběru. Výjimkou by bylo, kdyby Jindřich chtěl sobě a svým synům za tyto peníze zakoupit jiný statek. Přestože bylo poměrně běžnou praxí myslet v testamentu také na své dcery (o tom jsme se mohli přesvědčit také v poslední vůli Adama Bohdaneckého z Hodkova), Jan z Popela přímo uvádí, že „*chci tomu, aby jemu (Jindřichovi – pozn. autorky), ani jeho dětem na toto vydání a na tu ves Skovice žádná z mých dcer nesahala.*“³⁴⁶ Pro ověření a úplnost kšaftu přitiskli své pečeti vladykové Jan starší Stach z Hřivic a na Vlačicích a Julius Halaš z Radimovic.³⁴⁷

Tzv. vkládání do Desek zemských nebylo jediným způsobem, jak určit své dědice. Některé dokumenty byly zanášeny například do městských či knih sloužících k patrimoniální správě a jiné se dnes nacházejí pouze jako jednotliviny, ať už v originále, nebo v „pouhých“ opisech.

³⁴⁴ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. 12. díl. Čáslavsko, s. 141–142; P. KRÁL, *Mezi životem a smrtí*, s. 202.

³⁴⁵ NA v Praze, f. DZV, kn. č. 18, fol. E 24–25; P. KRÁL, *Mezi životem a smrtí*, s. 203.

³⁴⁶ NA v Praze, f. DZV, kn. č. 18, fol. E 24–25; P. KRÁL, *Mezi životem a smrtí*, s. 203.

³⁴⁷ NA v Praze, f. DZV, kn. č. 18, fol. E 24–25; P. KRÁL, *Mezi životem a smrtí*, s. 203.

V šedesátých letech 16. století se opět objevilo turecké nebezpečí. Účast na obraně monarchie se tak nevyhnula ani šlechtě Čáslavského kraje, což se zcela logicky projevilo i ve šlechtických testamentech. Jedním takovým byl kšaft Jiříka Amchy z Borovnice a na Šintlochách z roku 1566. S Jiříkem Amchou jsme se setkali již jednou, a to ve chvíli, kdy byl účastníkem převodu vsi Potěhy z Albrechta Robmhápa ze Suché na purkmistra a radu města Čáslav. Protože se „*maje s jinými pány stavu panského a rytířského vedle osoby Je[ho] [Milo]sti Císařské proti Turku nepříteli všeho křesťanstva do pole táhnouti*“³⁴⁸, rozhodl se svůj dvůr v Šintlochách, který byl šosovním³⁴⁹ k městu Čáslav, se vším příslušenstvím darovat dědičně své manželce Anežce Amchové z Lukavce. Převod majetku byl ale podmíněn – v případě, že by se Jiřík Amcha z války vrátil, by celý zápis pozbyl své právní moci a celý statek by opět připadl do Amchova užívání tak, jak tomu bylo před válkou.³⁵⁰

Jiřík Amcha však v Uhrách ještě téhož roku zemřel, a tak vyvstala pře mezi jeho bratrem Jindřichem starším Amchou z Borovnice a Jiříkovou manželkou Anežkou Amchovou z Lukavce. Jindřich starší si totiž po smrti svého bratra začal nárokovat majetek, který po Jiříkovi zůstal – tedy šosovní dvůr v Šintlochách s veškerým příslušenstvím. Jindřich starší své právo obhajoval slovy, že „*na svršky a nábytky všelijaké, kteréž v témž dvoře po panu Jiříkovi Amchovi pozůstali, pravuje se tomu všemu lepší právo a spravedlnost podle práva a zřízení zemského míti, nežli paní Anežka z Lukavce, manželka nebožtíka pana Jiříka Amchy z Borovnice, bratra jeho.*“³⁵¹ a to i přes to, že pan Jiřík ještě před svým odjezdem do Uher ustanovil svou manželku jako správkyňu majetku, která by v případě smrti svého manžela měla se dvorem a jeho příslušenstvím nakládat jako se sobě vlastním. A tak v pátek na sv. Lukáše roku 1566 byli předvoláni svědci – Hynek Martinický z Chřenovic a na Novém Dvoře, Zikmund Materna z Květnice a na Třebenicích, Jan Libenický z Vrchovišť a na Líbeznicích

³⁴⁸ SOA v Praze, SOkA Kutná Hora, f. AMČ, kn. č. 90, fol. 99r.

³⁴⁹ V případě šosovního dvora se jednalo o stavení, jež bylo pod ochranou města, k němuž bylo vázáno tzv. šosem, tedy peněžitým poplatkem, a dalšími povinnostmi. Viz Jan LHOTÁK, *Šosovní, nebo poddanské vesnice? K interpretaci pozemkového příslušenství zeměpanských měst ve středověku*, Český časopis historický 111 (3), 2013, s. 517–562.

³⁵⁰ SOA v Praze, SOkA Kutná Hora, f. AMČ, kn. č. 90, fol. 99rv.

³⁵¹ *Tamtéž*, kn. č. 90, fol. 103v.

a Heřman Bohdanecký z Hodkova a na Hostačově, kteří dosvědčili, že Jiřík Amcha³⁵² „postoupil to, aby všecko tak v té celosti podle téhož dáni a zápisu zůstalo paní Anyžce z Lukavce a ona s týmž dvorem i s tím vším, což v něm j(es)t, aby činila a působila jako s svým vlastním, jak se jí dobře líbí.“³⁵³ Zároveň uvedli, že pan Jindřich by si na majetek po svém bratru neměl činit žádný nárok. Avšak Anežka z Lukavce by měla svému švagrovi ze dvora vyplatit v následujícím roce padesát kop gr. č., což mohla učinit také ve dvou splátkách, a to na sv. Jiří a na sv. Havla. Povinna byla také odstoupit od věna, vzdát se ze svého dvora jedné kopy korců ovsu, deseti korců žita a jednoho valacha a zaplatit dluhy po svém zemřelém manželovi. Svému švagrovi měla postoupit také klenoty, které jí po nebožtíkovi byly přivezeny z Uher, a také veškeré manželovy svršky. To vše byl následně zaneseno do Knihy smluv města Čáslav.³⁵⁴

Uzavírání posledních vůlí ovšem nebyla pouze mužská záležitost. Jeden takový kšaft vzniklý z popudu šlechtičny se nachází v jedné z čáslavských městských knih uložené ve Státním okresním archivu v Kutné Hoře. Jedná se o testament urozené paní Marty Měděncové z Rybenska, která v době jeho vzniku roku 1511 již byla nemocná a tušila blížící se smrt. I přes její vážný zdravotní stav nebyla v závěti opomenuta zmínka o jejím zdravém rozumu, což mělo po její smrti předejít případným dohadům o platnosti dokumentu právě z důvodu testátorčiny nepřičetnosti. Z následujícího textu dokumentu je jasné, že toto není její první kšaft, který kdy sepsala. Důvodem, proč dala vzniknout nové poslední vůli, byla role, kterou koupila od Jana Fuky a jež nebyla do původního dokumentu zahrnuta. A právě tuto roli nyní odkázala vladykovi Albrechtu Měděncovi z Ratibořic. Zároveň ho tím ale zavázala, že pokud chce onu roli užívat, musí Janu Fukovi splatit dluh, který vznikl její koupí a činil padesát kop osm gr. č. Albrechtovi odkázala také šest stříbrných, které měla Marta Měděncová v zástavě u Kateřiny Fifkové Pucherské.³⁵⁵ Záduší k čáslavskému kostelu Marta Měděncová ponechala podle prvního kšaftu a přidala k němu navíc ještě pět kop gr. č., aby mohlo být její tělo v tomto kostele uloženo na místě, které si vybrala a na

³⁵² SOA v Praze, SOkA Kutná Hora, f. AMČ, kn. č. 90, fol. 103r–104v.

³⁵³ *Tamtéž*, kn. č. 90, fol. 104r.

³⁵⁴ *Tamtéž*, kn. č. 90, fol. 103r–104v.

³⁵⁵ SOA v Praze, SOkA Kutná Hora, f. AMČ, kn. č. 51, fol. 206r.

onen hrob byl také položen náhrobní kámen. Naopak veškeré obilí, které měla uložené ve stodole u Žida, nebo ještě bylo na poli, odkázala panu Janu staršímu Předbořskému z Předboře, aby ho zpeněžil a peníze dal tomu, koho ona ústně určí.³⁵⁶

V závěru samotného testamentu Marta Měděncová z Rybenska žádá purkmistra a radu města Čáslav, ať „*žádného soudu pro odplatu Boží dopustiti neráćíte, poně[va]dž já již smrti svou to všeckno zpečetuji, když by mne koliv Pán bůh prostředkem smrti z tohoto bídného světa pojíti ráćil (...)*“.³⁵⁷ Kšaft byl sepsán za přítomnosti dvou městských radních – Tobiáše Hubáčka a Adama Zdeňkovského. Dle zápisu v knize byl kšaft vyhlášen na žádost Jana Předbořského z Předboře až roku 1518 a roku 1578 byl potvrzen s tím, že nedošlo k řádnému odporu proti němu.³⁵⁸

Další testament vzniklý z podnětu manželky jednoho z rytířů byl zapsán do čáslavské městské knihy na popud jeho testátorky roku 1558. Jednalo se o kšaft Doroty z Podivic a na Zdebuzevsi. Ta svůj veškerý movitý i nemovitý majetek odkázala svému manželovi Václavu z Podivic a na Zdebuzevsi. Z toho všeho měl vyplatit k čáslavskému úřadu 25 kop gr. č., chudým 25 kop gr. č., panu Janovi z Podivic 25 gr. č., paní Martě z Podivic 50 kop g. č., paní Kateřině z Podivic 20 kop gr. č., Anně (dceři Marty z Podivic) 10 kop gr. č., Anyžce Martinové a její matce 5 kop gr. č. Dále měl k čáslavskému záduší a chudým dát po pěti kopách gr. č. Již zmiňované vyšší částky měly být vypláceny každoročně po pěti kopách gr. č. až do vyplnění veškeré sumy. Pokud by došlo k tomu, že by některá z osob, jíž mělo být dědictví vypláceno, zemřela ještě dříve, než by byla celá částka splněna, byla by tím Václavu z Podivic ukončena povinnost onu částku doplatit. Dědictví se tedy vázalo pouze na zmiňované osoby, nikoliv na jejich příbuzné a dědice. Paní Dorota nevladnila pečeť, proto požádala Jiříka Amchu z Borovnice a na Šintlochách, aby dokument stvrdil přitištěním své vlastní pečeti. Zároveň požádala urozené vladyky pana Řehoře Borovského z Borové a pana Jiříka Jurmana z Krasenska, aby také oni (jako svědci kšaftování) přitiskli

³⁵⁶ SOA v Praze, SOkA Kutná Hora, f. AMČ, kn. č. 51, fol. 206rv.

³⁵⁷ *Tamtěž*, kn. č. 51, fol. 206v.

³⁵⁸ *Tamtěž*, kn. č. 51, fol. 206v.

k testamentu svou pečeť. Zajímavé je, že paní Dorota dle textu samotného kšaftu vůbec nepomýšlela (nebo je nepředpokládala) na případné budoucí změny a úpravy oné poslední vůle.³⁵⁹

Zdvořilým aktem (a možná i jistou výpovědí o vřelém vztahu) mezi chráněnci a jejich poručníky, kteří byli stanoveni testamentem, byl zápis učiněný roku 1557 do Desek zemských. V něm totiž Albrecht Robmháp za sebe i svého nezletilého bratra Václava, jakožto dědic Zikmunda Robmhápa ze Suché, poděkoval za poručnictví svým opatrovníkům – nejvyššímu kancléři Království českého Joachymu z Hradce, nejvyššímu podkomořímu Jířímu Gerštorfovi na Cholticích a své nevlastní matce Marianě ze Soutic. Zároveň tímto děkovným listem potvrdil, že všichni zmínění své poručnictví plnili podle práva.³⁶⁰

Primárním úkolem (nejen) šlechtických testamentů bylo zajištění bezproblémového udržení a převodu rodového majetku do rukou dědiců zemřelého tak, aby bylo možné se vyhnout případné odúmrti majetku, který by mohl připadnout do rukou panovníka. Tyto dokumenty si mnozí zástupci raně novověké nobility nechali pro právní neporušitelnost svého rozhodnutí vkládat do Desek zemských. Mnohé testamenty se však dochovaly jen v zápisech uvedených ve zvláštních knihách testamentů vedených na daném panství či dokonce pouze v opisech v knihách vrchnostenského nebo městského hospodaření.

Odhlédněme nyní od majetkových poměrů rytířstva Čáslavského kraje – tedy toho, jak se svým jměním tato společenská vrstva nakládala, ať už se jednalo o jeho nákupy a prodeje, jeho zápisy v rámci věna či obvěnění, nebo v rámci jeho převodu v rámci dědického řízení. Právě majetkové záležitosti byly totiž jedním z nejdůležitějších hybatelů v rámci vzájemné interakce mezi rytířstvem a ostatními společenskými vrstvami.

³⁵⁹ SOA v Praze, SOkA Kutná Hora, f. AMČ, kn. č. 51, fol. 55v–56r.

³⁶⁰ NA v Praze, f. DZV, kn. č. 12, fol. M 4.

6 Soužití nižší šlechty v Čáslavském kraji s ostatními společenskými vrstvami a jeho majetkoprávní aspekty

Podobně, jako tomu bylo u majetkových poměrů rytířstva v Čáslavském kraji, také o vzájemné komunikaci mezi „čáslavským“ rytířstvem a jinými osobami či institucemi se dochovalo poměrně velké množství informací. Proto i následující kapitola bude především představením těchto záležitostí, které byly mnohdy velmi úzce provázány právě s majetkovými poměry sledované společenské vrstvy.

6.1 Doklady vzájemného soužití předbělohorského rytířstva Čáslavského kraje

V dobových pramenech se vždy lépe hledají (a také jsou dochovány ve větší míře) informace o konfliktních situacích než o poklidném soužití. Proto se tato kapitola zabývá spíše těmito případy, kdy docházelo ke vzájemné konfrontaci jednotlivých osob (vždy se zaměřením na rytířstvo Čáslavského kraje). Začneme ale pozitivně. Jedny z nejbližších, avšak těžko popsatečných, byly vztahy sourozenecké. V rámci Čáslavského kraje se dochovalo několik příkladů toho, jakým způsobem spolu mohli „rytířští“ sourozenci komunikovat.

O bratrech Albrechtu a Václavu Robmhákových ze Suché již byla v této práci zmínka. Když oba dovršili plnoletosti, došlo v roce 1564 k velkému dělení robmhápského majetku, jež společně zdědili. Dle zápisu, který se zachoval jako vklad do Desek zemských, lze soudit, že se oba bratři mezi sebou dohodli v poklidu. Na základě domluvy Albrechtovi připadl v té době již pustý Vildštejn s pustým poplužním dvorem, městečko Seč i s lidmi osedlými a dvěma domy, za něž vznikla povinnost doplácet o každém soudu. K tomu všemu patřil pivovar v Seči se sladovnou i se vším příslušenstvím a s nově vystavěným domem, který byl z jedné části panský. Pod hradem Vildštejnem připadl Albrechtovi mlýn se třemi koly, pod Sečí nově vystavěná pila a platy z rybníků, které jsou pod hradem

a městečkem. Dále k Albrechtovu panství připadli osedlí s platy a robotami ve vsi Kovářov. Ve vsi Licibořicích Robmháp získal do dědičné držby krčmu s úroky a zdejším kostelním podacím. Obdržel také v té době již pustý hrad Oheb i se štěpnicí, městečko Bojanov s osedlými včetně mlynářů a ročních úroků a opět kostelním podacím.³⁶¹

Bratři Robmháповé nebyli jediní sourozenci šlechtického stavu obývajícího Čáslavský kraj, kteří se byli schopni po smrti rodičů a dosažení plnoletosti mezi sebou domluvit. Podobně tomu bylo také u dcer Anežky Hlaváčové ze Suché, kdy se jedna z nich – Juliana Bohdanecká z Běhušic – vzdala svých nároků na dědictví, týkajících se jednoho z domů v Ronově nad Doubravou, ve prospěch své sestry Mandaleny Kalenicové z Běhušic. A tak „*dům svůj v nově vystavenej v městě Ronově, ležící mezi domem s jedné strany Martina Šimonova a z druhé strany Petra Kolčího, řezníka, kšaftem společně odkázala a poručila, kterého jsu domu po smrti též nebožky paní mateře naší nejmilejší jest se paní sestra má milá, paní Mandalena Kalenicová ujala, a s jistou volí mou v držení a užívání vešla a oddíl můj na témž domě mně spravedlivě po též paní mateři mi přišlej jest se se mnou porovnala a mně v tom spokojila. A protož já svrchu psaná Juliana Bohdanecká z Běhušic více žádného práva a nijaké spravedlnosti na tom často psaném domě já sobě tak aby dědicům a budoucím svým nepozůstavuji, a takového díla svobodná sprostěna se činím a docela a zaúplna odevzdávám a více vejš na takovou věc jak nyní, tak i na časy budoucí své zavazují.*“³⁶² Mandalena Kalenicová tuto dohodu ještě stvrdila svým listem, přičemž současně onen dům zadala svému manželovi Hynku Kalenicovi z Kalenic.³⁶³

Většina dochovaných pramenů však vypovídá spíše o vypjatějších vztazích. Je to dáno zřejmě i tím, že zaznamenávat vzájemně kladná stanoviska nebylo v dané situaci důležité ani nutné. Ukažme si tedy několik případů, kdy zástupci rytířstva Čáslavského kraje „bojovali“ nejen se sebou navzájem, ale také se zákonem té doby.

³⁶¹ NA v Praze, f. DZV, kn. č. 58, fol. N 15.

³⁶² SOA Hradec Králové, SOkA Chrudim, f. AMR, inv. č. 51, kn. 3, fol. 219v/213v.

³⁶³ *Tamtéž*, inv. č. 51, kn. 3, fol. 219v/213v, dále pak fol. 52v/51v.

V roce 1522 došlo v Kutné Hoře k zabití pana Jana Popela. Přestože se dle rejstříku *Archivu českého* mělo jednat o člena rodu Lobkoviců, ani v jednom z pramenů týkajících se této záležitosti není Popelův predikát zmíněn. Zároveň dle dostupných historických dokumentů i literatury se mi nepodařilo zjistit, že by v této době byl jakýkoliv žijící Jan Popel z Lobkovic zavražděn. Proto se domnívám, že se spíše jednalo o Jana Popela z Vesce, který pocházel z rodu, jehož členové byli po kraji proslulí svou prudkou povahou. Nutno také podotknout, že se většina mužských členů tohoto rodu alespoň jednou za svůj život účastnila hospodské šarvátky, při níž byl někdo zavražděn (pokud nebyli zabiti oni sami), a následně byli za své činy souzeni a zavíráni do vězení.

Navraťme se ale zpět k případu zesnulého Jana Popela. Vyslýcháno bylo mnoho svědků a mezi nimi také členové rytířstva, kteří u soudu svědčili ve dnech 12. a 23. září 1522 jako zástupci strany Jiříka Žehušického. Jedním z nich byl Petr Bohdanecký. Ten vypověděl, že Jiřík Žehušický za ním přijel na jeho pozvání. Když šel on, Petr Bohdanecký, vyzvednout pana Jana Trčku do hospody, potkal po cestě již zmiňovaného Jana Popela. Jan Popel se s Jiříkem Žehušickým pravděpodobně neměli nijak v oblibě a zřejmě to bylo obecně známo, protože Popela na Žehušického přítomnost Petr Bohdanecký upozornil³⁶⁴ a tuto skutečnost před komorním soudem vypověděl takto: „*Tu jsem jemu pověděl, že bych jeho také rád k sobě zval, ale že tam mám tvého nepřítel, než když ujede, budem míti ještě dobrú kratochvil.*“³⁶⁵ Přestože se mohl předpokládat konflikt mezi šlechtici, Jan Trčka řekl, že se k nim má Popel připojit. Podle Petra Bohdaneckého proběhla společná večeře v nejlepším pořádku, a dokonce se i žertovalo. Bohdanecký dále řekl, že když bylo po večeři, hovořil s Janem Tunklem z Brníčka (nejvyšším mincmistrem) o myslivosti, když tu uslyšel hluk. Dále o souboji vypověděl toto: „*... obrátiem jse, i vidiem mnoho tesákuov a mečí obytych a skočím z židle a dobudu také, a v tom uzřiem služebníky své ani ke běží i ptali jsú jse mne, koho mají býti.*“ Nato poručil svým služebníkům, aby se do šarvátky nijak nezapojovali, protože on sám nevěděl, co přesně se děje a proč k bitce došlo. Během toho si

³⁶⁴ *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské. Registra soudu komorního z let 1519–1524*, 32. díl, ed. Jaromír Čelakovský, Praha 1915, s. 309, č. 4090.

³⁶⁵ *Tamtéž*, s. 309, č. 4090.

všiml, že na sobě neměl Jiřík Žehušický brnění, přestože jeho služebníci ano. Jiříka se prý snažil přemluvit, aby donutil své služebníky brnění sundat.³⁶⁶

Téže večere se účastnil i Jan Hašek. Také on vypovídal před komorním soudem, avšak jeho výpověď byla o dost stručnější než Petra Bohdaneckého.³⁶⁷ „*Hned jsem po večeři vstal a díval jsem jse hře pan mincmistrovi (jednalo se o Jindřicha Tunkla z Brníčka, který v té době zastával funkci nejvyššího mincmistra Království českého – pozn. autorky) a panu Kutnawru a panu Trčkovi, Potom pan Kutnawr vstal a pan mincmistr vstúpíc na lavici mluvil: Kdo počne, přisěhám pánu bohu, že jemu dám hlavu stíti.*“³⁶⁸

Na týž kvas byl Petrem Bohdaneckým pozván také Adam z Říčan. Stejně jako Petr Bohdanecký také on vypověděl, že Jan Popel pronesl větu: „*Já nejsem zván, a proto sem vesel.*“³⁶⁹ V tu chvíli přišel za Jiříkem Žehušickým jeho pacholek, který pověděl svému pánovi, že měl on, Adam z Říčan, zbit chrta. Protože to ale podle něj nebyla pravda, nevěnoval tomu žádnou pozornost a pokračoval dál v hovoru s Janem Tunklem. V tu chvíli však vstal Jiřík Žehušický a snažil se dostat k Popelovi, který již svíral svůj tesák. Oba se navzájem udeřili, když vtom se do šarvátky zapojil pacholek Jiříka Žehušického, Šimek. Ten Jana Popela udeřil do hlavy a Popel padl. Také Adam z Říčan na závěr své výpovědi uvedl, že služebníci Jiříka Žehušického na sobě měli v inkriminovaný okamžik brnění.³⁷⁰

Podobně byl vyslýchán také tehdejší nejvyšší mincmistr Království českého Jindřich Tunkl z Brníčka, který se hodování v kutnohorské hospodě účastnil. Podle výpovědi v hostinci řešil u stolu peníze, které mu měl Jan Trčka předat, když tu na souboj upozornil jeho syn Jan, který se spor snažil uklidnit. On sám prý vůbec nevěděl, kdo za celou potyčkou stojí. Když se pak Jindřich Tunkl chystal odejít, spatřil pana Kutnaura, jak zvedá mrtvé tělo Jana Popela, k jehož zabití se přiznal služebník pana Žehušického. Když už byl nejvyšší mincmistr před domem, požádal ho Jiřík Žehušický, aby nenechal pacholka zavřít do vězení,

³⁶⁶ *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské. Registra soudu komorního z let 1519–1524*, 32. díl, ed. Jaromír Čelakovský, Praha 1915, s. 309, č. 4090.

³⁶⁷ *Tamtéž*, s. 310, č. 4090.

³⁶⁸ *Tamtéž*, s. 310, č. 4090.

³⁶⁹ *Tamtéž*, s. 310, č. 4090.

³⁷⁰ *Tamtéž*, s. 309, č. 4090.

příčemž mu za to přislíbil tři tisíce kop gr. č. Ten však toho nedbal a nařídil rychtáři, aby pacholka odvedl do vězení a aby byl pan Žehušický hlídáný. Jiřík Žehušický však přesto Kutnou Horu opustil, přestože mu byli zabaveni koně. Ty poté na nejvyšším mincmistru vyžádal jeho bratr Diviš Žehušický.³⁷¹

Ostatní, kteří se večere účastnili, vypovídali velmi podobně. Ve většině případů hovořili o tom, že si z počátku sporu vůbec nevšimli. A výpovědi se téměř nerozcházejí ani v dalších bodech. Mezi dalšími vyslychanými byl Zikmund Anděl z Ronovce, Jan Tunkl z Brníčka, Václav Hostický z Hostic,³⁷² Došlo i k opakování výslechů, avšak ani na podruhé se výpovědi nijak nezměnily od těch prvních.³⁷³ Výsledek tohoto případu bohužel není znám.

Jak již bylo zmíněno dříve, rod Popelů z Vesce je skvělou ukázkou toho, že ne všichni šlechtici v Čáslavském kraji měli klidnou a mírumilovnou povahu. Téměř každý mužský člen této dynastie měl problémy nejen s okolními šlechtici, ale obecně se zákonem. Odraz jejich povahy se dochoval převážně v zápisech zemského soudu, který jejich pře musel řešit. Pojdme si tedy některé zástupce rodu Popelů z Vesce, kteří vlastnili tvrz v Suchdole nedaleko Kutné Hory, představit.

Roku 1545 se k zemskému soudu dostal spor vedený mezi Janem Popelem z Vesce a Václavem Pařízkem z Pařízku a na Hranicích.³⁷⁴ Václav Pařízek totiž vinil Jana Popela z mordu svého služebníka. Celý případ se měl odehrát v pátek po sv. Vítu roku 1545 na předměstí Nového Kolína nad Labem (dnes města Kolín), kdy tudy Jan Popel projížděl. Ve stejnou chvíli tudy projížděl také Pavel, služebník již zmíněného Václava Pařízka, který jel do Kolína plnit úkol, jež mu Pařízek zadal. Když se spolu setkali, měl Popel vyvolat půtku, v níž mu napomohl krčmář z Hranic. A v této při Pavla spolu zavraždili. Výpovědi svědků se v mnohém lišily. Někteří si například nebyli jisti, zda to Jan učinil sedíce na koni,

³⁷¹ *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské. Registra soudu komorního z let 1519–1524*, 32. díl, ed. Jaromír Čelakovský, Praha 1915, s. 310–311, č. 4090.

³⁷² *Tamtéž*, s. 311–313, č. 4090.

³⁷³ *Tamtéž*, s. 313–314, č. 4091.

³⁷⁴ Tento vladycký rod původně pocházel z Pařízku u Sobotky, odkud se na počátku 16. století přesunul na panství Sion a Suchdol u Kutné Hory (viz August SEDLÁČEK, *Pařízek z Pařízku*, in: *Ottův slovník naučný: Illustrovaná encyklopædie obecných vědomostí*, 19. díl, Praha 1902, s. 230.).

nebo z něho stihl seskočit. Naopak postup i samotná výpověď Václava Pařízka je zářným příkladem toho, jakým způsobem se byl schopen šlechtic 16. století zastávat se svých poddaných či služebníků (nehledě na to, že v tomto případě se zřejmě o problémovosti Popelů z Vesce vědělo). Ten totiž žádal, aby došlo ke spravedlivému opatření této záležitosti. Zemský soud nakonec rozhodl, že Janův čin byl úmyslný, a proto ho za vraždu služebníka Pavla na základě zemského zřízení odsoudil k propadnutí hrdla,³⁷⁵ čemuž ale nejdříve předcházelo jeho uvěznění v Daliborce.³⁷⁶ To, zda byl opravdu popraven, jak bylo soudem rozhodnuto, není jisté. I v následujících letech se totiž v pramenech jméno Jan vyskytuje a není jisté, jestli jde v těchto případech pouze o Janova jmenovce, či se jedná o tutéž osobu.

Jen o dva roky později, tedy roku 1547, Jan (povšimněme si téhož jména, které bylo zmiňováno i v předchozím odstavci) a Oldřich z Vesce a na Suchdole, zastupující ještě své bratry Petra a Jindřicha, obvinili Čenka Dašického z Barchova z vraždy jejich otce Václava v Kolíně. Čeněk z Barchova se však bránil, že celou pranicí, při níž mělo dojít ke zmíněné vraždě, způsobil právě zavražděný Václav Popel z Vesce. Načež zemský soud se řídil tím, že „*kdož j[es]t kdy komu příčinu dal k svádě (...) a byl v tom zabít, že pro takový mord žádný žádné těžkosti a pokuty j[es]t nenesl (...)*“.³⁷⁷ A tak na základě veškerých svědeckví soud vynesl rozsudek, a to takový, že „*někdy Václav Popel z Vesce, otec jich bratřích Popelův původův pobídkou řečí i (...) dobyv braně j[es]t počátek učinil a jej Čenka Dašické[h]o z Barchova j[es]t ranil a on se jest násilí brániti musil i z těch příčin dává se v to[m] jemu Čenkovu Dašickém[u] obeslané[m]u p[ro]ti ni[m] bratří[m] Popelů[m] z Vesce (...) za právo (...)*“.³⁷⁸ Opět se tedy zemský soud nepřiklonil na stranu Popelů z Vesce.³⁷⁹

Prudká povaha Popelů z Vesce se opravdu projevovala napříč generacemi, a tak již roku 1559 byli opět členové tohoto rodu obesláni před zemský soud

³⁷⁵ NA v Praze, f. DZV, kn. č. 7, fol. G 3.

³⁷⁶ Mikuláš DAČICKÝ z HESLOVA, *Paměti*, 1. sv., ed. Antonín Rezek, Praha 1878, s. 74; August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. 12. díl, s. 141.

³⁷⁷ NA v Praze, f. DZV, kn. č. 8, fol. G 14.

³⁷⁸ *Tamtéž*, kn. č. 8, fol. G 15.

³⁷⁹ *Tamtéž*, kn. č. 8, fol. G 14–15; Mikuláš DAČICKÝ z HESLOVA, *Paměti*, 1. sv., ed. Antonín Rezek, Praha 1878, s. 76.

a podobně jako v předchozích případech byli obviněni z vraždy. Tentokrát přišla žaloba od Jiříka Krčina z Jelčan, který vinil Jana Popela z Vesce a na Suchdole a jeho bratra Jindřicha z mordu svého syna Jana, ke kterému došlo ve čtvrtek před Proměněním Páně 1558 opět ve městě Kolín, v domě nazývaném „U Jana Straky“.³⁸⁰ Tento čin dosvědčila celá řada svědků. Avšak bratři Popelové vznesli námitku, že tito svědkové neuvádějí, že by Jan Popel měl Jana Krčina³⁸¹ uhodit a tím celou věc spolu s bratrem Jindřichem zavinit. Podle nich se celá věc udála tak, že nejprve Jan Krčín od bratrů Popelů odešel ven z hospody, ale zanedlouho se vrátil zpět s tím, že slovně a následně i fyzicky napadl Jindřicha. Jan prý svůj kord k bitce vůbec nepoužil. Avšak tři svědci uvedli,³⁸² že „*Jan Popel jeho někdy Jana Krčina po z zadu kordem uhodil a ranil až hned upadl (...)*“.³⁸³

Přestože se pravděpodobně celé soudní řízení jen hemžilo vzájemným obviňováním, nález zemského soudu nakonec zněl zcela jasně. Dle soudu Jiřík Krčín dostatečně prokázal, že Jindřich Popel z Vesce svým jednáním jeho syna Jana vyprovokoval k obraně. Celý případ se totiž dle soudního nálezu odehrál takto: „*šaty na něm trhal (Jindřich Popel z Vesce – pozn. autorky), víno je[m]u (Janu Krčinovi z Jelčan – pozn. autorky) mezi vozy vlil a potom žejdlík naň vyhodil, a když sou potom dobyvší kordů, na sebe bili, Jindřich Popel upadl, tu že j[es]t Jan Popel přiběhší s kordem dobytým po z zadu jej někdy Jana Krčina uhodil a ranil až upadl. A v tom ještě když j[es]t Jan Krčín ležel, on Jindřich Popel vstavší jemu j[es]t bodnou ránu udělal a odtud hned utíkal, z čehož se nachází, že sou oba tím mordem vinni.*“³⁸⁴ Soud tedy dal za pravdu žalobě Jiříka

³⁸⁰ NA v Praze, f. DZV, kn. č. 13, fol. E 22–23.

³⁸¹ Je pravděpodobné, že se jednalo o bratra slavného rybníkáře Jakuba Krčina z Jelčan a Sedlčan. Odpovídalo by tomu také jméno jeho otce, Jiříka Krčina, který bratry Popely obvinil ze smrti svého syna. Co se však v literatuře rozchází a vyvolává otázky, je datum Janova úmrtí. Dle Jaroslava Čechury bratr Jakuba Krčina „*žil nepořádně a proslavil se jako jako výtržník. Nebyl ženatý a zemřel předčasně,*“ a to před rokem 1577 (srov. Jaroslav ČECHURA, *Jakub Krčín z Jelčan. Architekt jihočeských rybníků*, Praha 2020, s. 21). Podle Josefa Haubelta měl dokonce zemřít již před rokem 1575, avšak písemné doklady o předčasném úmrtí Jana Krčina se v textu nenacházejí (viz Josef HAUBELT, *Jakub Krčín z Jelčan. List z historie jižních Čech*, Praha 2003, s. 32).

³⁸² NA v Praze, f. DZV, kn. č. 13, fol. E 22–23.

³⁸³ *Tamtéž*, kn. č. 13, fol. E 23.

³⁸⁴ *Tamtéž*, kn. č. 13, fol. E 23.

Krčina z Jelčan. A tak byli oba bratři Jan a Jindřich Popelové z Vesce odsouzeni k trestu smrti.³⁸⁵

Zda byli bratři Jan a Jindřich Popelovi z Vesce opravdu popraveni či nikoliv, nelze s určitostí dokázat. Jisté ale je, že se jejich jména objevují v pramenech také v letech následujících. A tak lze nalézt například obeslání Jana Popela z Vesce k zemskému soudu z roku 1564,³⁸⁶ nebo se obě jména nacházejí v Janově testamentu z roku 1574.³⁸⁷ Vzhledem k dochovanému materiálu ale nelze s určitostí říci, že se jedná o tytéž osoby a nedošlo zde třeba jen ke shodě jmen. Je však velmi nepravděpodobné, že by se v tomto rodě nacházeli v téměř stejné době dva případy bratří, kteří by nesli jméno Jan a Jindřich, sídlili by na Suchdole a v obou případech by se jejich otec jmenoval Václav.

O tom, že byl bratřím Janu a Jindřichu Popelovi z Vesce nakonec trest zmírněn a oni byli z vězení propuštěni, by mohla vypovídat také zmínka Augusta Sedláčka. Podle něj byli ale Popelové pro své špatné činy uvězněni až roku 1569, tedy deset let poté, co měli být popraveni. Dále se zmiňuje, že vězení v Daliborce přečkali díky peřinám, které jim zapůjčila Anna Puková.³⁸⁸ S touto informací se odkazuje článek v Památkách archaeologických v nichž se nachází zpráva, že „půjčila Anna Puková Janu a Jindřichu Popelům z Vesce na Sukdole, když r, 1569 byli v Daliborce, t. šaty ložní pernaté s povlaky a sovky bílých tenkých pláten zánovních, peřiny svrchní, cejchy na povlečení, ciechu povlečeného polštáře, podušky cejchou povlečené a prostěradla.“³⁸⁹ To vše jim mělo být zapůjčeno za 8 kop gr. č.³⁹⁰

Ne všechny rody měly tak tragické či kontroverzní osudy, jako Popelové z Vesce. Přestože lze předpokládat, že rytířstvo v rámci Čáslavského kraje mezi sebou komunikovalo i v běžných (převážně provozních) záležitostech týkajících se správy jednotlivých panství, lze předpokládat, že patrimoniální kanceláře

³⁸⁵ NA v Praze, f. DZV, kn. č. 13, fol. E 23.

³⁸⁶ *Tamtéž*, kn. č. 55, fol. S 25.

³⁸⁷ *Tamtéž*, kn. č. 14, fol. F 19–22. Srov. P. KRÁL, *Mezi životem a smrtí*, s. 202–204.

³⁸⁸ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. 12. díl, s. 142.

³⁸⁹ František Jan ZOUBEK, *Živobytí drobné šlechty 16. století. Příspěvky z register soudu komorního*, Památky archaeologické 8, 1914, s. 336.

³⁹⁰ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. 12. díl, s. 142; F. J. ZOUBEK, *Živobytí drobné šlechty 16. století*, s. 336; Kliment ČERMÁK, *Archaeologické příspěvky z Čáslavska*, Čáslav 1884, s. 33.

s největší pravděpodobností uchovávaly spíše takový písemný materiál, u něhož měly právo se domnívat, že je možnost jeho dalšího využití v případech otevření sporu a bylo by důležité jej pro budoucnost uchovat.

6.2 *Příklad komunikace předbělohorského „čáslavského“ rytířstva s církevní institucí*

Na předchozích příkladech byly představeny pravděpodobně nejčastější důvody komunikace mezi zástupci nižší šlechty Čáslavského kraje. Tato společenská skupina však nebyla zcela uzavřená vůči ostatním společenským vrstvám, ale zůstávala s nimi (nejen) v písemném kontaktu. Mezi vrchnost, která mohla spravovat určitý majetek a jejíž konání mohlo mít dopad i na panství v majetku rytířstva, patřilo také duchovenstvo. Ukázka takovéto písemné komunikace se dochovala ve smíšené knize Přibyslavsko-polenského panství, v níž se kromě urbáře panství nacházejí opisy listin a listů propojených s vrchnostenskou kanceláří Zejdliců ze Šenfeldu.³⁹¹ Nutno dodat, že Zejdlicové ze Šenfeldu byli díky významné úřednické úloze Hertvíka Zejdlice roku 1588 povýšeni do panského stavu.³⁹² Přesto je však jednání těchto členů zajímavé a vzhledem k tomu, že se z velké míry jedná o korespondenci s rytířstvem nejen Čáslavského kraje, považují za důležité jej alespoň okrajově zmínit.

V prvním případě se jedná o opis řezané cedule, který vzešel z kanceláře Jana Zejdlice ze Šenfeldu na Polné a Přibyslavi, syna Hertvíka Zejdlice (v této době Jan zastupoval také svého nezletilého bratra Rudolfa), a byl určen abatyši

³⁹¹ Moravský zemský archiv v Brně (dále jen MZA v Brně), f. Velkostatek Polná – Přibyslav a Pohled (č. 188), inv. č. 14, kn. č. 12, fol. 53v.

Podrobněji se touto smíšenou knihou polensko-přibyslavského panství zabýval Martin Janda. Ve své diplomové práci se nejprve zaměřil na urbář panství, který se v oné úřední knize nachází a následně svou studii rozšířil v rámci publikace, do níž začlenil také edici opisů zejdlicovských písemností, které taktéž tato kniha obsahuje. Vše viz Martin JANDA, *Nejstarší dochovaný urbář polensko-přibyslavského panství*. Diplomová práce, Katedra pomocných věd historických a archivnictví, FF UHK, Hradec Králové 2014; Martin JANDA, *Smíšená úřední kniha polensko-přibyslavského panství. Urbář panství z roku 1636 a opisy zejdlicovských písemností z let 1597–1618*, Hradec Králové 2017.

Protože se smíšená kniha polensko-přibyslavského panství objeví v této práci hned několikrát, považují za nutné upozornit, že přestože bylo při užívání některých textů přihlíženo k edici Martina Jandy, objevují se v rámci citování archiválie v této práci v porovnání se zmíněnou edicí v některých případech odchylky v číslování folií. V tomto díle budou jednotlivá folia číslována tak, jak byla označena v dané úřední knize v době, kdy byla tato archiválie zkoumána pro účely této práce.

³⁹²M. STARÝ, *Rytíři přijatí do českého panského stavu v době předbělohorské*, s. 260; D. NOVOTNÝ, *Když zemřel podkomoří (Spory v rodině Zejdliců ze Šenfeldu po roce 1603)*, s. 1.

Alžbětě Greynarce z Rousínova a celému konventu kláštera Frantálského³⁹³, jehož byli Zejdlicové vrchností. Nejednalo se však o jejich první vzájemné jednání, na což Jan také upozorňuje téměř hned na samém počátku listu. Této komunikaci totiž předcházela řezaná cedule, kterou frantálské abatyši odeslal Jan spolu se svým dalším bratrem Jindřichem Zejdlicem ze Šenfeldu (opět jako zástupce mladšího Rudolfa). Celý tento list z roku 1606 se týkal čepování piva. Tomáš (nebo také Toman), rychtář ze vsi Frantál, Pavel Tyšlar, rychtář z Dlouhé Vsi a Beneš, rychtář z Cibotína, jako poddaní kláštera měli totiž za povinnost dohlédnout na to, aby se v krčmách ve vsích, které spravují, točilo pivo bílé a ječné odebírané pouze z polenského panství, což bylo dáno již „*od starodávna*.“ K tomu ale nedocházelo, čímž panství vznikala škoda. Proto došlo k napomenutí konventu, který měl zařídit, aby se pivo dovážené odjinud v tamních krčmách netočilo a aby již zmíněným rychtářům i krčmářům bylo nařízeno odebírat pivo pouze ze zejdlicovského pivovaru.³⁹⁴

Protože zřejmě na předchozí řezanou ceduli bratřím Zejdlicům nepřišla žádná odpověď, následovala ještě téhož roku cedule další. I tentokrát byla adresována frantálské abatyši Alžbětě Greynarce z Rousínova a celému klášternímu konventu, avšak oproti minulému listu byla v inskripci zmíněna také převorka Christýna. Pod řezanou cedulí již nebyl podepsán Jindřich Zejdlic, ale jejím autorem byl Jan Zejdlic ze Šenfeldu, který i v tomto případě zastupoval také svého mladšího nezletilého bratra Rudolfa. Opakovalo se i obvinění rychtáře z Frantálu – Tomáše, rychtáře z Dlouhé Vsi Pavla Tyšlara a Beneše, rychtáře v Cibotíně, protože i nadále ve zmíněných vsích pokračovalo šenkování piva z jiného než polenského a borovského pivovaru. Co se však změnilo ve výpovědi, je to, že cizí pivo bylo točeno, protože klášter bránil dovážení piva ze Zejdlicových pivovarů. Proto se Jan Zejdlic v tomto listu představených kláštera dotazoval, zda je tomu opravdu tak či nikoliv, což by znamenalo, že

³⁹³ Frantálský klášter se; nacházel v budově dnešního zámku v Pohledu (viz např. Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původ, význam a změny*, 3. díl, Praha 1951, s. 412).

³⁹⁴ MZA v Brně, f. Velkostatek Polná – Přibyslav a Pohled (č. 188), inv. č. 14, kn. č. 12, fol. 53v–54v.

rychtáři nechávají odebrat cizí pivo ze své vlastní vůle. Zároveň opět napomenul abatyši i celý konvent, aby v této věci učinili nápravu.³⁹⁵

O další interakci rytířstva s duchovenstvem se v rámci Čáslavského kraje lze dozvědět spíše z hmotné kultury. Mnozí rytíři se totiž mnohdy stávali donátory jednotlivých kostelů, přičemž nechávali tyto artefakty osignovat svými jmény. Pravděpodobně nejčastěji se rytířstvo písemně vyjadřovalo v záležitostech svých poddaných, ať už se jednalo o jejich zastání se před ostatní vrchností či naopak.

³⁹⁵ MZA v Brně, f. Velkostatek Polná – Přibyslav a Pohled (č. 188), inv. č. 14, kn. č. 12, fol. 54v–55v.

6.3 *Komunikace rytířstva Čáslavského kraje s okolní šlechtou a městy v poddanských záležitostech*

Čáslavský kraj, jak je známo, byl (nejen) v předbělohorské době krajem hraničním sousedícím s Markrabstvím moravským. Na komunikaci mezi šlechtici vlastnicími spolu sousedící panství se však tato zemská mez nijak výrazněji neprojevovala. Důkazem toho mohlo být polensko-přibyslavské dominium, jež na přelomu 16. a 17. století vlastnil původně rytířský rod (později povýšený do panského stavu) Zejdliců ze Šenfeldu. Informace o tom, jak asi toto panství fungovalo, jaké Zejdlicové řešili problémy, ale také finanční záležitosti panství, obsahuje smíšená kniha dnes uložená v Moravském zemském archivu v Brně.³⁹⁶

Ve zmiňované knize se dochoval také opis listu, v němž Jan Zejdlic ze Šenfeldu vyzývá pana Smila Osovského k vyjádření a nápravě škody, kterou učinil jeho poddaný. Zároveň je tento list skvělou ukázkou toho, jak se dokázala vrchnost, v tomto případě stavu rytířského, zastat svých poddaných, kteří byli díky své určité hlouposti podvedeni. Přestože se jednalo o záležitost, která jistě Zejdlice rozhořčila, ponechal i tomuto listu obvyklou formu. Inskripce by tak mohla vzbuzovat dojem, že se jedná o přátelské psaní, avšak slova „*Službu svou va[ší Mil]o[s]ti vzkazuji, Urozený Pane Pane Švagře můj zvláště milej, zdraví etc.*“,³⁹⁷ byla v tomto případě pouze běžnou zdvořilostní formulí. Jan Zejdlic ze Šenfeldu totiž tímto listem Smilu Osovskému oznamoval, že jeho poddaný z města Třebíč prodával Zejdlicovým lidem bez Zejdlicova vědomí vlnu po 28 kopách gr. míš. Tedy podle Janových slov za více, než jakou měla opravdovou cenu „*přivedouc je k tomu řečí svou lahodnou, toli aby ji poddaní moji od něho vzali, že jim sčekání učiniti chce.*“³⁹⁸ Nyní se Osovského poddaný začal dožadovat zaplacení oné vlny. Navíc protože někteří na zaplacení neměli, požadoval po nich splátku ve formě jejich gruntů a stavení. Proto Jan Zejdlic

³⁹⁶ MZA v Brně, f. Velkostatek Polná – Přibyslav a Pohled (č. 188), inv. č. 14, kn. č. 12.

³⁹⁷ *Tamtéž*, inv. č. 14, kn. č. 12, fol. 55v.

³⁹⁸ *Tamtéž*, inv. č. 14, kn. č. 12, fol. 55v.

prosil Smila Osovského o vyjádření, zda o tom všem věděl a zda to vše jeho poddaný učinil z jeho vůle či nikoliv.³⁹⁹

Dalším příkladem zastání se poddaných je opět opis, tentokrát supliky a následné odpovědi na ni ze zejdlicovské smíšené knihy. Supliku napsal Vilém Slavata z Chlumu a Košumberku a směřoval ji k Janu Zejdlicovi ze Šenfeldu. Slavata v ní žádal o prominutí dluhu svého poddaného z Hradce, Šimona Junga, který měl u lidí Jana Zejdlice. Ten mu však odvětil, že tento požadavek přednesl před svými poddanými, kterých se tato věc týkala. Avšak ti na splacení dluhu trvali, protože se doslechli, že když si jel Jung do Polné pro sukno, měl u sebe ještě 1000 kop gr. míš. v hotovosti, a tudíž usuzují, že na zaplacení dluhu musí mít dostatek financí.⁴⁰⁰

V opačném postavení byl Jan Zejdlic, kterého oslovil purkmistr a rada města Jihlava. Na ty se totiž obrátili s prosbou o pomoc poddaní ze vsi Střítež, protože služebníci a čeládka Jana Zejdlice ze Šenfeldu měli „*myslivost velmi nestřídmě provozovati a až k samým gruntům jejich a zahradám přijížděli, s nemalou škodu jim na obilí a osetí jejich učiněnou, skrze což se i zvěř velká rozhání.*“⁴⁰¹ Nejprve se ale jihlavští představení museli ujistit, což bylo zcela podle zásad zemského zřízení, zda se tak nedělo z rozkazu jejich vrchnosti.⁴⁰²

Roku 1605 na polenské panství vtrhli rejtaři Volfa z Vřesovic. Po sečtení všech škod bylo zjištěno, že jejich hodnota se vyšplhala na 2042 kop 35 gr. a 1,5 denárů míšeňských. Proto Jan Zejdlic ze Šenfeldu požádal, aby byla jeho poddaným prominuta berně a jemu, aby byl vystaven dokument, který by toto potvrzoval a mohl být ukazován výběřčím daně, až by ji žádali. Se samotnou žádostí Zejdlic vyslal také svého služebníka, který měl za úkol nastalou situaci co nejvíce dopodrobna vylíčit.⁴⁰³

Roku 1606 informoval purkmistr a rada města Meziříčí nad Oslavou (dnes Velké Meziříčí) představené města Polná (viz Příloha B.5), že se v domě meziříčského radního Kryštofa Bechyňského stala nešťastná nehoda.

³⁹⁹ MZA v Brně, f. Velkostatek Polná – Přibyslav a Pohled (č. 188), inv. č. 14, kn. č. 12, fol. 55v–56v.

⁴⁰⁰ *Tamtéž*, inv. č. 14, kn. č. 12, fol. 56v–57r.

⁴⁰¹ *Tamtéž*, inv. č. 14, kn. č. 12, fol. 58r.

⁴⁰² *Tamtéž*, inv. č. 14, kn. č. 12, fol. 58r.

⁴⁰³ *Tamtéž*, inv. č. 14, kn. č. 12, fol. 57v.

Ve zmíněném domě totiž Kryštof, syn Martina Nedělky z Polné (ve chvíli, kdy byl list psán, již nebožtík), seděl s dalšími mládenci u vína. Spolu s nimi tam byl také sladovník Jan Remeš ze Soběšic. Zde je nutné podotknout, že se v textu nachází poznámka, že se tato obec nachází již v Království českém. Meziříčí nad Oslavou se totiž v této době (stejně jako dnes) nacházelo na Moravě. Vraťme se ale zpět k danému případu. Během hovoru Jan Remeš bez jakékoliv příčiny Kryštofa udeřil a ten následujícího dne kolem patnácté hodiny následkům svého zranění podlehl.⁴⁰⁴

Jan Zejdlic ze Šenfeldu však neponechal tento čin bez povšimnutí. Vždyť se také jednalo o zabití jeho poddaného. Proto neváhal a 15. listopadu 1606 odeslal list Matouši Děpoltovi z Lobkovic. Obrátil se na něj s tím, že zprávu o zabití Kryštofa Nedělky obdržel od jeho otce Martina. Ten upozornil, že jeho syna zabil Jan Remeš, poddaný právě osloveného Lobkovic, a to bez jakéhokoliv důvodu, což dosvědčili také představení města Meziříčí nad Oslavou. Protože se Jan Remeš „(...) *proti patrnému právu a zřízení zemskému, ano, i proti přikázání Božímu dopustil,*“⁴⁰⁵ požadoval Jan Zejdlic, aby s ním bylo zacházeno jako s vrahem a byl souzen tak, jak určuje zemské právo.⁴⁰⁶

Také radním města Meziříčí nad Oslavou odeslal dne 27. listopadu téhož roku list s tím, že byl o zabití svého poddaného informován Martinem Nedělkou, otcem zemřelého. Zároveň meziříčským představeným oznámil, že ví o jejich listu, který do Polné poslali, a již o tomto činu zpravil také vrchnost Jana Remeše – Matouše Děpolta z Lobkovic. A protože došlo k zabití bezdůvodně, tímto listem požádal radní města Meziříčí, aby s Remešem zacházeli tak, jak si dle zemského práva zaslouží, a prosí je, aby mu podali zprávu o tom, jak budou v této věci postupovat.⁴⁰⁷

Matouš Děpolt z Lobkovic odpověděl Janu Zejdlicovi záhy – dne 5. prosince. V první řadě přiznal, že velmi nerad slyšel, co se v Meziříčí stalo mezi Janem Remešem a Kryštofem Nedělkou. Zvláště, když k takovému hroznému činu neměl Remeš žádný důvod. Aby však došlo ke spravedlivému

⁴⁰⁴ MZA v Brně, f. Velkostatek Polná – Přibyslav a Pohled (č. 188), inv. č. 14, kn. č. 12, fol. 58v.

⁴⁰⁵ *Tamtéž*, inv. č. 14, kn. č. 12, fol. 59r.

⁴⁰⁶ *Tamtéž*, inv. č. 14, kn. č. 12, fol. 59r.

⁴⁰⁷ *Tamtéž*, inv. č. 14, kn. č. 12, fol. 59rv.

rozřešení případu, vyslal Lobkovic k Janu Remešovi Nedělkova otce s úkolem, aby vyvzděl, co přesně se v Meziříčí stalo a zda třeba Kryštof Nedělka nezadal žádnou záminku ke svému udeření. Proto se také rozhodl, že nebude s vyšetřováním případu pospíchat, avšak při oné nařízené rozmluvě otce se synem musejí být přítomni ještě další lidé jako svědci. Pokud by však byl Lobkovicův poddaný opravdu vinen, oznámil, že nebude jako jeho pán nijak narušovat celé řízení. Zároveň se ale v listu Matouš Děpolt z Lobkovic za svého poddaného přimlouval, protože „*kdyby i k tomu přišlo, že by často psaný poddaný můj od práva byl odsouzen hrdla, tím již z světa sešlému člověku, ano také v otci jeho pomozeno nebude moci bejti (...)*“.⁴⁰⁸ Proto žádal, aby byl život Jana Remeše ušetřen, aby bylo v Polné využito jeho sladovnické řemeslo a aby až do své smrti sloužil Janu Zejdlicovi. Otcí zesnulého Kryštofa Nedělky by měl každoročně vyplácet po kopě, kterou si vyslouží v Zejdlicových službách, a to, dokud nebude splacena veškerá suma, kterou by mu uložil soud.⁴⁰⁹

Pokud nyní odbočíme od řešení případu zavražděného poddaného, můžeme se s podobným řešením zabítí v Čáslavském kraji setkat také v městské knize Ronova nad Doubravou. Dle této knihy hrál v roce 1574 Matěj Vrbata s manželem Anny Hapaličky v kněžické hospodě kostky. Během toho, co spolu popíjeli, došlo mezi nimi k potyčce, při níž Matěj Vrbata Annina manžela (jeho jméno kniha neuvádí) zabil. Protože byl ale Matěj Vrbata v době činu opilý, a tudíž čin nebyl úmyslný, byla mu stanovena pokuta, podle níž měl ronovskému špitálu dát 25 kop gr. č., přičemž ročně měl platit po 1 kopě gr. č., a zároveň měl dát k ronovskému záduší 10 kop gr. č. placených vždy na sv. Martina po 2 kopách gr. č.⁴¹⁰ Opilost se tak mohla stát polehčující okolností, která mohla zabránit odsouzení obviněného ke ztrátě hrdla.

Vraťme se ale zpět k případu Jana Remeše. Jan Zejdlic poté, co obdržel psaní od Matouše Děpolta z Lobkovic, obeslal meziříčskou městskou radu s tím, že v dopise, který mu Lobkovic poslal, stálo, že „*poněvadž práva takovou nešlechtnost, kterouž Jan Remeš spáchal, k skutečnému trestání přivést*

⁴⁰⁸ MZA v Brně, f. Velkostatek Polná – Příbyslav a Pohled (č. 188), inv. č. 14, kn. č. 12, fol. 60v.

⁴⁰⁹ *Tamtéž*, inv. č. 14, kn. č. 12, fol. 60rv.

⁴¹⁰ SOA Hradec Králové, SOkA Chrudim, f. AMR, *Knihy gruntovní městečka Ronova 1561–1604*, inv. č. 51, kn. 3, fol. 3rv.

*poroučejí, Vás žádám, že ortel spravedlivý podle práva a zřízení zemského (jakýž na takového morděře náleží) vynésti a jej k výstraze a ku příkladu jiným na hrdle ztrestati poručíte.*⁴¹¹ Purkmistr a rada města Meziříčí nad Oslavou následně zpravili Jana Zejdlice, že přijali Matouše Děpolta z Lobkovic a zároveň že otec zavražděného Martin Nedělka chce vypovídat v oné záležitosti před soudem.⁴¹² Další list byl po Novém roce 1607 zaslán panu Janu Zejdlicovi ze Šenfeldu Prokopem Lhotským ze Ptení, na Křižanově a Jakubovicích. Ten ve své zprávě uvedl, že Jan Remeš pracoval jako mládek u sládka u něj v pivovaru v Křižanově. Když došlo k oné nešťastné nehodě, měl Jan Remeš být v Meziříčí z vlastního rozhodnutí a soukromě. Ve městě se sešel u vína s dalšími sladovnickými tovaryši. V krčmě seděl také Kryštof Nedělka, který měl Jana Remeše napomenout kvůli plášti, o němž se domníval, že mu ho Remeš schoval či přímo sebral. V tu chvíli Remeš Nedělku udeřil levou rukou, a to tak, že Kryštof upadl, a jak víme, po nějaké době na následky zranění zemřel. Remeš zřejmě nečekal, že jeho rána bude pro Nedělku smrtelná. Dle výpovědi se rozplakal a poté požádal Prokopa Lhotského o pomoc a přímluvu. Protože se za Jana Remeše přimlouvali i jiní lidé, požádal Prokop Lhotský Jana Zejdlice, aby sladovníka ušetřil⁴¹³ a aby „z toho těžkého vězení na jistý způsob propuštěn bejti a na tomto světě z takového hříchu pokání činiti mohl.“⁴¹⁴

Dne 9. ledna 1607 zaslal Jan Zejdlic do Meziříčí list, v němž radu urgoval, aby mu odpověděla na dopis, který posílal již 12. prosince loňského roku. V něm totiž požadoval potrestání Jana Remeše podle práva zemského. Zároveň upozornil, že potřebuje, aby se jeho poddaný Martin Nedělka navrátil do Polné, protože tím, že nemůže pracovat, vzniká panství škoda.⁴¹⁵ Jan Zejdlic ze Šenfeldu byl zřejmě ve svém rozhodnutí neoblomný. Proto mu Prokop Lhotský opětovně zaslal prosbu, aby hrdlo Jana Remeše ušetřil, protože ten svého činu lituje a litovat bude až do konce svého života. Navíc by podle něj byl pro Remeše mnohem větší trest žít se svou vinou až do smrti. Podle Prokopa Lhotského totiž

⁴¹¹ MZA v Brně, f. Velkostatek Polná – Příbyslav a Pohled (č. 188), inv. č. 14, kn. č. 12, fol. 61r.

⁴¹² *Tamtéž*, inv. č. 14, kn. č. 12, fol. 61v.

⁴¹³ *Tamtéž*, inv. č. 14, kn. č. 12, fol. 62rv.

⁴¹⁴ *Tamtéž*, inv. č. 14, kn. č. 12, fol. 62v.

⁴¹⁵ *Tamtéž*, inv. č. 14, kn. č. 12, fol. 62v–63r.

*„jest toho nebohej člověk nerad učinil, a takového neštěstí sám se nenadál, nebo jest toliko tomu nebo[žtíkovi] políček dáti chtěl, kdyby mu byl jeden soused Mezeříče, jménem Smíšek, ruky nechtyl, nebylo by se toho stalo.“*⁴¹⁶

Zejdlic na tuto výzvu Prokopa Lhotského odpověděl o dva dny později, dne 13. ledna 1607, avšak jeho reakce nebyla příliš příznivá. Hned v úvodu svého psaní se přímo podivil, že ho Lhotský po tom, co mu již odpověď jednou dal, ve věci vraha Jana Remeše ještě vůbec „zaneprazdňuje,“ vždyť se již důrazně vyjádřil, že „*nešlechtnost, kterouž týž Jan Remeš spáchal a poddaného mého Kryštofa, syna Martina Nedělky, beze vsí příčiny jemu dané lehkomylně zamordoval (...) podle práva a zřízení zemského a vynesení ortele spravedlivého v městě Mezeříčí, jakž na takového mordéře náleží, k vejstraze a ku příkladu jiným na hrdle ztrestati dáti chci.*“⁴¹⁷ V závěru listu dodal, že doufá, že ho bude Prokop Lhotský kontaktovat pouze v záležitostech, které se nebudou týkat této věci, a samotnou vraždou ho už nebude zbytečně zaneprazdňovat.⁴¹⁸

Prokop Lhotský pak krátce zareagoval na Zejdlicův údiv nad tím, že se o vraha Remeše tolik zajímá: „*jest to křesťanská povinnost za lidi zarmúcené a v těžkém vězení zůstávající, zvláště za ty, kteří svýho neštěstí nenadálého zkroušeným srdcem litují, jako i tento nebohý člověk lituje, se přimlouvati.*“⁴¹⁹ Již o den dříve, dne 12. ledna, odeslal purkmistr a rada města Meziříčí panu Zejdlicovi list, v němž mu oznamovali, že jim od Martina Nedělky, otce zavražděného, přišla žaloba na Jana Remeše. Remeš si již žalobu vyslechl, avšak požádal městskou radu, aby byl jeho případ odložen, protože ještě očekával návštěvu svého otce a přátel. Přestože zřejmě nemohli žádost Jana Remeše vyřídit jinak než kladně, ponechali si na odpověď lhůtu dvou neděl, kterou jim poskytovalo zřízení zemské.⁴²⁰

Z následujícího listu Jana Zejdlice, odeslaného do Meziříčí dne 24. září 1607, se můžeme dozvědět, že k exekuci na hrdle Jana Remeše i přes mnohé Zejdlicovy výzvy nedošlo. Vězení, do něhož byl totiž Remeš vsazen, nebylo

⁴¹⁶ MZA v Brně, f. Velkostatek Polná – Přibyslav a Pohled (č. 188), inv. č. 14, kn. č. 12, fol. 63v.

⁴¹⁷ *Tamtéž*, inv. č. 14, kn. č. 12, fol. 64r.

⁴¹⁸ *Tamtéž*, inv. č. 14, kn. č. 12, fol. 64r.

⁴¹⁹ *Tamtéž*, inv. č. 14, kn. č. 12, fol. 65r.

⁴²⁰ *Tamtéž*, inv. č. 14, kn. č. 12, fol. 64v.

dobře zabezpečeno, a tak se z něj vězni podařilo uprchnout. Když se to Jan Zejdlic dozvěděl, požadoval potrestání meziříčského rychtáře, který měl za bytelnost žaláře ručit, a také aby pod pokutou pěti set kop gr. č. byl Jan Remeš chycen, opět vsazen do vězení a jeho skutek tak mohl být po zásluze potrestán. „*Neb nestane-li se toho (ač té naděje nejsem), tehdy musil bych právem stavným takovou neopatrnost rychtáře Vašeho na jiných sousedích Vašich v času právním dobývati, v čemž byste mě slušně za zlé jmíti nemohli.*“⁴²¹

Ani na tento svůj list nedostal Jan Zejdlic žádnou odpověď. Proto zaslal do Meziříčí další výzvu, již začínal slovy „*Moudří etc., jest mi s nemalým podivením, že posavad žádné jisté odpovědi na psaní mé z strany toho Jana Remše z vězení skrze neopatrnost rychtáře Vašeho ušlého nedáváte (...).*“⁴²² Purkmistr a rada města Meziříčí totiž měli slíbit, že svou odpověď zašlou po postu, což neučinili. Zřejmě ve svém slibu zmiňovali svého pána, bez něhož nemohli na Zejdlicův list reagovat. Zejdlic je však upozornil, že ten o jeho jednání ví, protože ho o všem již informoval, a proto ať se na svou vrchnost nevymlouvají. Podstatou listu však bylo to, že Meziříčským oznámil, že pokud se jim nepodaří donutit svého rychtáře Martina Hermana k tomu, aby Remeše chytil a znovu vsadil do vězení, nebo pokud by k Zejdlicovým rukám nebyla složena pokuta ve výši 500 kop gr. č., tehdy by jejich nečinnost byla potrestána tak, že „*sousedé Vaši kdekoliv a při kderém právě kdo postižen bude (z města Meziříčí – pozn. autorky), stavováni budou (...).*“⁴²³ protože není správné ochraňovat a odpouštět vrahovi.⁴²⁴ Tento postup je pro svou dobu poměrně netypický a zároveň velmi zajímavý, protože připomíná v této době již přežitý institut odpovědi, neboli svépomoci.⁴²⁵

Městský rychtář v reakci na poslední list Jana Zejdlice zřejmě požádal, aby byl Meziříčským dán ještě čas, a to do vánočních svátků, k čemuž Zejdlic svolil. Jeho podmínkou ale bylo, že musí být Jan Remeš do této lhůty opravdu

⁴²¹ MZA v Brně, f. Velkostatek Polná – Přibyslav a Pohled (č. 188), inv. č. 14, kn. č. 12, fol. 66r.

⁴²² *Tamtéž*, inv. č. 14, kn. č. 12, fol. 66v.

⁴²³ *Tamtéž*, inv. č. 14, kn. č. 12, fol. 66v.

⁴²⁴ *Tamtéž*, inv. č. 14, kn. č. 12, fol. 66v.

⁴²⁵ Zdeněk BERAN, *Válka a násilí jako sociální kód české pozdně středověké šlechty*, Český časopis historický 115 (2), 2017, s. 319–345.

zadržen a dopraven do meziříčského vězení, jinak by v opačném případě platil předchozí list a obyvatelé města Meziříčí by byli „stavováni.“⁴²⁶

Z poznámek nacházejících se v polenské smíšené knize lze vyčíst, že Meziříčští zřejmě přestali s Janem Zejdlicem ze Šenfeldu komunikovat. Pod opisy listů, které jim odeslal, je totiž poznamenáno, že se ani na tento, ani na následující dopis majiteli polenského panství nedostalo žádné odpovědi. Proto Jan Zejdlic odeslal 23. února 1608 Meziříčským další list. Tentokrát ale nebyl nijak shovívavý, ba právě naopak. Protože Remeš ani do této doby nebyl zadržen, Zejdlic purkmistru a radě města Meziříčí velmi stroze sdělil, že „*vedle práva a zřízení zemského sousedy Vaše, kdekoliv a při kterém právě postiženi budou, stavovati poručím.*“⁴²⁷

Netrvalo dlouho a opravdu byl v Polné zadržen první meziříčský obyvatel. Jednalo se o Václava Plachetku, který byl poddaným pana Ladislava Berky z Dubé a na Meziříčí. Když došlo k jeho zajetí, teprve tehdy se ozval purkmistr a rada města Meziříčí, kteří začali Zejdlicovi oponovat. A právě v tuto chvíli se celý spor přenesl do naprosto jiné roviny. Už se nejednalo o to, že byl v Meziříčí zabit Janem Remešem Zejdlicův poddaný Kryštof Nedělka, ani o to, že Remeš nebyl potrestán a z vězení prchl. Nebylo řešeno ani to, že k jeho útěku a následnému zadržení měli Meziříčští velmi liknavý přístup. Nyní se jednalo především o to, jaké právo mělo být užito v případě tzv. stavuňku. Zda tím primárním zemským právem, kterým by se daný případ řídil, mělo být české, tedy to, jímž se řídil Jan Zejdlic ze Šenfeldu jakožto český šlechtic, nebo mělo být „stavováni“ Meziříčských podřízeno právu moravskému, a zda bylo tím pádem zajetí Václava Plachetky legální.

Ladislav Berka z Dubé a na Meziříčí se o svého zajatého poddaného Plachetku zajímal, a tak mu Jan Zejdlic zaslal 24. března 1608 list, v němž mu situaci vysvětlil a zároveň uvedl, jak se Plachetkovi v Polné daří. Přestože měl být podle Zejdlicových nařízení Václav Plachetka vložen do těžkého žaláře, stejně jako kterýkoliv jiný člověk, jenž by v té době do Polné přišel z Meziříčí, nestalo se tak. Dle výpovědi polenského úřadu, kterou si Zejdlic vyžádal, strávil

⁴²⁶ MZA v Brně, f. Velkostatek Polná – Přibyslav a Pohled (č. 188), inv. č. 14, kn. č. 12, fol. 67r.

⁴²⁷ *Tamtéž*, inv. č. 14, kn. č. 12, fol. 67v.

Plachetka sice ve vězení noc, ale nebyl v něm nijak jinak omezován a mohl se v něm volně pohybovat. Následujícího dne byl přiveden na radnici, „*kde mu se líbí, po rathauze prochází nejsa žádným vězením stížen, kromě přes den a noc zprvu pouto jedno na noze měl, ale i toho již prázen.*“⁴²⁸ Důvodem, proč byl Plachetka těžkého žaláře ušetřen, byla jeho hodnost, ale především také jeho vysoký věk. Z listu, který Zejdlic odeslal, také vyplývá, že Ladislav Berka z Dubé vůbec neměl tušení, co jeho poddaným ze strany polenského pána hrozí, protože ho o celé záležitosti Meziříčští vůbec neinformovali.

Ladislav Berka zřejmě v dopise, který se ale bohužel nedochoval ani v opise (jeho existence vyplývá ze zmínek v Zejdlicově psaní), oponoval Janu Zejdlicovi ve věci „stavuňku“ jeho poddaných, a to tak, že by osedlí Markrabství moravského neměli být v Království českém jakkoliv stavěním postihováni. Oproti tomu Jan Zejdlic opáčil, že onen „stavuňk“ učinil přesně podle toho, jak české zemské právo ukládá, a to bez výjimky. Tedy české zemské právo nijak nezakazuje stavět obyvatele i z jiných zemí, než jsou Čechy, přestože moravské zemské právo se od českého v některých věcech liší. Na Berkovu žádost, aby byl Plachetka ze zajetí propuštěn, Zejdlic odpověděl: „*Kdyby takového velikého a zaúmyslného mordu, od Jana Remše nad poddanejm mejm beze vši příčiny proti prikázání Pána Boha našeho provedené, se nebylo stalo (jemuž ouřad i rychtář města Mezeríče folkovali, podle práva a zřízení zemského i podle rozkazu Pána Boha všemohoucího na mé a mnohé psaní exekucí nad ním vykonati zanedbali a sprosta podle přísah svých nechtěli), rád bych netoliko to, ale mnohem více kvůli Vaší Milosti učiniti hotov byl, v čemž věřím, že mi v dobré obrátiti ráčíte, jinak ve všem povolný Vaší Milosti zůstávám.*“⁴²⁹ Jan Zejdlic dokonce přímo uvedl, kde věc „stavuňku“ české právo řeší, a to nejen v rámci zřízení zemského,⁴³⁰ ale také v Koldínových *Právech městských Království českého*. Dle Koldínova zákoníku měl samotný „stavuňk“ trvat šest neděl. Během této lhůty měl ten, kdo byl zajat, možnost vznést námitku proti svému věznění. Pokud by se tak nestalo a daná lhůta uplynula, byli lidé zaručující se za vězněného povinni

⁴²⁸ MZA v Brně, f. Velkostatek Polná – Přibyslav a Pohled (č. 188), inv. č. 14, kn. č. 12, fol. 68v.

⁴²⁹ *Tamtéž*, inv. č. 14, kn. č. 12, fol. 69r.

⁴³⁰ *Zřízení zemská království českého XVI. věku*, ed. Josef Jireček – Hermenegild Jireček, Praha 1882, s. 675, čl. S. 2.

zaplatit požadovanou částku, kvůli níž byla ona osoba uvězněna.⁴³¹ Pokud Koldína porovnáme se zřízením zemským, zjistíme, že oba zákoníky pojednávají o věci „stavuňku“ téměř totožně. Článek, který se jím zabýval, byl podle Zejdlice v zemském zřízení označen signaturou „S 2.“ Při nahlédnutí do prvního vydání *Vladislavského zřízení zemského* však můžeme zjistit, že je pod tímto označením řešena zcela jiné problematika. Proto Martin Janda také ve své knize zmiňuje, že se mu bohužel přesné umístění zmiňovaného artikulu nepodařilo pro nejednoznačnost jeho citace identifikovat.⁴³² Na základě hloubkové analýzy a prostudování tohoto předbělohorského zákoníku a jeho následných novelizací však můžeme zjistit, že zmiňovaný odstavec týkající se „stavuňků“ se nachází v jedné z revizí tohoto zákoníku, a to té z roku 1564,⁴³³ přičemž předchůdcem tohoto textu byla artikule ze zemském zřízení z roku 1549, kde byla zaznamenána pod signaturou R.31.⁴³⁴

Záležitostí „stavuňku“ se zabýval zemský sněm i v následujících desetiletích. V květnu roku 1608, tedy dva měsíce poté, co Jan Zejdlic ze Šenfeldu odeslal svůj list Ladislavu Berkovi z Dubé, byla zveřejněna artikule „O srovnání práv městských s zřízením zemským.“ Ta měla co nejvíce zmírnit kolizi mezi

⁴³¹ Pavel Kristián z KOLDÍNA, *Práva městská Království českého a Markrabství moravského*, ed. Josef Jireček, s. 296, čl. L XXI.

Přestože se Koldínův zákoník zabývá stavuňky v člancích L XVII–L XXXII, Jan Zejdlic ze Šenfeldu přímo citoval pouze jeden. Podle něj „*Každý stavuňk do šesti nedělí pořád zběhlých podle práva trvati má. A v tom času obstavený chce-li proti témuž stavuňku co mluviti aneb jej, že jest nepořádný, nařici: má mu toho právo, na němž jest obstaven, dopříti a čas k průvodům jmenovati. Pakliby toho do šesti nedělí učiniti zanedbal a před právem k stavuňku se najíti nedal: tehdy obstavený sám aneb rukojmové za něho tau summau aneb spravedlností, pro kterauž se stavuňk stal, povinni buďte.*“

⁴³² M. JANDA, *Smišená úřední kniha polensko-přibyslavského panství*, s. 420.

⁴³³ *Zřízení zemská království českého XVI. věku*, ed. Josef Jireček – Hermenegild Jireček, Praha 1882, s. 675, čl. S. 2.

„*A při kterémž koli právě kdo obstavovaati by chtěl: to právo ppovinnu jest (nečině žádné další ohrady) takového stavuňku dopustiti. Však ten, kdož stavuňku žádá, má to, proč obstavuje, zejména jmenovati. A kdož by tak obstaven byl a chtěl se vyručiti: má jej právo k dostání práva na rukojmě obstavujícímu dáti a toho (proč jest obstavil) v šesti nedělích pořád zběhlých na něm (nebylo-li by o to odporu) dopomoci. A jestli by pak ten obstavený toho (pro kohož jest obstaven) v těch šesti nedělích při tom právě postavil: má toho stavuňku sám prázen býti. A ten, kdož stavuňk učinil by, má k tomu (pro kohož stavuňk stal) o to hleděti. Pakli by stavuňku odpor byl, taková stavuňkové s vayhradau vyššího práva rozsuzování býti mají podle práva království českého, a ne podle práva Magdaburského a cizího. A domlauval-li by se obstavený toho, aby původ o škody uručil, jest to učiniti a uručiti povinen. A kdož by v té při práv zuostal, mají jemu škody na rukojmí přisauzeny dopomoženi býti.*“

⁴³⁴ *Zřízení zemská království českého XVI. věku*, ed. Josef Jireček – Hermenegild Jireček, s. 344, čl. R. 31.

Koldínovým zákoníkem a aktuální verzí zřízení zemského. O dva roky později, tedy v roce 1610 pak vešla v platnost novela tohoto zákoníku. I v této nové redakci zemského zřízení dostaly „stavuňky“ svůj prostor.⁴³⁵ Zajímavé je, že také zde, stejně jako v revizi *Vladislavského zřízení zemského* z roku 1564, se artikule o „stavuňku“ a jeho pravidlech nacházela pod signaturou S.2.⁴³⁶

Navraťme se ale ještě na chvíli zpět k případu uvěznění Václava Plachetky v Polné. Komunikace týkající se tohoto „stavuňku“ totiž probíhala také mezi samotnými představiteli měst Polná a Meziříčí. Z listu zaslaného meziříčským purkmistrem a radou města Polná je jasné, že tomuto psaní předcházela ještě jiný dopis. Ten Polenští obdrželi na Velký pátek dne 26. března 1608. Už to, že odpověď přišla do Polné v takto významný svátek, Polenské pobouřilo. Navíc v ní bylo žádáno, aby byla přednesena také Janu Zejdlicovi, což purkmistr i rada považovali za nevhodné s ohledem na den, kdy ji obdrželi. A tak slovy „*a jistěže bychom psaní rádi Jeho Milosti přednesli, ale tyto slavnosti toho zbraňují tím Jeho Milost zaneprazdňovati,*“⁴³⁷ dali Meziříčským najevo, že svého pána nebudou jejich listem obtěžovat. Zároveň byl podle nich, jak také Meziříčským vysvětlili, Plachetka zajatcem pana Zejdlice, nikoliv města Polná, a proto oni, jakožto obec Polná, nemají na jeho zjetí či propuštění žádný vliv. Zároveň upozornili, že pokud by se purkmistr a rada města Meziříčí zachovali tak, jak jim zemské právo ukládá, a Plachetku vyplatili, mohl by být propuštěn klidně okamžitě. Avšak on „*Vaší nedbalostí, váhavostí, choullostivostí ubohý posavad in arresto zůstává, ješto každý obstavený může a má na postavení do rozeznání právního na rukojmě propuštěn být, ale od Vás všeho toho se pomíjí.*“⁴³⁸

⁴³⁵ *Nová redakce zemského zřízení království českého z posledních let před českým povstáním*, ed. Julius Glücklich, in. *Spisy Filosofické fakulty Masarykovy university v Brně. Opera Facultatis Philosophicae Universitatis Masarykianae Brunensis*, Brno 1936, s. XXIII.

⁴³⁶ *Nová redakce zemského zřízení království českého z posledních let před českým povstáním*, ed. Julius Glücklich, s. 415, čl. S.2.

„*A při kterémžkoli právě kdo obstavovati by chtěl, to právo povinno jest (nečině žádné další omluvy), takového stavuňku dopustiti, však ten, kdož stavuňku žádá, má to, proč obstavuje, zejména jmenovati. A kdož by tak obstaven byl a chtěl se vyručiti, má jej právo k dostání práva na rukojmě obstavujícímu dáti, a toho (proč jest obstavil) v šesti nedělích pořád zběhlých na něm, nebylo-li by o to odporu, dopomoci. A jestli by pak ten obstavený toho (pro kohož jest obstaven) v těch šesti nedělích při tom právě postavil, má toho stavuňku sám prázen býti. A ten, kdož stavuňku učinil by, má k tomu (pro kohož se stavuňk stal) o to hleděti.*“

⁴³⁷ MZA v Brně, f. Velkostatek Polná – Přibyslav a Pohled (č. 188), inv. č. 14, kn. č. 12, fol. 69v.

⁴³⁸ *Tamtéž*, inv. č. 14, kn. č. 12, fol. 70r.

Následujícími větami dali Polenští Meziříčským jasně najevo, že naprosto nechápou, proč se vůbec proti „stavuňku“, k němuž došlo přesně tak, jak určuje zemské právo, ohrazují, na místo toho, aby sami zjednali nápravu, která je po nich požadována. Podle nich totiž samotný meziříčský rychtář, kvůli jehož nedůslednosti Jan Remeš z vězení uprchl, pro zlepšení situace téměř nic nekoná, i když slíbil, že vraha do vězení navrátí zpět. Meziříčští se však ohrazovali tím, že nepatří pod jurisdikci Království českého, nýbrž Markrabství moravského, a proto se na ně „stavuňk“ nemůže vztahovat.⁴³⁹ Polenští, stejně jako jejich pán Jan Zejdlic, se však svým psaním zcela ohradili proti nařčení, že by se tak dělo nezákonně. Zároveň meziříčského purkmistra i radu upozornili, že je pan Zejdlic již dříve žádal, aby Remeše nechali za jeho zločin popravít, ale oni tento rozsudek stále odkládali, čímž vlastně dali možnost zmiňovanému zločinci před spravedlností uprchnout.

Ze samotného listu však také vyplývá, že se Meziříčští (stejně jako polenský pán) rozhodli používat právo obstavování polenských obyvatel i jejich statků. To také potvrdili slovy „(...) *nad týmž spolusousedem naším při témž právě Vašem tou bezprávní a neobyčejnou obstávkou až posavad se násilná moc, jakž vejš dotčeno mimo řád a právo dotčeného Markrabství provozuje, právo stavní opovídáme i na osvědčení té obstávky, že Vás a spolusousedy i všelijaké statky Vaše (tak, aby ta věc ne při právě Vašem, než na jiných právích k svému náležitějšímu, než bychom jeho u Vás užítí mohli, v té nepořádné před sebe vzaté obstávce souzena a spravedlivou vejповědí podělána byla) s jistým povolení[m] Jeho Milosti pána našeho obstavovati budeme.*“⁴⁴⁰ Znamenalo to tedy, že budoucímu zastavování polenských obyvatel dal své požehnání i Ladislav Berka z Dubé. Pro Polenské však bylo toto jednání zcela nepochopitelné, což se také odráží v jejich listu určeném meziříčským představitelům. Nechápali totiž, proč by k obstávce jejich obyvatel mělo dojít, zvláště když se oni se považovali za ty, kterým bylo ublíženo a kteří „stavuňkem“ jen hájili svá práva tak, jak jim zemské zřízení ukládalo.⁴⁴¹

⁴³⁹ MZA v Brně, f. Velkostatek Polná – Příbyslav a Pohled (č. 188), inv. č. 14, kn. č. 12, fol. 72r.

⁴⁴⁰ *Tamtéž*, inv. č. 14, kn. č. 12, fol. 72rv.

⁴⁴¹ *Tamtéž*, inv. č. 14, kn. č. 12, fol. 69v–71v.

Dalším příkladem soužití rytířstva a ostatních společenských vrstev a jejich vzájemné komunikace, ovšem opět v majetkoprávní rovině, je problematika vlastnictví lesu zvaného Hochperk. Proto si ho představme nyní podrobněji. Ve Státním okresním archivu v Havlíčkově Brodě se dochoval poměrně zajímavý případ pře o majetek, jež zdejší rytířstvo vlastnilo. Zajímavé je, že obě strany sporu si byly stoprocentně jisté, že jsou plně v právu, a proto jej musí vyhrát. Již v předchozích kapitolách byl několikrát zmiňován les Hochperk, který se nacházel nedaleko vsi Pozovice. Ten získal roku 1573 Jan Šmolovský ze Šmolova a na Smilově za věrné služby od Jaroslava Trčky z Lípy jako hamfešt.⁴⁴² Již v této době byl dle dobových záznamů les ohraničen kamennými mezníky,⁴⁴³ což bylo uloženo smlouvou z předchozích let.⁴⁴⁴

Problém nastal několik let po Šmolovského smrti. Dle mínění některých svědků Šmolovský odkázal veškerý svůj majetek, a tím pádem i les Hochperk, své sestře Apoleně Šmolovské ze Šmolova, po níž jmění zdědili její tři synové – Jan, Václav a Jindřich Přepišť z Rychmburka. K prvním známkám počátku rozepře, kterým ještě nebyla přikládána přílišná váha, došlo již na počátku roku 1590. Tehdy se totiž Apolena Šmolovská od svých poddaných dozvěděla, že předchozího roku před sv. Mikulášem bylo odvezeno dřevo z jejího lesa Hochperk. Nebylo tak ovšem učiněno „jejími lidmi“, nýbrž poddanými města Německý Brod z vsi Smilov, Kašparem Rychtářem, sedlákem Řehořem Novým, Matějem příjmením Němec Rychter a dalšími pomocníky z téže obce. Pych měl být učiněn na dřevě bukovém, jedlovém a osikovém, a protože Apolena Šmolovská věřila, že je v právu, zaslala list Kryštofu Vojkovskému z Milhostic tak, jak ukládalo zemské právo. Vojkovský byl totiž majitelem oné vsi Smilov, do níž bylo dříví odvezeno. Apolena Šmolovská ho tedy vyzvala, aby jí dal vědět, zda tak bylo učiněno na jeho popud či nikoliv, a aby sjednal v této záležitosti nápravu.⁴⁴⁵ Kryštof Vojkovský na to odvětil, že sice nakázal kácet dříví, ale pouze

⁴⁴² Tzv. hamfešt je potvrzení (listinnou formou) udělených svobod, výsad, majetkových práv ap. Viz Vokabulář webový. Dostupné online: <https://vokabular.ujc.cas.cz/hledani.aspx> (cit. 15. 1. 2022).

⁴⁴³ MZA v Brně, SOkA Havlíčkův Brod, f. Archiv města Havlíčkův Brod, kart. 1, fol. 42rv.

⁴⁴⁴ *Tamtéž*, kart. 1, fol. 40r.

⁴⁴⁵ *Tamtéž*, kart. 1, fol. 60rv.

ve svém lese, a o jakémkoliv jiném místě těžby neměl ponětí.⁴⁴⁶ V tuto chvíli zřejmě vůbec netušil, že se jednalo o týž les, na který si Apolena Šmolovská činila nárok, a který on zdědil po svém strýci.

Nabízí se otázka, jak je vůbec možné, že mohl mít jeden les (nikoliv jeho různé části, ale celý) dva majitele, aniž by to oba alespoň tušili. Abychom tuto záhadu rozluštili, je nutné navrátit se zpět k osobě Jana Šmolovského, původního majitele diskutovaného území. Bohužel se jeho testament nedochoval, a tak nám nezbyvá nic jiného, než se ke kýženému výsledku probádat rekonstrukcí rodinných poměrů i celé situace.

Za svého života byl Jan Šmolovský ze Smilova ženatý s Annou z Dobřenic. Dalo by se předpokládat, že právě ona byla pravděpodobně také dědičkou šmolovského jmění (tento svazek zůstal zřejmě bezdětný). Po smrti Jana Šmolovského se Anna znovu provdala, a to za Adama Vojkovského z Milhostic. Po Anině smrti byl logicky všechn její majetek, tedy zřejmě i les Hochperk, převeden na jejího druhého manžela, Adama Vojkovského. Povšimněme si stejného predikátu, který měl také rytíř Kryštof, jenž byl kvůli lesu Hochperk intervenován Apolenou Šmolovskou, sestrou zesnulého Jana Šmolovského. Kryštof Vojkovský z Milhostic byl totiž synovcem Anny z Dobřenic a Adama Vojkovského z Milhostic. Vzhledem k tomu, že ani Anna a ani Adam neměli žádného potomka, který by po nich jejich majetky mohl zdědit, odkázal Adam Vojkovský veškerý svůj majetek právě Kryštofu Vojkovskému.

Vznikla tak pozoruhodná situace, kdy se po smrti Jana Šmolovského vytvořily dvě linie, přičemž každá z nich se domnívala, že právě ona je dědicem veškerého šmolovského jmění. Nutno podotknout, že darovací listinu od Jaroslava Trčky z Lípy vlastnila opravdu Apolena Šmolovská a po ní její synové. O to zajímavější situace nastala ve chvíli, kdy Kryštof Vojkovský daný les prodal urozenému panu Pavlu Mitrovskému z Nemyšle a o pár let později stejně tak učinili bratři Přepiští, kteří měli doklady na to, že je les Hochperk jejich majetkem, a tento pozemek prodali městu Německý Brod.

⁴⁴⁶ MZA v Brně, SOkA Havlíčkův Brod, f. Archiv města Havlíčkův Brod, kart. 1, fol. 61r.

Roku 1600 tak byl do Desk zemských zanesen prodej vsi Pozovice se dvorem a vším příslušenstvím (což obsahovalo také již zmiňovaný Hochperk). Kupní smlouva byla uzavřena mezi Janem Přepiským z Rychmburku a jeho bratry (tedy potomky Apoleny Šmolovské) a představiteli města Německý Brod a potvrzena byla také císařem Rudolfem II., jenž dal svolení ke vkladu do Desk zemských. Ve svědečné řadě této listiny se objevilo rytířstvo, jež drželo své statky v okolí Německého Brodu – mezi svědky tak byl Prokop Lhotský na Křižanově, Jan Giglinger z Knejslštejna a na Termesivech a Jaroslav Bořický z Hostovic.⁴⁴⁷

Dva z bratrů Přepiských – Václav a Jindřich – byli v této době nezletilí, proto je v celé záležitosti zastupoval právě jejich starší bratr Jan. Do dědičné držby se tak měla Německému Brodu dostat ves Pozovice s pustým dvorem, za který se každoročně mělo platit 30 kop gr., svobodná krčma v Pozovicích s lidmi osedlými i neosedlými a z těch gruntů lidmi zběhlými, s platy a robotami, slepicemi, s dědinami s osetými i neosetými, rybníky s mlýnem, vodou i rybami, lukami, lesy a jmenovitě – s lesem Hochperk, k němuž se vázal list vydaný vysoce urozeným panem Jaroslavem Trčkou z Lípy a na Ledči a Větrném Jeníkově, jímž byl les darován urozenému panu Janovi Šmolovskému ze Šmolova a na Smilově, i budoucím a dědicům jeho. Jan Přepiský měl při prodeji tento list odevzdat. To vše prodal za sumu 1500 kop gr. č. Purkmistr a radní dali Janovi hotově 250 kop gr. č. a zbytek sumy, který činil 1250 kop gr. č. i s úroky, pak měli splácet od následujícího sv. Havla.⁴⁴⁸

Les Hochperk byl Brodskými zřejmě hojně využíván k těžbě dříví a lovu zvěře. Netrvalo však dlouho a o užívání lesa se doslechl Pavel Mitrovský z Nemyšle, který se ohradil, že on je právoplatným majitelem onoho lesa. Proto zaslal radě města Německý Brod list s žádostí o vysvětlení jejich chování. Jednalo se o výstrahu, která dle práva předcházela samotnému pŕuhonu před zemský soud. Na slova „*Protož vás já tímto psaním za to žádám, že mi oznámíte s poručení-li vašeho, lidé poddaní vaši z vesnic svrchu jmenovaných, čili sami i své újmě sou to učinili, a takové dříví na gruntech mejch, v lese mým nenáležitě pobrali a odvezli, nemajíce vy, ani žádnéj jinej k tomu žádného práva ani spravedlnosti, a čeho jest*

⁴⁴⁷ MZA v Brně, SOkA Havlíčkův Brod, f. Archiv města Havlíčkův Brod, kart. 1, fol. 84.

⁴⁴⁸ *Tamtéž*, kart. 1, fol. 86rv, 89r–93r.

*se tu dále dopuštěno proti právu a zřízení zemskému, to se potom časem svejm dobře nejde, a tak z té příčiny mně k tmu dáni odpovědi od vás žádám...*⁴⁴⁹ se Mitrovskému sice odpovědi dostalo, ale na klidu mu tato reakce zřejmě moc nepřidala.

Podle rady města Německý Brod totiž *„nadepsaní poddaní Obce naší, ani o své újmě, ani na poručení naše do žádného les na grunt vaší Milosti Smilovského sou nejeli, a na nich dříví nebrali, a n grunty obce naší nevzili. Co se pak dotýče dříví, kteréž sou ne o své újmě, ale na poručení naše a obce naší odvezli, to sou na gruntech a v lese obce naší, jenž též Hochperk slove brali a na obec Svatokřížskou odvezli. Kterýžto les Hochperk nám a obci naší se vsí Pozovicemi a se vším tím statkem a příslušenstvím od Urozeného Pana Jana Přepiského z Rychmburka a na domě a mlejně v Měříně i na místě Jindřicha a Václava bratří jeho vlastních Přepiských z Rychmburka smlouvou trhovou a dobrovolnou jest prodán...*⁴⁵⁰

To bylo pravděpodobně poprvé, kdy se Pavel Mitrovský dozvěděl o prodeji majetku, o němž se do té doby domníval (a podotkněme, že oprávněně), že jej vlastní. Proto okamžitě vznesl k prodeji nejen lesa, ale také všech statků námitku k zemskému soudu s dokladem původu jeho nabytí, což stihl ještě v termínu, protože dle zemského práva lze nařknout zápis do desek zemských do tří let a osmnácti týdnů od jeho provedení. Ves i s lesem totiž zakoupil od Kryštofa Vojkovského z Milhostic již v roce 1594, tudíž Přepišťi neměli podle něj právo s tímto majetkem jakkoliv nakládat, natož jej prodávat.⁴⁵¹

Pokud by měl Mitrovský opravdu pravdu, nejednalo by se pouze o puch na dřevě, který byl s Brodskými řešen, ale zřejmě by došlo ze strany bratrů Přepiských k narušení zemského práva. Dle něj totiž *„... jestliže by kto které dědiny kladl v dsky, sám k nim práva nemaje, a ten, ktož by právo k nim měl, pohnal by z nich a vysúdil by je na tom, ktož by ty dědiny držal, tehdy ten, ktož jest je kladl ve dsky, k nim práva nemaje, upadne v pokutu nahoře položenú i králi v tresktánie. A ten, ktož by ty dědiny dskami k sobě přijal, věda o tom, že onen,*

⁴⁴⁹ MZA v Brně, SOkA Havlíčkův Brod, f. Archiv města Havlíčkův Brod, kart. 1, fol. 95.

⁴⁵⁰ *Tamtéž*, kart. 1, fol. 95–96.

⁴⁵¹ *Tamtéž*, kart. 1, fol. 96–97.

*kterýž mu kladl a práva k nim neměl, že v tíž pokutu upadne jako ten, ktož mu je kladl. Pakli by kto nebyl nařčen, ktož by ty dědiny držal za tři léta a za osmnáct nedělí, ten má toho práva užítí.*⁴⁵²

Pavel Mitrovský z Nemyšle nenechal celou záležitost jen tak a obrátil se na císařského radu Jana Rudolfa Trčku z Lípy s pūhonem vůči představeným města Německý Brod, kteří se pychu měli dopouštět.⁴⁵³ Dle jeho slov k tomu mělo docházet tak, že *„léta pominulého šestnáctistého, v úterý po památce S. Šimoniše Judy apoštolech Páně, Pavel, jinak Paul, rychtář ze vsi Pozovic, Jan, jinak Hans Kohout ze vsi S. Kříže rychtář, vše lidé poddaní purkmistra a konšel i vši obce města Brodu Německého (...) přišli s jinými pomocníky svými na grunty mé, do lesa slove Hochperk, k statku mému smilovkému náležejícího, tu jsou vlezivší se v tíž dotčený les na týchž gruntech, majíce sebou nemálo koní do vozu zapřažených pobráním dříví, na sáhy zdělaného, a z týchž gruntův dotčených velikou škodu způsobili.*⁴⁵⁴

Celou situaci měl z pověření Jana Rudolfa Trčky z Lípy prověřit světelský úředník Jan Kamenický.⁴⁵⁵ Ten na základě Trčkova listu obeslal purkmistra a radu města Německý Brod a vyzval je, aby přijeli ozřejmit celou záležitost do Prahy.⁴⁵⁶

V tuto chvíli začal vleklý boj o majetek. Jan Rudolf Trčka z Lípy uvedl, že bratrům Přepiským les Hochperk nikdy nenáležel, protože dle Desk zemských byl vždy uváděn jako majetek Anny Dobřenské a následně Vojkovských z Milhostic. V případě města Německý Brod, který měl dle něj les přestat užít, uznal, že jeho představitelé neměli ani tušení o tom, že les Přepiským nepatří. Naopak zdůraznil, že Pavlu Mitrovskému se podařilo prokázat, že jeho majetek pochází z dědictví po Janu Šmolovském, který se po jeho smrti dostal do rukou Vojkovských z Milhostic a ti mu ho následně prodali.⁴⁵⁷

Jedním z předvolaných svědků byl Vilém Dobřenský z Dobřenic. Ten vypověděl, že les patřil ke vsi Pozovice, která byla po smrti Jana Šmolovského

⁴⁵² VZZ, čl. 461, s. 234.

⁴⁵³ MZA v Brně, SOkA Havlíčkův Brod, f. Archiv města Havlíčkův Brod, kart. 1, fol. 97rv.

⁴⁵⁴ *Tamtéž*, kart. 1, fol. 97rv.

⁴⁵⁵ *Tamtéž*, kart. 1, fol. 97v.

⁴⁵⁶ *Tamtéž*, kart. 1, fol. 98r.

⁴⁵⁷ *Tamtéž*, kart. 1, fol. 99r–101v.

přepsána na Diviše Přepiského z Rychmburku, otce bratrů Přepiských, který současně obdržel také tzv. hamfešt na týž les.

Vypovídal také Jiří Čalouda z Pavlovic, který po dvanáct let vlastnil pozovický statek. Podle něj vždy les Hochperk náležel k tomuto gruntu a podle toho ho také užíval. Podle Matěje Šrámka ze Šlapanova, poddaného města Německý Brod, sama paní Anna Dobřenská z Dobřenic ještě před svou smrtí předala les Hochperk do držení Diviše Přepiského a s ním mu věnovala i onen list od Jaroslava Trčky z Lípy.⁴⁵⁸ To by znamenalo, že dědičkou po Janu Šmolovském byla opravdu jeho manželka Anna Dobřenská, která se však svého dědictví vzdala ve prospěch svého švagra, čímž by se dostal do držení bratrů Přepiských a v právu by tak opravdu byl Německý Brod.

Protože se dochovaly pouze opisy výpovědí svědků, kteří se během výslechu zastávali města Německý Brod, je možné, že ostatní svědectví město prostě neuchovávalo. Do Prahy byli pozváni k zemskému soudu také bratři Přepišti, kteří před soudem museli prokázat nabytí majetku, který dříve patřil jejich strýci, Janu Šmolovskému, což se jim sice na základě zápisů uvedených v deskách zemských podařilo, avšak vlastnictví samotného lesa neprokázali, a proto jim bylo odepráno právo mít ho zapsaný v deskách zemských a samotný zápis měl být zrušen.

Jak celý spor dopadl, není kvůli nedochovanému rozsudku zcela jasné. Avšak přestože Jan Rudolf Trčka z Lípy dal za pravdu Pavlu Mitrovskému, pravděpodobně celý případ dopadl ve prospěch Německého Brodu, na což poukazují také písemné doklady o tom, že si Jan Přepiský v následujících letech vyzvedával ve městě Německý Brod splátky za prodej statků z roku 1600.⁴⁵⁹

Odhlédněme nyní od komunikace „čáslavského“ rytířstva založené na majetkoprávních aspektech. Stejnou váhu, jakou měla vzájemná interakce v rámci nižší šlechty, totiž mělo také fungování rytířstva se svými poddanými, kteří mnohdy nalézali u své vrchnosti zastání při sporech vedených mimo panství. Jednou z ukázek tzv. ochranných křídel, které měla nad svými poddanými raně novověká vrchnost (v tomto případě Albrecht Robmháp ze Suché) a zároveň

⁴⁵⁸ MZA v Brně, SOkA Havlíčkův Brod, f. Archiv města Havlíčkův Brod, kart. 1, fol. 111r.

⁴⁵⁹ *Tamtéž*, kart. 1, fol. 131–147.

schopnost spolupráce a dohody mezi jednotlivými zástupci krajské šlechty, může být příklad poměrně vleklého sporu mezi dvěma mlynáři, kteří pracovali ve mlýnech na řece Doubravě nedaleko města Ronov nad Doubravou. Ti byli v tomto konfliktu zastupováni majiteli panství, do jejichž pravomocí mlýny náležely. Počátek této neshody mezi Jindřichem Hlaváčem z Běhušic, který jako majitel ronovského mlýnu zastupoval v této věci přešívkovského mlynáře, ze strany jedné a Jakubem Zádukujem, podskalním mlynářem a poddaným Albrechta Robmhápa ze Suché, ze strany druhé, lze datovat do roku 1571. Jádrem sporu byl problém se strouhou, kterou společně vybudovali mlynáři Jiřík Kršek s Jakubem Zádukujem. Tato strouha se stavem měla přivádět vodu z Doubravy na Přešívkovský i Podskalní mlýn rovným dílem.⁴⁶⁰

Celá dohoda fungovala až do doby, kdy Jiřík Kršek zemřel a mlýn získal nového mlynáře. V té chvíli totiž přestala být voda na Podskalní mlýn naháněna, a tak tento mlýn mohl pracovat jen někdy. Během soudu, ke kterému došlo, bylo zjištěno, že voda sice byla naháněna do uměle vytvořené strouhy, avšak z Přešívkovského mlýna, který byl na řece položen výše než mlýn druhý, začala být odváděna přímo do Doubravy a na Zádukujův mlýn pouštěna nebyla. V rámci snahy o vyřešení sporu bylo vyslyšáno několik svědků, mezi nimiž byl ronovský primas Václav Šimonů, rychtář Tomáš Tomek, Jan Libáček a další. Všichni svědci nezávisle na sobě vypověděli, že strouha se stavem byla opravdu zbudována Jiříkem Krškou a Jakubem Zádukujem s tím, že spolu tito dva mlynáři ještě před zhotovením stavu uzavřeli dohodu, že strouhu budou užívat rovnocenně. Vzhledem k totožným výpovědím a zjištěným důkazům rozsudek pouze potvrdil původní dohodu, že voda má jít strouhou na oba mlýny, kterou opětovně vynesli Mikuláš Štítný a Jan Čejka, úředník z hradu Lichnice.⁴⁶¹ Netrvalo však dlouho a také tento mlýn nakonec ke svému majetku připojil lichnický pán Albrecht Robmháp ze Suché, který ho v úterý 21. února 1584 odkoupil od Jindřicha Hlaváče z Běhušic za sumu 400 kop gr. č.⁴⁶² Zajímavé je,

⁴⁶⁰ SOA Hradec Králové, SOkA Chrudim, f. AMR, inv. č. 49, kn. 1, fol. 124r/119r, pag. 239.

⁴⁶¹ *Tamtéž*, inv. č. 49, kn. 1, f. 124r/119r, pag. 239.

⁴⁶² K mlýnu v té době patřily čtyři klisny, kůň, dvě roční hřibata, dvě krávy, čtyři jalovice, sedm korců ovsa, tři korce hrachu, tři korce ječmene, dva vozy se všemi potřebami, pluh s železy, dvoje váhy, brána, sedlo, řetěz, dvoje špice, šle, dva koše, sáně, vidle, podávky, řezačka, kosa na trávu,

že podle Tomáše V. Bílka byly minimálně tyto dva mlýny funkční ještě ve dvacátých letech 17. století.⁴⁶³

Dalším příkladem toho, že poddaný mohl nalézt zastání u své vrchnosti, je případ z roku 1573, kdy před rychtáře, purkmistra a radu města Čáslav předstoupil Heřman Bohdanecký z Hodkova a na Hostačově a čáslavský měšťan Sixt Cikán, zmocněnci urozené paní Elišky z Landštejna na Žehušicích a na Tuchorazi a jejích synů, aby vznesli žalobu proti Janu Vlastějovskému. Ten měl totiž v noci z pátku na sobotu po sv. Janu Křtiteli téhož roku dopustit, že byl Vondra Vašků ze Semtěše, poddaný a čeledín paní Elišky z Landštejna, na obecní louce postřelen služebníkem Vlastějovského Jírou a jeho pomocníky ručnicí. Měl však velké štěstí, že „*j[es]t živ zůstal, v jehožto životě posavad kula zůstává, a aniž jaká naděje, aby dokudž bude živ, takový zdraví jako j[es]t měl, míti mohl.*“⁴⁶⁴

Po podání žaloby byl následně Jan Vlastějovský obeslán. Aby měl možnost se na líčení připravit a poradit se s přáteli, získal dvou týdenní hájemství. Na to Sixt Cikán zažádal (i na místě Heřmana Bohdaneckého z Hodkova), aby se Vlastějovský i přes dobu hájemství vyjádřil k závažnému obvinění. Jan Vlastějovský nelenil a rázem na Sixtovu výzvu zareagoval, že „*já Pana Sixta proti sobě v této při za přítele ho trpěti nechci z té příčiny, poněvadž byl s ním soud s Dorotou Huttmarkou z Prahy (...)*“⁴⁶⁵ čímž byla podle jeho slov narušena Sixtova hodnověrnost.⁴⁶⁶

Původní spor se tak přenesl do úplně jiné roviny. Sixt Cikán si toto jednání nenechal líbit a odvětil, že on je pouze zmocněncem paní Elišky z Landštejna a jejích synů, a proto požaduje po Janu Vlastějovském, aby ono nařčení, jež vyslovil, vysvětlil. Zároveň žádá také městskou radu, aby na toto vysvětlení

kosa na hrabání, velká pila, sekera, klín, čtyři voškrdy, železná palice, špíz, kleště, jeden korec a jeden věrtel. In: SOA Hradec Králové, SOkA Chrudim, f. AMR, inv. č. 51, kn. 3, f. 137rv/128rv; M. BLÁHOVÁ, *Trhová kniha Ronova nad Doubravou z let 1561–1604*, s. 66 a 69.

⁴⁶³ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 2. díl, s. 703.

⁴⁶⁴ SOA v Praze, SOkA Kutná Hora, f. AMČ, kn. č. 86, *Knihy právních rozepří*, fol. 16v.

⁴⁶⁵ *Tamtéž*, kn. č. 86, *Knihy právních rozepří*, fol. 16v.

⁴⁶⁶ *Tamtéž*, kn. č. 86, *Knihy právních rozepří*, fol. 16.

dohlédla, protože Jan Vlastějovský nemá a ani nemůže mít žádné důkazy o tom, že by byl něčím řečníkem.⁴⁶⁷

Slovní pře mezi Sixtem Cikánem a Janem Vlastějovským tím však neskončila. Jan Vlastějovský opět odpověděl, že slyšel, že Sixt pobral věci z kláštera k sobě domů a vrátil je až z nařízení městské rady. Rada nakonec rozhodla, že Jan Vlastějovský opravdu nemá žádné důkazy pro takováto obvinění, jež vznesl proti Sixtu Cikánovi, a tak mu uložila povinnost odpovědět na původní Sixtovu žádost o vyjádření se k věci postřeleného čeledína. Dle následujícího zápisu se Jan Vlastějovský odpovědi vyhýbal, jak jen mohl. Dokonce několikrát požádal o odklad dané věci, protože prý neměl dostatek času na přípravu. Doba hájemství mu byla prodloužena ještě o další dva týdny. Ani ty mu však nestačily k vyjádření, a když mu bylo další prodlužování termínu zamítnuto, protože nebylo umožněno zákonem, oznámil, že vůbec není povinen na samotnou žalobu i reakce Sixta Cikána odpovídat. Nakonec o odložení případu o dva týdny požádal Sixt Cikán (nyní zastupoval v této věci i Heřmana Bohdaneckého z Hodkova, který se nemohl jednání zúčastnit), jemuž toto bylo umožněno, a tak byl čas dopřán i Janu Vlastějovskému.⁴⁶⁸

Po uplynutí lhůty, kterou měl Jan Vlastějovský k vyjádření, se všichni přítomní konečně dočkali jeho reakce, při níž pouze sdělil, že k dané věci již nemá co říct a původní výpověď přijímá. Nakonec pan purkmistr a rada rozhodli tak, že je Jan Vlastějovský povinen odpovědět zmocněncům paní Elišky z Landštejna a jejích synů a buď se k činu přiznat, nebo vše zapřít, což zmocněnci přijali s povděkem. A tak Jan Vlastějovský opět požádal o lhůtu dvou týdnů, aby si mohl svou odpověď náležitě rozmyslet. Před sv. Mikulášem 1573 oznámil Vlastějovský purkmistru města Čáslav, že se odvolává k vyššímu právu a že složil dvě kopy gr. č., a tak bylo vše odloženo až po novém roce, což bylo také schváleno.

Vše začalo nanovo v úterý po neděli Reminiscere roku 1574, za úřadu Adama Zdenkovského. Tehdy Heřman Bohdanecký z Hodkova a na Hostačově i na místě Sixta Cikána, jakožto zmocněnec paní Elišky z Landštejna zažádal, aby byla výpověď mezi nimi a Janem Vlastějovským čtena a následně aby byl Jan

⁴⁶⁷ SOA v Praze, SOkA Kutná Hora, f. AMČ, kn. č. 86, *Knihá právních rozepří*, fol. 16–18.

⁴⁶⁸ *Tamtéž*, kn. č. 86, *Knihá právních rozepří*, fol. 18–24.

Vlastějovský donucen k odpovědi. Na to Jan Vlastějovský opět požádal o odklad, nyní z důvodu, že jeho přítel onemocněl. Zmocněnci však za svou žádostí stáli a odmítli další odklad. Přesto byl ale odklad opět povolen, a to na dva týdny, avšak s podmínkou,⁴⁶⁹ aby „*již více se Jan Vlastějovský přítelem nevymlouval, nýbrž bude-li tento stonati, aby se jinším přítelem patřil.*“⁴⁷⁰

Ve čtvrtek po Smrtné neděli opět předstoupil Sixt Cikán před městskou radu a dožadoval se, aby se Jan Vlastějovský konečně vyjádřil. Avšak ten odpověděl, že „*než bych se měl jakouž odpověď dáti, potřebovati budu v té při k svědomí pana Víta Semkova.*“⁴⁷¹ S tím však Sixt Cikán nesouhlasil, protože již byli všichni potřební vyslechnuti. Jan Vlastějovský ale opáčil, že zatím nedošlo k žádné hlavní při. A tak byl opět proces odložen až na dobu po svatém Jiří téhož roku. Sixt ale ještě požádal městskou radu o to, aby byl „*před Janem Vlastějovským opatřen, nebo když z radní světnice ven vystupuje, že jemu rozličný posměchy a pohružky před lidmi dělá a že by i jeho dítě dotejkati měl a v tom ve všem, že se táhne na paměť a na Víta Semkova, kterýž při tom byl, když jemu takové pohružky činil. Jan Vlastějovský že jemu tolikéž posmíšky dělá studenejm smíchem, jakž toho v obyčej má.*“⁴⁷² A tak bylo Janu Vlastějovskému nařízeno, aby se choval pokojně a ve vší uctivosti. A zároveň byl upozorněn na to, že až bude probíhat hlavní řízení pře, bude při ní zvažováno i jeho chování, z něhož budou vyvozeny důsledky.

Jan Vlastějovský opět požádal o odložení řízení, protože jeho svědci jsou z daleka, a navíc je bude nutné před soud pohnat, což také zabere čas. S tím ovšem zmocněnci paní Elišky z Landštejna nesouhlasili, protože i tak se spor vlekl přes půl roku bez vyhlídky na jeho ukončení, a to převážně kvůli jeho neustálému odkládání a výmluvám Jana Vlastějovského. Následně došlo také ke vzájemnému zpochybňování svědků a jejich výpovědí.

Dle všech výpovědí svědků došlo k celé situaci tak, že poddaní pana Vlastějovského byli vysláni, aby hlídali jeho louku. Vondra Vašků, když tudy procházel, měl vyvolat potyčku, při níž byl také postřelen. Ti, kteří ho postřelili,

⁴⁶⁹ SOA v Praze, SOkA Kutná Hora, f. AMČ, kn. č. 86, *Knihy právních rozepří*, fol. 26v.

⁴⁷⁰ *Tamtéž*, kn. č. 86, *Knihy právních rozepří*, fol. 26v.

⁴⁷¹ *Tamtéž*, kn. č. 86, *Knihy právních rozepří*, fol. 27r.

⁴⁷² *Tamtéž*, kn. č. 86, *Knihy právních rozepří*, fol. 27v.

ho následně odnesli do dvora, aby zjistili, zda je možné mu ještě pomoci. Rozřešení celého případu však není dohledatelné.

Přestože mnozí poddaní u své vrchnosti hledali a nalézali zastání, docházelo i k případům, kdy pro své prohřešky pocítili tvrdou ruku svého pána. Tak tomu bylo také v záležitosti týkající se urážky na cti, která se odehrála v Ronově nad Doubravou roku 1592. K nařčení na cti došlo mezi Tomášem Lazebníkem a urozenou paní Mandalenou Kalenicovou z Běhušic. Tomáš Lazebník totiž v hovoru s Janem Jelínkem, lokajem urozeného pana Hynka Kalenice z Kalenic, za přítomnosti ještě dalších osob k němu pronesl slova: „*Ty proto domů pospícháš, že svou paní více než pán tvůj líháš.*“⁴⁷³ Tato hanlivá slova se dostala až k panu Hynku Kalenicovi, manželovi zmiňované Mandaleny, který se rozhodl čest své ženy hájit, a tak zaslal městu Ronov žalobu.

Tomáš Lazebník se ke svému skutku před panem purkmistrem a městkou radou přiznal, avšak zároveň uvedl, že tento čin spáchal ve chvíli, kdy byl opilý, a proto žádal o odpuštění. Podle městského práva byl Tomáš Lazebník odsouzen k zaplacení pokuty. A protože svými nepromyšlenými slovy mohl způsobit újmu nejen Mandaleně Kalenicové, ale také jejím potomkům, musel paní Kalenicovou odprosit. Zároveň mu měl být uříznut kus jazyka a on sám měl být navždy vypovězen z města, aby „*již více tím nevázaným jazykem poctivým paním a pannám ani žádnými jiným na poctivosti jejich sahati nemohl a jiní mnozí tu přistojící vidouce, jaká se tu velká ohavnost děje, toho aby se ulekli a takových ani k tomu podobných věcí se nedopouštěli.*“⁴⁷⁴

Omluva Tomáše Lazebníka byla do ronovské městské knihy zaznamenána těmito slovy: „*Já Tomáš Lazebník, jakož sem Vaší Milost Urozená Paní Mandalena Kalenicová z Běhušic nevinně a nepravě nařekl, mluvíc k Janovi Jelínkovi, lokaji Urozeného a Statečného rytíře Pana Hynka Kalenici z Kalenic a Vrdech, slova tato: ‚Ty domu proto pospícháš, že více se paní než tvůj pán líháš,‘ čím sem Vaší Milosti nespravedlivě ublížil. Prosím Vaší Milosti pro Pána*

⁴⁷³ SOA Hradec Králové, SOkA Chrudim, f. AMR, *Městská kniha Ronova (Manuálník) založená roku 1551*, inv. č. 50, kn. 2, fol. 178r.

⁴⁷⁴ *Tamtéž*, f. AMR, inv. č. 50, kn. 2, fol. 178r.

Boha, abyste mi to ráčili vodpustiti, neboť sem řečí svou Vaší Milosti křivdu učinil a na Vaší Milost jsem v hrdlo lhal. ⁴⁷⁵

Posledním příkladem soužití nižší šlechty se zástupci jiného stavu je vzájemný vztah mezi rytířem a pánem založený na výkonu rytířovy služby na panském dominiu. Předbělohorské rytířstvo (nejen) Čáslavského kraje totiž nemuselo být vždy pouze ve službách panovníka nebo státu. Velice často byli tito drobní šlechtici služebníky zdejších pánů, kteří je využívali jako správce svých statků, či plnili úlohu úředníků na panstvích. O tom svědčí například zápis z roku 1579 dochovaný v knize uložené ve Státním okresním archivu v Havlíčkově Brodě, v němž se vyskytuje Jan Gingligar z Knejslštejna⁴⁷⁶ jako úředník na hradě Lipnice, tedy sídle Trčků z Lípy.⁴⁷⁷

Služba místnímu pánovi mnohdy přinášela velké výhody. Proto se stávala velmi častou praxí v získávání nejen privilegií a výsad, ale také majetkových práv. V pramenech je pak tento zisk označován jako tzv. hamfešt, tedy písemné potvrzení určité výsady. Jeden takovýto hamfešt byl udělen Janu Šmolovskému ze Smilova. Avšak jeho samotnému udělení předcházela spor mezi poručníky Jaroslava Trčky z Lípy a na Větrném Jeníkově – Burianem Trčkou z Lípy a na Světlé nad Sázavou, Ferdinandem Trčkou z Lípy a na Novém Želivě a Zdeňkem Trčkou z Lípy a na Herálci z jedné strany a ze strany druhé Janem Šmolovským ze Smilova o les zvaný Hochperk, který se nacházel mezi vsemi Pozovice a Smilov. Tato neshoda vedená o meze samotného lesa byla v roce 1569 vyřešena smlouvou mezi dotčenými osobami, a to tak, aby „les jmenovanéj spravedlivě si na poli rozdělili, a to rozdělení mezníky patrnejmi aby vysadili.“⁴⁷⁸ K ohraničení lesa mělo dojít do čtyř neděl od sepsání smlouvy.⁴⁷⁹

Hamfešt, který se Hochperku týkal, vydal Jaroslav Trčka z Lípy Janu Šmolovskému ze Smilova a na Smilově roku 1573, tedy čtyři roky od sepsání smlouvy o jeho dělbě a ohraničení. Bylo tak učiněno na Janovu žádost. Ze zápisu

⁴⁷⁵ SOA Hradec Králové, SOkA Chrudim, f. AMR, *Městská kniha Ronova (Manuálník) založená roku 1551*, inv. č. 50, kn. 2, fol. 178v.

⁴⁷⁶ V pramenech je uváděn jako Gingligar, avšak literatura si toto jméno upravila na Giglinger.

⁴⁷⁷ MZA v Brně, SOkA Havlíčkův Brod, f. Archiv města Havlíčkův Brod, inv. č. 218, sign. 2, kn. 6, fol. 319.

⁴⁷⁸ *Tamtéž*, kart. č. 1, fol. 40.

⁴⁷⁹ *Tamtéž*, kart. č. 1, fol. 40.

vyplývá, že byl Jan Šmolovský Trčkovým služebníkem a polovina lesa mu měla být darována za věrné služby, o čemž vypovídají také Trčkova slova: „*prohlídaje k službám nadepsaného pána Jana Šmolovského, kteréž mi činil a činiti nepřestává tu polovici, kteráž mi toho lesu náležela, dal sem, a tímto listem mocně dávám tak, aby jeho všecek byl (...)*“.⁴⁸⁰ Jaroslav Trčka v hamfeštu neopomněl zmínit smlouvu o dělbě onoho lesa, k níž mezi oběma došlo. Vydáním tohoto listu získal Šmolovský i jeho dědicové právo s oním lesem volně nakládat – mohli jej tedy prodat, odkázat, směniti či darovat, aniž by jim bylo v této věci bráněno Trčkovými dědici. Nárok na les Hochperk by ale vázán právě na tento list, tudíž právo na užívání náleželo pouze tomu, kdo onen hamfešt vlastnil. Svědky, kteří zlistinění přihlíželi, byli Jan Kamberský z Kamberka a na Lipnici, Mikuláš Studenecký z Pašiněvsi a Kříž Čachovský ze Svémyslic.⁴⁸¹

K udělování hamfeštu docházelo i v pobělohorském období. Tak tomu bylo v případě Ferdinanda Robmhápa ze Suché, na Lichnici a na Třemošnici, hejtmána na panství Lipnice, který v roce 1632 požádal Jana Rudolfa Trčku z Lípy, aby právě tímto listem osvobodil jeho dům, který se nazývá Šimanovský, od povinností a platů, jež měly náležet nejen Janu Rudolfovi, ale také budoucí vrchnosti. Zároveň Trčka z Lípy povolil, že tento zápis může být vepsán také do městských knih Světlé nad Sázavou a má být platný nejen pro samotného Ferdinanda Robmhápa, ale také pro jeho ženu a dědice. Avšak hamfešt obsahoval podmínku, že pokud by se Ferdinand Robmháp svůj dům rozhodl prodat, je povinen dům převést pouze na člověka městského nebo osobu robotou poddanou trčkovskému panství.⁴⁸²

Přestože by se nyní mohlo zdát, že rytířstvo obývající Čáslavský kraj, bylo neustále v konfliktu nejen se zástupci své společenské vrstvy, ale také s pány, měšťany, řeholníky i poddanými, nebylo tomu tak. Záznamy těchto sporů a jejich řešení bylo především záležitostí soudů, které tyto skutečnosti zdokumentovaly a zakládaly do svých archivů. Dnes je možné tyto záležitosti studovat nejen v badatelných archivů, ale nově k nim vznikly také absolventské práce Evy

⁴⁸⁰ MZA v Brně, SOkA Havlíčkův Brod, f. Archiv města Havlíčkův Brod, kart. č. 1, fol. 42r.

⁴⁸¹ *Tamtéž*, kart. č. 1, fol. 42rv.

⁴⁸² MZA v Brně, SOkA Havlíčkův Brod, f. Archiv města Světlá nad Sázavou, inv. č. 16, kn. 1.

Havlíkové⁴⁸³ a Martiny Peterové.⁴⁸⁴ Naopak běžná agenda panství či korespondence rytířstva se do dnešní doby pro předbělohorské období pro Čáslavský kraj téměř nedochovala. To je také pravděpodobně důvodem toho, proč jsou více probádány konfliktní situace než ty poklidné, vyplývající z běžného fungování nižší šlechty v rámci společnosti. Lze ale předpokládat, že spolu „čáslavské“ rytířstvo žilo v poměrném poklidu – možná to bylo dáno také vzájemnými příbuzenskými vazbami. Vzhledem k tomu, že se navíc předbělohorská šlechta zaměřovala spíše na rozhojňování svého rodového majetku a zabývala se správou svého jmění, lze předpokládat, že neměla potřebu vyvolávat konflikty se svým okolím. Což ale nelze vztahovat k řešení sporů týkajících se právě jejich vlastnictví – ať už se jednalo o řešení pychu, nebo o záležitosti poddaného obyvatelstva. V tom případě se totiž nejprve pokusili celou věc řešit smírnou cestou, a pokud nebyla akceptována, byl celý problém převeden k příslušnému soudu, jenž vynesl odpovídající rozsudek podle zemského práva.

Nyní jsme si na několika příkladech představili vnější vystupování nižší šlechty Čáslavského kraje vůči ostatním společenským vrstvám. Jak se ale chovalo rytířstvo na svém vlastním panství? Jaký byl jeho život, výchova a vzdělání? Jakým způsobem prezentovalo svou vlastní moc a postavení? Ačkoliv se o vlastním životě nižší šlechty na území Čáslavského kraje nedochovalo mnoho dokladů, přesto je velmi důležité jej zmínit alespoň v invencích toho, co lze dohledat.

⁴⁸³ Eva HAVLÍKOVÁ, *Agenda kutnohorského městského soudu postoupená v letech 1548–1620 apelačnímu soudu*. Diplomová práce, Katedra pomocných věd historických a archivnictví, FF UHK, Hradec Králové 2019.

⁴⁸⁴ Martina PETEROVÁ, *Korespondence z Kutné Hory do Čáslavi v letech 1571–1620 v světle dochovaných kutnohorských register*. Diplomová práce, Katedra pomocných věd historických a archivnictví, FF UHK, Hradec Králové 2020.

7 Život a reprezentace nižší šlechty Čáslavského kraje v předbělohorském období

O životě nižší šlechty sídlící na území Čáslavského kraje lze nalézt v dochovaných pramenech (především hospodářské a majetkoprávní povahy) pouze drobné útržky informací týkajících se výchovy šlechtických dětí, jejich vzdělávání i reprezentace. O tom, jak bylo nebo mělo být vychováváno a vzděláváno rytířstvo, se velmi často zmiňovali ve svých závětech testátoři, kteří považovali za nutnost zabezpečit své nezletilé potomstvo nejen ve věcech hmotných, ale také duševních a duchovních. Dalším podstatným zdrojem pro poznání cesty za vzděláním mladých šlechticů jsou šlechtické deníky, které mnohdy vznikaly během tzv. kavalírských cest. Kavalírské cesty nebyly pouze putováním za získáním nových znalostí a dovedností, ale byly do jisté míry také součástí šlechtické reprezentace. Prezentaci moci a postavení nižší šlechty pak lze vyčíst především z předmětů hmotné kultury.

7.1 *Výchova a vzdělávání mladých rytířů z Čáslavského kraje*

Poměrně důležitou složkou života mladých šlechticů bylo jejich vzdělávání. V současné historiografii vzniklo především v poslední době několik děl, jež se zabývají raně novověkou výchovou dětí, a to nejen s ohledem na šlechtické prostředí.⁴⁸⁵ Avšak jedním ze soudobých zdrojů informací týkajících se toho, jak asi výchova mladých rytířů mohla reálně vypadat, je dílo, jež bylo aristokracií využíváno také v praxi, tedy *Naučení rodičům* Ludvíka z Pernštýna. Tato báseň vznikla pravděpodobně na přelomu 15. a 16. století na panství Viléma

⁴⁸⁵ Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – Martin HOLÝ – Tomáš STERNECK – Jan ZELENKA a kol., *Děti a dětství. Od středověku na práh osvícenství*, Praha 2019; Martin FRANC – Martina HALÍŘOVÁ – Jiří KNAPÍK – Milena LENDEROVÁ – Eduard MAUR – Martin NODL – Karel RÝDL, *Velké dějiny země Koruny české. Dětství*, Praha 2021, s. 107–218.

z Pernštejna. Jedná se o text, který zřejmě fiktivní Ludvík z Pernštýna směřuje svým rodičům a dává jim tím rady, jak by měli správně postupovat v jeho výchově. Dle tohoto naučení mělo být dítě do sedmi let věku u matky. Ta o něj měla dbát a po dovršení sedmi let ho měla předat k výchově otci. Jako první se mělo dítě naučit číst a psát, a to v jazyce českém, latině a němčině. To ale není vše. Otec měl svého syna vést k pílí a poslušnosti a naopak od hraní a zbytečného utrácení jej měl odvádět. Poté, co dítě trochu povyroستlo, měl jej otec zapojovat do svých činnosti a posílat ho tam, kde je třeba, aby se syn naučil zacházet se svým časem a nemrhat jím. Zároveň se měl naučit poznávat lidi i jejich zvyky, čímž se cvičil v ostražitosti. Po dovršení dospělosti měl otec svému synu vybrat urozenou a vznešenou manželku. Důraz neměl být kladen na její krásu a bohatství, ale na její moudrost a ctnost. Ona nevěsta pak měla být přijata do rodiny jako otcova dcera. Oba novomanželé pak měli být poslušni svých rodičů a plnit to, co budou žádat.⁴⁸⁶

V případě vzdělávání rytířů na území Čáslavského kraje se lze o jejich výuce dozvědět především z testamentů. V nich totiž šlechtici kladli za úkol poručníkům svých dětí, aby na jejich výchovu a vzdělání pečlivě dohlédli. A tak například potomkům Adama Bohdaneckého z Hodkova měl dle otcova přání „(...) *mistr školní chován byl tak, aby čísti a psáti, česky, latině a pobožnosti se učili (...)*“.⁴⁸⁷ Adam Bohdanecký z Hodkova dokonce po tuto výuku vyčlenil 25 kop gr. č. Nutno podotknout, že se toto přání týkalo pouze potomků mužského rodu – v tomto případě jeho synů Kuneše, Václava a Adama Abrahama.⁴⁸⁸ Dcery měly podobně jako v jiných rytířských rodinách na území Čáslavského kraje zůstat u své matky (zde se jednalo o Anežku Bohdaneckou) a po dovršení plnoletosti měly být vhodně provdány.⁴⁸⁹ Naopak Jan Popel z Vesce, o kterém se bude ještě tato práce zmiňovat podrobněji, o svých dcerách v rámci testamentu hovoří jen stručně. Všechn svůj majetek totiž odkázal svému bratru Jindřichovi

⁴⁸⁶ Ludvík z PERNŠTÝNA, *Naučení rodičům*, ed. Josef Vašica, Stará Říše na Moravě 1928, s. 13–16, 45.

⁴⁸⁷ NA v Praze, f. DZV, kn. č. 14, fol. F 19–22; P. KRÁL, *Mezi životem a smrtí*, s. 150; Martin HOLÝ, *Zrození renesančního kavalíra. Výchova a vzdělávání šlechty z Českých zemí na prahu novověku (1500–1620)*, Praha 2010, s. 54.

⁴⁸⁸ NA v Praze, f. DZV, kn. č. 14, fol. F 19–22; P. KRÁL, *Mezi životem a smrtí*, s. 150.

⁴⁸⁹ NA v Praze, f. DZV, kn. č. 14, fol. F 19–22; P. KRÁL, *Mezi životem a smrtí*, s. 147–151.

a do kšaftu nezapomněl vložit slova: „*chci tomu, aby jemu (Jindřichovi – pozn. autorky), ani jeho dětem na toto vydání a na tu ves Skovice žádná z mých dcer nesahala.*“⁴⁹⁰

Díky několika dochovaným záznamům se můžeme dozvědět, že bylo umožněno Albrechtu Robmhápu ze Suché (pozdějšímu majiteli lichnického panství) v letech 1553–1554 díky podpoře Joachyma z Hradce, který byl jeho poručníkem, studium ve Vídni. O tomto studiu se lze dozvědět díky dopisům, jež Albrecht svému poručníkovi posílal. Albrecht však nebyl se svou školou příliš spokojen, a tak 4. října 1553 Joachymovi z Hradce zaslal list, v němž ho prosil „*velice, že mě ráčíte z tyto školy vzíti a na nějaký jiný učení dáti, abyste za mě darmo peněz dávati ráčili a já abych času svýho nemařil. Tase Vaší Milosti slibuji, že chci všelijakou pilnost k učení přiložiti, kdežkoli jinde mě dáti ráčíte* (,,)“⁴⁹¹ Na základě tohoto dopisu svěřil Joachym z Hradce vzdělávání Albrechta Robmhápa do rukou profesora vídeňské univerzity Laurentia Lehmana, který ho vyučoval od listopadu 1553 do října 1554.⁴⁹² Ještě jeden Robmháp ze Suché studoval v „cizině“ a patřil mezi první šlechtice z Českého království vůbec, kteří se učili na gymnáziu sv. Afry v Míšni. Byl jím Václav Robmháp ze Suché.⁴⁹³

„Čáslavské“ rytířstvo však nebylo většinově vzděláváno mimo hranice Království českého. Mnozí navštěvovali zdejší školy. Jedním z nich byl Karel Hornátecký z Dobročovic. Ten patřil mezi šlechtice, kteří byli roku 1581 přivedeni z jednotlivých kolejí k beánii na pražské utrakvistické univerzitě.⁴⁹⁴ Jednalo se o obřad, jenž předcházel samotné imatrikulaci. Účast na beánii však nemusela automaticky znamenat nástup na utrakvistickou univerzitu.⁴⁹⁵

Potomek kališnického rodu Jíří Čabelický ze Soutic se vzdělával v Jindřichově Hradci v koleji Tovaryšstva Ježíšova, což dokládá sborník latinské

⁴⁹⁰ NA v Praze, f. DZV, kn. č. 18, fol. E 24–25; P. KRÁL, *Mezi životem a smrtí*, s. 203.

⁴⁹¹ SOA Třeboň (pracoviště Jindřichův Hradec), f. Rodinný archiv pánů z Hradce, inv. č. 368, sign. II C 3, kart. 9; M. HOLÝ, *Zrození renesančního kavalíra*, s. 248.

⁴⁹² SOA Třeboň (pracoviště Jindřichův Hradec), f. Rodinný archiv pánů z Hradce, inv. č. 371, sign. II C 6, kart. 15; M. HOLÝ, *Zrození renesančního kavalíra*, s. 250.

⁴⁹³ M. HOLÝ, *Zrození renesančního kavalíra*, s. 306.

⁴⁹⁴ Více o pražské utrakvistické koleji v Ivana ČORNEJOVÁ – Tomáš KASPER – Dana KASPEROVÁ – Pavlína KOUROVÁ – Petr KRATOCHVÍL – Milena LENDEROVÁ – Miroslav NOVOTNÝ – Jíří POKORNÝ – Michal SVATOŠ – Petr SVOBODNÝ – Jan ŠIMEK – Růžena VÁŇOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české. Školství a vzdělanost*, Praha 2020, s. 89–90.

⁴⁹⁵ M. HOLÝ, *Zrození renesančního kavalíra*, s. 109.

poezie, který byl roku 1604 vydán u příležitosti úmrtí Jáchyma Oldřicha z Hradce, posledního mužského člena tohoto rodu.⁴⁹⁶ Nárůst počtu jezuitských škol byl dán rozmachem samotného Tovaryšstva Ježíšova, které se svými školami expandovalo také v Praze, Olomouci a Českém Krumlově.⁴⁹⁷

Přestože dokladů o vzdělávání rytířstva z oblasti Čáslavského kraje není mnoho, ty, které se dochovaly, dokazují, že na osvojování znalostí mladých šlechticů této společenské vrstvě velmi záleželo. Nejen, že získané znalosti nobilita mohla využívat v praxi při řízení svých panství, ale jednalo se také o určitý druh sebe prezentace, jenž umožňoval šplhat po pomyslném společenském žebříčku.

Jedním z prvků vzdělávání se v 16. století staly tzv. kavalírské cesty. Ačkoliv byly nobilitou využívány jako součást výuky, kdy mladí šlechtici putovali po evropských univerzitách, na nichž se vzdělávali, získávali díky nim tyto šlechtici příležitost k osvojení si cizích jazyků (především italštiny a francouzštiny), poznávali kulturu a politiku praktikovanou na jiných dvorech, než byli zvyklí, a navazovali kontakty s evropskou šlechtou.⁴⁹⁸ Podobně jako se o výuce rytířů z Čáslavského kraje dají v pramenech nalézt pouze drobné zmínky, rovněž o kavalírských cestách rytířů toho není příliš známo.

⁴⁹⁶ Národní knihovna České republiky v Praze, sign. 52 C 14, přív. 5, Parentalia ... dn. Joachima de Novadomo ... a studiosa iuventute Novodomensis Collegii Societatis IESV ..., Pragae 1604; M. HOLÝ, *Zrození renesančního kavalíra*, s. 17

⁴⁹⁷ Martin HOLÝ, *Nižší šlechta v Českých zemích a cestách za vzděláním a její vychovatelé (1500–1620)*, in: *Zemianstvo na Slovensku v novoveku. 2. část, Duchovní a hmotná kultura*, edd. M. Kovačka – E. Augustínov – M. Mačuha, Martin 2009, s. 11.

⁴⁹⁸ *Tamtéž*, s. 14.

7.2 *Kavalírské cesty a nižší šlechta Čáslavského kraje*

Cestování mladých šlechticů, respektive kavalírské cesty, po Evropě se na počátku 16. století staly velmi oblíbeným způsobem osvojování nových znalostí a dovedností, jež mohli následně uplatnit nejen při správě vlastních panství, ale také ve své politické kariéře. Zároveň tyto cesty, které měly také reprezentační cíl, pomáhaly navazovat kontakty se zahraniční šlechtou a poznávat jiný životní styl i odlišnou kulturu. V našem prostředí se tento trend objevuje výrazněji po nástupu Habsburků na český trůn, což také pomyslně udávalo směřování těchto cest – tedy především do Itálie a přes Francii do Španělska. Během těchto cest šlechta vytvářela panovníkův doprovod. Obvykle se jednalo o součást sňatkové politiky Habsburků, kteří se těmito výpravami snažili o vytváření vazeb s ostatními evropskými panovnickými rody.⁴⁹⁹ Velmi často mladí rytíři neputovali po evropských univerzitách sami, ale tvořili skupiny, což bylo výhodné i kvůli nákladům na cesty, nebo se připojovali k pánům, kteří se těchto cest také účastnili. Doprovod mladého šlechtice a budoucího rytíře tvořili většinou jeden až dva neurození služebníci, kteří mu měli tvořit potřebné zázemí.

V letech 1551 a 1552 se konala slavná cesta do Janova. Protože jí předcházelo potlačené stavovské povstání, účast na tak důležité výpravě se stala symbolem vyjádření loajality k panovníkovi, ale také možností dostat se do královny přízně a podpořit tak případný společenský vzestup rodu.⁵⁰⁰ Odjezd na tak dalekou a dlouhou cestu, jakou měla být právě tato, však měl i svou stinnou stránku. Řada šlechticů pozvaných k účasti na doprovodu Maxmiliána II.

⁴⁹⁹ Jaroslav PÁNEK, *Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551–1552*, České Budějovice 2003, s. 12–16; M. HOLÝ, *Nižší šlechta v Českých zemích a cestách za vzděláním a její vychovatelé (1500–1620)*, s. 9–27; kavalírské cesty konané po bitvě na Bílé hoře blíže zpracovává Jiří Kubeš – viz Jiří KUBEŠ, *Náročná dospívání urozených. Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620–1750)*, Pelhřimov 2013; Jiří KUBEŠ a kol., *V zastoupení císaře. Česká a moravská aristokracie v habsburské diplomacii 1640–1740*, Praha 2018; dále Lenka VINTROVÁ, *Cesty císařských diplomatických poselstev do Cařihradu mezi polovinou 17. a polovinou 18. století*, in: *Šlechta mezi realitou a normou. Miscelanea ze studentských prací k dějinám raného novověku*, edd. J. Kubeš – R. Pavlíčková, Olomouc – Pardubice 2008, s. 125–159.

⁵⁰⁰ J. PÁNEK, *Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551–1552*, s. 18.

se potýkala s dilematem, protože takto náročná cesta a dlouhá nepřítomnost jim mohla způsobit nemalé problémy na jejich panstvích a spravovaném majetku, či přinést škodu v rámci nejrůznějších soudních pří. Proto řada z nich nad samotným putováním váhala. A tak museli být k potvrzení účasti napomínáni.⁵⁰¹

Nakonec se všichni čeští šlechtici, kteří se měli účastnit italské výpravy, shromáždili 18. června 1551 v Praze. Samotného průvodu se účastnilo na 53 osob panského či rytířského stavu. Čáslavský kraj zde zastupovali tři šlechtici – za panský stav Jan Meziříčský z Lomnice a na Ledči a za stav rytířský Burian Trčka z Lípy a na Lipnici (pravděpodobně nejbohatší rytíř Čáslavského kraje) a Abrahám Šinfelt, který byl Trčkovým finančním úředníkem.⁵⁰² Už jen to, že se Trčka účastnil takto významné cesty, přestože patřil k utrakvistické šlechtě, ukazovalo na jeho loajálnost ke katolickému panovníkovi. Nejenže byla pro všechny šlechtice, kteří se na cestu do Itálie vypravili, výhodná v poznávání jiných krajů a jejich obyvatel a získávání nových kontaktů, ale stali se zároveň přímými svědky rozmachu italské renesance. Její vliv se následně projevil na jednotlivých panstvích zúčastněných – začali svá sídla, která ještě nesla středověký gotický charakter, postupně přestavovat na renesanční zámky (např. Trčkova přestavba zámku ve Světlé nad Sázavou) a nová stavěli již podle moderních (renesančních) trendů.⁵⁰³ Díky tomu se stali vzorem pro okolní šlechtu, jež se výpravy nezúčastnila, a tak se jim podařilo vnést renesanci do stavitelství a následně i např. do odívání nejen na území Čech, ale i samotného Čáslavského kraje.

Hvězda Buriana Trčky z Lípy poté strmě stoupala, a tak se roku 1559 stal radou České komory⁵⁰⁴ a od roku 1562 až do své smrti roku 1591 působil jako podkomoří českých královských měst.⁵⁰⁵ Roku 1586 byli na Burianovu žádost

⁵⁰¹ J. PÁNEK, *Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551–1552*, s. 33.

⁵⁰² *Tamtéž*, s. 107, 112.

⁵⁰³ V. BARCAL, *Reprezentace rodu Trčků z Lípy*, s. 32.

⁵⁰⁴ NA v Praze, f. SM, inv. č. 3167, sign. S 49/3, kart. 2162, fol. 72–73.

⁵⁰⁵ NA v Praze, f. DZV, kn. č. 14, fol. H 27–H 28; *Tamtéž*, kn. č. 25, fol. O 18–O 19; Petr MAREŠ, *Zemský soud větší 1541–1620 (Personální obsazení)*, s. 233–237.

přijati do panského stavu jeho tři synové – Jan Rudolf, Maxmilián a Burian Mikuláš.⁵⁰⁶

Trčkové z Lípy však nebyli jedinými rytíři, kteří se účastnili zahraničních cest, ať už se jednalo o cesty reprezentační, kde vystupovali jako něčí doprovod, nebo šlo o cesty studijního rázu. Roku 1587 se na svou kavalírskou cestu vypravil spolu s Václavem Švihovským z Rýzemberka a jeho otcem Ferdinandem také Jan Boryně ze Lhoty. Tento příklad je skvělou ukázkou kavalírské cesty, na níž rytíř doprovázel na studijní cestě člena panského stavu. Bohužel však více o této cestě není známo.⁵⁰⁷

Poměrně dost informací o přítomnosti rytířů na evropských univerzitách nám poskytuje deník lékaře Borbonia, který se dočkal od Gustava Gellnera zpracování. Matěj Borbonius se narodil roku 1566 v Klatovech poddaným rytíře Václava Vintíře z Vlčkovic. Protože byl velmi nadaný, byl ve svých deseti letech poslán do městské školy v Sušici a poté v Klatovech. Díky mistru Janu Rosaciovovi putoval do Loun a Rakovníka, kde se dále vzdělával. Vystřídal mnoho učitelů i škol, a když opustil roku 1586 vyšší školu v Chrudimi, putoval do gymnázia ve Velkém Meziříčí. Během svých studií se stále více začal zabývat lékařstvím, proto v letech 1596 a 1597 podnikl cestu za studiem do Basileje. Po návratu z Basileje působil ve službách Žerotínů. Když bylo roku 1621 poraženo stavovské povstání, byl za jeho podporu odsouzen k trestu smrti. Nakonec mu ale byl trest „zmírněn“ na celoživotní vězení ve vlastním domě a konfiskaci veškerého majetku. Trest byl ale o dva roky později zmírněn a majetek byl Borboniovi navrácen. Protože odmítl po vydání *Obnoveného zřízení zemského* přestoupit ke katolické víře, musel odejít do exilu. Zamířil do polské Toruně, kde také zemřel.⁵⁰⁸

V Borboniově poměrně obsáhlém deníku se vyskytují jména tří rytířů pocházejících z Čáslavského kraje. Nejvíce je zmiňován David Střela z Rokyc

⁵⁰⁶ *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, 7. díl, edd. Antonín Gindely – František Dvorský – Julius Pažout, Praha 1891, s. 62, č. 46; P. MAŤA, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, s. 158–159.

⁵⁰⁷ M. HOLÝ, *Zrození renesančního kavalíra*, s. 359; Martin KOLÁŘ, *Rod pánů Švihovských z Riesenberka*, Tábor 1892, s. 22.

⁵⁰⁸ Gustav GELLNER, *Životopis lékaře Borbonia a výklad jeho deníku*, Praha 1938, s. 37, 46, 54–55.

na Štěpánově a na Krucemburku (syna Mikuláše Štěry z Rokyc). Ten se dle Borbonia po svém návratu z Altorfu, kde byl na studiích, připojil v Basileji 15. července 1596 k ostatním studujícím i se svým preceptorem,⁵⁰⁹ medikem Tobiášem Salandrem. Zároveň Borboniovi přivezl dopisy od Daniela Lucina, preceptora zejdlcovských bratří Jana a Hertvíka, a také od profesora Konráda Rittershusia. V Basileji setrval David Štěra i po zbytek roku 1596. Dne 20. prosince téhož roku měl veřejně recitovat Ciceronovu řeč „pro Marcello“, čímž měly být také oslaveny osmnácté narozeniny Ladislava Velena ze Žerotína. V květnu 1597 Borboniovo studium na basilejské univerzitě skončilo, a tak se spolu s některými rytíři navracel přes Ženevu zpět do Čech. A právě David Štěra z Rokyc byl jedním z těch, který ho spolu se svým prefektem a bratry Leczyńskými a jejich prefektem vyprovázel.⁵¹⁰

Podobně jako vzdělání a putování za ním bylo do určité míry prezentací společenského postavení šlechty (v tomto případě rytířstva), nelze opomenout ani další formu reprezentace, kterou dozajisté tvořila šlechtická sídla. Právě na nich totiž mohl šlechtic nejlépe ukázat svoji moc a bohatství.

⁵⁰⁹ Podle Martina Holého se jednalo o vychovatele, kteří se svými svěřenci „*procvičovali látku probranou ve škole, prohlubovali ji, př. doplňovali o jiné předměty (např. živé jazyky), najímali pro urozence další speciální učitele (např. šermu či tance), podávali zprávy o prospěchu jejich studií, stejně jako i dalších s jejich studijními pobyty spjatých otázkách apod.*“ (viz. Martin HOLÝ, *Nižší šlechta v Českých zemích a cestách za vzděláním a její vychovatelé (1500–1620)*, s. 14).

⁵¹⁰ Gustav GELLNER, *Životopis lékaře Borbonia a výklad jeho deníku*, Praha 1938, s. 3–13.

7.3 *Sídla nižší šlechty na území Čáslavského kraje*

Šlechtická sídla byla základním prvkem reprezentace a ústředním bodem prostoru společenské vrstvy, do níž rytířstvo zcela nepochybně patřilo. Sidel, v nichž nižší šlechta Čáslavského kraje žila, bylo (podobně jako v celé zemi) hned několik typů. Těmi nejčastěji užívanými a nejrozšířenějšími byly tvrze. Tento druh obydlí však nebyl jedinou variantou. Movitější šlechtici sídlili na hradech, které mnohdy postupně přestavovali na zámky.⁵¹¹ Mnozí vlastnili domy ve městech, což bylo dáno určitou stratifikací této společenské vrstvy, a často se mohli rozsahem svého majetku rovnat panstvu. Někteří naopak obývali pouhé dvorce⁵¹² a chudí rytíři často žili na úrovni bohatých sedláků. Ze svých sídel pak nobilita spravovala svá panství či državy, komunikovala s ostatními společenskými vrstvami a někteří ze zástupců této společenské vrstvy se účastnili i „velké“ politiky.⁵¹³

Tvrze byly drobná panská sídla, která byla využívána především zástupci nižší šlechty a jejichž primárním úkolem bylo zajistit obydlí jeho majitelům a ochránit vlastníkův život i majetek. Mnohdy byla původně samostatná budova doplňována ještě hospodářským dvorem. Tvrz bývala zpravidla obklopena obvodovým příkopem a valem, čímž vznikala možnost vytvoření vodního příkopu, který se stal obranným prvkem stavby. Prostor tvrze pak byl ohraničen ještě plotem či hradbou. V jejím vnitřním prostoru vznikla samotná obytná budova, která mohla být i součástí opevnění. Ve spodních patrech budovy se zpravidla nacházely úložné a skladovací prostory, výše pak byla obytná část

⁵¹¹ Podrobněji se problematice pojmu „hrad“ a „zámek“ věnoval ve svém díle Josef Macek. Ten poukázal na odlišnost pojetí těchto výrazů mezi předními badateli, ať už se jednalo o Augusta Sedláčka, Josefa Pekaře či další. Dle Josefa Macka byl proces přeměny hradu na zámek dlouhodobý. V našem prostředí probíhal mezi 14. a 16. stoletím, kdy postupně fortifikační funkce hradu ustupovala administrativním, správním a ekonomickým potřebám majitele objektu. To se odráželo také na rezidencích nižší šlechty, která se především v 16. století začala zapojovat do podnikatelské činnosti a svá sídla tak přizpůsobovala nejen reprezentativní a vojenské funkci, ale stále více kladla důraz na komfort svého bydlení – podobně, jako tomu bylo u šlechty vyšší. Více viz Josef MACEK, *Česká středověká šlechta*, s. 91–113; doplněno v Robert NOVOTNÝ, *K Mackově pojetí hradu a zámku*, *Mediaevalia Historica Bohemica* 7, 2000, s. 191–199.

⁵¹² David NOVÁK, *Dvory, dvorce nebo sídla – k otázce sociálního vymezení elit ve středověku*, *Archaeologia historica* 44 (1), 2019, s. 125–149.

⁵¹³ Miloš PROKOP, *Hrady jako fenomén sociální mobility: česká šlechta v pozdním středověku*, *Acta Faculty filozofické Západočeské univerzity v Plzni* 1 (2), 2006, s. 105–121.

a následně také obranné prvky. Ne vždy ale byla tvrz budována na novém neosídleném místě. Mnohdy tak mohla vzniknout pouhou přestavbou starších dvorů, které se na onom místě nacházely.⁵¹⁴

K velkému rozmachu stavby tvrzí došlo již před husitskými válkami, ve druhé polovině 14. století. Během zmiňovaných válek byla ale řada těchto budov opuštěna, což vedlo k jejich postupnému zániku, či dokonce zničení. O počtu tvrzí z období mezi lety 1440 až 1453 se zmiňuje například diplomová práce Zdeňka Berana.⁵¹⁵

Dle Ladislava Svobody lze tvrze z pohusitského období rozdělit podle jejich funkce a způsobu stavby do několika kategorií. Tou byly tvrze s izolovanou stavbou. Tento typ šlechtického sídla se vyznačoval tím, že jeho výstavba směřovala především do výšky, nikoliv do šířky, čímž nabývala podobu věže podobně, jako v tomu bylo v předchozím období.⁵¹⁶ Dalším druhem těchto staveb jsou tvrze plášťové. V tomto období se již příliš nestavěly. Vyznačovaly se vyrovnanou výškou obytné budovy a hradby. Po jejich obvodu byly v 15. století často dostavovány bašty pro lepší obranyschopnost celého komplexu. Také palácové tvrze svou podobou navazovaly na tvrze předhusitského období. Jejich pravidelný (především obdélný) půdorys mohl být výjimečně doplněn baštami či nárožními rizality. Mohl však nabývat i zalomené či vícekřídle podoby.⁵¹⁷ Tvrze s komplikovanějšími dispozicemi byly typické volně stojícími věžemi, které často plnily úlohu vstupní brány. Zároveň měly zvýšit obranyschopnost stavby a současně také rozšířit obytnou plochu. Stávalo se, že samotné paláce tvrze byly přistavovány právě ke zmíněné věži, až mohlo dojít k obestavení

⁵¹⁴ Ladislav SVOBODA – Jiří ÚLOVEC – Petr CHOTĚBOR – Zdeněk PROCHÁZKA – Zdeněk FIŠERA – Jan ANDERLE – Jiří SLAVÍK – Michael RYKL – Tomáš DURDÍK – Vladimír BRYCH, *Encyklopedie českých tvrzí. 1. díl. A–J*, Praha 1997, s. XI–XII.

Nověji byly problematice tvrzí věnovány práce: Filip LAVAL, *Archeologie tvrze v českých zemích. K počátkům středověkých opevněných sídel*. Disertační práce, Ústav pro archeologii, FF UK v Praze, Praha 2013; David NOVÁK, *České "tvrze": kritická analýza současného stavu poznání*, *Castellologica bohemia* 16, 2016, s. 123–152. Pro oblast Východních Čech např. Pavel DRNOVSKÝ, *Nástin vývoje hmotné kultury na sídlech nižší šlechty na příkladu vybraných lokalit východních Čech*, *Živá archeologie. (Re)konstrukce a experiment v archeologii* 15 (1), 2013, s. 45–52.

⁵¹⁵ Z. BERAN, *Časlavský landfrýd 1440 až 1453*, s. 49–50.

⁵¹⁶ L. SVOBODA – J. ÚLOVEC – P. CHOTĚBOR – Z. PROCHÁZKA – Z. FIŠERA – J. ANDERLE – J. SLAVÍK – M. RYKL – T. DURDÍK – V. BRYCH, *Encyklopedie českých tvrzí. 1. díl. A–J*, s. XXI–XXII.

⁵¹⁷ *Tamtéž*, s. XXII.

celého nádvoří. V Čáslavském kraji patřily mezi tento typ staveb tvrze například v Červených Janovicích či v Hostačově.⁵¹⁸

Ladislav Svoboda další typy tvrzí klade do pozdějšího období, jež vymezuje lety 1520 až 1550, což je éra rané renesance. U tvrzí, které byly stavěny v tomto období, ještě převládaly prvky obranné. Mnohdy byly stavěny na vrcholcích, což mělo poukazovat na šlechticovu nadřazenost. Ale byly i takové, které byly zbudovány na prosté rovině. K jejich vzniku opět mohlo dojít i pouhou přestavbou či dostavbou hospodářského dvora, nebo starších budov. Věže v této éře pravděpodobně k tvrzím nebyly dostavovány a také s baštami se již při stavbě nepočítalo. K dostavbě jednotlivých křídel či obestavování celého nádvoří dochází i v této době. Obranná funkce těchto šlechtických sídel byla postupně upozadřována, což vedlo k proměnám vzhledu těchto staveb – patrné je pak využívání sedlové střechy a s ní spojený vznik štítů budov.⁵¹⁹

Posledním obdobím, do něhož spadají tvrze předbělohorské šlechty, je éra vrcholné a pozdní renesance (po roce 1550). V této etapě se vzhled tvrzí zcela přeměňuje podle aktuálních potřeb nobility. Nejednalo se již o opevňované stavby, ale tyto budovy se čím dál více podobaly zámečkům. Terén, v němž vznikaly, již nebýval pahorkatý. Takovéto tvrze se nejčastěji stavěly na okraji obcí. Jednotlivé budovy si zpravidla zachovávaly svou samostatnost a bývaly mezi sebou propojovány třeba jen zdí. V tomto období došlo také k výstavbě několika tvrzí, které měly věžovitý charakter. Taková je i tvrz v Golčově Jeníkově, která však vznikla až v pobělohorském období, a tak díky svému časovému zařazení nezapadá plně do tématu této práce.⁵²⁰

Typ stavby, která v období od poloviny 16. století převažuje, je tzv. palácová tvrz. Tedy tvrz, která již měla obytný charakter. V návaznosti na to se v této době začaly stále častěji stavět budovy s více křídly, což znamenalo

⁵¹⁸ L. SVOBODA – J. ÚLOVEC – P. CHOTĚBOR – Z. PROCHÁZKA – Z. FIŠERA – J. ANDERLE – J. SLAVÍK – M. RYKL – T. DURDÍK – V. BRYCH, *Encyklopedie českých tvrzí. 1. díl. A–J*, s. XXIII.

⁵¹⁹ *Tamtéž*, s. XXV–XXVI.

⁵²⁰ *Tamtéž*, s. XXVI–XXVII.

postupné rozšiřování paláců, které v mnoha případech přerostlo až k přestavbě původní tvrze na zámek.⁵²¹

To, co je pro tvrze nacházející se na území předbělohorského Čáslavského kraje téměř typické, je, že vznikaly z velké části ještě v období před husitskými válkami. Některé z nich v důsledku bojů zanikly již před polovinou 15. století, jiné války přežily, nebo po nich byly znovu obnoveny. Mnohé z nich byly přestavěny na zámky, nebo byly do těchto budov začleněny (ať už více či méně citlivě). Jsou však i takové, které získaly v průběhu 16. století novou podobu ovlivněnou renesancí a tu si s drobnými úpravami ponechaly až do dnešní doby. Zároveň se v Čáslavském kraji můžeme setkat s případy, kdy dříve krásná tvrz postupně zchátrala a postupně směřovala ke svému zániku.

Mezi tvrze Čáslavského kraje, jež byly postaveny ještě před husitskými válkami, během nich zpustly, ale již v polovině 15. století byly opět využívány a postupně je jejich majitelé přetvořili na zámek, či je do nové stavby nechali zakomponovat, patří tvrz nacházející se v podhůří Železných hor nedaleko Třemošnice v malé obci Běstvína. Původní stavba této tvrze pravděpodobně během husitských válek zanikla a její nová raně renesanční podoba vznikla z popudu Onšovských z Onšova. A právě tato „novější“ stavba dnes tvoří jedno z křídel dnes již barokně upraveného zámku.⁵²²

Také dnešní budova zámku v Červených Janovicích má svého předchůdce v tvrzi. Z předhusitského období se z ní sice dochovaly pouze části zdiva v zadním traktu dnešního zámku, ale na přelomu 15. a 16. století došlo k její přestavbě, z níž se dochovaly v přízemí arkády s křížovou hřebínkovou klenbou se dvěma portály a v přilehlých prostorách stlačené valené klenby. Na některých místech v prvním patře jsou ještě dnes patrné podokenní a nadokenní římsy. Svou raně barokní podobu pak tvrz získala po roce 1600.⁵²³

⁵²¹ L. SVOBODA – J. ÚLOVEC – P. CHOTĚBOR – Z. PROCHÁZKA – Z. FIŠERA – J. ANDERLE – J. SLAVÍK – M. RYKL – T. DURDÍK – V. BRYCH, *Encyklopedie českých tvrzí. 1. díl. A–J*, s. XXVIII.

⁵²² *Tamtéž*, s. 19–20; A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. 12. díl, s. 297; Pavel VLČEK, *Ilustrovaná encyklopedie českých zámků*, Praha 1999, s. 168; Emanuel POCHE a kol., *Umělecké památky Čech 1. A–J*, Praha 1977, s. 67; Tomáš ŠIMEK a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VI. Východní Čechy*, Praha 1989, s. 40–41.

⁵²³ L. SVOBODA – J. ÚLOVEC – P. CHOTĚBOR – Z. PROCHÁZKA – Z. FIŠERA – J. ANDERLE – J. SLAVÍK – M. RYKL – T. DURDÍK – V. BRYCH, *Encyklopedie českých tvrzí. 1.*

V Herálci nedaleko Humpolce se dnes nachází poměrně rozsáhlý zámek. Než ale získalo toto místo svůj dnešní vzhled, prošlo mnoha úpravami. Nejdříve zde totiž stála pouze věžová tvrz, která se stala jádrem budoucího zámku. Ve druhé polovině 16. století k ní poté byla dostavěna ještě obytná budova, z níž se dochovaly klenby a klenuté sklepy. V následujících staletích pak ještě prošla barokní přestavbou na zámek a následně romantickými úpravami, které jí, již jakožto zámku, daly dnešní vzhled.⁵²⁴

Také chotěbořský zámek má svůj původ v tvrzi. To, co se z ní dochovalo, je především silné zdivo v přízemí východního traktu zámku, které částečně pokračuje také v jeho jižní části. Ostatní podlehl renesanční přestavbě paláce na konci 16. století, kdy stavba získala svou pravidelnou čtyřkřídlou podobu.⁵²⁵

V obci Klášter, která je dnes součástí Vilémova, se až do husitských válek nacházel benediktinský klášter, který zanikl roku 1421. Dnes se zde nalézá zámek, jenž má po úpravách pozdně barokní podobu. Avšak na jeho místě původně stála jednopatrová renesanční budova, z níž se dodnes v přízemí zámku dochovaly klenby. Toto šlechtické sídlo vzniklo zřejmě po roce 1577, avšak jeho část je tvořena torzem původního klášterního zdiva. Mezi majitele tvrze patřili například Boreňové ze Lhoty,⁵²⁶ zástupci „časlavské“ nižší šlechty.⁵²⁷

díl. A–J, s. 87–88; František Augustin SLAVÍK, Panství kutnohorské, Kutná Hora 1882, s. 28; A. SEDLÁČEK, Hrady, zámky a tvrze Království českého. 12. díl, s. 289–290; E. POCHÉ a kol., Umělecké památky Čech 1. A–J, s. 191; Tomáš ŠIMEK a kol., Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VI. Východní Čechy, s. 74–75.

⁵²⁴ L. SVOBODA – J. ÚLOVEC – P. CHOTĚBOR – Z. PROCHÁZKA – Z. FIŠERA – J. ANDERLE – J. SLAVÍK – M. RYKL – T. DURDÍK – V. BRYCH, *Encyklopedie českých tvrzí. 1. díl. A–J, s. 177; A. SEDLÁČEK, Hrady, zámky a tvrze Království českého. 12. díl, s. 181; E. POCHÉ a kol., Umělecké památky Čech 1. A–J, s. 373–374; T. ŠIMEK a kol., Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VI. Východní Čechy, s. 109–111.*

⁵²⁵ L. SVOBODA – J. ÚLOVEC – P. CHOTĚBOR – Z. PROCHÁZKA – Z. FIŠERA – J. ANDERLE – J. SLAVÍK – M. RYKL – T. DURDÍK – V. BRYCH, *Encyklopedie českých tvrzí. 1. díl. A–J, s. 238–239; E. POCHÉ a kol., Umělecké památky Čech 1. A–J, Praha 1977, s. 525; T. ŠIMEK a kol., Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VI. Východní Čechy, s. 159–161; A. SEDLÁČEK, Hrady, zámky a tvrze Království českého. 12. díl, Praha 1900, s. 392–393; Jan URBAN, *Chotěbořské panské sídlo v průběhu staletí*, *Castellologica bohémica* 8, 2002, s. 297–314.*

⁵²⁶ Boreň ze Lhoty, *Ottův slovník naučný: Illustrovaná encyklopædie obecných vědomostí*, 4. díl, Praha 1891, s. 376.

⁵²⁷ L. SVOBODA – J. ÚLOVEC – P. CHOTĚBOR – Z. PROCHÁZKA – Z. FIŠERA – J. ANDERLE – J. SLAVÍK – M. RYKL – T. DURDÍK – V. BRYCH, *Encyklopedie českých tvrzí. 2. díl. K–R, s. 295–296; A. SEDLÁČEK, Hrady, zámky a tvrze Království českého. 12. díl, s. 297; E. POCHÉ a kol., Umělecké památky Čech 4. T–Ž, s. 227–228; T. ŠIMEK a kol., Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VI. Východní Čechy, s. 526–527.*

Další tvrz, která byla následně přetvořena v zámek, se nachází v Suchdole u Kutné Hory (viz Příloha B.3). V předbělohorském období se její majitelé velmi často střídali. Patřili mezi ně také Popelové z Vesce, kteří byli v kraji známí pro svou prudkou povahu i velké dluhy. V první třetině 16. století byla tvrz výrazně přestavěna. Došlo k zazdění oken se sedátky, která se nacházela v přízemí obytné budovy, a naopak vznikla okna nová, protažená. Jejich ostění se vyznačuje renesančními detaily s přírodními prvky. V průběhu 16. století došlo také k dostavbě dalšího, čtvrtého, křídla a fasáda objektu byla obdařena sgrafitovou výzdobou, jejíž velká část byla obnovena v šedesátých letech 20. století.⁵²⁸

Poté, co se v polovině 16. století lichnického panství ujal Albrecht Robmháp ze Suché, byla na jeho popud vystavěna v Třemošnici na místě dřívějšího dvora nová renesanční tvrz. Na počátku 17. století byla ještě rozšířena, protože v té době došlo k vyhoření nedalekého rodového hradu Lichnice. To, co se z původní tvrže dochovalo do dnešních dní, jsou klenuté sklepní prostory. Dle názoru Zdeňka Fišery lze předpokládat, že renesanční tvrzi nescházely nádvoří arkády a její patro bylo hrázděné. V současné době je budova třemošnického zámku v soukromém vlastnictví a není tedy veřejnosti přístupná.⁵²⁹

Také tvrz v Třebešicích u Čáslavi sloužila v 16. století jako sídlo nižší šlechty. První zmínky o ní se objevují již v první polovině 14. století, kdy měla čtyřboký půdorys sestavený ze tří křídel s vodním příkopem po obvodu. K její přestavbě na zámek došlo ještě před rokem 1600 z popudu vladyckého rodu Maternů z Květnice.⁵³⁰ Během úpravy tříboké tvrže došlo ke vzniku křížových kleneb a na nádvoří byly vybudovány jednopatrové arkády. Zároveň byly k zámku

⁵²⁸ L. SVOBODA – J. ÚLOVEC – P. CHOTĚBOR – Z. PROCHÁZKA – Z. FIŠERA – J. ANDERLE – J. SLAVÍK – M. RYKL – T. DURDÍK – V. BRYCH, *Encyklopedie českých tvrzí*. 3. díl. S–Z, s. 774; T. ŠIMEK a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VI. Východní Čechy*, s. 474–475; A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. 12. díl, Praha 1900, s. 139–144; E. POCHÉ a kol., *Umělecké památky Čech 3. P–Š*, s. 263.

⁵²⁹ L. SVOBODA – J. ÚLOVEC – P. CHOTĚBOR – Z. PROCHÁZKA – Z. FIŠERA – J. ANDERLE – J. SLAVÍK – M. RYKL – T. DURDÍK – V. BRYCH, *Encyklopedie českých tvrzí*. 3. díl. S–Z, s. 871; E. POCHÉ a kol., *Umělecké památky Čech 4. T–Ž*, s. 107–108; A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. 12. díl, s. 40–43; T. ŠIMEK a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VI. Východní Čechy*, s. 501.

⁵³⁰ Karel VAVŘÍNEK, *Almanach českých šlechtických a rytířských rodů 2013*, Praha 2010, s. 326; Materna z Květnice, *Ottův slovník naučný: Illustrovaná encyklopædie obecných vědomostí*, 16. díl, Praha 1900, s. 973–974.

dostavěny dvě okrouhlé věže. K přestavbám dřívější tvrže docházelo i v následujících staletích a v současné době zámek slouží jako hotel.⁵³¹

Lze předpokládat, že k přestavbám takovýchto šlechtických obydlí přispěla především ekonomická situace jejich majitelů, jejich potřeba sebeprezentace či reprezentace svého rodu, politické činnosti apod. Zároveň se lze domnívat, že stejně jako ostatní šlechta také rytířstvo (nejen) Čáslavského kraje pocíťovalo potřebu zvyšovat komfort svého sídla, jež bylo mnohdy také hospodářskou základnou okolních nemovitostí či celého panství.

V Čáslavském kraji se nachází také mnoho tvrzí, které svůj vzhled od předbělohorského období příliš nezměnily, což mohlo být dáno především majetkovou situací vlastníků těchto sídel či strategičností jejich umístění, kdy lze předpokládat, že pro jejich majitele nebylo příliš výhodné vkládat své finance do jejich renovací. Podobné důvody lze přikládat také zánikům tvrzí. Jedním z příkladů je tvrzí, jež se dochovaly, je tvrz v Přítokách u Kutné Hory. Původ této renesanční stavby je kladen na konec 14. století, avšak svou dnešní podobu získala až po roce 1550, kdy byli jejími majiteli Maternové z Květnice. V této jednopatrové budově se dochovalo několik renesančních portálů. Její dispozice je se „*střední síní, dvěma komorami po severní straně, na jižní straně jsou v přízemí kuchyně s komorou, sálek s valenou klenbou s výsečemi a sál s neckovou klenbou.*“⁵³²

V obci Semtěš nedaleko Čáslavi se nachází pozůstatek tvrže v podobě věže (viz Příloha B.1). Také ona pochází ještě z předhusitského období a během 16. století byla spojena s panstvím Žehušice. Tato věž měla původně šest pater,

⁵³¹ L. SVOBODA – J. ÚLOVEC – P. CHOTĚBOR – Z. PROCHÁZKA – Z. FIŠERA – J. ANDERLE – J. SLAVÍK – M. RYKL – T. DURDÍK – V. BRYCH, *Encyklopedie českých tvrzí*. 3. díl. S–Z, s. 864–865; E. POCHÉ a kol., *Umělecké památky Čech 4. T–Ž*, s.91; T. ŠIMEK a kol., *Hrady, zámky a tvrže v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VI. Východní Čechy*, s. 488–489; A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrže Království českého*. 12. díl, s. 323.

⁵³² L. SVOBODA – J. ÚLOVEC – P. CHOTĚBOR – Z. PROCHÁZKA – Z. FIŠERA – J. ANDERLE – J. SLAVÍK – M. RYKL – T. DURDÍK – V. BRYCH, *Encyklopedie českých tvrzí*. 2. díl. K–R, s. 624; A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrže Království českého*. 12. díl, s. 267; E. POCHÉ a kol., *Umělecké památky Čech 3. P–Š*, s. 190; T. ŠIMEK a kol., *Hrady, zámky a tvrže v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VI. Východní Čechy*, s. 403.

avšak dnes v ní jednotlivé stropy chybí. Uvnitř však lze spatřit zbytek arkýřového prevetu či okno v kamenném ostění.⁵³³

Tvrz, která v průběhu staletí přestala být primárně sídlem nižší šlechty a byla přetvořena v hospodářské stavení, se nachází v obci Hněvkovice nedaleko Ledče nad Sázavou. Jedná se o jednopatrovou obdélnou budovu, jejíž podoba pochází z poloviny 16. století. Avšak s ohledem na kostel sv. Bartoloměje, který se nachází vedle ní, se usuzuje, že zde tvrz stála zřejmě již ve století třináctém.⁵³⁴

O podobě mnohých tvrzí, které se v předbělohorské éře v Čáslavském kraji nacházely, dnes vypovídají pouze archeologické nálezy v daných lokalitách. V některých případech však lze nalézt na místě, kde se nacházely, pozůstatky valů, příkopů či zdiva. Mezi tvrze, které postupně zanikly, patří také ta ve Frýdnově. V případě Frýdnavy se však nejedná o obec nacházející se mezi Golčovým Jeníkovem a Habry, nýbrž o ves dnes nazývanou Mírovka, ležící zhruba čtyři kilometry jihovýchodně od Havlíčkova Brodu. Tato tvrz byla postavena zřejmě podobně jako ostatní tvrze v Čáslavském kraji již ve 14. století. Na počátku 17. století se v ní měly nacházet „čtyři klenuté světnice, osm sklepů, dva mazhauzy, klenutá pavlač, klenutá kuchyně a dva sklepy podzemní.“⁵³⁵ Obvod celé budovy měl být chráněn příkopem. K zániku tvrze došlo zřejmě po roce 1806, kdy byla rozebrána, a tak z této stavby dodnes zůstal pouze pahorek s drobnými pozůstatky zdiva, které dávají tušit dřívější existenci tohoto sídla.⁵³⁶

⁵³³ L. SVOBODA – J. ÚLOVEC – P. CHOTĚBOR – Z. PROCHÁZKA – Z. FIŠERA – J. ANDERLE – J. SLAVÍK – M. RYKL – T. DURDÍK – V. BRYCH, *Encyklopedie českých tvrzí. 3. díl. S–Z*, s. 682; E. POCHÉ a kol., *Umělecké památky Čech 3. P–Š*, s. 308; T. ŠIMEK a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VI. Východní Čechy*, s. 443; A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. 12. díl*, s. 310.

⁵³⁴ L. SVOBODA – J. ÚLOVEC – P. CHOTĚBOR – Z. PROCHÁZKA – Z. FIŠERA – J. ANDERLE – J. SLAVÍK – M. RYKL – T. DURDÍK – V. BRYCH, *Encyklopedie českých tvrzí. 1. díl. A–J*, s. 185; A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. 12. díl*, s. 202–203; T. ŠIMEK a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VI. Východní Čechy*, s. 116–117.

⁵³⁵ L. SVOBODA – J. ÚLOVEC – P. CHOTĚBOR – Z. PROCHÁZKA – Z. FIŠERA – J. ANDERLE – J. SLAVÍK – M. RYKL – T. DURDÍK – V. BRYCH, *Encyklopedie českých tvrzí. 1. díl. A–J*, s. 167.

⁵³⁶ L. SVOBODA – J. ÚLOVEC – P. CHOTĚBOR – Z. PROCHÁZKA – Z. FIŠERA – J. ANDERLE – J. SLAVÍK – M. RYKL – T. DURDÍK – V. BRYCH, *Encyklopedie českých tvrzí. 1. díl. A–J*, s. 167; T. ŠIMEK a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VI. Východní Čechy*, s. 304.

Podobně je na tom také tvrz Hodkov, z níž pocházel jeden z nejmocnějších rytířských rodů Čáslavského kraje – Bohdanečtí z Hodkova. Dnes bohužel na místě, kde původně jejich sídlo stálo, můžeme nalézt pouze terénní nerovnosti v podobě valu a příkopu.⁵³⁷ Také po tvrzi Suchotlesky u Ronova nad Doubravou, kterou v 16. století vlastnili Robmháповé ze Suché a která patřila pod lichnické panství, se toho příliš nedochovalo. Přestože zmínky o Suchotleské tvrzi, která se nacházela mezi řekou Doubravou a Kněžickým potokem, jež zřejmě plnily obrannou funkci, pochází až ze druhé poloviny 16. století, její půdorys neodpovídá typické renesanční podobě a je tedy možné, že původ samotné tvrze je starší. Dnes tuto stavbu připomíná pouze mělký příkop, obdélníková plošina a dva náspy.⁵³⁸

Některé tvrze zanikly již v průběhu 16. století. Naopak tvrz ve Zbraslavicích (viz Příloha B.2) se v minimálně změněné podobě dochovala až do roku 1809, kdy vyhořela, její pozůstatky byly odstraněny a na místě, kde původně stávala, pak byly zbudovány nové stavby s hospodářskou funkcí. Původní tvrz pravděpodobně tvořily dvě budovy. Součástí objektu byla zřejmě také věž, která měla tvrziště chránit. V závěru 15. století bylo zdivo tvrze podepřeno mohutnými pilíři. K velké přestavbě celého objektu došlo v polovině 16. století, kdy získala svůj renesanční vzhled, a od této doby byla již v pramenech uváděna jako zámek.⁵³⁹

Sídla však nebyla jediným (ač zřejmě nejzřetelnějším) prostředkem, jímž šlechta prezentovala své společenské postavení a bohatství. Nástrojem reprezentace se totiž staly i další prvky dobové kultury, jakými bylo odívání,

⁵³⁷ L. SVOBODA – J. ÚLOVEC – P. CHOTĚBOR – Z. PROCHÁZKA – Z. FIŠERA– J. ANDERLE – J. SLAVÍK – M. RYKL – T. DURDÍK – V. BRYCH, *Encyklopedie českých tvrzí. 1. díl. A–J*, s. 187; T. ŠIMEK a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VI. Východní Čechy*, s. 117–118; A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. 12. díl*, s. 222.

⁵³⁸ L. SVOBODA – J. ÚLOVEC – P. CHOTĚBOR – Z. PROCHÁZKA – Z. FIŠERA– J. ANDERLE – J. SLAVÍK – M. RYKL – T. DURDÍK – V. BRYCH, *Encyklopedie českých tvrzí. 3. díl. S–Z*, s. 778; T. ŠIMEK a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VI. Východní Čechy*, s. 475; A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. 12. díl*, s. 45–46.

⁵³⁹ L. SVOBODA – J. ÚLOVEC – P. CHOTĚBOR – Z. PROCHÁZKA – Z. FIŠERA– J. ANDERLE – J. SLAVÍK – M. RYKL – T. DURDÍK – V. BRYCH, *Encyklopedie českých tvrzí. 3. díl. S–Z*, s. 1039–1041; T. ŠIMEK a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VI. Východní Čechy*, s. 552–553; A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. 12. díl*, s. 217–220.

šperky či dokonce předměty sepulkrální povahy. Také „čáslavské“ rytířstvo jich hojně užívalo a mnohé z těchto objektů se dochovaly i do dnešní doby.

7.4 Deklarace sociálního statutu předbělohorského rytířstva na Čáslavsku

V myšlení i životě vyšších vrstev obyvatelstva Českých zemí (a nejen jich) 16. a 17. století hrál velkou úlohu důraz na osobní i rodovou reprezentaci. Prostředky pro toto zviditelnění je podle Roberta Šimůnka možné členit do několika skupin. Přestože se jeho specifikace týká především středověké šlechty, lze ji bez zaváhání využít také v případě šlechty raně novověké. Pokud se jednalo o reprezentaci vázanou na prostředí, nejlépe společenské postavení vyjadřovala architektura, ať už se jednalo o stavby světské či sakrální. Tou druhou skupinou, o které Šimůnek hovoří a již se mohl šlechtic reprezentovat, byly výrazové prostředky – mezi ně lze počítat například erby, portréty či erbovní pověsti.⁵⁴⁰

Protože první skupině, tedy šlechtickým obydlím a sakrálním stavbám, jsou věnovány jiné části této práce, zaměříme se nyní na výrazové prostředky symbolizující moc a společenský statut jejího majitele. Více než to, jaká byla šlechticova skutečná finanční, ale také společenská situace, bylo důležité to, jak se vše jevilo navenek. Proto bylo snahou každého šlechtice dávat svou vznešenost (mnohdy jen domnělou) všem na odiv. Jedním z těchto prvků, jimiž bylo možné poukázat na svou vznešenost, bylo odívání.

Ve *Starých letopisech českých* se dochovala zmínka z roku 1505 o tom, že v předchozích letech „*rozmožli se divní krojové šatův na páních, vladykách obého pohlaví: sukňě jedna z mnohých barev jiného a jiného sšívání, též nohavice, že od kabátův a od nohavic musil několik zlatých dáti; a střevíce dlouhé pod kolena co korbele, a ženy kratičké na dva prsty a s tobočkami chodili (...)*“.⁵⁴¹ Těmito slovy letopisec popsal příliv cizí módy (v této době převážně italské) na území Českých zemí. Z jeho popisu lze soudit, že novými zvyklostmi nebyl příliš nadšen a spojoval s nimi také nárůst zločinnosti a špatných mravů.⁵⁴² Ostatně

⁵⁴⁰ Robert ŠIMŮNEK, *Reprezentace české středověké šlechty*, Praha 2013.

⁵⁴¹ *Starí letopisové čeští od roku 1378 do 1527 čili pokračování v kronikách Přibíka Pulkavy a Beneše z Hořovic z rukopisů starých* vydané, ed. František Palacký, Praha 1941, s. 233, č. 730.

⁵⁴² *Tamtéž*, s. 233, č. 730; J. MACEK, *Jagellonský věk v Českých zemích (1471–1526)*. 2. díl, s. 159.

tento pohled a kárání kvůli porušování dobrých mravů byl velmi obvyklý také u kazatelů v Severní Itálii (v českém prostředí pak u předchůdců Jana Husa či Jana Rokycany). Italská móda kladla důraz na zvýraznění lidských předností, a tak muži místo nohavic začínali nosit pánské kalhoty, i když sukně stále přetrvávaly.

Právě v předbělohorském období došlo k velké proměně stylu oblékání. Avšak ani tato proměna neproběhla úplně volně a móda byla omezována zákonem. České země nebyly výjimkou. Podle Josefa Macka byl roku 1530 vydán mandát v německých krajích, který měl zakazovat nižší šlechtě, aby nosila drahocenné látky,⁵⁴³ obdobné nařízení bylo přijato zemským sněmem v Čechách roku 1545. Týkalo se však odívání poddaných, kteří „v *nenáležitých a příliš pyšných šatech chodí a je sobě kupují, jakožto šňůry zlaté, košile kmentové se zlatem vyšívané, peří pštrosové, sukně linsišové (...)*“,⁵⁴⁴ a proto měl každý pán hlídat oblékání svého poddaného, aby tito chodili jen tak, jak se pro jejich stav sluší.⁵⁴⁵

Na přelomu 16. a 17. se začínal projevovat v odívání šlechticů, a především šlechtičen, vliv španělské módy. Ta se u mužů vyznačovala širokým nabíraným límcem, pláštěm přehozem, krátkými baňatými kalhotami, punčochami či botami z barevné kůže. Na to, že byl tento způsob odívání velmi oblíbený a byl ukázkou určité vznešenosti i u rytířstva, poukazují například jejich náhrobníky. S takovými renesančními náhrobními kameny se lze setkat i v kostele sv. Václava v Bratčicích či sv. Marka v Markovicích – do obou kostelů byli pohřbíváni členové rytířského rodu Bohdaneckých z Hodkova.⁵⁴⁶ Také

⁵⁴³ Wilhelm RUDECK, *Geschichte der öffentlichen Sittlichkeit in Deutschland*, Jena 1897, s. 395–396; J. MACEK, *Jagellonský věk v Českých zemích (1471–1526)*. 2. díl, s. 158.

⁵⁴⁴ *Sněmy české, od léta 1526 až po naši dobu*, Praha 1877, s. 611; Josef JANÁČEK, *České dějiny: Doba předbělohorská*, 1. díl. 1526–1547, 1. část, Praha 1968, s. 129; J. MACEK, *Jagellonský věk v Českých zemích (1471–1526)*. 2. díl, s. 158.

⁵⁴⁵ Josef MACEK, *Jagellonský věk v Českých zemích (1471–1526)*. 2. díl, s. 158; *Sněmy české, od léta 1526 až po naši dobu*, s. 611.

⁵⁴⁶ Václav BŮŽEK a kol., *Společnost Českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, s. 271–272.

předměty denní potřeby na sobě mnohdy nesly znaky, jež plnily především symbolickou funkci.⁵⁴⁷

V Čáslavském kraji byl roku 1916 v hrobce Zejdlců ze Šenfeldu v Polné objeven unikátní nález šperků a oděvních předmětů. Tuto hrobku nechal zbudovat Hertvík st. Zejdlíc hned po zakoupení polenského panství, tedy ještě v době, kdy patřil do rytířského stavu. Přestože byl on i jeho synové roku 1588 povýšeni do stavu panského a ti, kteří jsou v hrobce pohřbeni, zemřeli až po roce 1600 (řadili se tedy již mezi pány), může tento nález vypovědět mnohé o odívání i špercích předbělohorské šlechty žijící na území Čáslavského kraje.

Pravděpodobně poprvé byl tento pohřební prostor otevřen v roce 1841 z důvodu odhadování hodnoty kostelů v rámci královéhradecké diecéze. Cínové rakve zde však zůstaly bez povšimnutí. Roku 1898 došlo k opravám kostela, během nichž byla hrobka násilně otevřena dělníky, kteří se na opravě kostela podíleli. Přestože se vyrabované předměty pokusili ukrást, byli při svém činu chyceni a šperky byly proto navraceny zpět. Během první světové války, kdy docházelo k rekvírování majetku, bylo provedeno první zdokumentování obsahu krypty. Z hrobky totiž měly být vyňaty všechny cínové rakve. Jedna z rakví obsahovala několik šperků, pravděpodobně šlo o tytéž, které se snažili ukrást dělníci a které byly poté do pohřební komnaty vráceny.⁵⁴⁸ Jednalo se o „*devadesátičlankový zlatý řetěz s přívěskem ve tvaru hruštičky s emailem a rubíny, jedenáct kousků větších ozdob na oděv esovitého tvaru zdobených emailem a granáty, ten samý počet malých kulatého tvaru, zlatý prstýnek s černým emailem a diamantem, větší stříbrný prsten se zeleným kamenem, stříbrnou filigránovou sponu, pozlacený růženec a taktéž oválný kovový přívěsek s motivem Ukřižování*.“⁵⁴⁹ Z rakví byly vyňaty také další artefakty. Mezi nimi byly části oděvů i obuvi (pantofel).

V roce 1959 došlo k opětovnému otevření krypty, kdy byla nově objevena a vyňata zlatá ozdoba s kamenem, nápisová deska ze sarkofágu Hertvíka st.

⁵⁴⁷ Václav BŮŽEK, *Paměť v heraldické výzdobě předmětů hmotné kultury šlechtických sídel 16. a 17. století*, in: *Paměť urozenosti*, edd. Václav Bůžek – Pavel Král, Praha 2007, s. 35–57.

⁵⁴⁸ Jan ŠTĚPÁNEK, *Malý poklad z velkého světa. Renesanční šperky rodu Zejdlců ze Šenfeldu*, Polná 2020, s. 30–31.

⁵⁴⁹ *Tamtéž*, s. 31.

Zejdlice, heraldická deska a dětská rakev. Byly zde nalezeny také fragmenty stuh z hedvábí a tkanin, část dámského závoje z hedvábí, torzo růžence a další. Dle odborných posudků pocházejí šperky z rudolfinské doby, respektive z konce 16. století. Šperky jako takové byly součástí běžného oděvu, avšak zároveň se jednalo o jakousi prezentaci společenského postavení osob, které šperk nosily. Pravděpodobně nejběžnější ozdobou byl prsten. Muži pak často své oděvy doplňovali o zdobené pásy či řetězy s přívěsky. Součástí oděvu šlechty byly také ozdobné spony skládající se z jednoho či dvou dílů, mnohdy opatřené jehlicí. Tyto spony se nejčastěji užívaly jako ozdoby klobouků, nebo měly za úkol spínat šlechticův plášť. Také ženy zdobily své šaty nejrůznějšími šperky, ať už se jednalo o ozdobné řetězy, pásy, pomandery, náušnice či nášivky. Velmi zajímavé je, že dochované šperky ze Zejdlicovské krypty jsou velmi podobné těm, které se byly vyrobeny v 16. století v Sedmíhradsku a dnes jsou uloženy v budapešťském muzeu.⁵⁵⁰

Zajímavým fenoménem v rámci reprezentace šlechty byly tzv. epitafy. Jejich úlohou nebylo zakrývat místo hrobu, jako tomu bylo u náhrobních kamenů, nýbrž připomínat památku zesnulého. Z tohoto důvodu byly umístěny na dobře viditelná místa.⁵⁵¹ Část jednoho takového epitafu se dochovala v Hraběšíně, kam byla přenesena z kostela sv. Jana Křtitele nad Souňovem. Jednalo se o malovaný epitaf Jana Salavy z Lípy, na němž byla zobrazena Salavova rodina klečící po stranách kříže, jenž se nacházel uprostřed výjevu.⁵⁵²

Ani Bohdanečtí z Hodkova nebyli v tomto pozadu. V kostele sv. Václava v Bratčicích se kromě několika náhrobníků dochoval také epitaf Heřmana Bohdaneckého z Hodkova a na Bratčicích. Epitaf samotný nese několik nápisů. První z nich obsahuje slova: „*EPITAPHIUM GENEROSI AT(QUE) STRENI EQVITIS / AVRATI ERIDITIQ(UE) DOMINI HERMANNI BOHDA— / NECKI AB HODKOWA IN BRACZICJS (ET) C(ETERA) VITA / FVNCTI ANNO . D(OMNI).*

⁵⁵⁰ J. ŠTĚPÁNEK, *Malý poklad z velkého světa. Renesanční šperky rodu Zejdliců ze Šenfeldu*, s. 30–37.

⁵⁵¹ Jan KILIÁN, *Historické náhrobníky a epitafy Mělnicka*, Mělník 2004, s.7.

⁵⁵² Alžběta BIRNBAUMOVÁ, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese čáslavském*, Praha 1929, s. 194.

MDLXXXII . DIE VIII MAY“.⁵⁵³ Na první pohled by se mohlo zdát, že se jedná o epitaf, který byl pro danou dobu zcela běžným. Co je však na něm zajímavé, je slovní spojení „*equitis aurati*“ (v českém jazyce volně přeloženo jako „zlatý jezdec“, nebo také přeneseně „zlatý rytíř“). Tento titul v pozdním středověku a raném novověku vlastnily osoby, které byly na rytíře pasovány přímo rukou císaře římské říše, od něhož také obdržely zlatý řetěz.⁵⁵⁴

Druhý z nápisů nacházejících se na zmiňovaném epitafu měl za úkol Heřmana Bohdaneckého co nejvíce vychválit, a to slovy „*Mors cita, uita breuis sors lubrica, gloria mundi / vana fugit subito, ceu rosa laesa gelu- / sic ruit Hermannus quoq(ue) Bohdaneci(us) Hero(s) / strenuus, e uita hunc te(ne)bris anhelatult / consilio studijs sensu, pietate ualebat / Imperatori fidus utriq(ue) fuit / Munia pro rebus patriae legat(us) obibat / Sponie inpes sobole (s) cu(m) uiduisq(ue) ju(vabat) / Hunc pia flet coniunxgrat(us) grateq(ue) / l(a)ud(a)t rex / ille sed in Christi gaudetouat“.⁵⁵⁵*

Poslední nápis je také psán latinsky a v překladu znamená „do rukou Tvých poroučím Ducha svého.“ Epitaf Heřmana Bohdaneckého z Hodkova se však neskládá pouze z psaného textu. V jeho obrazové části se nachází rytíř klečící před křucifixem, který ve svých rukách svírá otevřenou knihu. Na soklu, na němž křucifix stojí, je pak vytesán Bohdaneckého rodový znak.

Do obrazové prezentace moci raně novověkých šlechticů patřilo také zhotovování portrétů. V Čechách se první portrétní vyobrazení objevují na konci 15. století. Přestože se tento způsob reprezentace objevuje nejčastěji u vyšší šlechty, lze předpokládat, že ho jako prezentaci svého postavení využívalo také

⁵⁵³ Petra NAČERADSKÁ, *Nápisy okresu Kutná Hora*, Corpus inscriptionum Bohemiae II, Fontes historiae artium 10, Praha 2002, s. 180.

⁵⁵⁴ Robert ŠIMŮNEK, *Prestižní a patetické titulatury – šlechtická hrdost, závist, pýcha i výsměch*, in: *Evropa a Čechy na sklonku středověku*. Sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi, edd. E. Doležalová – R. Novotný – P. Soukup, Praha 2004, s. 311; Rudolf URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, Sborník filologický 11, 1936–1939, s. 207; Eberhard SCHMITT, *Behaust im Heiligen Römischen Reich? Das europäische Beziehungsnetz der "equites aurati" im Zeitalter Kaiser Karls V.* Dostupné online na <https://web.archive.org/web/20060509143058/http://www.orient.uni-erlangen.de/kultur/papers/schmitt.htm> (cit. 2. 10. 2021); Jan BOUKAL, *Rytíř Kryštof z Týna. Válečník a diplomat pozdního středověku*. Bakalářská práce, Ústav českých dějin, FF UK v Praze, Praha 2013, s. 19–20; Jan BOUKAL, *Počátky rodu erbu půlměsíce. Rytíři z Vřesovic v pozdním středověku*. Diplomová práce, ústav českých dějin, FF UK, Praha 2015, s. 27.

⁵⁵⁵ P. NAČERADSKÁ, *Nápisy okresu Kutná Hora*, s. 180.

rytířstvo.⁵⁵⁶ V rámci Čáslavského kraje se takovýchto portrétů dochovalo několik, „bohužel“ ale jen v rodině Trčků z Lípy. Zřejmě první portrétní vyobrazení tohoto významného rodu vzniklo někdy kolem roku 1511 a nachází se na titulním listě Německobrodského graduálu. Vymalována je na něm rodina podkomořího českých královských měst Buriana Trčky z Lípy (viz Příloha B.7).⁵⁵⁷

Z roku 1516 údajně pochází další obraz, jenž zobrazuje Buriana Trčku z Lípy a jeho manželku Kateřinu z Lichtenburka (viz Příloha B.6). Vzhledem k tomu, že portrét nese pouze letopočet 1516 bez jakýchkoliv iniciál či indicií, nelze plně potvrdit, že se opravdu jedná o manžele Trčkovy. Tento portrét byl uložen na zámku ve Žlebech, ale roku 1974 byl spolu s dalšími cennostmi ukraden. Jednalo se o olejomalbu na dřevě o rozměrech 29x41 cm. Autorství bylo přisuzováno žákovi Albrechta Dürera Hansovi Brosamerovi.⁵⁵⁸ Mnozí se však domnívali, že je autorem díla samotný Dürer.⁵⁵⁹ Roku 2000 se tato olejomalba objevila v Galerii de Jonckheere v Paříži a o devět let později byla vydražena v aukčním domě Christie's také v Paříži.

V závěru nelze opomenout využívání rodových znaků jako symbolu šlechtické moci. Ty měly za úkol reprezentovat nejen osobu šlechtice, ale mnohdy i celou jeho rodinu či rod. Vyobrazení rodových znaků a erbů se velmi často vyskytuje na razidlech typářů, resp. na dokumentech, jež obsahují šlechtickou pečeť. Ty měly být stvrzujícím a zároveň ověřovacím prvkem vydané listiny. Dalším příkladem využití rodového znaku by mohla být replika kachlových kamen nacházejících se na hradě Lipnice, přičemž předlohou nově vzniklých kamen byly kachle objevené na lipnickém hradě, nesoucí erb Trčků z Lípy.⁵⁶⁰

⁵⁵⁶ Eva LUKÁŠOVÁ – Lukáš HYŤHA – Olga Klapetková, *Podoby a příběhy. Portréty renesanční šlechty*, Kroměříž 2017.

⁵⁵⁷ V. BARCAL, *Reprezentace rodu Trčků z Lípy*, s. 78; Světlana BLECHOVÁ, *Německobrodský graduál Pavla Mělnického z roku 1506*. Diplomová práce, Ústav dějin křesťanského umění, Katolická teologická fakulta, UK v Praze, Praha 2013; Ladislav MACEK – Pavel ROUS, *Havlíčkův Brod v pověstech a historii*, Havlíčkův Brod 2009, s. 58.

⁵⁵⁸ Milan JANČO, *Virtuální návrat manželů Trčkových na zámek Žleby*, *Zprávy památkové péče* 77 (1–2), 2017, s. 151–153.

⁵⁵⁹ Rudolf BAČKOVSKÝ, *Bývalá česká šlechta předbělohorská i pobělohorská na svých sídlech v Čechách a na Moravě a ve svých znacích*. Praha 1948.

⁵⁶⁰ V. BARCAL, *Reprezentace rodu Trčků z Lípy*, s. 26; Jana SUCHNOVÁ, *Lipnický kachlový poklad – akcese, prezentace, tezaurace*, Bakalářská práce, Ústav archeologie a muzeologie, FF MUNI v Brně, Brno 2012, s. 21; Čeněk PAVLÍK – Michal VITANOVSKÝ, *Encyklopedie kachlů*

Vzdělání a reprezentace zajisté hrály v životě nižší šlechty velmi důležitou roli. Ovšem památek na ně se do dnešní doby nedochovalo tolik, kolik bychom si představovali. Přesto však tyto aspekty nelze opomenout. Pravděpodobně nejvýraznějším způsobem, jakým nižší šlechta předbělohorského Čáslavského kraje vyjadřovala své postavení, byl vzhled jejích sídel. Šlechtická sídla jako taková byla totiž prvním viditelným výrazem moci daného šlechtice. Proto ti, kteří měli dostatek financí, se snažili svá obydlí přestavovat ve stylu nejnovější módy. V kraji tak docházelo k renovacím původně středověkých hradů a tvrzí na renesanční rezidence. Ve stejném duchu se nesla také vnitřní výzdoba šlechtického obydlí, ať už se jednalo o prezentaci rodových znaků v rámci nástěnné výmalby či na předmětech denního využití – nejvýrazněji se tyto prvky dochovaly v tomto prostředí zřejmě v rámci rodového majetku Trčků z Lípy.

Své postavení „čáslavské“ rytířstvo vyjadřovalo také svou donátorskou aktivitou, která se mnohdy odrážela ve výstavbě nových kostelů, které často sloužily jako rodové hrobky, a dárcovstvím drobných sakrálních předmětů. Takovými donátory byli například Bohdanečtí z Hodkova, na jejichž popud byl ve Žlebech vystavěn nový kostel a pro nějž na své náklady nechali zhotovit i nové bohoslužebné předměty.

Přestože rytířstvo Čáslavského kraje mnohdy podporovalo katolické kostely a kláštery na území svého panství, ne vždy se muselo s katolickým vyznáním plně ztotožňovat. I přesto, že je vzhledem k nedostatku pramenů výzkum konfesijních záležitostí nižší šlechty žijící v Čáslavském kraji velmi problematický, není úplně nemožný. Pojďme si tedy představit vyznání, k nimž se předbělohorské „čáslavské“ rytířstvo přiklánělo.

v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Ikonografický atlas reliéfů na kachlích gotiky a renesance, Praha 2004, s. 279.

8 Konfese nižší šlechty Čáslavského kraje

Na počátku novověku byla náboženská situace v Čechách poměrně komplikovaná. Její stav byl předurčen již předchozím obdobím, kdy došlo k postupné proměně lidského vnímání i změně pohledu na svět a církev. Jistě není nutné podrobně připomínat postavy české reformace ani události spojené s převratným děním husitské revoluce. Zaměřme se tedy pouze na klíčové náboženské směry a zlomové okamžiky, které formovaly náboženský život předbělohorských Čech.

Prvním pokusem o smíření znesvářených skupin obyvatelstva byl vznik tzv. Basilejských kompaktát. Jednalo se o dokument, který byl nejen náboženským kompromisem, ale zároveň výsledek dlouhých bojů.⁵⁶¹ Právě tento dokument byl mnohokrát aktualizován v předbělohorském období, kdy bylo požadováno po nově nastupujících panovnících, aby jeho znění přijali a akceptovali.⁵⁶² Přestože by se mohlo zdát, že Basilejská kompaktáta, vyhlášená roku 1436, urovnala všechny nesváry mezi náboženskými skupinami a společnost se mohla vrátit do normálu, nebylo tomu tak.⁵⁶³ Náboženská válka se znovu rozhořela už na konci let šedesátých v souvislosti s prohlášením kompaktát za zrušená papežem Piem II. a odbojem dominantně katolické Zelenohorské jednoty proti králi Jiřímu z Poděbrad. Za této dramatické situace učinila zásadní

⁵⁶¹ František ŠMAHEL, *Basilejská kompaktáta. Příběh deseti listin*. Praha 2011; Jan BECHYNĚ, *Kompaktáta*, Historický obzor 7 (1/2), 1996, s. 37–40; Adam PÁLKA, *Basilejský koncil očima českých utrakvistických a katolických učenců pozdního středověku (1438–1526)*, Časopis matice moravské 137, 2018, s. 29–56; Dušan COUFAL, *Polemika o kalich mezi teologií a politikou 1414–1431. Předpoklady basilejské disputace o prvním z pražských artikulů*, Praha 2012.

Dále pak k tématu náboženského usmířování Z. BERAN, *Válka a násilí jako sociální kód české pozdně středověké šlechty*, s. 334; František ŠMAHEL, *Husitské Čechy. Struktury, procesy, ideje*, Praha 2001, s. 429–466; Robert NOVOTNÝ, *Konfessionalizace před konfessionalizací? Vira a společnost v husitské epoše*, in: Heresis seminária. Pojmy a koncepty v bádání o husitství, edd. P. Rychterová – P. Soukup, Praha 2013, s. 233–266; Winfried EBERHARD, *Das Problem der Toleranz und die Entwicklung der hussitisch-katholischen Koexistenz im 15. Jahrhundert*, in: Die hussitische Revolution. Religiöse, politische und regionale Aspekte, ed. F. Machilek, Köln – Weimar – Wien 2012, s. 93–105.

⁵⁶² *Archiv český čili Staré písemné památky české i moravské*, 3. díl, ed. František Palacký, Praha 1844, s. 398–412, 421–426, 434–436, 442–444.

⁵⁶³ Lukáš PÁTÝ, *Strakonická jednota. Protivníci Jiřího z Poděbrad v souboji o moc v Českém království (1449–1452)*. Rigorózní práce, Ústav českých dějin, FF UK v Praze, Praha 2015; Jaroslav BOUBÍN, *Vznik panských jednot*, in: *Mediaevalia Historica Bohemica* 1, 1998, s. 217–230.

krok k odluce od apoštolské posloupnosti, a tím i katolické církve, malá skupina radikálních utrakvistů, která si říkala Jednota bratrská.⁵⁶⁴

Zásadním krokem, který měl vést k urovnání náboženské situace v Českých zemích, byl tzv. Kutnohorský náboženský mír. Než ale došlo k jeho přijetí, předcházely mu nové nepokoje a bouře. Dohoda, která byla stvrzena zástupci katolických i utrakvistických stavů roku 1485, znamenala pomyslný konec bouřlivého husitského období. Basilejská kompaktáta se díky tomuto míru stala zemským zákonem, což utrakvistickou víru postavilo na roveň katolické.⁵⁶⁵ Na rozdíl od katolictví a utrakvismu byl náboženský směr, kterým se ubírala Jednota bratrská, považován dále za nezákonný. Její činnost se přesto v dalších desetiletích úspěšně rozvíjela a oslovila i mnohé příslušníky šlechtického stavu.⁵⁶⁶

V první čtvrtině 16 století se začaly na německém území šířit myšlenky Martina Luthera, augustiniánského mnicha, teologa a kazatele. Ten svými pětadevadesáti tezemi, které měl roku 1517 vyvěsit na dveře chrámu ve Wittenbergu a jimiž chtěl podnítit akademickou diskusi kriticky reagující na církevní praktiky primárně v záležitostech odpustků, vyvolal veliký ohlas nejen u církevních představitelů a akademické obce, ale i u široké veřejnosti. Lutherovy myšlenky se rychle šířily i za německé hranice, tedy i do Českého království. Ačkoliv původně Luther zamýšlel přispět k reformě katolické církve, našla jeho idea tolik příznivců, že nakonec vznikla církev úplně nová, která měla své stoupence i v řadách české šlechty (nevyjímaje tu, jež sídlila na území Čáslavského kraje).⁵⁶⁷ Lutherovo nové učení v Českých zemích dokonce proniklo

⁵⁶⁴ Jaroslav BIDLO. *O konfesi bratrské z r. 1573*, in: Sborník prací historických: k šedesátým narozeninám dvor. rady prof. dra Jaroslava Golla, edd. G. Friedrich – K. Krofta – J. Bidlo, Praha 1906, s. 246–278; Rudolf ŘÍČAN, *Dějiny Jednoty bratrské: s kapitolou o bratrské teologii od ThDr Amadea Molnára*, Praha 1957; Josef Theodor MÜLLER, *Dějiny Jednoty Bratrské*, Praha 1923; Evald RUCKÝ, *555 let Jednoty bratrské v datech*, Liberec 2015.

⁵⁶⁵ Petr ČORNEJ – Milena BARTLOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české*. Sv. 6. 1437–1526, s. 452–457; František ŠMAHEL. *Husitská revoluce*. 4. díl, *Epilog bouřlivého věku*, Praha 1996; Jaroslav PÁNEK, *The question of tolerance in Bohemia and Moravia in the age of the Reformation*, in: *Tolerance and intolerance in the European Reformation*, edd. O. P. Greil – B. Spencer, Cambridge 2002, s. 234–235.

⁵⁶⁶ Ota HALAMA – Jaroslav MAREK, *Smrt a pohřby bratrské šlechty v polovině 16. století*, in: *Studie a texty Evangelické teologické fakulty 15 (2) – Unitas Fratrum 1457–2007. Jednota bratrská jako kulturní a duchovní fenomén*, 2009, s. 124; Ladislava ŘÍHOVÁ, *Jednota bratrská a Martin Luther*. Bakalářská práce, Husitská teologická fakulta, UK v Praze, Praha 2009, s. 14.

⁵⁶⁷ Amedeo MOLNÁR, *Na rozhraní věků*, s. 141–245; Rudolf ŘÍČAN, *Od úsvitu reformace k dnešku. Kapitoly z církevních dějin řada druhá*, Praha 1948, s. 129–134.

mezi utrakvisty a zapříčinilo rozštěpení utrakvistické víry do dvou myšlenkových proudů. Utrakvisté, kteří se řadili ke konzervativnímu proudu, rozhodli se i nadále řídit učením Mistra Jana Husa, obhajovali Basilejská kompaktáta a odmítali Lutherovu reformaci, začali být nazýváni staroutrakvisty. Naopak ti, kteří přijali myšlenky Martina Luthera se stali novoutrakvisty.⁵⁶⁸ Lutherova idea však do jisté míry ovlivnila i nauku Jednoty bratrské, jejíž zástupci se snažili s Lutherem o reformaci diskutovat.⁵⁶⁹

S nástupem Habsburků na český trůn byla v Českých zemích zahájena postupná rekatolizace. Roku 1556 byli Ferdinandem I. povoláni členové jezuitského řádu k založení jezuitské koleje v Praze a o pět let později, na přelomu roku 1561 a 1562 bylo znovuobnoveno pražské arcibiskupství, které bylo fakticky neobsazeno od roku 1421. Zpočátku se ale jednalo ještě o společnou instituci katolíků a utrakvistů přesně tak, jak bylo určeno kompaktáty. Arcibiskup tak světil i kališnické kněze, a to až do roku 1567, kdy byla na žádost nekatolických stavů kompaktáta zrušena (nyní totiž pro ni byla nedostačující, a naopak mohla skýtat určitý rekatolizační potenciál pro krále).⁵⁷⁰

Ve druhé polovině 16. století byla v Českém království uznávána dvě náboženství – katolické a utrakvistické (po rozdělení utrakvismu na dva proudy staroutrakvistické). A tak nebylo divu, že se novoutrakvisté ovlivnění Lutherovým učením snažili své vyznání legalizovat. K prvním pokusům došlo po smrti Ferdinanda I., kdy na český trůn nastoupil konfesijně benevolentnější

⁵⁶⁸ J. MACEK, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Praha 2001, s. 114–120; Winfried EBERHARD, *Reformatörisehe Gegensätze, reformatöriseher Konsens, reformatörisehe Formierung in Böhmen, Mähren und Polen*, in: *Ständefreiheit und Staatsgestaltung in Ostmitteleuropa. Übernationale Gemeinsamkeiten in der politischen Kultur vom 16.–18. Jahrhundert*, edd. J. Bahlcke – H. J. Bömelburg – N. Kersken, Leipzig 1996, s. 191–192; Klára BEMEROVÁ, *Čtyři náboženské satiry ze 16. století*. Bakalářská práce, Ústav české literatury a knihovnictví, FF MUNI v Brně, Brno 2011, s. 6; Stanislav KLÍMA, *České náboženství*, Praha 1920, s. 24.

⁵⁶⁹ Ladislava ŘÍHOVÁ, *Jednota bratrská a Martin Luther*. Bakalářská práce, Husitská teologická fakulta, UK v Praze, Praha 2009; Michael ROHDE, *Luther und die Böhmisohen Brüder nach den Quellen, Pontes Pragenses*, Brno 2007; Joseph Theodor MÜLLER – František Michálek BARTOŠ, *Dějiny Jednoty bratrské I, Jednota bratrská*, Praha 1923, s. 368; Josef ČIHULA, *Poměr Jednoty bratří českých k Martinovi Lutherovi*, Praha 1897.

⁵⁷⁰ Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy v Českých zemích od počátku státu do současnosti*, s. 188–189; Winfried EBERHARD, *Zur Religionsproblematik in der böhmischen Landesverfassung der Reformationsepoche*, in: *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v Českých zemích (1500–1619)*, edd. K. Malý – J. Pánek, Praha 2001, s. 252.

Maxmilián II. Ten sice zrovnoprávnění přislíbil, a ačkoli byl českou nekatolickou šlechtou roku 1575 Maxmiliánovi předložen dokument, jež měl být podkladem k tomuto zrovnoprávnění (tzv. Česká konfese), k jeho právoplatnému stvrzení panovníkem nikdy nedošlo.

Světlem na konci tunelu byl zajisté pro stoupence reformace Rudolfův majestát. Tento dokument, jenž měl zajišťovat náboženskou svobodu, byl vydán roku 1609 na popud císaře Rudolfa II.⁵⁷¹ Ačkoliv bychom se mohli domnívat, že takovýto dokument se mohl stát popudem k usmíření jednotlivých náboženství na území Českých zemí, nebylo tomu tak. Ba právě naopak. Spory (a to nejen náboženské) se od vlády Rudolfa II. začaly stupňovat, až vyvrcholily samotným stavovským povstáním, které vedlo k bitvě na Bílé hoře a stalo se počátkem třicetileté války.

S ohledem na výše popsanou náboženskou situaci v pohusitských a předbělohorských Českých zemích lze snad lépe pochopit náboženskou rozpolcenost rytířstva v jedné z jejích částí. O konfesi nižší šlechty žijící na území tehdejšího Čáslavského kraje, a to především v 16. století, toho dnes příliš mnoho nevíme. Pomoci nám však mohou rozsudky, které vydávala konfiskační komise. Ta v nich víru odsouzenců mnohdy zmiňovala. Dalším střípkem ve skládání mozaiky konfesionality šlechty v Čáslavském kraji může být její donátorství, stavební činnost (např. výstavba kostelů), ale také písemný materiál, který o jejím vyznání vypovídá, přestože se ho nevyskytuje mnoho a zmínky o víře jsou ve většině případů jen okrajové, mnohdy může být také matoucí.

Jedním z takových dokumentů je výpověď Adama Studeneckého z Pašíněvsi, který se na sněmu vymezil proti (dle jeho slov) křivému obvinění, že se přiklonil k pikartské víře a měl v tom vést také své děti.⁵⁷² Adam Studenecký byl jedním z rytířů, jichž se bezprostředně dotkly pobělohorské

⁵⁷¹ Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy v Českých zemích od počátku státu do současnosti*, s. 189; Jan MRAZÍK, *Jan Amos Komenský*, Praha 1893, s. 28; Jiří JUST, 9. 7. 1609. *Rudolfův majestát. Světla a stíny náboženské svobody*, Praha 2009; Marie KOLDINSKÁ, *Náboženská tolerance z nutnosti. Rudolfův Majestát jako epilog zlatého věku*, *Dějiny a současnost* 31 (7), 2009, s. 30–33.

⁵⁷² *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu. 1600–1604*, 10. díl, ed. František Dvorský, Praha 1900, s. 650–651.

V případě tzv. pikartské víry se jednalo o hanlivé označení pro věrouku Jednoty bratrské.

konfiskace – v jeho případě se jednalo o zabavení jedné třetiny majetku (více prostoru však v tomto ohledu získá v následující kapitole).⁵⁷³

Adam Studenecký z Pašiněvsi se v záležitostech víry ospravedlňoval před 28. říjnem 1604. Dle své výpovědi neměl vůbec tušení, že by kněz, který pro něho vykonával svátosti, patřil k pikartům. On prý jen „*dě'átku svému křtem svatým posloužiti a skrze křest svatý je do církve svěsti dal, což jsem z povinnosti otcovské z nařízení syna božího slušně učinil, tím' nic jsem ale proti vůli boží, písmu svatému, zákonu božímu, ani proti víře obecné křesťanské, ovšem proti VCMti vrchnosti své milostivé křesťanské bohdá neučinil. Kterýmžto křtem, aby od jakého Pikharta, sektáře neb kacíře posluhováno bylo, o tom vědomosti nemám.*“⁵⁷⁴ Protože právě onen kněz vykonával všechny svátosti tak, jak přikazuje Boží zákon, neměl nejmenší podezření, že by jeho konání mohlo být špatné, a proto ho nechal křtít i své dítě. Zároveň ale neopomněl podotknout, že pokud by onen kněz patřil pod obojí, jednalo by se o víru, která již od doby krále Maxmiliána II. neměla být nikým utiskována.⁵⁷⁵ V závěru pak ještě zmiňuje, že by kněze Martina postavil před císaře rád, ale bohužel „*příjev domů jeho jsem nenalezl a nezastihl ani, kam by odšel, doptati se nemohl.*“⁵⁷⁶ V této záležitosti byl následně Studenecký povolán k výpovědi před českou dvorskou kancelář, kde opět své nařčení odmítl.⁵⁷⁷

Dále můžeme své bádání opřít také o stavební činnost rytířstva v kraji, na niž měla víra bezpochyby velký vliv. To se také projevovalo především výstavbou kostelů, které mnohdy plnily i úlohu rodinné hrobky. Podobnou úlohu plnily i nejrůznější donace a podpora vybavování těchto chrámů. Představme si tedy, co „čáslavské“ rytířstvo v předbělohorském období v této oblasti vybudovalo, a zaměříme se na sakrální i sepulkrální památky.

Zatímco určení osob řadících se mezi novoutrakvistické (popř. evangelické) rytířstvo pobývajících na území Čáslavského kraje (a to i s ohledem na písemné doklady související s pobělohorskými konfiskacemi) není příliš složité

⁵⁷³ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 1. díl, s. 576.

⁵⁷⁴ *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu. 1600–1604*, 10. díl, ed. František Dvorský, s. 650.

⁵⁷⁵ *Tamtéž*, s. 651.

⁵⁷⁶ *Tamtéž*, s. 651.

⁵⁷⁷ *Tamtéž*, s. 651.

(podrobněji budou uvedeny v kapitole následující v souvislosti s pobělohorským vyrovnáním), v případě katolického vyznání je to jiné. Jedním ze šlechtických rodů, o němž by bylo možné se domnívat, že se hlásil ke katolickému vyznání, byli Bohdanečtí z Hodkova. Je však ale možné, že se pouze jednalo o přívržence staroutravistického vyznání, které se v 16. století tomu katolickému velmi přiblížilo, čímž se postupně smazaly některé odlišné znaky těchto dvou náboženství. Bohdanečtí z Hodkova vlastnili v polovině 16. století žlebské panství. Kromě přestavby starého zámku na renesanční komplex pyšnicí se arkádami nechali roku 1540 ve městě vystavět nový kostel zasvěcený Narození Panny Marie, jenž zřejmě stojí na místě bývalé špitální kaple. K tomuto kostelu byla zároveň zbudována fara, což byl první krok k tomu, aby došlo k přenesení farní správy z kostela sv. Marka v nedalekých Markovicích do centra panství. Do kostela Narození Panny Marie byly uloženy také náhrobky Bohdaneckých z Hodkova.⁵⁷⁸ Zajímavé je, že také kostel v Horkách nedaleko Žlebů, který je dnes zasvěcen sv. Václavu, nesl až do počátku 17. století jméno Narození Panny Marie, stejně jako kostel žlebský.⁵⁷⁹ Dalo by se říci, že to jen podtrhuje mariánskou úctu v bohdaneckém dominiu.

Kuneš Bohdanecký z Hodkova, zakladatel žlebského kostela, věnoval původnímu farnímu kostelu sv. Marka roku 1531 zlatený kalich, na nějž nechal vyryt své jméno, po přenesení farnosti byl ale převezen také tento kalich do nového farního kostela.⁵⁸⁰ Z doby Kunešovy správy žlebských statků se dále dochovaly dva zvony. Ten první, jenž pochází z roku 1533, byl zasvěcen Panně Marii, jejíž reliéf je zobrazen na plášti zvonu. Už jen úcta k Panně Marii by mohla vypovídat o katolickém vyznání Bohdaneckého (nelze ho ovšem určit s jistotou, protože tato úcta nebyla cizí ani staroutravismu). Druhý zvon byl zasvěcen sv. Marku a sv. Lukáši, kteří jsou na něm vyobrazeni. Na koruně zvonu se pak

⁵⁷⁸ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. 12. díl, s. 79; M. BLÁHOVÁ, *Dějiny panství Žleby (od počátku do r. 1634)*, s. 50; A. BIRNBAUMOVÁ, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese čáslavském*, s. 414.

Náhrobní kameny Bohdaneckých z Hodkova se nachází také ve zdech kostela sv. Václava v nedalekých Bratčicích.

⁵⁷⁹ A. BIRNBAUMOVÁ, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese čáslavském*, s. 180.

⁵⁸⁰ *Tamtéž*, s. 414.

nachází nápis „*Tento zwon dielan gest ke czti – a chwale – Panu – Bohu – za panna Kunsse Bohdaneckeho – z Hodkowa – a na Zlebech – Jirzik Klabal udielal 1550.*“⁵⁸¹

Ve stejné době, jako kostel ve Žlebech, vznikl také chrám v Krchlebech. V té době toto panství vlastnil Jan Studenecký z Pašiněvsi. Jeden z náhrobníků, které se nacházejí v krchlebském kostele sv. Václava, patří zesnulé manželce Jana Studeneckého. Již ze samotného textu, jež je na náhrobním kmeni obsažen, lze vytušit, že zde byl pohřben šlechtic nekatolického vyznání. Tento nápis, stejně jako ty, jež byly vytesány do náhrobníků Robmhápů ze Suché, kteří jsou zde také pohřbeni, je totiž velmi strohý a obsahuje pouze nejzákladnější údaje o zemřelém, přičemž opomíjí jakékoliv invokační formule. A tak se na náhrobníku Aleny z Doubravan můžeme dočíst, že „*Letha 1556 W patek po / Trzech Kralich Vmrzela g(es)t Vrozena Pani Alina / z Daubrawan manželka / Vrozeneho pana Jana Studenczke(h)o z Passyniewsy / a na Krchlebich a tuto g(es)t pochowana*“.⁵⁸² Podobně vypadá i náhrobník Adama Studeneckého z Pašiněvsi, jenž je zasazen do hřbitovní zdi v Krchlebech – opět obsahuje pouze informaci o tom, kdy dotyčný zemřel a jak se jmenoval.⁵⁸³ Nutno ale podotknout, že se nejednalo o téhož Adama Studeneckého z Pašiněvsi, který byl zmiňován v úvodu této kapitoly a jenž měl být poháněn za svou loajálnost k pikartům.

Pouze o jednom rytíři z Čáslavského kraje bychom mohli s jistotou říct, že byl katolicky orientován. Byl jím Kryštof Častolar Dlouhoveský z Dlouhé Vsi na Vesci. O jeho vyznání se zmiňuje Tomáš V. Bílek ve svých *Dějínách konfiskací*. Kryštof Častolar Dlouhoveský se totiž účastnil spolu s ostatními šlechtici stavovského povstání a během něj přísahal věrnost Fridrichu Falckému. Rozdíl od ostatních „čáslavských“ rytířů byl v tom, že se Kryštof veřejně hlásil ke katolické víře. Za svůj prohřešek byl odsouzen k zaplacení pokuty. Ta mu ale byla roku 1624 odpuštěna.⁵⁸⁴

⁵⁸¹ A. BIRNBAUMOVÁ, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese čáslavském*, s. 415–416.

⁵⁸² P. NAČERADSKÁ, *Nápisy okresu Kutná Hora*, s. 150.

⁵⁸³ *Tamtéž*, s. 162.

⁵⁸⁴ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 1. díl, s. 60.

Ačkoliv se informací o konfesijních záležitostech nižší šlechty na Čáslavsku nedochovalo mnoho, přesto lze ke každému náboženství, které se v té době v Království českém vyskytovalo, přiřadit alespoň jednoho zástupce z řad „čáslavského“ rytířstva. Z dostupných poznatků dnes můžeme usuzovat, že se většina rytířstva Čáslavského kraje přikláněla k utrakvismu, v průběhu 16. století pak ke staroutrakvismu i novoutrakvismu. Toto náboženské smýšlení „čáslavské“ šlechty bylo zajisté dáno historickým vývojem utrakvistické konfese, která měla své kořeny především ve východních Čechách, respektive právě v Čáslavském kraji. Náboženské smýšlení nižší šlechty na Čáslavsku vedlo její zástupce až k zapojení se do stavovského odboje vůči novému panovníkovi, Ferdinandu II. a přísaze věrnosti protestanskému Fridrichu Falckému, za což byli potrestáni konfiskacemi majetku a v několika případech také nuceným odchodem ze země.

9 Dopady „Bílé hory“ na rytířstvo Čáslavského kraje

Čáslavský kraj patřil mezi první oblasti, jež zasáhl počátek třicetileté války v plné síle. Již v roce 1618 zde došlo k bitvě, která se odehrála nedaleko města Čáslav, v níž se střetlo stavovské vojsko s vojskem císařským.

Vše začalo 10. září 1618, kdy se císařskému vojsku nepodařilo udržet město Čáslav.⁵⁸⁵ Mikuláš Dačický z Heslova tuto událost neopomněl a do svých *Pamětí* ji zaznamenal takto: „*Lid vojenský od císaře Matyáše a krále Ferdinanda zhotovený a nařízený, nad čímž nejv. učiněn Henricus, řečený Dampír, rozený Francauz, vtrhl vojensky do království českého a tak se začalo v něm královské hrozné té země zkáza a hubení pálením sídel, zajímáním dobytka i lidí, šacováním, drancováním etc., zvláště v kraji čáslavském, kdež se teprve Dampír s tímž lidem dostal a ležení vojenské nedaleko města krajského Čáslavě sobě zarazil: lidé obyvatelé okolní, jak kde a s čím kdo mohl, utíkali.*“⁵⁸⁶ Do Čáslavi však s vojskem táhl také hrabě Matyáš z Thurnu. Ke střetu Thurnova a Dampierrova vojska nakonec došlo téměř před čáslavskými branami, a to u vsí Horky, Potěhy a Bratčice. Dle Dačického byla k sobě obě vojska velmi krutá, vzájemně „*na sebe stříleli, čímž někteří s obojí strany jsou usmrceni a každá strana fortele svého využívající, bitvy polní vésti se jim nevidělo.*“⁵⁸⁷

Podle Dačického měl v té době přijet do Čáslavi Václav Chotouchovský z Nebovid s Hansem Lermsdorfem, kde se snažil vetřít do stavovského vojska a získat hejtmanství. Protože však působili podezřele, vznikla zde šarvátka. Pan Chotouchovský se musel dát na útek (Lermsdorf byl zabit). Protože byl smrtelně postřelený, požádal o svátost přijímání pod obojí a nechal sepsat poslední vůli. Třetí den po této šarvátce zemřel. Jeho tělo bylo uloženo na Hrádku v Kutné Hoře.⁵⁸⁸

⁵⁸⁵ Ivana ČORNEJOVÁ – Jiří KAŠE – Jiří MIKULEC – Vít VLNAS, *Velké dějiny země Koruny české*, 8. sv., Praha 2008, s. 24–28; Jan KILIÁN, *Konference Čáslav 1618. Počátek české války, 16. května 2018, Čáslav*, *Bohemiae Occidentalis historica* 4 (1), 2018, s. 81–82.

⁵⁸⁶ Mikuláš DAČICKÝ z HESLOVA, *Paměti*, 1. sv., ed. Antonín Rezek, Praha 1878, s. 247.

⁵⁸⁷ *Tamtéž*, s. 24.

⁵⁸⁸ Mikuláš DAČICKÝ z HESLOVA, *Paměti*, Praha 1940, s. 146; August SEDLÁČEK, *Děje města Čáslavě*, Praha 1874, s. 199.

Ani Pavel Skála ze Zhoře ve své *Historii české*⁵⁸⁹ tento střet neopomněl ve svém díle zmínit. Ještě téhož dne, kdy bylo ztraceno město Čáslav (tedy 10. září 1618), bylo zabito na straně stavovského vojska dvanáct osob. Následujícího dne se bitva od Bratčic přesunula směrem k Horkám. Toho dne bylo zřejmě zabito dvacet osob a k tomu tři rytíři. Vypáleny byly také tři vesnice, které patřily k Ronovu nad Doubravou a k Čáslavi.

Ve středu 12. září se muselo stavovské vojsko přesunout k Vilémovu. Císařské vojsko mezitím vypálilo ves Potěhy a zahájilo střelbu na stavovské ležení. „*Naposledy ve 4 hodiny na noc i s městečkem Jeníkovem* (dnes Golčův Jeníkov – pozn. autorky), *kudy se k Habru jede, podobně naložil* (nepřítel, tedy císařské vojsko – pozn. autorky), *kdežto chasa jeho některá ukrutnější, dostavši faráře domácího, na rožeň jej veprala a za živa pekla. Ubohým lidem náboženství pod obojí nosy i uši řezali a tak je zohavené do ležení našeho posílali.*“⁵⁹⁰ Pavel Skála o ukrutnostech císařského vojska píše mnohem více, není však třeba se jimi dále zabývat.⁵⁹¹ Císařské vojsko se nakonec v této fázi třicetileté války muselo kvůli velkému vyčerpání stáhnout. Navíc se řada již tak vysílených vojáků nakazila úplavicí, což toto vojsko ještě více oslabilo. Během krvavé bitvy u města Čáslav tak mělo zahynout na 1 300 císařských a 500 stavovských vojáků.

Když utichly počáteční boje třicetileté války, došlo na zúčtování. Do jaké míry se pobělohorské konfiskace dotkly rytířstva na Čáslavsku, lze z velké části zjistit pomocí čtyř kontribučních rejstříků, které pro tuto oblast vznikly v letech 1622 a 1624. Jednalo se o soupisy berně, která byla uložena třem stavům – tedy pánům, rytířům a měšťanům za obilí a poddané. Dnes jsou tyto dokumenty uloženy ve Státním okresním archivu v Kutné Hoře.⁵⁹²

⁵⁸⁹ Nutno dodat, že jako nekatolík byl Pavel Skála ze Zhoře zastáncem stavovského vojska. Proto se také ve svém díle o vojsku císařském zmiňuje jako o nepřátelském. Viz Pavel SKÁLA ze ZHOŘE, *Historie česká od r. 1602 do r. 1623*, 2. díl, ed. Karel Tieftrunk, Praha 1866.

⁵⁹⁰ Pavel SKÁLA ze ZHOŘE, *Historie česká od r. 1602 do r. 1623*, 2. díl, ed. Karel Tieftrunk, s. 386.

⁵⁹¹ *Tamtéž*, s. 386.

⁵⁹² SOA v Praze, SOKA Kutná Hora, f. AMČ, kn. č. 161–164.

Větší pozornost je kontribučním rejstříkům Čáslavského kraje z let 1622 a 1624 věnována v příspěvku Marie BOUKALOVÁ, *Nižší šlechta v Čáslavském kraji na počátku třicetileté války ve světle berních rejstříků*, *Bohemiae Occidentalis historica* 5 (1), 2019, s. 165–175.

Ponechme nyní stranou soupisy berně pro pány a měšťany a zaměříme se na rytířský stav. První z berních rejstříků, který vznikl na základě nařízení vydaného k 3. červnu 1622 a týkal se obilné daně, obsahoval sedmdesát šest jmen šlechticů a dva sirotčí statky. Jména zde byla řazena abecedně, a to nikoliv podle predikátů, ale dle jmen křestních.⁵⁹³

Příloha č. 2: Osoby rytířského stavu nacházející se v obilném kontribučním rejstříku z 3. června 1622

1. Arnošt Robmháp starší ze Suché a na Ronově nad Doubravou a Zehubech
2. Abraham Bechyně z Lažan na Rozsochatci
3. Adam Studenecký z Pašiněvsi na Krchlebech a Hrabětíně
4. statek sirotčí Syrákovský
5. Adam Předborský z Předboře na Štěpánově
6. Adam Mirek ze Solopysk na Sedlově
7. Adam Michal Březský z Ploskovic na Opatovicích
8. Albrecht Vražda z Kunvaldu na Nových Martinicích
9. Albrecht starší Robmháp z Suché na Suchotleskách
10. Albrecht Bavor z Kalenic na Zruči nad Sázavou
11. Albrecht Giglinger z Kneislštejna na Termesivech
12. Alena Drachovská z Drachova na Žibřidovicích
13. Alžběta Gerštorfová z Biskupic na Podhořanech
14. Alžběta Nymčova Velemická z Velemyšle na Nových Lhoticích
15. Barbora Chuchelská ze Skuhrova na Malči a Předboři
16. Beneš Březský z Ploskovic na Bohdanči
17. David Boreň ze Lhoty na Roztokách a Vilémově
18. Eliška Myšková roz. z Dobřenic na Souňově
19. Estera Šatná roz. Skalská z Dubu na Hlízově

⁵⁹³ SOA v Praze, SOkA Kutná Hora, f. AMČ, kn. č. 161, fol. 3–8.

20. Eufemie Kustošova z Dobřenic na Modletíně
21. Ferdinand Karel Lukavecký z Lukavce na Budči
22. Jindřich Střela z Rokyc na Křivsoudově
23. Jindřich starší Kustoš ze Zubřího, z Lipky a na Lipce
24. Jiří starší Mitrovský z Nemyšle na Jitkově a Nový Vsi
25. Jiří Dobřenský z Dobřenic na Bratčicích
26. Jiří Robmháp ze Suché na Nových Vohančicích
27. Jiří Chaberský z Kochanova na Chabeřicích
28. Jiří Čabelický ze Soutic na Tomicích
29. Hertvík Skalský z Dubu na Hoře
30. Jan Kamberský z Kamberku na Nemojově
31. Jan Šanovec z Ungerswaldu na Frýdnavě
32. Jan Diviš Březský z Ploskovic na Ostrově, Perkněžově a Hodkově
33. Jan Bohuslav Myška ze Žlunic na Spyticích
34. Jan Slavkovský ze Šonova a ze Skalice na Nejepíně a Skuhrovci
35. Jan Slavíkovec ze Slavíkova na Slavíkově
36. Jan Hynek Předbořský z Předboře na Kroměšíně
37. Jan Jiří Mänzl z Manzlštejna na Konárovicích
38. Jan Diviš Bošinský z Božejova na Petrkově
39. Jakub Jeník z Bratřic v Mezilesí
40. Jaroslav Hrabáně z Přerubenic na Dalešicích
41. Jeroným Jindřich Hrobčický na Zábělčicích
42. Joachym Košetický z Horek na Vyklasticích
43. Joachym Šťastný Sturm z Hiršfeldu na Ksynách
44. Karel starší Čejka z Olbramovic na Kácově
45. Kateřina Lukavecká z Přerubenic, na Pečkách, Kralici, Nebovidech a Dobešovicích
46. Kryštof Častolar Dlouhoveský z Dlouhé Vsi na Vesci

47. Kryštof Kapoun ze Svojkova na Běstvině
48. Ladislav Hrobčický z Hrobčice na Čestíně, Kosteletě a Přítoce
49. Ladislav Vostrovce z Kralovic na Borovsku
50. Magdalena Voděradská z Komárova a na Myškovcích
51. Matěj Lukavecký z Lukavce na Souticích
52. Markyta Slavíkovcová z Osenice
53. Mikuláš Salava z Lípy
54. Mikuláš Beřkovský z Šebířova na Košetících
55. Mikuláš starší Lukavecký a na Všebořicích
56. Mikuláš mladší Lukavecký z Lukavce na Lukavci
57. Mikuláš Ostroměřský z Rokytníka na Smilově
58. Mikuláš Řísnický z Řísnice na Hůrce nad Sloupnou
59. Mikuláš a Oldřich bratři Mazaní na Slavětíně
60. Oldřich Byšický z Byšic na Dolních Kralovicích
61. Ondřej Hornátek z Dobročovic na Zbraslavicích
62. Ondřej z Ostěšova na Lholicích Šadovejch
63. Petr Lukavecký z Lukavce na Klucích a Paběnicích
64. Petr Bratčický ze Schořova, ze statku sirotčího Hostačovského
65. Petr Lukáš Rašín z Rýzmburka na Koreticích
66. Petr Štubík z Königsteinu na Úsobí
67. statek sirotčí z Větrného Jeníkova
68. Pavel Ešín v Šebestěnicích
69. Smil Lukavecký z Lukavce na Křešíně
70. Tobiáš Šlechtín ze Sezemic a na Zehubech
71. Václav Salava z Lípy a na Úmoníně
72. Bratři Salavové z Lípy a ze statku Pravonínskému
73. Václav Robmháp ze Suché na Moravanech
74. Václav Ladislav Mirek ze Solopysk na Nesmřicích

75. Václav mladší Vražda z Kunvaldu na Snětu
76. Zikmund Robmháp ze Suché na Třemošnici
77. Zikmund Anděl z Ronovce na Chýšni
78. Zuzana Salavová ze Šaratic na Dobrovítově a Chlumu

Již o měsíc později, přesněji 9. července 1622, bylo vydáno další nařízení týkající se berně, tentokrát za poddané. Nový rejstřík však obsahoval jen sedmdesát šest jmen (včetně již zmiňovaných statků) a oproti předchozímu dokumentu v něm chyběla dvě jména – Adam Michal Březský z Ploskovic a Václav mladší Vražda z Kunvaldu. Tato změna byla zřejmě dočasná, protože Vražda z Kunvaldu se v následujících rejstřících opět objevuje.⁵⁹⁴

Markantní rozdíl se ale objevuje v kontribučních rejstřících z roku 1624 a již na první pohled je zřejmé, že tyto změny byly způsobeny nastalou situací v Království českém.⁵⁹⁵ Na počátku roku 1622 byla totiž sestavena komise, která měla za úkol vyšetřovat osoby, které se jakýmkoliv způsobem podílely na stavovském povstání v předchozích letech. Výsledkem práce této komise byly perzekuce účastníků odboje. Nejčastějším trestem byla ztráta majetku. Mnozí se však tomuto osudu chtěli vyhnout, a proto narychlo opouštěli zemi a mnohdy své majetky prepisovali na příbuzné či přátele, o nichž věděli, že se jich stíhání nedotkne, a proto se budou moci o jejich jmění postarat (o tom viz níže).⁵⁹⁶

Pokud nahlédneme do kontribučního rejstříku obilné berně vzniklého na základě nařízení ze dne 18. července 1624, mohlo by se na první ohled zdát, že konfiskační komise příliš do složení rytířstva (ani jiné společenské vrstvy, jež však nejsou předmětem této práce) Čáslavského kraje ani v tomto případě příliš nezasáhla. Soupis totiž opět obsahuje šedesát tři jmen, tedy „jen“ o třináct méně než ten z roku 1622. Jména, jež se v něm ale nacházejí, se však výrazně proměnila. Z původních zástupců nižší šlechty zůstalo v rejstříku čtyřicet osob, nově se objevilo dvacet tři jmen, avšak třicet šest z něj zmizelo. Pojďme si tedy

⁵⁹⁴ SOA v Praze, SOkA Kutná Hora, f. AMČ, kn. č. 162, fol. 2–5.

⁵⁹⁵ *Tamtéž*, kn. č. 163–164.

⁵⁹⁶ Např. T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 1. díl, s. CXL.

podrobněji představit ty, jichž se proměna politické situace v zemi dotkla osobně.⁵⁹⁷

Ponechme nyní stranou dva sirotčí statky, které ze soupisu zmizely společně s dalšími čtyřiatřiceti jmény „čáslavských“ rytířů. Osud jednoho z nich, Jana Jiřího Mázla z Maizlštejna a na Konárovicích⁵⁹⁸ mi bohužel v současné chvíli není znám. Dalším byl Matěj Lukavecký z Lukavce na Souticích, který svůj majetek prodal a z tohoto důvodu z berního rejstříku vymizel. Ostatních dvaatřiceti osob zmizelých z dokumentu se pobělohorská perzekuce bezprostředně týkala. Na následujících řádcích budou zmiňovány v abecedním pořadí (řazeno dle křestních jmen tak, jak byla řazena v Kontribučních rejstřících).

Prvním, kdo v soupisu chybí, je Albrecht Bavor Kalenický z Kalenic na Zruči nad Sázavou. Podle Antonína Norberta Vlasáka patřil rod Kaleniců z Kalenic ke šlechtě, která vyznávala pod obojí a poté se hlásila k protestantismu.⁵⁹⁹ Na základě nařízení byla Albrechtovi za účast na stavovském povstání zabavena třetina majetku – v Čáslavském kraji konkrétně zámek „*Zruč nad Sázavou s městečkem, dvorem poplužním, pivovarem, mlýnem, pilou a vším příslušenstvím, pak vsi Samechov, Jiřice, Pohled a Lipina.*“⁶⁰⁰ Tento majetek byl následně roku 1623 prodán císařskému radovi nad apelacemi Arnoltu Perglerovi z Perglasu nejprve za sumu 19 793 kop gr. míš., avšak z této částky mu bylo 8 000 zlatých odpuštěno.⁶⁰¹

Ani rytíř Abraham Bechyně z Lažan na Rozsochatci se trestu nevyhnul. Roku 1622 byl odsouzen v manství a o čtyři roky později přijal jako léno statek, tvrz a ves Rozsochatec s poplužním dvorem, dvůr, pivovar a mlýn ve vsi Břevnice, ves Čachotín, Skvořetín, Břevnice a Kyjov.⁶⁰² Podobně byl potrestán i Adam Studenecký z Pašiněvsi na Krchlebech a Hrabětíně. Také on byl na základě rozsudku konfiskační komise ze dne 13. června 1623 odsouzen ke ztrátě

⁵⁹⁷ SOA v Praze, SOKA Kutná Hora, f. AMČ, kn. č. 163, fol. 3–6.

⁵⁹⁸ *Tamtéž*, č. 162, fol. 3v.

⁵⁹⁹ Antonín Norbert VLASÁK, *Okres Dolno-Kralovický v Čáslavsku. Nástin historicko-archaeologický*, Praha 1884, s. 92.

⁶⁰⁰ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 1. díl, s. 225.

⁶⁰¹ *Tamtéž*, s. 225; Josef KOŘÁN – Antonín REZEK – Karel Vladislav ZAP, *Česko-moravská kronika*, 5. kniha, Praha 1891, s. 434; NA v Praze, f. DZV, kn. 153, fol. B 1.

⁶⁰² T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 1. díl, s. 3.

třetiny svého majetku. V Čáslavském kraji to měl být statek Krchleby, jenž se skládal ze vsi a tvrze, poplužního dvora, pivovaru, mlýna, lesů a rybníků. Odhad ceny tohoto statku byl stanoven na 13 689 kop. gr. míš. Zajímavé ale je, že byl tento Studeneckého majetek kvůli dluhům jeho vlastníka už v roce 1622 prodán Marii Magdaléně Trčkové, a to za „pouhých“ 13 480 kop gr. míš. To však nebylo jediné, o co v rámci pobělohorských konfiskací Adam Studenecký přišel. Zabaven mu byl také dům v Čáslavi, který byl již v této době zpustlý. Odhadnut byl na 150 zl. a v roce 1633 byl Studeneckému navrácen. Další dům, který po Bílé hoře ztratil, stál v Kutné Hoře v Panenské ulici.⁶⁰³ Ten Adam Studenecký získal od Johany Lukavecké, která kvůli svému náboženství odešla ze země. Avšak již roku 1636 byl navrácen Studeneckého vdově Markétě, rozené z Dobřenic. Posledním trestem vyměřeným Adamovi Studeneckému byla pokuta ve výši 1500 kop gr. míš., které zaplatil roku 1635.⁶⁰⁴

Hůře dopadl Adam Mírek ze Solopysk na Sedlově. Ten byl 28. ledna 1623 za svůj odboj proti panovníkovi odsouzen ke ztrátě poloviny jmění. Zabaven mu tak byl statek Sedlov, tvrz a ves s poplužním dvorem a příslušenstvím, a to v takových rozměrech, v jakých bylo to vše roku 1607 prodáno Kateřinou Horňateckou, roz. Voděradskou z Hrušova za sumu 8000 kop gr. míš. Ještě téhož roku, kdy byl statek zabaven, tedy roku 1623, ho od české komory koupil zpět císařský rada Ondřej Horňatecký z Dobročovic, manžel již zmiňované Kateřiny. Jeho cena ale razantně klesla, a tak jeho nový majitel za něj zaplatil pouze 3768 kop gr. míš.⁶⁰⁵

Mezi ty, kterým byl konfiskační komisí zabaven veškerý majetek, se 9. listopadu 1622 zapsal také Beneš Březský z Ploskovic na Bohdanči. Kvůli komisnímu rozsudku přišel o statek Bohdaneč, který se skládal z tvrze a vsi s poplužním dvorem, dále ztratil poplužní dvůr Dvorec, vsi Třebetín s poplužním dvorem, Vlčkovice, Řeplice, Prostřední Ves, Mihalovice a Kotoučov. To vše

⁶⁰³ Panenská, jak se ulice dříve nazývala, byla takto pojmenována pravděpodobně v průběhu 16. století. Ještě před tímto názvem se jí říkalo ulice Provazníci a dnes nese jméno Libušina a nachází mezi Palackého náměstím a náměstím Anenským. Viz Emanuel LEMINGER, *Stará Kutná Hora. Místopis*, 1. část, Kutná Hora 2006, s. 46.

⁶⁰⁴ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 1. díl, s. 343, 576; Tomáš V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 2. díl, Praha 1883, s. 1049, 1068.

⁶⁰⁵ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 1. díl, s. 372.

od české komory odkoupila roku 1623 Marie Magdalena Trčková za sumu 22 542 kop gr. míš.⁶⁰⁶

Jan Diviš Březský z Ploskovic na Ostrově a Perkněžově měl původně dopadnout podstatně hůře. Jako ten, který zastával během stavovského odboje funkci komisaře při Direktoriu, byl dne 14. června odsouzen ke ztrátě veškerého jmění. Jeho trest byl ale posléze zmírněn díky císařské milosti, a tak mu nakonec byla zbavena třetina majetku. Té se ujala Česká komora a následně byla ještě téhož roku prodána za sumu 29 940 kop gr. míš. Elišce Žerotínské na Malešově a Ostrově Perkněrově, rozené z Valdštejna.⁶⁰⁷ Statky, které paní Žerotínská zakoupila, se nacházely v Čáslavském kraji a jednalo se o tvrz a ves Ostrov s poplužním dvorem, ves Slavošov (k ní bylo také právo podací kostelní), Hranice, Outěšenovice, poplužní dvůr v Radvančicích a část Prostřední Vsi.⁶⁰⁸ Součástí prodaného majetku byl také statek Hodkov – v té době pustý zámek s poplužním dvorem, mlýnem a vsí, s podacím kostelním a veškerým příslušenstvím. Přestože se Březského manželka Johana, dcera Bernarta Materny z Květnice,⁶⁰⁹ domáhala navrácení Hodkova, protože se mělo jednat o její věno, nebyla její žádost vyslyšena a ani jejím dědicům nebylo později toto zboží přiznáno.⁶¹⁰ Jan Diviš Březský zemřel nedlouho po své manželce roku 1625 v Mezholezích a jeho tělo bylo pohřbeno v Bohdanči.⁶¹¹

Mírnější trest stanovila konfiskační komise dne 12. března 1625 Davidu Boreňovi ze Lhoty na Roztokách a Vilémově. Tomu byla zabavena jedna pětina majetku. Žádný ze zabavených statků se ale nenacházel v Čáslavském kraji.⁶¹²

Také Eliška Myšková, rozená z Dobřenic na Souňově, byla odsouzena ke ztrátě veškerého jmění. Jako vdova po nekatolickém šlechtici měla ze svých statků na příkaz Direktoria vypravit lidi, aby se postavili na stranu stavovského vojska, které měla podporovat také finančně. Rozsudek konfiskační komise však

⁶⁰⁶ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 1. díl, s. 41; T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 2. díl, s. 688.

⁶⁰⁷ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 1. díl, s. 41–42; A. N. VLASÁK, *Okres Dolno-Kralovický v Čáslavsku*, s. 88–89, 100–101.

⁶⁰⁸ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 1. díl, s. 41; NA v Praze, f. DZV, kn. 69, fol. B 27.

⁶⁰⁹ Mikuláš DAČICKÝ z HESLOVA, *Paměti*, 2. sv., ed. Antonín Rezek, s. 146.

⁶¹⁰ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 1. díl, s. 42.

⁶¹¹ Mikuláš DAČICKÝ z HESLOVA, *Paměti*, 2. sv., ed. Antonín Rezek, s. 263.

⁶¹² T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 1. díl, s. 32.

nakonec nebyl potvrzen, protože samotný císař usoudil, že bude lepší, když jí i ostatním vdovám budou jejich statky ponechány a z nich budou odváděny do císařské pokladny patričné kontribuce.⁶¹³

Jindřich Střela z Rokyc na Křivsoudově byl za účast na stavovském povstání konfiskační komisí odsouzen 10. listopadu 1622 k propadnutí dvou třetin majetku, mezi něž patřil statek Křivsoudov (hrad a městys s mlýnem, pivovarem, podacím právem kostelním a pěti poplužními dvory), dále pak zápisné vsi s platy k záduší Křivsoudova, Strojetic s mlýnem, Mnichovice s pustou vsí a podacím kostelním, Jeníkov, Jistbice, Dobříkovice, Nekvasovice, Černčice, Lhotka, Palčice a Chrastovice. A k tomu dále dědičné vsi Paseka, Jenišovice, Sudislavice a Otročice s příslušenstvím. Celé toto zboží bylo roku 1620 vydrancováno císařským vojskem, proto se na něm nenacházel žádný dobytek ani svršky. Roku 1622 byla cena statku odhadnuta na 85 129 kop gr. míš. a ještě téhož roku ho od České komory koupil za 84 529 zl. „cizozemec“ Hugo z Hallweilu. Jindřich Střela z Rokyc zemřel následujícího roku, tedy 1623.⁶¹⁴

Jiří Čabelický ze Soutic na Tomicích sice měl být konfiskační komisí za svá provinění odsouzen, ale jelikož neměl v té době už žádné jmění, byl nakonec roku 1623 osvobozen i od pokuty, jež mu byla stanovena. Zřejmě to bylo způsobeno i tím, že byl Jiřík Čabelický tou dobou již po smrti. Roku 1622 měl být totiž v Praze zabit během svatebního veselí Petrem Malovcem z Malovic.⁶¹⁵

Nejen že Hertvík Skalský z Dubu na Hoře přispíval kontribucí na stavovské vojsko, ale dokonce se osobně účastnil tažení na Moravu a do Rakous. Za tyto své činy byl 24. dubna 1623 odsouzen ke ztrátě jedné třetiny jmění, mezi něž patřil statek Zhoř u Červených Janovic. Ten se skládal z tvrze, vsi a poplužního dvora, pivovaru, chmelnice, lesů, rybníků a vsi Chvalov s poplužním dvorem, pilou a clem. Také vsi Bludov, Zdeslavice a Plov se dvěma poddanými do tohoto zboží patřily. Ještě téhož roku, kdy došlo ke konfiskaci Hertvíkova majetku, vše zakoupil od České komory císařský komorník a rada Heralt Václav

⁶¹³ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 1. díl, s. LXXXII–LXXXIII.

⁶¹⁴ *Tamtéž*, s. 573; Tomáš V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 2. díl, s. 905; A. N. VLASÁK, *Okres Dolno-Kralovický v Čáslavsku*, s. 40–41.

⁶¹⁵ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 1. díl, s. 58; A. N. VLASÁK, *Okres Dolno-Kralovický v Čáslavsku*, s. 23.

Libštejnský z Kolovrat za sumu 7 000 kop gr. míš. Nakonec ale za statek složil 1 300 zl. rýnských a zbylá částka mu byla císařem prominuta.⁶¹⁶

Jan Šanovec z Ungerswaldu na Frýdnavě patřil k těm, kteří vyslali své lidi (on konkrétně 10 osob), aby se připojili ke stavovskému vojsku. Zároveň této odbojné armádě odváděl kontribuci, čímž ji podporoval. Z tohoto důvodu ho konfiskační komise dne 10. října 1623 odsoudila ke ztrátě třetiny jmění. A tak mu byla zabavena tvrz a ves Frýdnava s poplužním dvorem, štěpnicí, mlýnem, řekou a chmelnicí. Odevzdat musel také pustý dům v Německém Brodě, pustý poplužní dvůr s poplužím u Hochtanova a vsi Hochtanov, Bartošov, Blumendorf, lesy, potoky, rybníky a veškeré příslušenství k tomuto statku. O dva roky později, konkrétně 28. ledna 1625, byl ale Šanovci tento zabavený majetek na základě císařské rezoluce postoupen, a to za sumu 19 045 kop míš. Třetina této sumy měla být odvedena do královských důchodů. O rok později Jan Šanovec z Ungerswaldu na Frýdnavě zemřel a panství získal Janův bratr Pavel.⁶¹⁷

Když roku 1622 zemřel Hertvík Myška ze Žlunic, který byl za podporu stavovského odboje odsouzen k manství, přešel tento „trest“ na jeho syna Jana Bohuslava Myšku ze Žlunic na Spyticích. Ten však majetek svého otce odmítl v léno přijmout. Jednalo se o tvrz a ves Spytice s poplužním dvorem, ves Zvěstovice s poplužním dvorem a příslušenstvím a dvěma Kloubalovskými mlýny. Jako zadlužený byl Myškův statek dán roku 1623 do zástavy Jakubu Vilému Aichlerovi z Aichelberga. Samotný Jan Bohuslav Myška ze Žlunic byl spolu se svým bratrem za účast na stavovské vzpouře odsouzen k pokutě, která byla oběma nakonec odpuštěna.⁶¹⁸

Zajímavý osud měl Jan Hynek Předbořský z Předboře na Kroměšíně. Ten byl 14. července 1623 sice za účast na stavovském povstání odsouzen k propadnutí jedné třetiny svého jmění, ale díky ukončení činnosti konfiskační komise mu byl jeho majetek ponechán. Protože se roku 1628 rozhodl i se svou ženou opustit zemi, svěřil své statky do opatrování Hildebrandu Albrechtu Lukaveckému, který se roku 1630 zavázal zaplatit pokutu z tohoto panství. Také

⁶¹⁶ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 1. díl, s. CXI, 514.

⁶¹⁷ *Tamtéž*, s. 586.

⁶¹⁸ *Tamtéž*, s. CXXXVIII, 385–386.

Předbořského manželka před odchodem z Českého království svěřila své zboží Kralovice a Bezděkov do péče výše zmiňovanému Lukaveckému.⁶¹⁹

I Ladislav Hrobčický z Hrobčice na Čestíně, Kosteletě a Přítoce se připojil k odbojné stavovské Konfederaci a podílel se na zvolení Fridricha Falckého českým králem. Za tyto skutky byl nejprve odsouzen ke ztrátě veškerého jmění. Tento trest mu však byl zmírněn na propadnutí jedné třetiny majetku, přičemž mezi zabavenými statky, které se nacházely na území tehdejšího Čáslavského kraje, byl Čestín Kostel se zámekem, poplužním dvorem, pivovarem, městečkem s poplužním dvorem a podacím kostelním a vsi Žichovice, Kasanice, Milotice, Tlučeň, Boštice a Nespořice s rybníky. Hrobčického manželka Polyxena, roz. z Kalenic, se snažila získat poplužní dvůr v Miloticích zpět, protože se jednalo o její majetek. Její snahy ale byly bohužel marné. Ladislav Hrobčický stihl ještě roku 1622 zakoupit od Adama staršího Materny z Květnice zámek Přitoky s poplužními dvory a vesnicemi. Avšak splatit stihl pouze jeho čtvrtinu, protože i on mu byl v rámci pobělohorských konfiskací zabaven. Všechna tato zboží zakoupila roku 1623 od české komory Johanna Kunová z Kunovic, roz. z Dubu a Lipého.⁶²⁰

Jan Diviš Bošinský z Bozejova na Petrkově spolu s jeho bratrem byli roku 1629 předvoláni před komisí z důvodu udělené pokuty za pardon, který jim byl udělen po stavovském odboji, jehož se účastnili. Oba však byli v tuto dobu již mrtví (Jan Diviš zřejmě zemřel ještě před bělohorskou bitvou roku 1619).⁶²¹ Není jisté, zda tato pokuta přešla i na jejich dědice či nikoliv.⁶²²

Dalšímu z rytířů, kteří se stavovského povstání účastnili, byl Jaroslav Hrabáně z Přerubenic na Dalešicích. Tomu ale byla pokuta stanovená konfiskační komisí odpuštěna, protože neměl žádné jmění, z něhož by ji mohl zaplatit.⁶²³

⁶¹⁹ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 1. díl, s. 440; T. V. BÍLEK, *Reformace katolická neboli Obnovení náboženství katolického v Království českém po bitvě bělohorské*, Praha 1892, s. 197; J. KOŘÁN – A. REZEK – K. V. ZAP, *Česko-moravská kronika*, 5. kniha, s. 456.

⁶²⁰ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 1. díl, s. 182, 186–187; J. KOŘÁN – Antonín REZEK – K. V. ZAP, *Česko-moravská kronika*, 5. kniha, s. 431; A. N. VLASÁK, *Okres Uhlířsko-janovický v Čáslavsku. Nástin historicko-archaeologický*, Tábor 1885, s. 112–113.

⁶²¹ Antonín RYBIČKA, *Procházky v okolí Chrudimském*, Památky archaeologické a místopisné 1 (6), 1855, s. 272.

⁶²² T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 1. díl, s. 36.

⁶²³ *Tamtéž*, 1. díl, s. 179.

Rytíři Joachymu Šťastnému Šturmovi z Hiršfeldu na Ksynách byly na základě rozhodnutí konfiskační komise z roku 1622 zkonfiskovány dvě třetiny jmění.⁶²⁴ V rámci Čáslavského kraje se jednalo o tvrz Ksyny s poplužním dvorem a dvěma mlýny. Tento statek byl následně roku 1623 prodán za 5 000 kop gr. míš. Kašparu Crenoyseretovi, který ho roku 1628 prodal Mikuláši Cremonimu za 3 200 zl. rýn. Majetek příslušející k jeníkovskému zboží (dnes Golčův Jeníkov – pozn. autorky) – tedy zámek a městečko Jeníkov, ves Zábělčice s poplužním dvorem, zahradami, rybníky, oborou, lesy, poplužním dvorem v Chrasticích a ves Frýdnava – byl ponechán Šturmově manželce Majdaleně z Vrchovišť. Ta jej následně postoupila Janu Rudolfu Trčkovvi, jemuž bylo toto panství v rámci dalších konfiskací zabaveno.⁶²⁵

Hůře dopadl Karel starší Čejka z Olbramovic na Kácově, jemuž byla rozhodnutím konfiskační komise ze 20. ledna 1623 zkonfiskována polovina jmění, a to tvrz a městečko Kácov s poplužním dvorem a pivovarem, Čabelický poplužní dvůr s ovčínem, vsi Holušice, Brandýs, Čížov, Zbizuby, Polipsy, Vesecký poplužní dvůr s ovčínem, Hroznice, Vlková, Koblásko, Vranice, Losiny s tvrzí a poplužním dvorem, Zderadiny, Petrovice, Čenovice, Kněž s poplužním dvorem Víška, Semechov s poplužním dvorem, Řendov, Psáry s poplužním dvorem a ovčínem, Jiřice, Římovice u Jeníkova, městečko Zdislavice s poplužním dvorem a kostelním podacím a další vsi. Mnohé z nich se však nacházely už mimo Čáslavský kraj. Celé toto panství zakoupil roku 1623 od české komory Jan Křtitel Werde, svobodný pán z Werdenbergu.⁶²⁶

Přestože se Kryštof Častolar Dlouhoveský z Dlouhé Vsi na Vesci řadil mezi šlechtu katolickou, podepsal přísahu králi Fridrichu Falckému. Za to mu byla (stejně jako dalším jeho příbuzným) udělena pokuta, od níž byl ale roku 1624 osvobozen.⁶²⁷

Ladislav Vostrovec z Kralovic na Borovsku zastával v době stavovského povstání roku 1619 funkci komisaře pro kraj Plzeňský, Prácheňský a Podbrdský.

⁶²⁴ *Listy kláštera Zbraslavského*, ed. Ferdinand Tadra, Praha 1904, s. 344, č. 465.

⁶²⁵ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 1. díl, s. 639–641; J. KOŘÁN – A. REZEK – K. V. ZAP, *Česko-moravská kronika*, 5. kniha, s. 477.

⁶²⁶ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 1. díl, s. 61–62.

⁶²⁷ *Tamtéž*, s. 60.

Za to byl odsouzen k trestu ztráty veškerého jmění. V Čáslavském kraji se tyto perzekuce dotkly statku Borovsko, který držel společně se svými bratry Janem⁶²⁸ a Fridrichem, kteří v té době již žili v cizině. Roku 1625 se této tvrze spolu se vším příslušenstvím ujala Česká komora, která ji následujícího roku prodala za 11 229 kop 29 gr. míš. císařskému sekretáři Michalu Bohuslavovi Znějovskému z Korkyně.⁶²⁹

Ani Mikuláš Beřkovský z Šebířova na Košetících neunikl trestu za svůj odboj. Roku 1623 byl odsouzen ke ztrátě třetiny jmění. Mezi zkonfiskovaný majetek patřil poplužní dvůr Horka a Nový dvůr nad Onšovem, vsi Babice, Syrov, Bořenice, Hořice, Děkančice, Hroznětice, Chlovy, Martinice, Těškovice, Onšov s poplužním dvorem, Chlístovice, mlýn v Onšově a mlýn pod vsí Syrov. Celé toto panství bylo odhadnuto na sumu 20 504 kop gr. míš. Roku 1623 ho zakoupila od České komory manželka Mikuláše Beřkovského Anna Juliana, rozená z Amštattu a na Košetících.⁶³⁰

Pobělohorské konfiskace zasáhly v Čáslavském kraji v rámci rytířstva zřejmě nejvíce rod Lukaveckých. Nejlépe dopadl asi Ferdinand Karel Lukavecký z Lukavce na Budči, který byl roku 1623 komisí osvobozen od pokuty.⁶³¹ Zajímavý byl ale jeho následný osud. Ferdinand Karel Lukavecký roku 1621 zabil v Žibřidovicích během hádky Jindřicha Drachovského z Drachova. On sám byl poté o čtyři roku později zabit rukou Bohuslava Mirka ze Solopisk.⁶³²

Mikuláš starší Lukavecký a na Všebořicích byl roku 1623 odsouzen ke ztrátě poloviny jmění, a tak mu byl zkonfiskován statek Všebořice, který se skládal z tvrze a vsi s poplužním dvorem. Tu od České komory ještě téhož roku zakoupil Volf Jiří, svobodný pán z Pöttingu.⁶³³ Mikuláš starší se zanedlouho

⁶²⁸ Otakar MILLNER, *Beschreibung der bisher bekannten Böhmischen Privatmünzen und Medaillen*, Praha 1862–1869, s. 693–694.

⁶²⁹ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 2. díl, 899–900.

⁶³⁰ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 1. díl, s. 20–21; Václav KRCH, *Románské exkurse v Čechách, Filiální chrám v Buřeticích (okres Čáslavský)*, Method. Časopis věnovaný umění křesťanskému 18 (7), 1892, s. 75; A. N. VLASÁK, *Okres Dolno-Kralovický v Čáslavsku*, s. 103–104.

⁶³¹ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 1. díl, s. 340.

⁶³² A. N. VLASÁK, *Okres Dolno-Kralovický v Čáslavsku*, s. 104.

⁶³³ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 1. díl, s. 342; J. KOŘÁN – A. REZEK – K. V. ZAP, *Česko-moravská kronika*, 5. kniha, s. 447.

po rozsudku nakazil morem a roku 1625 v Kutné Hoře této nákaze podlehl.⁶³⁴ Také jeho syn Mikuláš mladší Lukavecký z Lukavce na Lukavci se aktivně zapojil do stavovského povstání a podpořil volbu Fridricha Falckého českým králem. Za to byl roku 1623 odsouzen k propadnutí třetiny jmění, což se dotklo statku Lukavec. I ten byl prodán Volfu Jiřímu, svobodnému pánu z Pöttingu.⁶³⁵ Samotný Mikuláš mladší Lukavecký spolu se svou manželkou Beningou, rozenou ze Skuhrova, odešel do Polska.⁶³⁶

Ani Smil Lukavecký z Lukavce na Křešíně se trestu za účast na vzpouře proti králi nevyhnul. Povstání se účastnil jako protestant. Když roku 1620 vtrhlo do jeho obce Křešín vojsko, samotný Smil se před ním ukryl. Během výslechu vojáci usmrtili ředitele místní školy Bedřicha Damborského, jenž odmítal prozradit místo úkrytu svého pána či pokladu. Přesto ale byl Smil za své skutky odsouzen k propadnutí poloviny majetku, a tak kromě jistiny na 4 100 kop gr. miš. přišel o tvrz a ves Křešín s poplužním dvorem. Tento statek ještě téhož roku 1623 odkoupil (stejně jako v případě obou Mikulášů Lukaveckých) od České komory Volf Jiří svobodný pán z Pöttingu.⁶³⁷

Posledním zástupcem rodu Lukaveckých, již sídlili v Čáslavském kraji a jichž se dotkla pobělohorská perzekuce, byla Kateřina Lukavecká z Přerubenic na Pečkách. Ta kvůli svému vyznání ještě roku 1620 odešla spolu se svým manželem do zahraničí. Dle nařízení z roku 1621 byl její majetek postoupen Janu Danielovi Kaprovi z Kaprštejna. Kateřina se ještě roku 1640 pokoušela o prokázání své nevinu a žádala o navrácení majetku, avšak její prosba nebyla vyslyšena.⁶³⁸

⁶³⁴ A. N. VLASÁK, *Okres Dolno-Kralovický v Čáslavsku*, s. 25; Mikuláš DAČICKÝ z HESLOVA, *Paměti*, ed. Antonín Rezek, s. 253.

⁶³⁵ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 1. díl, s. 342; J. KOŘÁN – A. REZEK – K. V. ZAP, *Česko-moravská kronika*, 5. kniha, s. 447.

⁶³⁶ T. V. BÍLEK, *Reformace katolická neboli Obnovení náboženství katolického v království českém po bitvě bělohorské*, s. 192.

⁶³⁷ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 1. díl, s. 343–344; A. N. VLASÁK, *Okres Dolno-Kralovický v Čáslavsku*, s. 72.

⁶³⁸ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 1. díl, s. LXXXIV, 341; T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 2. díl, s. 899.

Petr Bračický ze Schořova, ze statku sirotčího Hostačovského, odmítal platit kontribuci i zvláštní poplatky vybírané na císařské vojsko,⁶³⁹ za což byl nejprve obviněn, ale následně roku 1623 omilostněn. Za udělený pardon musel roku 1629 odvést 7 zl. k alumnatu kláštera sv. Jakuba na Starém Městě pražském.⁶⁴⁰

Také Petr Lukáš Rašín z Rýzmburka na Koreticích byl za svou účast na povstání odsouzen ke ztrátě poloviny jmění, přičemž mu byla zabavena tvrz se dvorem v Koroticích, jež byla roku 1623 postoupena jako zástava Heraltu Václavovi Libštejnskému z Kolovrat.⁶⁴¹

Posledním z rytířů, kteří se vytratil z berních rejstříků Čáslavského kraje, byl Zikmund Anděl z Ronovce na Chýšni. Tomu byla jeho vina, vzniklá účastí na odboji, prominuta, avšak Zikmund zanedlouho po prominutí trestu zemřel nemajetný.⁶⁴²

Z poznatků z berních rejstříků z let 1622 až 1624 vyplývá, že velká část rytířstva Čáslavského kraje byla v těchto letech postižena dopady pobělohorských konfiskací. Na základě rozhodnutí konfiskační komise se tato opatření dotkla šestadvaceti osob (další konfiskace však probíhaly i v následujících letech), z nichž byly některé následně omilostněny, jiné však přišly o část či většinu svého majetku, nebo upadly v manství. Je však nutné předpokládat, že se v těchto Berních rejstřících nemusejí vyskytovat všechny osoby rytířského stavu, které na území Čáslavského kraje sídlily. Na některé z nich se totiž (ač se řadily mezi rytířstvo) nemusela tato kontribuce, s ohledem na jejich malou majetkovou základnu, vázat.

Novými rytíři v Čáslavském kraji, jejichž jména se poprvé objevila v Berním rejstříku z roku 1624, byli Arnolt Perglas z Losentice na Zruči nad Sázavou, Adam Michal Březský z Ploskovic na Opatovicích, Alexander Krajír na Rozsochatci, Alžběta Lukavecká z Olbramovic na Chýšni, Anna Juliana Beřkovská z Amštanu na Košeticích, Antonius na Vesci, Hendrich Mattes Salava

⁶³⁹ Petr Miloslav VESELOVSKÝ, *Persekuce Hory Kutné po bitvě Bělohorské. Historický příspěvek k událostem doby té*, Kutná Hora 1882, s. 318–319.

⁶⁴⁰ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 1. díl, s. 38–39.

⁶⁴¹ *Tamtéž*, s. 455; J. KOŘÁN – A. REZEK – K. V. ZAP, *Česko-moravská kronika*, 5. kniha, s. 459.

⁶⁴² T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 1. díl, s. 2.

z Lípy na Březové, Jan Obitecký z Obitec na Souticích, Jakub Achler z Achlšperku na Spyticích a Sirákovcích, Johana Čejkova z Harasova na Keblově, Johana Lukavecká z Dobřenic na Souňově, Lidmila Zálužanská na Dalešicích, Marie Anna Lukavecká z Komárova na Radíkovcích, bratři Salavové ze statku Pravonínského, Václav mladší Vražda na Snětu, Václav Čejka z Olbramovic na Hostačově, Vilém Boreň ze Lhoty na Vilémově, Václav Chaberský z Kochanova na Chabeřicích, Václav Gerštorf z Gerštorfu na Podhořanech. O některých již byla zmínka výše a mnozí z nich byli katolického vyznání.⁶⁴³

Poslední Berní rejstřík z roku 1624, jež se týkal obilné kontribuce, již neobsahoval přílišné změny oproti rejstříkům předchozím. Nově se zde objevilo pět zástupců rytířského stavu, přičemž mnozí z nich byli dědici dříve zmiňovaných rytířů: Albrecht mladší Robmháp ze Suché na Suchotleskách, Fridrich Vostrovec z Kralovic na Borovsku, Kateřina Ostroměřská z Nemyšle na Smilově, Purkhart Kordule ze Sloupna na Souňově, Veronika Maternová, rozená Chuchelská na Žandově. Zároveň však pět zástupců „čáslavské“ nižší šlechty ze seznamu zmizelo. Jedním z nich byl Jan Slavkovský ze Šonova a ze Skalice na Nejepíně a Skuhrovci. Ten se dokonce osobně účastnil místo strýce Kašpara (i se svým otcem Adamem Slavkovským) tažení odbojných stavů na Moravu. Za to mu měla být zkonfiskována třetina jmění, avšak žádný ze zabavených statků se nenacházel v Čáslavském kraji.⁶⁴⁴ Zmiňovaný strýc Jana Slavkovského Kašpar Slavkovský ze Šonova na Čáslavsku držel statek Nejepín. Než však došlo k soudu jeho prohřešků z období stavovského povstání, zemřel. Přesto však byl odsouzen roku 1623 k manství.⁶⁴⁵

Zikmund Robmháp ze Suché na Třemošnici během stavovského povstání odváděl kontribuci odbojnému stavovskému vojsku, a dokonce měl k němu na Moravu a do Rakous vypravit svého syna. Proto byl za své prohřešky odsouzen ke ztrátě veškerého jmění, ale nakonec byl roku 1624 jeho trest zmírněn a to tak, že mu byla ponechána jeho panství Lichnice a Třemošnice s příslušenstvím

⁶⁴³ SOA v Praze, SOKA Kutná Hora, f. AMČ, kn. č. 163, fol. 3–6.

⁶⁴⁴ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 1. díl, s. 522; Antonín KLÁŠTERSKÝ, *Vzpomínky a portréty*, Praha 1934, s. 23–24.

⁶⁴⁵ J. KOŘÁN – A. REZEK – K. V. ZAP, *Česko-moravská kronika*, 5. kniha, s. 467.

a okolními všemi, avšak jako manství. Zikmund již roku 1635 zemřel, a tak tato zboží zdědili jeho synové jako svobodné léno.⁶⁴⁶

Podobně dopadl také Albrecht Giglinger z Kneislštejna na Termesivech, který byl odsouzen k manství. On však nikdy „své“ statky v léno nepřijal. Po Albrechtově smrti připadly statky České komoře, která je roku 1627 postoupila jako dar cisterciáckému klášteru v Pohledu. Tento dar byl určen k novému vybavení kláštera, výstavbě kostela a splacení dluhů.⁶⁴⁷

V případě jmen Mikuláše Ostroměřského na Smilově a bratrů Salavů ze statku Pravonínského, která se již v posledním Berním rejstříku neobjevila, došlo k prodeji či převodu statků těchto rytířů, což je důvod jejich vymizení ze seznamu.

Někteří rytíři, kteří se účastnili stavovského odboje a po jeho nepovedeném konci tušili, že je čekají represe, se rozhodli své majetky přepsat na příbuzné. Tak tomu bylo také v případě Purkharta Kordule ze Sloupna na Souňově, který nejen že po porážce povstání konvertoval, ale zároveň veškerý svůj majetek (pro jistotu) převedl na svou manželku Veroniku.⁶⁴⁸

S ohledem na předchozí výpis osob, které se zúčastnily stavovského odboje, by se mohlo zdát, že se jednalo pouze o zástupce protestantské šlechty. Nebylo tomu tak ovšem ve všech případech. Jednou z výjimek, byl Kryštof Častolar Dlouhoveský z Dlouhé Vsi na Vesci, který přísahal věrnost Fridrichu Falckému, přestože on sám byl katolického vyznání. Za podporu Zimního krále byl konfiskační komisí roku 1622 odsouzen ke ztrátě všeho jmění, avšak o rok později mu byl jeho trest „zmírněn“ na propadnutí „pouhé“ třetiny majetku.⁶⁴⁹

Pokud se ještě naposledy ohlédneme za Berními rejstříky Čáslavského kraje, zjistíme, že ne ve všech případech došlo ihned po Bílé hoře k perzekuci protestantského (či toho, které vyjádřilo podporu Fridrichu Falckému) rytířstva v kraji. Příkladem by mohl být zámožný rod Robmhápů ze Suché, jehož členové byli stíháni až po roce 1624 a do té doby se těšili poměrně významnému postavení v rámci Čáslavska.

⁶⁴⁶ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 1. díl, s. CXLI, 461.

⁶⁴⁷ *Tamtéž*, s. 121–122.

⁶⁴⁸ *Tamtéž*, s. CXL.

⁶⁴⁹ *Tamtéž*, s. 60.

Pobělohorské konfiskace byly záležitostí, jež naplno otrásla postavením nižší šlechty v Čáslavském kraji i obecně složením společnosti ve zkoumané oblasti. Řada rytířů, kteří měli do té doby na fungování Čáslavského kraje velký vliv a sehrávali v něm důležitou úlohu, přišla v rámci pobělohorského vypořádání o své majetky. Mnozí se je snažili zachránit prepisem na příbuzné šlechtice, kteří se stavovského odboje neúčastnili, nebo jim konfiskace nehrozily v takové míře jako těm, kteří převody prováděli.

Složitou pobělohorskou situací v Čáslavském kraji byla zpřetrhána staletá tradice nižší šlechty, která kraj de facto ovládala od dob husitských válek a vlastnila v něm většinu pozemkové držby. Stávající rytířstvo bylo v mnoha případech nahrazeno nově příchozí šlechtou, jež byla katolického vyznání, často náležela k panskému stavu nebo užívala říšské šlechtické tituly a neskrývala svou loajálnost vůči panovníkovi. Přesto se jména některých zástupců „čáslavského“ rytířstva uchovala v ústní tradici, jež se předávala nejen v rámci rodových zvyklostí. Také běžné obyvatelstvo Království českého si mezi sebou předávalo příběhy, které se možná ve skutečnosti staly, ale jejich interpretace v průběhu času doznala jistých menších i větších změn. Mnohé z těchto příběhů byly následně literárně zpracovány. Přestože je nelze považovat za adekvátní zdroj informací o „čáslavském“ rytířstvu, považuji za správné je alespoň stručně představit.

10 Druhý život „čáslavského“ rytířstva předbělohorské doby

V průběhu dějin upadla mnohá jména rytířů obývajících Čáslavský kraj v zapomnění. Nestalo se tak ale ve všech případech a některá z nich začala po smrti svého majitele žít svým vlastním životem. A tak se tito šlechtici začali objevovat nejen v rodinných historiích, ale mnohdy se o těchto osobách začaly šířit příběhy, pověsti, čehož velice využívala romantická literatura 19. století. Velmi oblíbené byly také edice deníků předbělohorské šlechty.⁶⁵⁰ Rodinné historie však v 19. století sepsovali také členové dříve známých rodů, což bylo dáno jejich snahou uchovat rodinnou paměť a zanechat po sobě vzpomínky na slavné období vlastního rodu. A tak díky těmto snahám postupně začali mnozí, dosud neznámí, raně novověcí rytíři vystupovat ze své anonymity.

Jedna taková rodinná historie vznikla již v 18. století a dochovala se do dnešních dní jako součást genealogicko-heraldické sbírky Gottfrieda Daniela Wunschwitze, která je dnes uložena v Národním archivu v Praze. Jednalo se o rodinnou paměť Robmhápů ze Suché.⁶⁵¹ Původní rodinnou historii sepsal Jan Josef Robmháp ze Suché, avšak ta se dochovala pouze v opise, který pořídila Wunschwitzova druhá manželka Anna Marie Hartmannová z Klarštejna. Wunschwitz poté tento opis začlenil do své rozsáhlé sbírky. Jednotlivé zápisy zahrnují období mezi lety 1305 (rok, kdy je poprvé zmíněna tvrz Suchá jako sídlo tohoto rytířského rodu) a 1737 (současnost autora rodinné historie) a týkají se nejen věcí veřejných, ale také soukromých rodinných záležitostí.⁶⁵²

Rodinné paměti Bohdaneckých z Hodkova sepsal v 19. století Vincenc Bohdanecký. Také on, podobně jako Jan Josef Robmháp, přikládá první zmínky o svém rodu do období vrcholného středověku, konkrétně do roku 1252, kdy měl

⁶⁵⁰ Petr MAŤA, *Nejstarší české a moravské deníky (Kultura každodenního života v raném novověku a některé nové perspektivní prameny)*, FHB 18, 1997, s. 99–120.

⁶⁵¹ NA v Praze, f. Sbírká genealogicko-heraldická Wunschwitzova, inv. č. 951, kart. č. 29; František KOREŠ, *Moc, válka a společenský vzestup v dějinách rodu Robmhápů ze Suché od 16. do 18. století a jejich rodinné paměti*, Opera historica 16 (1), 2015, s. 100–148.

⁶⁵² F. KOREŠ, *Moc, válka a společenský vzestup v dějinách rodu Robmhápů ze Suché od 16. do 18. století a jejich rodinné paměti*, s. 107.

zemřít rytíř Pertolt z Pertoltic, nejstarší známý člen této rodiny.⁶⁵³ Ve své práci se však zabýval také dalšími záležitostmi onoho rodu, jakými byl jejich erb, sídla či zapojení těchto šlechticů do husitských válek. Dalším, kdo se věnoval dějinám rodu Bohdaneckých z Hodkova, byl Jan Nikodém Mařan Bohdanecký z Hodkova.⁶⁵⁴

Snaha pátrat po vlastní rodové historii a následně ji propojovat s dějinami dříve slavných rodů nebyla záležitostí pouze 19. století a jeho romantismu. Bezprostředně se totiž tyto pokusy dotýkají také dnešní doby, a tak se k tomuto rodu i dnes hlásí osoby, které nesou příjmení Bohdanecký (popř. Bohdanetzky). Také na Facebooku byla založena stránka, na níž se objevují příspěvky k dějinám rodu.⁶⁵⁵

Na rozdíl od rodu Bohdaneckých z Hodkova, jehož členové žijí dodnes,⁶⁵⁶ vyvstal badatelský problém s osobou Emila Anděla, jenž se považuje za potomka rodu Andělů z Ronovce, kteří měli své statky také na území předbělohorského Čáslavského kraje. Emil Anděl dokonce sepsal rodinnou kroniku, v níž svůj původ dokládá.⁶⁵⁷ Na to zareagoval historik Petr Vorel, jenž ve svém příspěvku uvedl důvody, proč Andělova tvrzení nemohou být pravdivá a nemůže tak být členem rodu, jenž vymřel již před několika staletími.⁶⁵⁸

Postupně se tak dostáváme do fiktivní roviny druhého života nižších šlechticů z oblast Čáslavského kraje, jejichž životy se staly námětem mnoha divadelních her či románů, jež vznikaly především v 19. století a v první polovině 20. století. O rodu Popelů z Vesce toho bylo v této práci napsáno již mnoho. Přesto je v otázce druhého života rytířstva nelze jen tak opomenout. Vzhledem k tomu, že byla jejich povaha často velmi prudká a mnozí členové tohoto rodu

⁶⁵³ Vincenc Em. BOHDANECKÝ, *Paměti o rodě Bohdaneckém z Hodkova*, Benešov 1886, s. 5.

⁶⁵⁴ *Autobiografie Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova*, ed. Josef Hrdlička, České Budějovice 2003.

⁶⁵⁵ Facebooková stránka „Bohdanecký z Hodkova“. Dostupné online: https://www.facebook.com/bohdanetzky.von.hottkow/?ref=page_internal (cit. 2. 10. 2021).

⁶⁵⁶ Jan PELANT, *Erby české, moravské a slezské šlechty*, Praha 2013, s. 51.

⁶⁵⁷ Emil ANDĚL, *Kronika rodu Andělů z Ronovce*, Praha 2008.

⁶⁵⁸ Petr VOREL, *Vymřelý východočeský rod Andělů z Ronovce v 15.–17. století: fikce a fakta při "nalézání potomků" historické české šlechty*, *Východočeský sborník historický* 26, 2014, s. 35–134.

končili pro své špatné činy ve vězení či na popravišti, stali se předmětem zájmu mnoha romanopisců, kteří si jejich osudy ještě poupravili k obrazu svému.

A tak třeba v knize Kutnohorský kat a jiné povídky od Josefa Brauna je popisován Václav Popel z Vesce slovy Bobeše, který před Popely z Vesce varuje svou sestru. Aby jí přesvědčil, vypráví jí o tom, co jsou vlastně pan Václav Popel i jeho příbuzní zač. *„přišel sem asi před třiceti lety odněkud od Kolína. Vyměnil od zemana Pařízka Suchdol za Pařiněves. Jeho bratr, pán na Hranicích, propadl životem, zabiv roku pětáctýřicátého Pařízkova Pavla kdesi v Kolíně na předměstí. Václav, nynějšího Suchdolského vladyky otec, seděl také násilně a nectně, Nic jiného neuměl než potloukati se po krčmách a pijárnách a tam se rváti a sekati. Kdysi na pana Čenka z Barchova zbraně dobyl. Ten hledě své obrany Popela probodl. (...) Nebožtík náš otec říkal nejednou, že vše, na vlas vše, co v řízení zemském zakázáno, pan Jan Popel provozuje. Frej, násilí, hádky, sváry, rvačky – vše mu je obyčejným denním činěním. Do Suchdola bojí se už vkročiti (...).“⁶⁵⁹* Podle tohoto příběhu se řadil pan Jan Popel mezi luterány. Toto tvrzení však není s ohledem na charakter samotného textu nijak podloženo prameny.⁶⁶⁰

Roku 1888 byl příběh Bobeše a jeho sestry zveřejněn v Hlídce literární, avšak věnován mu byl pouhý odstavec. Historika vypráví, že *„statek, čest, nevinnost nebyly jisty před vladyky. Takovým byl i pan Popel z Vesce. Zachtělo se mu Aleny Záhořovic, kterou zanechal nebožtík Záhora synovi Bobšovi a nemocné ženě, Alena byla zajata a uvězněna na tvrzi vladykově, Bobeš šel ji vysvobodit, ale sám uvržen byl do vězení. Zatím písař pana Popela donesl pokrmu nemocné matce nešťastných dětí. Za svou útrpnost s bližním ztratil službu na tvrzi. Příčiněním vypovězeného od Popela písaře vysvobození jsou děti Záhořovy a p. Popel z Vesce došel zaslouženého trestu s podobným sobě rychtářem Pýchou.“⁶⁶¹*

Negativně hodnocen byl pan Popel z Vesce také v povídce, v níž vystupoval jako ten, který spolu s Maternou z Květnice a dalšími rytíři popíjel

⁶⁵⁹ Josef BRAUN, *V poddanství vladyckém. Prostý příběh z časů zemanské zvůle*, Praha 1887, s. 82; TÝŽ, *Kutnohorský kat a jiné povídky*, Praha 1928, s. 46.

⁶⁶⁰ *Tamtéž*, s. 50.

⁶⁶¹ Karel ŠKÁBA, *Knihovna prostonárodní. Přítel domoviny*, Hlídka literární 5 (2), 1888, s. 52; Knihovna lidu. Sbírká úvah o knihách pro lid, Brno 1890, s. 40.

v krčmě na útraty nějakého Mokřejše, což se samozřejmě Mokřejšovi nezamlouvalo.⁶⁶²

Ani Žehušičtí z Nestajova nezůstali stranou pozornosti literátů. Jako povídku se šťastným koncem zpracoval Václav Jedlička historiku s Divišem Žehušickým, který žil na přelomu 15. a 16. století.⁶⁶³

Příběhy rytířů, kteří v oblasti Časlavského kraje v předbělohorské době žili, se předávaly po generace také ve formě pověstí. Jedna z nich vypráví o Mikuláši Trčkovi z Lípy, který se oženil s Kateřinou z Kosti. Jejich manželství ale nebylo šťastné, protože Mikuláš byl velmi zlostný a krutý. Jeho žena Kateřina byla pravým opakem svého muže – jemná a ušlechtilá. Protože manželství mladých Trčků zůstávalo dlouho bezdětné, začal Mikuláš svou ženu zanedbávat a postupně jeho chování přešlo v Kateřinino týrání. Proto se paní Kateřina začala uchýlovat k prostému lidu, který byl (stejně jako ona) svým pánem utlačován. Bohužel se mezi těmito lidmi našli i tací, kteří se chtěli svému pánovi zalíbit, a tak mu donášeli lživé řeči o paní Kateřině.

Jednoho dne, když byl Mikuláš na vyjíždě se svými věrnými, nechal vzkázat své manželce po Vilému Šanovcovi, že se rozhodl odjet se svou družinou do Uher. Zároveň svou ženu požádal, aby Šanovcovi poskytla útočiště, dokud se on sám nevrátí. Vilém Šanovec se však do Kateřiny z Kosti zamiloval a poté, co se dozvěděl o jejím smutném životě, rozhodl se, že jí z tohoto utrpení pomůže. Když se Mikuláš Trčka z Lípy vrátil ze svých cest, dozvěděl se o Šanovcově přízni k jeho manželce, proto se rozhodl uvrhnout ho do temnice. Kateřina samotná před svým mužem utekla do malé světničky pod skalou s malým oknem. Mikuláš čekal, že ho jeho žena odprosí, ale protože žádost o milost stále nepřicházela, rozhodl se nechat svou ženu v malé světničce zadržet. Vilém Šanovec byl poté popraven. Pověst vypráví, že se Mikuláš Trčka z Lípy po Šanovcově exekuci dozvěděl, že se jednalo o jeho nemanželského syna.

Po několika letech od této hrůzné události se procházel již starý Mikuláš ulicemi Mladé Boleslavi. Během své procházky rytíř zavítal do údolí obklopeného

⁶⁶² Alois DOSTÁL, *Erb ve štítě. Črta z minulosti*, Obzor. List pro poučení a zábavu 14 (1), 1891, s. 11.

⁶⁶³ Václav JEDLIČKA, *Diviš Žehušický z Nestajova. Dějepisná povídka pro mládež*, Praha 1893.

lesy, kde se nacházela malá vesnička se hřbitovem. Mikuláš se rozhodl, že tento hřbitov navštíví. Ve chvíli, kdy přemýšlel o svém životě, začaly se před ním objevovat oběti, jimž vzal život, nebo jim ho alespoň zkrátil způsobeným utrpením. Najednou se před ním objevila také jeho manželka Kateřina z Kosti, načež Mikuláš ztratil vědomí. V bezvědomí byl převezen do hostince, kde po probuzení žádal o objasnění jevu, při němž uviděl svou zesnulou manželku. Vysvětlení se mu opravdu dostalo – lid, který svou paní miloval, ji poté, co byla zazděna, osvobodil z jejího vězení. Samotná Kateřina přišla následujícího dne k manželově lůžku. Ten, držíce ji za ruku, zemřel.⁶⁶⁴

Příběh Mikuláše III. Trčky z Lípy a jeho manželky Kateřiny ze Šelmberka a na Kosti se měl podle *Starých letopisů českých* odehrát roku 1507.⁶⁶⁵ To, co se však v jednotlivých vydáních pověstí i pracích historiků liší, je samotné místo zazdění paní Kateřiny. Zatímco většina pověstí a např. Vojtěch Barcal uvádí jako nejpravděpodobnější hrad Lichnice,⁶⁶⁶ Adéla Drejšková se zmiňuje o Opočně⁶⁶⁷ a Pavlína Charvátová uvádí jako místo činu hrad Veliš.⁶⁶⁸ O tom, zda se opravdu odehrál či nikoliv, je možné diskutovat. Jisté ale je, že ani dnes není známo, kdy a jak Kateřina zemřela.

Je zcela zřejmé, že se záporně laděné historicky vždy lépe pamatují a předávají než ty méně dramatické. Proto také vzniklo tolik příběhů inspirovaných šlechtickými rody či jejich členy, kteří zrovna neoplývali rytířskými ctnostmi. Zajímavé ovšem je, že se jejich životní příběhy uchovaly po několik staletí, než byly písemně zpracovány.

⁶⁶⁴ Josef PRCHAL – Eva PRCHALOVÁ, *Dívčí kámen*, Praha 1976, s. 11–15; Václav VLČEK, *Paní lichnická. Pověst z počátku XVI. století*, Praha 1870.

⁶⁶⁵ *Starí letopisové čeští od roku 1378 do 1527 čili pokračování v kronikách Přibíka Pulkavy a Beneše z Hořovic z rukopisů starých vydané. Dílo Františka Palackého*, 2. sv., ed. Jaroslav Charvát, Praha 1941, s. 240, č. 764; V. BARCAL, *Reprezentace rodu Trčků z Lípy*, s. 10; A. DREJČKOVÁ, *Listiny Trčků z Lípy z let 1485–1579 ve Státním okresním archivu Jihlava*, s. 11.

⁶⁶⁶ V. BARCAL, *Reprezentace rodu Trčků z Lípy*, s. 10.

⁶⁶⁷ A. DREJČKOVÁ, *Listiny Trčků z Lípy z let 1485–1579 ve Státním okresním archivu Jihlava*, s. 11.

⁶⁶⁸ P. CHARVÁTOVÁ, *Vzestup šlechtického rodu Trčků z Lípy*, s. 47.

Závěr

Téma této disertační práce je uchopeno v deseti kapitolách. Zatímco první dvě jsou teoretické a jejich cílem je představit dosavadní bádání nižší šlechty žijící nejen obecně v Českých zemích, ale také konkrétně na Čáslavsku, a zasadit tuto společenskou vrstvu do dobových právních norem, zbylé kapitoly se věnují fungování rytířstva v rámci země, kraje, společnosti i rodu. Tato společenská vrstva je tak sledována z pohledu tří aspektů – politického, sociálního a kulturního. Objevnost každé kapitoly je dána především stavem pramenné základny, jež je mnohdy v dané problematice velmi torzovitá – tak je tomu zejména v případě výzkumu konfesionality a deklarace sociálního statusu u „čáslavského“ rytířstva, kde jsou i hmotné prameny nedostatečné pro vytvoření ucelených závěrů.

Aby bylo možné správně pochopit postavení nižší šlechty v rámci předbělohorské společnosti, bylo třeba si představit její vývoj od jejího počátku až po sledované období a následně do něj zasadit informace týkající se osob tohoto stavu, které se vyskytovaly na území Čáslavského kraje. Nižší šlechta se totiž vytvořila rozdělením šlechty jako takové na dva stavy – vyšší a nižší, a to na základě jejich majetkového a mocenského postavení ve společnosti, přičemž byl kladen důraz také na urozenost těchto osob.

Po představení obecných záležitostí týkajících se nižší šlechty se tato práce zaměřila přímo na situaci v Čáslavském kraji. Na základě pramenů a dostupné literatury odhalila zapojení rytířstva zmiňované oblasti do politického působení, a to nejen v rámci krajské správy, ale také na zemské a státní úrovni, kde mohla tato šlechta uplatňovat své ambice a v některých případech se dostat i na společenskou špičku, která v případě Trčků z Lípy a Zejdliců ze Šenfeldu vedla k povýšení do panského stavu. O tom, že někteří rytíři byli naopak pro své dluhy nebo z jiných důvodů poníženi z rytířského stavu, žádné doklady nejsou, i když někteří, jako byli Popelové z Vesce, k tomu neměli zřejmě daleko. Vzhledem k malé pramenné základně je tato kapitola spíše sondou do politického života rytířstva z oblasti Čáslavského kraje. Zatímco působení „čáslavského“ rytířstva

na krajské úrovni státní správy bylo možné zmapovat alespoň díky seznamům krajských hejtmanů, výzkum zaměřený na jeho působení v zemských úřadech je založen především na informacích vytěžených z dostupné literatury.

Ne vždy nižší šlechta Čáslavského kraje pouze „sloužila“ státu a panovníkovi. Někteří její členové totiž ve chvíli, kdy to bylo možné, využili situace a zapojili se do stavovského povstání, a to jak v letech 1546–1547, tak 1618–1620. Za tento svůj postoj byla po potlačení obou odbojů také následně potrestána. Bohužel ani k této problematice se příliš písemných dokumentů týkajících se „čáslavského“ rytířstva nedochovalo, proto bylo nutné pramenný základ podpořit dostupnou literaturou.

Otázka majetkových poměrů rytířstva žijícího na území předbělohorského Čáslavského kraje má poměrně bohatou pramennou základnu. Protože dokumentů týkajících se této problematiky je opravdu velké množství, klade si kapitola věnovaná tomuto tématu za cíl představit na základě jednotlivých sond a dílčích studií vztah rytířstva k rodovému majetku a jeho následnému převodu na jiné osoby či rody. Zatímco v předbělohorském období se rytířstvo Čáslavského kraje snažilo svůj rodový majetek rozšiřovat, a to především nákupy (mnohdy) drobných nemovitostí či podniků, z nichž následně budovalo svá panství, období „po Bílé hoře“ se neslo především v duchu snah uchránit tento získaný majetek před konfiskacemi, což bylo dáno konfesijní skladbou sledované společenské vrstvy i její loajálnosti k Fridrichu Falckému a stavovskému vojsku (bez ohledu na vyznání). Tato společenská situace vedla k tomu, že mnohé rytířské majetky byly převáděny nejen na rodinné příslušníky, ale také blízké přátele, kteří, ač byli loajální k habsburskému panovníkovi, byli do jisté míry zárukou kontinuity správy tohoto jmění a mnohdy měli do jisté míry chránit panství před dosazením nových „cizích“ pánů.

Pokud bychom se ohlédli za správou rodového majetku a jeho převodu na mladší generace, dalo by se říci, že bylo v Čáslavském kraji pravidlem, že se jmění dělilo především mezi mužské potomky, a to rovným dílem, přičemž nejstaršímu synovi zpravidla připadlo rodové sídlo. Tak tomu bylo také například v případě několikerého dělení robmhápského majetku. Dcerám byl zpravidla odkázán majetek movitý (včetně určeného věna). Zřejmě určitou výjimkou byla

dědictví robmhápských dcer (u ostatních dcer „čáslavských“ rytířů se o tomto principu doklady v archivních pramenech nenachází), kdy tyto dívky v rámci dědického řízení získávaly domy v rodovém poddanském městě – Ronově nad Doubravou.

Podobně, jako tomu je u majetkových poměrů rytířstva v Čáslavském kraji, také v problematice jeho soužití a komunikace s jinými osobami či institucemi, ať už stejného či odlišného společenského postavení, se dochovalo poměrně velké množství informací v rámci archivních pramenů. Proto i kapitola věnovaná tomuto tématu je především sondou v rámci těchto záležitostí, které byly mnohdy velmi úzce spjaty právě s majetkovými poměry sledované společenské vrstvy. V dobových pramenech jsou však ve větší míře dochovány informace o konfliktních situacích než o poklidném soužití, na což je třeba brát během studia této problematiky zřetel. A právě s ohledem na dostupné prameny lze vysledovat, jakým způsobem rytířstvo vystupovalo veřejně, ale také soukromě, a je velmi zajímavé sledovat, jakým způsobem tato společenská vrstva řešila konfliktní situace, mnohdy s dovoláváním se na zemské právo. Takovou zvláštností byl také případ sporu Zejdliců ze Šenfeldu s městem a radou města Meziříčí nad Oslavou (dnes Velkého Meziříčí), kdy si každá z těchto stran právo vykládala po svém s odvoláváním se z jedné strany na právo české a ze strany druhé na právo moravské. Zachovalost dokumentů týkajících se konfliktních situací je s ohledem na potřebu jejich případného následného využití zřejmá, avšak nutnost uchovávat běžnou korespondenci nebyla tak velká, což se odráží na množství dochovaného písemného materiálu.

O výchově, vzdělání i reprezentaci šlechty sídlící na území Čáslavského kraje lze nalézt v dochovaných pramenech (především hospodářské a majetkoprávní povahy) pouze drobné útržky informací. Přesto však je na základě deníkových záznamů šlechticů i učenců z jiných krajů možné zachytit účast Zejdliců ze Šenfeldu na kavalírských cestách, či vzdělávání Boreně ze Lhoty v zahraničí. O požadavku na studium hovoří také mnohé testamenty, kdy samotní testátoři ve svých kšaftech výslovně ukládali poručníkům svých dětí, jakým směrem se má studium jejich chráněnců ubírat. Tato dohledaná data je však nutné

uvést také do souvislosti s počínáním této společenské vrstvy z celého území Království českého, nikoliv jen zkoumaného územního celku.

Pro doklad prezentace šlechtického postavení a moci se v Čáslavském kraji dochovaly především hmotné důkazy. Nejen na základě dochovaných sídel této společenské vrstvy lze vysledovat, kdo z rytířstva měl jaké postavení v rámci kraje. V období 16. století mnohé hrady či tvrze na tomto území prošly nákladnými přestavbami v renesanční sídla – tedy přeneseně řečeno sledovaly dobové módní trendy, což bylo dokladem moci i postavení (pro příklad uveďme třeba hrad Žleby či původní tvrz v Suchdole u Kutné Hory). Jiné tvrze si naopak svůj „starý“ ráz zachovaly – jako třeba tvrz v Semtěši nedaleko Čáslavi. O moci původně rytířského stavu vypovídají též pozůstatky movitého majetku Trčků z Lípy či nalezené šperky již tolikrát zmiňovaných Zejdliců ze Šenfeldu. Oba tyto rody byly ve druhé polovině 16. století povýšeny do stavu panského.

Poměrně problematický je kvůli nedostatku pramenů výzkum konfesijních záležitostí nižší šlechty žijící v předbělohorském Čáslavském kraji. Ačkoliv se informací o konfesi nižší šlechty na Čáslavsku nedochovalo mnoho, bylo mou snahou představit všechny konfese, k nimž se „čáslavské“ rytířstvo hlásilo či jsou z prostředí Čáslavského kraje z 16. století známy. Z dostupných poznatků dnes můžeme usuzovat, že se většina rytířstva Čáslavského kraje přikláněla k utrakvismu, v průběhu 16. století pak ke staroutrakvismu i novoutrakvismu. Toto náboženské smýšlení „čáslavské“ šlechty bylo jistě do značné míry způsobeno historickým vývojem utrakvistické konfese, která měla svou pevnou základnu ve východních Čechách, respektive právě v Čáslavském kraji. Dominantně utrakvistické a protestantské náboženské smýšlení nižší šlechty na Čáslavsku vedlo její zástupce až k zapojení se do stavovského odboje vůči novému panovníkovi, Ferdinandu II., a přísaze věrnosti protestantskému Fridrichu Falckému, za což byli potrestáni konfiskacemi majetku a v několika případech také donuceni k odchodu ze země. Toto potrestání šlechty, jež se ať už aktivně či pasivně zapojila do stavovského povstání, bylo fatálním pro celý Čáslavský kraj.

Pobělohorské konfiskace totiž naplno otřásly postavením nižší šlechty i obecně sociální strukturou Čáslavského kraje. Řada rytířů, kteří do té doby měli

na fungování Čáslavského kraje velký vliv a sehrávali v něm důležitou roli, najednou přišla v rámci pobělohorského vyrovnání o své majetky. Někteří z nich se zoufale své jmění snažili zachránit prepisem na příbuzné šlechtice, kteří se stavovského odboje neúčastnili, nebo jim konfiskace nehrozily v takové míře, jako těm, kteří převody prováděli.

Složitou pobělohorskou situací a vydáním *Obnoveného zřízení zemského* tak byla v Čáslavském kraji zpretrhána staletá tradice působení nižší šlechty, která kraj ovládala od dob husitských válek a byla ve zkoumané oblasti většinovým pozemkovým vlastníkem (dle berního rejstříku z roku 1622 mělo na území Čáslavského kraje svůj majetek čtrnáct osob panského stavu – mezi nimi však byli především povýšení Trčkové z Lípy a Zejdlicové ze Šenfeldu a dále Heralt Václav Libštejnský z Kolovrat, Heřman Černín z Chudenic, Vilém Vratislav z Mitrovic, páni z Roupova a na Novém Studenci a další; v rámci počtu příslušníků zastupujících jednotlivé stavy v kraji jde tedy o značný nepoměr).⁶⁶⁹ Původní zástupci nižší šlechty byli „po Bílé hoře“ v mnoha případech nahrazeni nově příchozí šlechtou, jež se mnohdy řadila mezi panstvo, nebo užívala tituly vyskytující se v říši, byla katolického vyznání a dávala na odiv svou loajálnost vůči panovníkovi.

I přes to všechno se jména některých zástupců „čáslavského“ rytířstva uchovala v ústní tradici, jež se předávala nejen v rámci rodových zvyklostí a byla zaznamenávána do rodinných kronik, ale také ostatní obyvatelstvo Království českého si mezi sebou předávalo příběhy o předbělohorské vrchnosti. Mnohé z těchto příběhů byly následně literárně zpracovány, a přestože je nelze považovat za adekvátní zdroj informací o „čáslavském“ rytířstvu sledovaného období, byla by škoda je v této studii opomenout úplně. Proto jim je také věnována poslední kapitola této práce.

Cílem disertační práce s názvem *Nižší šlechta v předbělohorské době. Politické, sociální a kulturní poměry v Čáslavském kraji* nebylo vytvořit dílo, v němž by byly obsaženy veškeré dostupné informace týkající se této nejpočetnější společenské vrstvy působící v 16. a na počátku 17. století ve

⁶⁶⁹ SOA v Praze, SOkA Kutná Hora, f. AMČ, kn. č. 161.

sledované oblasti. Ačkoliv se soudobá (ale i starší) historiografie problematikou nižší šlechty poměrně obsáhle zabývá, troufám si tvrdit, a to i s ohledem na dostupnou literaturu, že o rytířstvu předbělohorského Čáslavského kraje je velmi malé povědomí. Výjimkou jsou rody Trčků z Lípy či Zejdlicové ze Šenfeldu, které byly v průběhu 16. století povýšeny do stavu panského, což zastínilo jejich původní rytířský stav.

Právě proto bylo hlavním záměrem představit v rámci této studie rytířstvo obývající Čáslavský kraj v dané době, a to na základě drobných sond. Sledováno bylo hned několik aspektů činnosti této nižší šlechty – její působení nejen v rámci kraje, její dosah do zemské politiky, majetková držba, reprezentace či vzájemná interakce (mezi sebou navzájem i s jinými společenskými vrstvami). V práci bylo využito analýzy pramenů a jejich vzájemné komparace a následné konfrontace s informacemi dostupnými v odborné literatuře. V rámci otázky hospodaření šlechty byly užity statistické a kvantitativní metody doplněné opět o analýzu dostupných dokumentů, jež byly podpořeny příslušnou literaturou. Plně si uvědomuji, že byla v této práci téměř bez povšimnutí vynechána otázka správy rytířských panství. Avšak vzhledem ke komplikovanosti a odlišnosti tohoto tématu v rámci jednotlivých dominií, rytířských statků, měst a městeček nacházejících se v předbělohorském Čáslavském kraji se domnívám, že si tato problematika zaslouží samostatnou odbornou práci, a proto ji nyní ponechávám otevřenou pro další výzkum.

Ačkoliv je povědomí o předbělohorské nižší šlechtě Čáslavského kraje opravdu omezené a mnohdy se váže pouze k existenci dvou až tří významných rodů, bylo mou snahou bariéru tohoto „badatelského vakua“ prolomit, vyslovit otázky k dané problematice, na něž se mi ne vždy podařilo beze zbytku odpovědět, a otevřít tak cestu pro další výzkum této poměrně velké a významné společenské vrstvy, jakož i zařazení Čáslavska mezi „objevené kontinenty“ předbělohorského výzkumu dějin šlechty. Pokud se mi toto alespoň z části podařilo, považuji své úsilí o výzkum a komunikaci dějin „čáslavské“ nižší šlechty za úspěšné.

Seznam zkratk

AČ	Archiv český
AMČ	Archiv města Čáslav
AMR	Archiv města Ronov nad Doubravou
DZV	Desky zemské větší
f.	fond
FF	Filozofická fakulta
FHB	Folia Historica Bohemica
fol.	folio
gr. č.	groš český
gr. míš.	groš míšeňský
JM	Jeho Milost
MUNI	Masarykova univerzita
MZA	Moravský zemský archiv
NA	Národní archiv
PdF	Pedagogická fakulta
SM	Stará manipulace
SOkA	Státní okresní archiv
SOA	Státní oblastní archiv
UHK	Univerzita Hradec Králové
UK	Univerzita Karlova
VCM	Vaše Císařská Milost
VZZ	Vladislavské zřízení zemské
zl.	zlatý

Prameny a literatura

Prameny nevydané

Archiv Národního muzea Praha, f. Sbíрка rukopisů, sign. 68 (stará sign. III A 35), Jména a titule osob těch všech, kteříž jsou po shoření desk zemských království Českého totiž od léta 1541 jak do stavu panského, rytířského i do země za obyvatele přijati, s bedlivou pilností z týchž desk zemských na onen čas ode mne Lorence Koutného z Zářečné vyhledány a jakž níže následuje i vypsány, fol. 8v.

Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Rep. 23, sygn. 28.

Kartotéka Augusta Sedláčka, Skříň A, řada A02, zásuvka A02C, lístek č. 1039.

z LÍČKA, Brikcí, Tytulové Stavů Duchovního a Světského. Totiž Papeže, Císaře, Králův, Knížat, Hrabat, Kardynalův, Kurfirštuov, Arcibiskupuov, Biskupuov, Opatů, Proboštů, Administrátorů etc. Pánuov, Rytířův (!), Vladyk, Měst některých, kdo jse jak a odkud píší v Království Českém, v Markrabství Moravském, V Knížetství Slezském, a což jse jich shledati odjinud z jiných přisedících zemí na tento čas mohlo, Praha 1534.

Moravský zemský archiv v Brně:

f. Velkostatek Polná – Přibyslav a Pohled (č. 188), inv. č. 14, kn. č. 12.

Národní archiv v Praze:

f. České oddělení dvorské komory – I. oddělení, kart. 1–305.

f. DZV, kn. č. 10, fol. A 2.

f. DZV, kn. č. 4, fol. C 19.

f. DZV, kn. č. 7, fol. G 3.

f. DZV, kn. č. 8, fol. G 14–15.

f. DZV, kn. č. 10, fol. G 28.

f. DZV, kn. č. 12, fol. B 8–9.

f. DZV, kn. č. 12, fol. D 11.

f. DZV, kn. č. 12, fol. M 4.

f. DZV, kn. č. 13, fol. E 22–23.

f. DZV, kn. č. 13, fol. E 25.

f. DZV, kn. č. 13, fol. M 5.

f. DZV, kn. č. 14, fol. F 19–22.

f. DZV, kn. č. 14, fol. H 27–H 28.

f. DZV, kn. č. 16, fol. C 16rv.

f. DZV, kn. č. 18, fol. E 24–25.

f. DZV, kn. č. 21, fol. P 20rv.

f. DZV, kn. č. 25, fol. O 18–19.

f. DZV, kn. č. 41, fol. B 25v–26v.

f. DZV, kn. č. 51, fol. K 18–20.

f. DZV, kn. č. 51, fol. K 25.

f. DZV, kn. č. 52, fol. N 3.

f. DZV, kn. č. 55, fol. S 25.

f. DZV, kn. č. 58, fol. N 15.

f. DZV, kn. 69, fol. B 27.

f. DZV, kn. 153, fol. B 1.

f. Královská registra, kn. č. 41.

f. Královská registra, kn. č. 62.

f. RG, kn. č. 16.

f. RG, kn. č. 119.

f. Sběrka genealogicko-heraldická Wunschwitzova, inv. č. 951, kart. č. 29.

- f. Stará manipulace, inv. č. 1605, sign. K 26/2, kart. 1133.
- f. Stará manipulace, inv. č. 2002, sign. L 48/1, kart. 1414.
- f. Stará manipulace, inv. č. 3167, sign. S 49/1–28, kart. 2161–2174.
- f. Stará manipulace, inv. č. 3167, sign. S 49/3, kart. 2162.

Národní knihovna České republiky v Praze, Oddělení rukopisů a starých tisků:

sign. 52 C 14, přív. 5, Parentalia ... dn. Joachima de Novadomo ... a studiosa iuventute Novodomensis Collegii Societatis IESV ..., Pragae 1604.

sign. 54 D 000120, ŠÚD ze SEMANÍNA, Mikuláš, *Formy a Natule Listuov všelijakých, jichž stavové v tomto Království Českém voubec požívají. Přitom také jest Vytištěn: Tytulář Stavuov Duchovního i světského*, s. l. 1556.

sign. 65 E 009474, ŠÚD ze SEMANÍNA, Mikuláš, *Formy a Natule Listuov všelijakých, jichž jedenkaždý v potřebách svých rozličných platně potřebovati můž. Přitom také jest i Tytulář Stavuov Duchovního i světského v nově sebraný a vytištěný. V Starém Městě Pražském od Jiříka Černého v Impresí Dědicův dobré paměti J. Jitčínského vedle Privilegium...*, Praha 1572.

sign. 65 F 001976, ŠÚD ze SEMANÍNA, Mikuláš, *Formy a Natule Listuov všelijakých, jichž jedenkaždý v potřebách svých rozličných platně potřebovati můž. Přitom také jest i Tytulář Stavuov Duchovního i světského vnově sebraný a vytištěný. V Starém Městě Pražském odemne Jana Jitčínského vedle Privilegium od jeho milosti Císařské mně na to daného...*, Praha 1567.

Státní oblastní archiv Třeboň (pracoviště Jindřichův Hradec):

- f. Rodinný archiv pánů z Hradce, inv. č. 368, sign. II C 3, kart. 9.
- f. Rodinný archiv pánů z Hradce, inv. č. 371, sign. II C 6, kart. 15.

Moravský zemský archiv v Brně, Státní okresní archiv Havlíčkův Brod:

- f. Archiv města Havlíčkův Brod, inv. č. 218, sign. 2, kn. 6.
- f. Archiv města Havlíčkův Brod, kart. 1.
- f. Archiv města Světlá nad Sázavou, inv. č. 16, kn. 1.

Státní oblastní archiv Hradec Králové, Státní okresní archiv Chrudim:

- f. Archiv města Ronov nad Doubravou, inv. č. 49, kn. 1,
- f. Archiv města Ronov nad Doubravou, *Městská kniha Ronova (Manuálník) založená roku 1551*, inv. č. 50, kn. 2.
- f. Archiv města Ronov nad Doubravou, inv. č. 51, kn. 3.

Státní oblastní archiv v Praze, Státní okresní archiv Kutná Hora:

- f. Archiv města Čáslav, inv. č. 7324.
- f. Archiv města Čáslav, kart. č. 1, r. 1558.
- f. Archiv města Čáslav, kn. č. 51, *Kniha kšaftů*.
- f. Archiv města Čáslav, kn. č. 85, *Kniha právních rozepří*.
- f. Archiv města Čáslav, kn. č. 86, *Kniha právních rozepří*.
- f. Archiv města Čáslav, kn. č. 90.
- f. Archiv města Čáslav, kn. č. 161.
- f. Archiv města Čáslav, kn. č. 162.
- f. Archiv města Čáslav, kn. č. 163.
- f. Archiv města Čáslav, kn. č. 164.

Prameny vydané

- Archiv český čili Staré písemné památky české i moravské*, 3. díl, ed. František Palacký, Praha 1844.
- Archiv český čili Staré písemné památky české i moravské*, 5. díl, ed. František Palacký, Praha 1862.
- Archiv český čili staré písemné památky české i moravské*, 6. díl, ed. František Palacký, Praha 1872.
- Archiv český čili staré písemné památky české i moravské. Registra soudu komorního z let 1519–1524*, 32. díl, ed. Jaromír Čelakovský, Praha 1915.
- Autobiografie Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova*, ed. Josef Hrdlička, České Budějovice 2003.
- BŘEZAN, Václav, *Životy posledních Rožmberků 1, 2*, ed. Jaroslav Pánek, Praha 1985.
- Codex juris Bohemici*, 4. díl, 1. část, ed. Josef Jireček – Hermenegild Jireček, Praha 1882.
- Codex juris municipalis, Privilegia nekrálovských měst českých z let 1501–1526*, 4. díl, 3. část, ed. Antonín Haas, Praha 1961.
- DAČICKÝ z HESLOVA, Mikuláš, *Paměti*, 1. sv., ed. Antonín Rezek, Praha 1878.
- DAČICKÝ z HESLOVA, Mikuláš, *Paměti*, 2. sv., ed. Antonín Rezek, Praha 1880.
- DAČICKÝ z HESLOVA, Mikuláš, *Paměti*, Praha 1940.
- DAČICKÝ z HESLOVA, Mikuláš, *Paměti*, ed. Jiří Mikulec, Praha 1996.
- DAČICKÝ z HESLOVA, Mikuláš, *Paměti*, ed. Josef Janáček, Praha 1996.
- Deník rudolfinského dvořana. Adam mladší z Valdštejna 1602–1633*, edd. Marie Koldinská – Petr Mat'a, Praha 1997.
- z KOLDÍNA, Pavel Kristián, *Práva městská Království českého a Markrabství moravského*, ed. Josef Jireček, Praha 1876.
- Listy kláštera Zbraslavského*, ed. Ferdinand Tadra, Praha 1904.

- M. Brikiho z Licka Práva městská*, edd. Hermenegild Jireček – Josef Jireček, Praha 1880.
- M. Viktorina ze Všehrd O právích země české knihy devatery*, ed. Hermenegild Jireček, Praha 1874.
- Nová redakce zemského zřízení království českého z posledních let před českým povstáním*, ed. Julius Glücklich, in. *Spisy Filosofické fakulty Masarykovy university v Brně. Opera Facultatis Philosophicae Universitatis Masarykianae Brunensis*, Brno 1936.
- z OTTERSODORFU, Sixt, *O pokoření stavu městského léta 1547*, ed. Josef Janáček, Praha 1950.
- PAPROCKÝ z HLOHOL, Bartoloměj, *O válce turecké a jiné příběhy. Výbor z Diadochu*, edd. Eduard Petru – Jan Sobotka, Praha 1982.
- z PERNŠTÝNA, Ludvík, *Naučení rodičům*, ed. Josef Vašica, Stará Říše na Moravě 1928.
- Pozůstatky desk zemských království Českého roku 1541 pohořelých. Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum II.*, ed. Josef Emler, Praha 1872.
- Práva městská Království českého*, edd. Karel Malý – Pavla Slavíčková – Ladislav Soukup – Petra Skřejpková – Jiří Šouša – Jiří Šouša ml. – Jana Vojtíšková – Klára Woitschová, Praha 2013.
- Příběhy Jindřicha Hýzrla z Chodů*, edd. Lydia Petráňová a kol., Praha 1979.
- Sixta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojích v letech 1546 a 1547. 2. díl*, ed. Josef Teige, Praha 1920.
- SKÁLA ze ZHOŘE, Pavel, *Historie česká od r. 1602 do r. 1623, 2. díl*, ed. Karel Tieftrunk, Praha 1866.
- Sněmy české, od léta 1526 až po naši dobu*, Praha 1877.
- Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu (1546–1557), 2. díl*, Praha 1880.
- Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu, 7. díl*, edd. Antonín Gindely – František Dvorský – Julius Pažout, Praha 1891.
- Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu, 8. díl*, Praha 1895.
- Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu. 1600–1604, 10. díl*, ed. František Dvorský, Praha 1900.

- Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Čáslavsko*, edd. Magda Zahradníková – Eva Štrejnová, Praha 2017.
- Staří letopisové čeští od roku 1378 do 1527 čili pokračování v kronikách Přibíka Pulkavy a Beneše z Hořovic z rukopisů starých vydané*, ed. František Palacký, Praha 1941.
- Staří letopisové čeští od roku 1378 do 1527 čili pokračování v kronikách Přibíka Pulkavy a Beneše z Hořovic z rukopisů starých vydané. Dílo Františka Palackého*, 2. sv., ed. Jaroslav Charvát, Praha 1941.
- Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*, edd. Petr Kreuz – Ivan Martinovský – Jana Vojtíšková, Dolní Břežany 2007.
- Zřízení zemská království českého XVI. věku*, ed. Josef Jireček – Hermenegild Jireček, Praha 1882.

Literatura

- ANDĚL, Emil, *Kronika rodu Andělů z Ronovce*, Praha 2008.
- ANGLO, Sydney, *Chivalry in the Renaissance*, Woodbridge 1990.
- ASCH, Ronald G., *Der europäische Adel im Ancien Regime. Von der Krise der ständischen Monarchien bis zur Revolution (ca. 1600–1789)*, Köln – Weimar – Wien 2001.
- BAČKOVSKÝ, Rudolf, *Bývalá česká šlechta předbělohorská i pobělohorská na svých sídlech v Čechách a na Moravě a ve svých znacích*. Praha 1948.
- BARCAL, Vojtěch, *Reprezentace rodu Trčků z Lípy*. Diplomová práce, Historický ústav, Filozofická fakulta Univerzita Hradec Králové, Hradec Králové 2019.
- BECHYNĚ, Jan, *Kompaktáta*, *Historický obzor* 7 (1/2), 1996, s. 37–40.
- BEMEROVÁ, Klára, *Čtyři náboženské satiry ze 16. století*. Bakalářská práce, Ústav české literatury a knihovnictví, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita v Brně, Brno 2011.
- BENEŠ, Zdeněk, *Raný novověk v českém historiografickém výzkumu*, in: *Základní problémy studia raného novověku*, edd. Marie Šedivá Koldinská – Ivo Cerman a kol., Praha 2013, s. 27–53.
- BERAN, Zdeněk, *Čáslavský landfrýd 1440 až 1453*. Diplomová práce, Historický ústav Pedagogická fakulta Univerzita Hradec Králové, Hradec Králové 2008.
- BERAN, Zdeněk, *Landfrýdy v pozdně středověkých Čechách. Poznámky k textu Poděbradova mírového projektu*, in: *Hledání nové Evropy*, edd. J. Boubín a kol., Praha 2015, s. 129–152.
- BERAN, Zdeněk, *Tradice, sídla a majetek východočeské šlechty v procesu formování krajské správy*, in: *Východočeská šlechta, její sídla a teritoria*, edd. Z. Beran a kol., Praha 2013, s. 11–19.
- BERAN, Zdeněk, *Válka a násilí jako sociální kód české pozdně středověké šlechty*, *Český časopis historický* 115 (2), 2017, s. 319–345.

- BIDLO, Jaroslav. *O konfesi bratrské z r. 1573*, in. Sborník prací historických: k šedesátým narozeninám dvor. rady prof. dra Jaroslava Golla, edd. G. Friedrich – K. Krofta – J. Bidlo, Praha 1906, s. 246–278.
- BÍLEK, Tomáš Václav, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 1. díl, Praha 1882.
- BÍLEK, Tomáš Václav, *Dějiny konfiskací po r. 1618*, 2. díl, Praha 1883.
- BÍLEK, Tomáš Václav, *Reformace katolická neboli Obnovení náboženství katolického v království českém po bitvě bělohorské*, Praha 1892.
- BIRNBAUMOVÁ, Alžběta, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu čáslavském*, Praha 1929.
- BLÁHOVÁ, Marie, *Dějiny panství Žleby (od počátku do r. 1634)*. Diplomová práce, Historický ústav, Filozofická fakulta Univerzita Hradec Králové, Hradec Králové 2015.
- BLÁHOVÁ, Marie, *Trhová kniha Ronova nad Doubravou z let 1561–1604*. Diplomová práce, Katedra pomocných věd historických a archivnictví, Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, Hradec Králové 2016.
- BLECHOVÁ, Světlana, *Německobrodský graduál Pavla Mělnického z roku 1506*. Diplomová práce, Ústav dějin křesťanského umění, Katolická teologická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, Praha 2013.
- BOHDANECKÝ, Vincenc Em., *Paměti o rodě Bohdaneckém z Hodkova*, Benešov 1886.
- BOROVSKÝ, Tomáš – JANIŠ, Dalibor – ANTONÍN MALANÍKOVÁ, Michaela, *Spory o čest ve středověku a raném novověku*. Brno 2010.
- BOUBÍN, Jaroslav, *Nižší šlechta a vznik zelenohorské jednoty*, Český časopis historický 88 (3), 1990, s. 351–355.
- BOUBÍN, Jaroslav, *Vznik panských jednot*, in: Mediaevalia Historica Bohemica 1, 1998, s. 217–230.
- BOUKAL, Jan, *Počátky rodu erbu půlměsíce. Rytíři z Vřesovic v pozdním středověku*. Diplomová práce, Ústav českých dějin, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, Praha 2015.
- BOUKAL, Jan, *Rytíř Kryštof z Týna. Válečník a diplomat pozdního středověku*. Bakalářská práce, Ústav českých dějin, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, Praha 2013.

- BOUKALOVÁ, Marie, *Česko-kladská hranice v sedmdesátých letech 16. století v dokumentech Archiwu Państwoweého we Wrocławiu*, Historie – Otázky – Problémy 12 (2), 2020, s. 93–103.
- BOUKALOVÁ, Marie, *Nižší šlechta v Čáslavském kraji na počátku třicetileté války ve světle berních rejstříků*, Bohemiae Occidentalis historica 5 (1), 2019, s. 165–175.
- BOUKALOVÁ, Marie, *Ronov nad Doubravou a Lipnice nad Sázavou. Život města a městečka Čáslavského kraje ve 2. polovině 16. století a vliv okolní krajiny na jejich vývoj*, in: Mesto a jeho historická krajina. Zborník príspevkov z rovnomennej konferencie, ed. J. Valo, Bratislava 2020, s. 6–15.
- BRABEC, Jaroslav – KAJÍNEK, Karel – NĚMEC, Karel – SMRČEK, Otto – SOCHR, Jiří – TICHÝ, Jaroslav – ZVĚŘINA, Václav, *Chotěboř. Stručné dějiny města*, Hradec Králové 1981.
- BRAUN, Josef, *Kutnohorský kat a jiné povídky*, Praha 1928.
- BRAUN, Josef, *V poddanství vladyckém. Prostý příběh z časů zemanské zvůle*, Praha 1887.
- BŘEZAN, Václav, *Žiwot Wiléma z Rosenberka*, Praha 1847.
- BŘEZINA, Vladimír, *Rytířský stav v Čechách a na Moravě v raném novověku. Rod Bukůvků z Bukůvky od středověku do 20. století*, České Budějovice 2008.
- BŮŽEK, Václav, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2006.
- BŮŽEK, Václav, *Majetková skladba šlechty v předbělohorských Čechách*, Hospodářské dějiny 14, 1986, s. 175–216.
- BŮŽEK, Václav, *Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předbělohorských Čech*, Praha 1996.
- BŮŽEK, Václav, *Paměť v heraldické výzdobě předmětů hmotné kultury šlechtických sídel 16. a 17. století*, in: Paměť urozenosti, edd. Václav Bůžek – Pavel Král, Praha 2007, s. 35–57.

- BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef – KRÁL, Pavel – VYBÍRAL, Zdeněk, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha – Litomyšl 2002.
- BŮŽEK, Václav – KOREŠ, František – MAREŠ, Petr – ŽITNÝ, Miroslav, *Rytíři renesančních Čech ve válkách*, Praha 2016.
- BŮŽEK, Václav a kol., *Společnost Českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010.
- BŮŽEK, Václav, *Šlechta raného novověku v českém dějepisectví devadesátých let*, *Opera historica* 7, 1999, s. 5–28.
- BŮŽEK, Václav, *Úvěrové podnikání nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, Praha 1989.
- CONRADS, Norbert, *Ritteracademiender frühen Neuzeit. Bildung als Standesprivileg im 16. und 17. Jahrhundert*, Göttingen 1982.
- COUFAL, Dušan, *Polemika o kalich mezi teologií a politikou 1414–1431. Předpoklady basilejské disputace o prvním z pražských artikulů*, Praha 2012.
- ČECHURA, Jaroslav, *Cechy rožmberských měst a městeček do poloviny 16. století*, *Jihočeský sborník historický* 58, 1989, s. 113–124.
- ČECHURA, Jaroslav a kol., *Historie českých spiknutí*, Praha 2000.
- ČECHURA, Jaroslav, *Jakub Krčín z Jelčan. Architekt jihočeských rybníků*, Praha 2020.
- ČECHURA, Jaroslav, *Podnikání evropské šlechty v 16. století*, *Hospodářské dějiny* 21, 1995, s. 9–28.
- ČECHURA, Jaroslav, *Šlechtický podnikatelský velkostatek v předbělohorských Čechách*. in: *Vědecká konference k 100. výročí narození Bedřicha Mendla: prvního profesora hospodářských dějin Univerzity Karlovy 1892–1992*, Praha 1997, s. 145–160.
- ČECHURA, Jaroslav, *Velkostatek a rolnické hospodářství. Srovnání Waldviertlu a jižních Čech v období před třicetiletou válkou*, in: *Kultury na hranici: jižní Čechy – jižní Morava – Waldviertel – Weinviertel*, Wien 1995 s. 107–111.
- ČELAKOVSKÝ, Jaromír, *Povšechné české dějiny právní*, Praha 1913.

- ČERMÁK, Kliment, *Archaeologické příspěvky z Čáslavska*, Čáslav 1884.
- ČERNÝ, Václav, *Hospodářské instrukce. Přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku v XV.–XIX. století*, Praha 1930.
- ČIHULA, Josef, *Poměr Jednoty bratří českých k Martinovi Lutherovi*, Praha 1897.
- ČORNEJ, Petr, *Velké dějiny zemí Koruny české, Sv. 5. 1402–1437*, Praha 2010.
- ČORNEJ, Petr – BARTLOVÁ, Milena, *Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. 6. 1437–1526*, Praha 2007.
- ČORNEJOVÁ, Ivana – KAŠE, Jiří – MIKULEC, Jiří – VLNAS, Vít, *Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. 8. 1618–1683*, Praha 2008.
- ČORNEJOVÁ, Ivana – KASPER, Tomáš – KASPEROVÁ, Dana – KOUROVÁ, Pavlína – KRATOCHVÍL, Petr – LENDEROVÁ, Milena – NOVOTNÝ, Miroslav – POKORNÝ, Jiří – SVATOŠ, Michal – SVOBODNÝ, Petr – ŠIMEK, Jan – VÁŇOVÁ, Růžena, *Velké dějiny zemí Koruny české. Školství a vzdělanost*, Praha 2020.
- DEWALD, Jonathan, *The European Nobility 1400–1800*, Cambridge 1996.
- DOSTÁL, Alois, *Erb ve štítě. Črta z minulosti*, Obzor. List pro poučení a zábavu 14 (1), 1891.
- DREJČKOVÁ, Adéla, *Listiny Trčků z Lípy z let 1485–1579 ve Státním okresním archivu Jihlava. Pramenná edice*. Bakalářská práce, Ústav pomocných věd historických a archivnictví, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita v Brně, Brno 2013.
- DRNOVSKÝ, Pavel, *Nástin vývoje hmotné kultury na sídlech nižší šlechty na příkladu vybraných lokalit východních Čech*, Živá archeologie. (Re)konstrukce a experiment v archeologii 15 (1), 2013, s. 45–52.
- DURDÍK, Tomáš, *Hrádek u Podmok (Kozohlod)*, in: *Archaeologia historica: sborník příspěvků přednesených na 32. konferenci archeologů středověku České republiky a Slovenské republiky s hlavním zaměřením na zpracování surovin. Čáslav 25.–28. září 2000*, Brno 2001, s. 147–153.
- DURDÍK, Tomáš, *K interpretaci výsledků archeologického výzkumu jižního nároží hradu Lichnice*, *Castellologica bohemia*, Praha 1994, s. 67–74.

- DURDÍK, Tomáš – SUŠICKÝ, Viktor, *Zříceniny hradů, tvrzí a zámků. Východní Čechy*, Praha 2012.
- DVORSKÝ, František, *K historii Židů v Čechách, na Moravě a v Slezsku 906 až 1620*, Praha 1906.
- DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana – HOLÝ, Martin – STERNECK, Tomáš – ZELENKA, Jan a kol., *Děti a dětství. Od středověku na práh osvícenství*, Praha 2019.
- DVOŘÁKOVÁ, Lenka, *Trčkové z Lípy na přelomu 15. a 16. století*, Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica 1, 1976.
- EBERHARD, Winfried, *Das Problem der Toleranz und die Entwicklung der hussitisch-katholischen Koexistenz im 15. Jahrhundert*, in: Die hussitische Revolution. Religiöse, politische und regionale Aspekte, ed. F. Machilek, Köln – Weimar – Wien 2012, s. 93–105.
- EBERHARD, Winfried, *Konfessionsbildung und Stände in Böhmen 1478–1530*, München – Wien 1981.
- EBERHARD, Winfried, *Reformatorische Gegensätze, reformatorischer Konsens, reformatorische Formierung in Böhmen, Mähren und Polen*, in: Ständefreiheit und Staatsgestaltung in Ostmitteleuropa. Übernationale Gemeinsamkeiten in der politischen Kultur vom 16.–18. Jahrhundert, edd. J. Bahlcke – H. J. Bömelburg – N. Kersken, Leipzig 1996, s. 187–215.
- EBERHARD, Winfried, *Zur Religionsproblematik in der böhmischen Landesverfassung der Reformationsepoche*, in: Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v Českých zemích (1500–1619), edd. K. Malý – J. Pánek, Praha 2001, s. 249–266.
- EKLOVÁ, Lenka, *Vývoj sociální struktury šlechty v Kouřimském kraji v 16. a na počátku 17. století*. Diplomová práce, Historický ústav, Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, Hradec Králové 2005.
- ERŠIL, Jaroslav, *České stavovství a pohusitský katolicismus. K problematice vzájemného vztahu*, Folia Historica Bohemica 6, 1984, s. 99–108.

- FRANC, Martin – HALÍŘOVÁ, Martina – KNAPÍK, Jiří – LENDEROVÁ, Milena – MAUR, Eduard – NODL, Martin – RÝDL, Karel, *Velké dějiny zemí Koruny české. Dětství*, Praha 2021.
- FRANCEK, Jindřich, *24.10.1517. Svatováclavská smlouva. Urození versus neurození*, Praha 2006.
- GELLNER, Gustav, *Životopis lékaře Borbonia a výklad jeho deníku*, Praha 1938.
- HAAS, Antonín, *Pravomoc českého krále nad poddanskými městy a městečky*, *Právněhistorické studie* 4, 1958, s. 153–182.
- HALADA, Jan, *Lexikon české šlechty*. Praha 1992.
- HALAMA, Ota – MAREK, Jaroslav, *Smrt a pohřby bratrské šlechty v polovině 16. století*, in: *Studie a texty Evangelické teologické fakulty* 15 (2) – *Unitas Fratrum 1457–2007. Jednota bratrská jako kulturní a duchovní fenomén*, 2009, s. 122–171.
- HÁS, Jiří, *Rod Bohdaneckých z Hodkova*, *Heraldika a genealogie* 33 (3–4), 2000, s. 195–204.
- HÁS, Jiří, *Rod Špetlů z Prudic a Janovic*, *Heraldika a genealogie* 41 (1–2), 2008, s. 99–104.
- HAUBELT, Josef, *Jakub Krčín z Jelčan. List z historie jižních Čech*, Praha 2003.
- HAVLÍKOVÁ, Eva, *Agenda kutnohorského městského soudu postoupená v letech 1548–1620 apelačnímu soudu*. Diplomová práce, Katedra pomocných věd historických a archivnictví, Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, Hradec Králové 2019.
- HEBER, Franz Alexander, *Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser*, 7 svazků, Praha 1844–1849.
- HEBER, Franz Alexander, *České hrady, zámky a tvrze*. 4. díl. *Střední Čechy*, Praha 2012.
- HENDRICH, Jan, *Hrad Žleby ve východních Čechách. Jeho majitelé, děje a památnosti. Též popis kostela, hrobky a města Žleb, jakož i filiálních kostelů v Markovicích*, Čáslav 1890.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan, *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*, Praha 2007.
- HOFFMANN, František, *České město ve středověku*, Praha 1992.

- HOLÝ, Martin, *Nižší šlechta v Českých zemích a cestách za vzděláním a její vychovatelé (1500–1620)*, in: *Zemianstvo na Slovensku v novoveku*. 2. část, *Duchovní a hmotná kultura*, edd. M. Kovačka – E. Augustínov – M. Mačuha, Martin 2009, s. 9–27.
- HOLÝ, Martin, *Zrození renesančního kavalíra. Výchova a vzdělávání šlechty z Českých zemí na prahu novověku (1500–1620)*, Praha 2010.
- HRDLIČKA, Josef, *Hodovní stůl a dvorská společnost. Strava na raně novověkých aristokratických dvorech v českých zemích (1550–1650)*, České Budějovice 2000.
- HROCH, Miroslav, *Úvod do studia dějepisu*, Praha 1985.
- HRUBÝ, František, *Moravská šlechta r. 1619, její jmění a náboženské vyznání*, *Časopis Matice moravské* 46, 1922, s. 107–169.
- HRUBÝ, František, *Z hospodářských převratů českých v století XV. a XVI.*, *Český časopis historický*, 1924, s. 205–236.
- HUSA, Václav, *Epochy českých dějin*, Praha 1949.
- CHARVÁTOVÁ, Pavlína, *Vzestup šlechtického rodu Trčků z Lípy*. Bakalářská práce, *Historie*, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, Technická univerzita v Liberci, Liberec 2013.
- CHOTĚBOR, Petr, *Architektonické detaily českých tvrzí*, *Sborník Společnosti přátel starožitností* 3, 1992, s. 111–127.
- CHRAMOSTA, Emanuel, *Knih pamětní fil. školy Kněžické počínaje od založení školy v roce 1830. Školní kronika od roku 1815 do roku 1895 s dějepisným úvodem, jež dle nálezů a různých poznámek sebraných v letech 1892–1915 sestavil Emanuel Chramosta, t. č. řídící učitel*.
- JANÁČEK, Josef, *České dějiny: Doba předbělohorská*, 1. díl. 1526–1547, 1. část, Praha 1968.
- JANÁČEK, Josef, *České stavovské povstání 1618–1620 (otázky a problémy)*, *Folia Historica Bohemica* 8, 1985, s. 7–41.
- JANÁČEK, Josef, *Valdštejn a jeho doba*, Praha 1978.
- JANČO, Milan, *Virtuální návrat manželů Trčkových na zámek Žleby*, *Zprávy památkové péče* 77 (1–2), 2017, s. 151–153.

- JANDA, Martin, *Nejstarší dochovaný urbář polensko-přibyslavského panství*. Diplomová práce, Katedra pomocných věd historických a archivnictví, Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, Hradec Králové 2014.
- JANDA, Martin, *Smíšená úřední kniha polensko-přibyslavského panství. Urbář panství z roku 1636 a opisy zejdlícovských písemností z let 1597–1618*, Hradec Králové 2017.
- JANIŠOVÁ, Jana, *Jurisdikce ve sporech o čest na raně novověké Moravě*. in: Acta historico-iuridica Pilsnensia 2006: sborník příspěvků ze setkání pracovníků kateder právních dějin z České a Slovenské republiky, Plzeň 2007 s. 76–98.
- JANIŠOVÁ, Jana, *Půhon jako základní procesní institut moravského zemského práva v dlouhém 16. století (Problematika tzv. půhonu zátkyně a povinnosti královských měst na příkladu města Brna)*, in: Brno v minulosti a dnes: příspěvky k dějinám a výstavbě Brna, sv. 30, Brno 2017, s. 147–184.
- JANIŠOVÁ, Jana, *Šlechtické spory o čest na raně novověké Moravě: (edice rokové knihy zemského hejtmána Václava z Ludanic z let 1541–1556)*, Brno 2007.
- JEDLIČKA, Václav, *Diviš Žehušický z Nestajova. Dějepisná povídka pro mládež*, Praha 1893.
- JIČÍNSKÝ, Karel, *Vývin českého právnictví*, Praha 1862.
- JIREČEK, Hermenegild, *Právníký život v Čechách a na Moravě*, Praha – Brno 1903.
- JIREČEK, Hermenegild – PODOLSKÝ z PODOLÍ, Šimon, *Spisy právníké o právu českém v XVI. století*, Vídeň 1883.
- JIROUTOVÁ, Petra, *Vývoj sociální struktury šlechty v Čáslavském kraji v 16. a na počátku 17. století*. Diplomová práce, Historický ústav, Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, Hradec Králové 2005.
- JUROK, Jiří, *Česká šlechta a feudalita ve středověku a raném novověku. Majetková a sociální struktura, politická moc a kulturní reprezentace šlechty a feudalit v českém státě ve 13. – první polovině 17. století*, Nový Jičín 2000.

- JUROK, Jiří, *Proměny zemského soudu v době lucemburské a poděbradské: k návaznosti Zelenohorské jednoty na panské odboje proti králi Václavu IV.*, in: Poděbradská éra v zemích České koruny, edd. M. Šandera – Z. Beran, Praha 2016 s. 132–141.
- JUST, Jiří, 9. 7. 1609. *Rudolfův majestát. Světla a stíny náboženské svobody*, Praha 2009.
- KADLEC, Jaroslav, *Přehled českých církevních dějin*. 1. díl, Praha 1991.
- KALOUSEK, Josef, *České státní právo*, Praha 1892.
- KAPRAS, Jan, *K dějinám českého zástavního práva*, Praha 1904.
- KAPRAS, Jan, *Právní dějiny zemí Koruny české I.*, Praha 1913.
- KAŠIČKA, František, *Život na středověké a renesanční tvrzi (ve světle hmotných a písemných dokladů)*, in: Archaeologia historica: sborník příspěvků přednesených na 21. celostátní konferenci k problematice historické archeologie s hlavním zaměřením na všední život ve středověku. Tábor 25. září–29. září 1989, Brno 1990, s. 191–201.
- KIBIC, Karel, *Středověká venkovská sakrální architektura na Čáslavsku*, Praha 2010.
- KILIÁN, Jan, *Historické náhrobníky a epitafy Mělnicka*, Mělník 2004.
- KILIÁN, Jan, *Konference Čáslav 1618. Počátek české války, 16. května 2018, Čáslav*, Bohemiae Occidentalis historica 4 (1), 2018.
- KLÁŠTERSKÝ, Antonín, *Vzpomínky a portréty*, Praha 1934.
- KLÍMA, Stanislav, *České náboženství*, Praha 1920.
- KNÁPEK, Aleš, *Sídla nižší šlechty na Havlíčkovobrodsku v Husově době*, in: Stížný list. České a moravské šlechty proti upálení Mistra Jana Husa, edd. P. Čornej – A. Knápek – L. Macek – P. Rous, Okrouhlice 2015.
- Knihovna lidu. Sbírká úvah o knihách pro lid*, Brno 1890.
- KOHLER, Alfred, *Ferdinand I. (1503–1564). Kníže, král a císař*, České Budějovice 2017.
- KOLÁŘ, Martin, *Rod pánů Švihovských z Riesenberka*, Tábor 1892.
- KOLDINSKÁ, Marie, *Každodennost renesančního aristokrata*, Praha – Litomyšl 2001.

- KOLDINSKÁ, Marie, *Náboženská tolerance z nutnosti. Rudolfův Majestát jako epilog zlatého věku*, Dějiny a současnost 31 (7), 2009, s. 30–33.
- KOLDINSKÁ, Marie, *Šlechtické školy v předbělohorských Čechách*, in: Život na šlechtickém sídle v 16.–18. století = Das Alltagsleben auf dem Adelsitz im 16. bis 18. Jahrhundert: sborník příspěvků z konference na Pedagogické fakultě UJEP v Ústí nad Labem 30.–31. října 1991, Ústí nad Labem 1992, s. 217–222.
- KOREŠ, František, *Moc, válka a společenský vzestup v dějinách rodu Robmhápů ze Suché od 16. do 18. století a jejich rodinné paměti*, Opera historica 16 (1), 2015, s. 100–148.
- KORYTA, David, *Albrecht Rendl z Oušavy († 1522): významný člen nevýznamného rodu*. Diplomová práce, Ústav českých dějin, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, Praha 2016.
- KOŘÁN, Josef – REZEK, Antonín – ZAP, Karel Vladislav, *Česko–moravská kronika*, 5. kniha, Praha 1891.
- KOZÁKOVÁ, Anděla, *Právní postavení ženy v českém právu zemském*, Praha 1926.
- KRÁL, Pavel, *Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty v letech 1550 až 1650*, České Budějovice 2002.
- KRATOCHVÍL, Josef, *Paměti z dějin města Žleb*, Čáslav 1911.
- von KRAUS, Viktor, *Zur Geschichte Österreichs unter Ferdinand I. 1519–1522. Ein Bild ständischer Partei Kämpfe*, in: 9. Jahresbericht des Leopoldstädter Communal-Real-Obergymnasiums in Wien, Wien 1873, s. 1–114.
- KREUZ, Petr, *Postavení a působnost komorního soudu v soustavě českého zemského trestního soudnictví doby předbělohorské v letech 1526–1547*, Praha 2000.
- KRCH, Václav, *Románské exkurse v Čechách, Filiální chrám v Buřeticích (okres Čáslavský)*, Method. Časopis věnovaný umění křesťanskému 18 (7), 1892.
- KROFTA, Kamil, *Bílá Hora*, Praha 1913.

- KRPÁLKOVÁ, Iveta, *Světelské panství ve světle Trčkovského urbáře z roku 1591*. Bakalářská práce, Ústav pomocných věd historických a archivnictví, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita v Brně, Brno 2021.
- KUBEŠ, Jiří, *Náročné dospívání urozených. Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620–1750)*, Pelhřimov 2013.
- KUBEŠ, Jiří a kol., *V zastoupení císaře. Česká a moravská aristokracie v habsburské diplomacii 1640.1740*, Praha 2018.
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Pohled na úlohu krajských hejtmanů v české minulosti (se zvláštním zřetelem na raný novověk)*, Výběr 39, 2002, s. 8–13.
- LAHODA, Hans, *Der Ständekampf in den österreichischen Erblanden nach dem Tode Maximilians I. bis zu seiner Beendigung im Blutgericht von Wiener Neustadt*. Disertační práce, Wien 1949.
- LAVAL, Filip, *Archeologie tvrze v českých zemích. K počátkům středověkých opevněných sídel*. Disertační práce, Ústav pro archeologii, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, Praha 2013.
- LEDVINKA, Václav, *Úvěr a zadlužení feudálního velkostatku v předběllohorských Čechách*, Praha 1980.
- LEMINGER, Emanuel, *Stará Kutná Hora. Místopis*, 1. část, Kutná Hora 2006.
- LHOTÁK, Jan, *Šosovní, nebo poddanské vesnice? K interpretaci pozemkového příslušenství zeměpanských měst ve středověku*, Český časopis historický 111 (3), 2013, s. 517–562.
- LUKÁŠOVÁ, Eva – HYŤHA, Lukáš – KLAPETKOVÁ, Olga, *Podoby a příběhy. Portréty renesanční šlechty*, Kroměříž 2017.
- MACEK, Josef, *Česká středověká šlechta*, Praha 1997.
- MACEK, Josef, *Jagellonský věk v Českých zemích (1471–1526)*. 2. díl. *Šlechta*, Praha 1994.
- MACEK, Josef, *Víra a zbožnost Jagellonského věku*, Praha 2001.
- MACEK, Ladislav – ROUS, Pavel, *Havlíčkův Brod v pověstech a historii*, Havlíčkův Brod 2009.
- MAÇZAK, Antoni, *Klientelsysteme im Europa der frühen Neuzeit*, München 1988.

- MALÝ, Karel, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha 1999.
- MALÝ, Karel a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha 2003.
- MALÝ, Karel, *Ochrana vlastnictví ve Vladislavském zřízení zemském*, in: *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500–1619)*, Praha 2001, s. 207–215.
- MALÝ, Karel, *Svatováclavská smlouva, třídní kompromis mezi šlechtou a městy z roku 1517*, *Acta Universitatis Carolinae Philosophica* 1 (2), 1955, s. 195–222.
- MALÝ, Karel, *Trestí právo v Čechách v 15. –16. století*, Praha 1989.
- MAREŠ, Petr, *Obsazování úřadu krajského hejtmána v předbělohorském období a soupis krajských hejtmanů na základě dochovaných seznamů z let 1563/1564–1616/1617*. Rigorózní práce, Katedra archivnictví a pomocných věd historických, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, Praha 2011.
- MAREŠ, Petr, *Přisedící většího zemského soudu Českého království (1542–1620) na habsburských dvorech a na dvoře Fridricha Falckého*, *Paginae historiae*. Sborník Národního archivu 18, 2010.
- MAREŠ, Petr, *Soupis přisedících komorního soudu Českého království v letech 1527–1620*, Praha 2013.
- MAREŠ, Petr, *Zemský soud větší 1541–1620 (Personální obsazení)*. Dizertační práce, Katedra pomocných věd historických a archivního studia, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, Praha 2014.
- MAREŠOVÁ, Milena, *Příspěvek k dějinám krajských popravců v předhusitských Čechách*, *Sborník prací členů socialistického svazu mládeže Státního ústředního archivu v Praze* 2 (1), 1989, s. 5–41.
- MARTINKA, Lukáš, *Chotěboř*, Radouň 2012.
- MAŤA, Petr, *Nejstarší české a moravské deníky (Kultura každodenního života v raném novověku a některé nové perspektivní prameny)*, *Folia Historica Bohemica* 18, 1997, s. 99–120.

- MAŘA, Petr, *Obranný spolek českých stavů z roku 1547. Poznámky k chronologii, právní terminologii a logice stavovského hnutí*, Dějiny – teorie – kritika 1, 2017, s. 78–138.
- MAŘA, Petr, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, Praha 2004.
- MATOUŠEK, David, *Vývoj sociální struktury šlechty v Boleslavském kraji v 16. a na počátku 17. století*. Diplomová práce, Historický ústav, Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, Hradec Králové 2007.
- MAUR, Eduard, *Vrchnosti a poddaní za třicetileté války*, Folia Historica Bohemica 8, 1985, s. 241–264.
- MENCLOVÁ, Dobroslava, *Hrad Lipnice*, Praha 1941.
- MĚŘINSKÁ, Jitka, *Trestní agenda komorního soudu doby jagellonské*. Diplomová práce, Historický ústav, Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, Hradec Králové 2017.
- MEZNÍK, Jaroslav, *Česká a moravská šlechta ve 14. a 15. století*, Sborník historický 37, 1990, s. 7–36.
- MÍKA, Alois, *Feudální velkostatek v jižních Čechách (XIV.–XVII. stol.)*, Historický sborník 1, 1953.
- MÍKA, Alois, *Majetkové rozvrstvení české šlechty v předbělohorském období*, Sborník historický 15, 1967, s. 45–75.
- MIKULEC, Jiří, *Mezi konverzí a emigrací. Vídeňský dvůr a náboženská loajalita šlechty v Čechách v prvních pobělohorských desetiletích*, Opera historica 10, 2003, s. 397–414.
- MILLNER, Otakar, *Beschreibung der bisher bekannten Böhmischen Privatmünzen und Medaillen*, Praha 1862–1869.
- MLATEČEK, Karel, *Rytíři z Lulče a jejich přátelé*, Brno – Slavkov u Brna 2014.
- MOLNÁR, Amedeo, *Na rozhraní věků*, Praha 1985.
- MRAZÍK, Jan, *Jan Amos Komenský*, Praha 1893.
- MÜLLER, Josef Theodor, *Dějiny Jednoty Bratrské*, Praha 1923.
- MÜLLER, Joseph Theodor – BARTOŠ, František Michálek, *Dějiny Jednoty bratrské I, Jednota bratrská*, Praha 1923.

- MÜLLER, Václav, *Půhončí. List z právních dějin moravských*, in: Sborník prací historických k šedesátým narozeninám dvor. rady prof. dra Jaroslava Golla, edd. G. Friedrich – K. Krofta – J. Bidlo, Praha 1906, s. 233–245.
- MUSÍLEK, Martin, *Hertvikové na Rušiově. Sociální svět nižší šlechty na Čáslavsku a Chrudimsku v době vymknuté z kloubů*, in: Z počátků husitské revoluce. K výročí svěcení husitských kněží na Lipnici v roce 1417, edd. P. Elbel – L. Jan – J. Jurok, Brno 2019, s. 141–163.
- MUSÍLEK, Martin, *Hertvikové z Rušínova. Východočeská šlechta ve víru husitských bouří*, Praha 2020.
- NAČERADSKÁ, Petra, *Nápisy okresu Kutná Hora. Corpus inscriptionum Bohemiae II, Fontes historiae artium 10*, Praha 2002.
- NOCAR, Pavel, *Havlíčkův Brod. Ohlédnutí se za minulostí našeho města*, Havlíčkův Brod 2008.
- NOVÁK, David, *České "tvrze": kritická analýza současného stavu poznání*, *Castellologica bohemica* 16, 2016, s. 123–152.
- NOVÁK, David, *Dvory, dvorce nebo sídla – k otázce sociálního vymezení elit ve středověku*, *Archaeologia historica* 44 (1), 2019, s. 125–149.
- NOVOTNÝ, David, *Když zemřel podkomoří (Spory v rodině Žejdliců ze Šenfeldu po roce 1603)*, *Polensko: kulturněhistorický a vlastivědný sborník* 17 (1), 2008.
- NOVOTNÝ, Robert, *K Mackově pojetí hradu a zámku*, *Mediaevalia Historica Bohemica* 7, 2000, s. 191–199.
- NOVOTNÝ, Robert, *Konfesionalizace před konfesionalizací? Vira a společnost v husitské epoše*, in: *Heresis seminária. Pojmy a koncepty v bádání o husitství*, edd. P. Rychterová – P. Soukup, Praha 2013, s. 233–266.
- Ottův slovník naučný: Illustrovaná encyklopædie obecných vědomostí*, 4. díl, Praha 1891.
- Ottův slovník naučný: Illustrovaná encyklopædie obecných vědomostí*, 16. díl, Praha 1900.
- Ottův slovník naučný: Illustrovaná encyklopædie obecných vědomostí*, 19. díl, Praha 1902.

- Ottův slovník naučný: Illustrovaná encyklopædie obecných vědomostí*, 21. díl, Praha 1904.
- PALACKÝ, František, *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě 6. Od roku 1500 až do roku 1526*, Praha 1939.
- PÁLKA, Adam, *Basilejský koncil očima českých utrakvistických a katolických učenců pozdního středověku (1438-1526)*, Časopis matice moravské 137, 2018, s. 29–56.
- PÁNEK, Jaroslav, *České dějiny 1526–1620: Úvodem ke sborníku o předbělohorské době*, Folia Historica Bohemica 11, 1987, s. 7–24.
- PÁNEK, Jaroslav, *K sněmovní politice Ferdinanda I. (králův pokus o manipulaci českých stavů na generálním sněmu v roce 1557)*, Folia Historica Bohemica 2, 1980, s. 209–240.
- PÁNEK, Jaroslav, *Stavovská opozice a její zápas s Habsburky 1547–1577*, Praha 1982.
- PÁNEK, Jaroslav, *Stavovství v předbělohorské době*, Folia Historica Bohemica 6, 1984, s. 163–219.
- PÁNEK, Jaroslav, *The question of tolerance in Bohemia and Moravia in the age of the Reformation*, in: *Tolerance and intolerance in the European Reformation*, edd. O. P. Greil – B. Spencer, Cambridge 2002, s. 231–248.
- PÁNEK, Jaroslav, *Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551–1552*, České Budějovice 2003.
- PÁTÝ, Lukáš, *Strakonická jednota. Protivníci Jiřího z Poděbrad v souboji o moc v Českém království (1449–1452)*. Rigorózní práce, Ústav českých dějin, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, Praha 2015.
- PAVLÍK, Čeněk – VITANOVSKÝ, Michal, *Encyklopedie kachlů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Ikonografický atlas reliéfů na kachlicích gotiky a renesance*, Praha 2004.
- PELANT, Jan, *Erby české, moravské a slezské šlechty*, Praha 2013.
- PĚŠEK, Jiří – ZILYNSKYJ, Bohdan, *Městský stav v boji se šlechtou na počátku 16. století*, Folia Historica Bohemica 6, 1984, s. 135–155.
- PETEROVÁ, Martina, *Korespondence z Kutné Hory do Čáslavi v letech 1571–1620 v světle dochovaných kutnohorských register*. Diplomová práce,

- Katedra pomocných věd historických a archivnictví, Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, Hradec Králové 2020.
- PETRÁŇ, Josef, *Skladba pohusitské aristokracie v Čechách*, Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica 1, 1976, s. 9–80.
- PLACHT, Otto, *Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16.–18. století*, Praha 1957.
- POCHE, Emanuel a kol., *Umělecké památky Čech 4. T–Ž*. Praha 1982.
- POLIŠENSKÝ, Josef – SNIDER, Frederick, *Změny ve složení české šlechty v 16. a 17. století*, Československý časopis historický 20 (4), 1972, s. 515–526.
- POLÍVKA, Miloslav, *Některé aspekty vývoje stavovství v české společnosti předhusitské a husitské doby*, Folia Historica Bohemica 6, 1984, s. 17–56.
- PRESS, Volker, *Adel in den österreichisch-böhmischen Erblanden und im Reich zwischen dem 15. und 17. Jahrhundert*, in: Adel im Wandel, Wien 1990, s. 26–31.
- PRCHAL, Josef – PRCHALOVÁ, Eva, *Dívčí kámen*, Praha 1976.
- PRCHAL, Vítězslav, *Společenstvo hrdinů. Válka a reprezentační strategie českomoravské aristokracie 1550–1750*, Praha 2015.
- PROFOUS, Antonín, *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původ, význam a změny*, 3. díl, Praha 1951.
- PROKOP, Miloš, *Hrady jako fenomén sociální mobility: česká šlechta v pozdním středověku*, Acta Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni 1 (2), 2006, s. 105–121.
- Proměny feudální třídy v Čechách v pozdním feudalismu*, ed. Josef Petráň, in: Acta Universitatis Carolinae, Philosophica 1, Studia Historica XIV, 1976.
- PŘÍLESKÁ, Hana, *K vývoji půhonného formuláře*, Folia diplomatica: studijní příručka 3 (7–8), 1954–1955, s. 208–217.
- RAUSCHER, Rudolf, *Dědické právo podle českého práva zemského*, Bratislava 1922.
- RAUSCHER, Rudolf, *O krádeži a loupeži v českém právu zemském*, Bratislava 1929.
- RAUSCHER, Rudolf, *O nálezech zemského soudu českého XVI. stol.*, Praha 1933.

- RAUSCHER, Rudolf, *Príspevek k dejinám krajských popravců v zemích českých*, Časopis pro právní státní vědu 26 (1), 1943, s. 256–268.
- RAUSCHER, Rudolf, *Urážka na cti podle českého práva zemského*, in: Naše právo a stát, Praha 1928, s. 41–53.
- RAUSCHER, Rudolf, *Usmrcení člověka v českém právu zemském*, Bratislava 1927.
- RIEGER, Bohuslav, *Zřízení krajské v Čechách*. 1 díl. *Historický vývoj do r. 1740*, Praha 1894.
- ROHDE, Michael, *Luther und die Böhmisches Brüder nach den Quellen, Pontes Pragenses*, Brno, 2007.
- RUCKÝ, Evald, *555 let Jednoty bratrské v datech*, Liberec 2015.
- RUDECK, Wilhelm, *Geschichte der öffentlichen Sittlichkeit in Deutschland*, Jena 1897.
- RYBIČKA, Antonín, *Procházky v okolí Chrudimském*, Památky archaeologické a místopisné 1 (6), 1855.
- RYBIČKA, Antonín, *Zprávy a drobnosti*, Památky archaeologické a místopisné 13 (2–3), 1885.
- ŘÍČAN, Rudolf, *Dějiny Jednoty bratrské: s kapitolou o bratrské theologii od ThDr Amadea Molnára*, Praha 1957.
- ŘÍČAN, Rudolf, *Od úsvitu reformace k dnešku. Kapitoly z církevních dějin řada druhá*, Praha 1948.
- ŘÍHOVÁ, Ladislava, *Jednota bratrská a Martin Luther*. Bakalářská práce, Husitská theologická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, Praha 2009.
- SEDLÁČEK, August, *Děje města Čáslavě*, Praha 1874.
- SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. 12. díl. *Čáslavsko*, Praha 1936.
- SEDLÁČEK, August, *Místopisný slovník historický Království českého*, Praha 1998.
- SEDLÁČEK, August, *O starém rozdělení Čech na kraje*, Praha 1921.
- SEDLÁČKOVÁ, Helena, *Krajští hejtmané v Čechách 1537–1848*. Disertační práce, Katedra pomocných věd historických a archivního studia, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, Praha 2016.

- SEMOTANOVÁ, Eva, *Historická geografie Českých zemí*, Praha 1998.
- SKŘIVÁNEK, František – JIROUŠKOVÁ, Marie, *Poodhalená minulost Golčova Jeníkova*, Havlíčkův Brod 2012.
- SKÝBOVÁ, Anna, *K politickým otázkám dvojvěří v českém království doby předbělohorské*, Husitský Tábor: sborník Muzea husitského revolučního hnutí Tábor, 1981, s. 145–157.
- SLAVÍČEK, Josef, *Úvod ve studium trestního hmotného práva vůbec a ve studium rakouského obecného zákonníka trestního ze dne 27. května 1852 zvláště*, Praha 1866.
- SLAVÍK, František Augustin, *Panství kutnohorské*, Kutná Hora 1882.
- SOMER, Tomáš, *Venkované, měšťané a nižší šlechtici na Čáslavsku v době předhusitské. Vilémovský klášter a jeho regionální mocenské vazby*, Olomouc 2016.
- SOUŠKOVÁ, Karolína, *Trčkové z Lípy a jejich dominium*. Diplomová práce, Ústav archivnictví a PVH, Filozofická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, České Budějovice 2020.
- STARÝ, Marek, *Rytíři přijatí do českého panského stavu v době předbělohorské*, Sborník archivních prací 60 (1), 2010, s. 245–247.
- STARÝ Marek, *Udělování erbu a stavu v českém zemském právu před a po Bílé hoře*, in: Erbové listiny: sborník z mezinárodní konference 19.–20. 10. 2005, ed. M. Šišmiš, Martin 2006, s. 121–131.
- SUCHNOVÁ, Jana, *Lipnický kachlový poklad – akcese, prezentace, tezaurace*, Bakalářská práce, Ústav archeologie a muzeologie, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno 2012.
- SVOBODA, Ladislav – ÚLOVEC, Jiří – CHOTĚBOR, Petr – PROCHÁZKA, Zdeněk – FIŠERA, Zdeněk – ANDERLE, Jan – SLAVÍK, Jiří – RYKL, Miroslav – DURDÍK, Tomáš – BRYCH, Vladimír, *Encyklopedie českých tvrzí*. 1. díl. A–J, Praha 1997.
- SVOBODA, Ladislav – ÚLOVEC, Jiří – CHOTĚBOR, Petr – PROCHÁZKA, Zdeněk – FIŠERA, Zdeněk – ANDERLE, Jan – SLAVÍK, Jiří – RYKL, Miroslav – DURDÍK, Tomáš – BRYCH, Vladimír, *Encyklopedie českých tvrzí*. 2. díl. K–R, Praha 2000.

- SVOBODA, Ladislav – ÚLOVEC, Jiří – CHOTĚBOR, Petr – PROCHÁZKA, Zdeněk – FIŠERA, Zdeněk – ANDERLE, Jan – SLAVÍK, Jiří – RYKL, Miroslav – DURDÍK, Tomáš – BRYCH, *Encyklopedie českých tvrzí*. 3. díl. S–Ž, Praha 2005.
- SVOBODA, Ladislav, *Hrad v Ledči nad Sázavou podruhé*, Castellologica Bohemica, 2000, s. 183–192.
- ŠÁDA, František, *Archiv města Ronova. Inventář*, Chrudim 1975.
- ŠANDERA, Martin, *Hynce Ptáček z Pirkštejna. Opomíjený vítěz husitské revoluce*, Praha 2011.
- ŠANDERA, Martin, *Zelenohorská jednota: stav poznání, otázky a úkoly*, in: Poděbradská éra v zemích České koruny, edd. M. Šandera – Z. Beran, Praha 2016 s. 172–182.
- ŠÁRO, Ondřej, *Spory o čest ve středověku a raném novověku. (Pracovní setkání, 12. listopadu 2009, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity Brno)*, *Theatrum historiae* 5, 2009, s. 293–295.
- ŠIMEK, Tomáš a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VI. Východní Čechy*, Praha 1989.
- ŠIMŮNEK, Robert, *Obraz šlechtického panství v Čechách 1500–1750*, Praha 2018.
- ŠIMŮNEK, Robert, *Prestižní a patetické titulatury – šlechtická hrdost, závist, pýcha i výsměch*, in: Evropa a Čechy na sklonku středověku. Sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi, edd. E. Doležalová – R. Novotný – P. Soukup, Praha 2004.
- ŠIMŮNEK, Robert, *Reprezentace české středověké šlechty*, Praha 2013.
- ŠKÁBA, Karel, *Knihovna prostonárodní. Přítel domoviny*, *Hlídka literární* 5 (2), 1888.
- ŠKRDLE, František, *O t. zv. „afěře Konecchlumský-Chuchelský.“*, in: *Časopis Národního muzea*, 1924.
- ŠMAHEL, František, *Basilejská kompaktáta. Příběh deseti listin*. Praha 2011.
- ŠMAHEL, František, *Husitské Čechy. Struktury, procesy, ideje*, Praha 2001.
- ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce*. 4. díl, *Epilog bouřlivého věku*, Praha 1996.

- ŠMAHEL, František, *Obrysy českého stavovství od konce 14. století do počátku 16. století*, Český časopis historický 90, 1992, s. 161–187.
- ŠTĚDRÁ, Eva, *Golčův Jeníkov*, Golčův Jeníkov 2002.
- ŠTĚPÁNEK, Jan, *Malý poklad z velkého světa. Renesanční šperky rodu Zejdliců ze Šenfeldu*, Polná 2020.
- ŠŮLA, Jaroslav, *Dva kšafy Jana Rudolfa Trčky z Lípy*, Stopami dějin Náchodska 5, 1999, s. 159–169.
- TOMAN, Jindřich, *Některé problémy ekonomických a mocenských vztahů mezi stavy v Českých zemích v 15. a 16. století*, Folia Historica Bohemica 6, 1984, s. 106–131.
- TŘEŠTÍK, Dušan – POLÍVKA, Miloslav, *Nástin vývoje české šlechty do konce 15. století*, in: *Struktura feudální společnosti na území Československa a Polska do přelomu 15. a 16. století*, edd. J. Čierný – F. Hejl – A. Verbík, Praha 1984, s. 99–133.
- ÚLOVEC, Jiří, *Zaniklé hrady, zámky a tvrze Čech*, Praha 2000.
- URBÁNEK, Rudolf, *Tři Janové z Rabštejna*, Sborník filologický 11, 1936–1939.
- VÁCHA, Petr, *Zvony ve Žlebech a v Markovicích*, Zprávy z památkové péče 72 (5), 2012, s. 333–337.
- VÁLKA, Josef, *Česká společnost v 15.–18. století (Úvod do problematiky sociálních dějin pozdního feudalismu). 1. Předbělohorská doba*, Praha 1972.
- VÁLKA, Josef, *Stavovství a krize českého státu ve druhé polovině 15. století*, Folia Historica Bohemica 6, 1984, s. 65–98.
- VÁVRA, Ivan, *Trstenická stezka*, Historická geografie 6, 1971, s. 77–132.
- VAVŘÍNEK, Karel, *Almanach českých šlechtických a rytířských rodů 2013*, Praha 2010.
- VESELOVSKÝ, Petr Miloslav, *Persekuce Hory Kutné po bitvě Bělohorské. Historický příspěvek k událostem doby té*, Kutná Hora 1882.
- VINTROVÁ, Lenka, *Cesty císařských diplomatických poselstev do Cařihradu mezi polovinou 17. a polovinou 18. století*, in: *Šlechtic mezi realitou a normou. Miscelanea ze studentských prací k dějinám raného novověku*, edd. J. Kubeš – R. Pavlíčková, Olomouc – Pardubice 2008, s. 125–159.

- VLASÁK, Antonín Norbert, *Okres Dolno-Kralovický v Čáslavsku. Nástin historicko-archaeologický*, Praha 1884.
- VLASÁK, Antonín Norbert, *Okres Uhliřsko-janovický v Čáslavsku. Nástin historicko-archaeologický*, Tábor 1885.
- VLČEK, Pavel, *Encyklopedie českých zámků*, Praha 2000.
- VLČEK, Pavel, *Ilustrovaná encyklopedie českých zámků*, Praha 1999.
- VLČEK, Václav, *Paní lichnická. Pověst z počátku XVI. století*, Praha 1870.
- VOREL, Petr, *Dvory aristokratů v renesančních Čechách*, Opera historica 3, 1993, s. 137–154.
- VOREL, Petr, *Páni z Pernštejna. Vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*, Pardubice 2012.
- VOREL, Petr, *Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15.–17. století*, Pardubice 2001.
- VOREL, Petr, *Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. 7. 1526–1618*, Praha 2005.
- VOREL, Petr, *Vymřelý východočeský rod Andělů z Ronovce v 15.–17. století: fikce a fakta při "nalézání potomků" historické české šlechty*, Východočeský sborník historický 26, 2014, s. 35–134.
- WINKELBAUER, Thomas, *Krise der Aristokratie? Zum Strukturwandel des Adels in den böhmischen und niederösterreichischen Ländern im 16. und 17. Jahrhundert*, Mittellungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 100, 1992, s. 328–353.
- WINTER, Zikmund, *Život církevní v Čechách. 2. díl*, Praha 1896.
- WIRTH, Zdeněk, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Chotěbořském*, Praha 1906.
- ZELENÝ, Josef Alois, *Letopisy čili paměti města Golčův Jeníkov*, Golčův Jeníkov 1895.
- ZOUBEK, František Jan, *Živobytí drobné šlechty 16. století. Příspěvky z register soudu komorního*, Památky archaeologické 8, 1914.
- ZOUNEK, Jiří – ŠIMÁNĚ, Michal, *Úvod do studia dějin pedagogiky a školství. Kapitoly z metodologie historicko-pedagogického výzkumu*, Brno 2014.
- ŽEMLIČKA, Josef, *Na úvod k vědeckému zasedání „Český stát a stavovství v 15. a 16. století“*, Folia Historica Bohemica 6, 1984, s. 7–15.

ŽENATA, Radoslav, *Vývoj sociální struktury šlechty v Hradeckém kraji v 16. a na počátku 17. století*. Diplomová práce, Historický ústav, Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, Hradec Králové 2005.

Internetové zdroje

Aretinova mapa Čech z r. 1619. Dostupné online:

[https://geoportal.cuzk.cz/\(S\(eymsjibq3jc1apobfvhx4p1p\)\)/Ukazky/velke/CZ-CUZZK-ARETIN_1619-T.jpg](https://geoportal.cuzk.cz/(S(eymsjibq3jc1apobfvhx4p1p))/Ukazky/velke/CZ-CUZZK-ARETIN_1619-T.jpg) (cit. 5. 2. 2022).

Facebooková stránka „Bohdanecký z Hodkova“. Dostupné online:

https://www.facebook.com/bohdanetzky.von.hottkow/?ref=page_internal (cit. 2. 10. 2021).

Klaudyánova mapa Čech z r. 1518. Dostupné online:

[https://geoportal.cuzk.cz/\(S\(bknsongy3arizzqonov5vxc2\)\)/Ukazky/velke/CZ-CUZZK-KLAUDYAN-T.jpg](https://geoportal.cuzk.cz/(S(bknsongy3arizzqonov5vxc2))/Ukazky/velke/CZ-CUZZK-KLAUDYAN-T.jpg) (cit. 17. 2. 2022)

Monasterium. Dostupné online: <https://www.monasterium.net/mom/home> (cit. 27. 11. 2021).

Portrét manželského páru z r. 1516 od Hanse Brosamera. Dostupné online:

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hans_Brosamer_Portrait_of_a_Couple_1516.jpg#/media/File:Hans_Brosamer_Portrait_of_a_Couple_1516.jpg (cit. 11. 2. 2022).

SCHMITT, Eberhard, *Behaust im Heiligen Römischen Reich? Das europäische Beziehungsnetz der "equites aurati" im Zeitalter Kaiser Karls V.* Dostupné online:

<https://web.archive.org/web/20060509143058/http://www.orient.uni-erlangen.de/kultur/papers/schmitt.htm> (cit. 2. 10. 2021).

Vokabulář webový. Dostupné online: <https://vokabular.ujc.cas.cz/hledani.aspx> (cit. 15. 1. 2022).

Jmenný rejstřík

z Achlšperku, Aichler

* Jakub Vilém	168
z Amštattu, Beřkovská Anna Juliana	171, 174
Anděl, Emil	178
Anderle, Jan	23, 134–141
Anglo, Sydney	7
Antonín Malaníková, Michaela	36–37
Asch, Ronald G.	15
Bačkovský, Rudolf	148
Barcal, Vojtěch	43, 54, 61, 130, 148, 181
z Barchova, Dašický Čeněk	92
Bartlová, Milena	21, 29, 32, 151
Bartoš, František Michálek	152
z Běhušic, Bohdanecká Juliana	69, 88
z Běhušic , Hlaváč Jindřich	69, 117
z Běhušic, Kalenicová Mandaléna	69, 88 121
Bechyně, Jan	150
Bechyňský, Kryštof	100
z Bělé, Trunsa Václav	79
Bemerová, Klára	152
Beneš, rychtář z Cibotína	97
Beneš, Zdeněk	16
Beran, Jan	68
Beran, Zdeněk	25, 28, 47–48, 105, 134, 150
z Beřkova, Beřkovský Mikuláš	50, 171
Bidlo, Jaroslav	37, 151, 154
Bílek, Tomáš Václav	2, 8, 25, 118, 156, 163–176
Birnbaumová, Alžběta	14, 146, 155–156

z Biskupic, Gerštorfová Alžběta	160
Bláhová, Marie	2, 25, 51, 68, 118, 155
Blechová, Světlana	148
Bobeš	179
Bohdanecký, Petr	89–90
Bohdanecký, Vincenc Em.	178
Borbonius, Matěj	131–132
z Borové, Borovský Řehoř	85
z Borovnice, Amcha	
* Jindřich	83
* Jiří	5, 58, 70, 83, 85
z Borovnice, Amchová Anežka (také z Lukavce)	58–59
z Borovnice, Marta	74
Borovský, Tomáš	36–37
Boubín, Jaroslav	28, 47, 150
Boukal, Jan	147
Boukalová, Marie	2–3, 34, 159
z Božejova, Bošínský Jan Diviš	161, 169
Brabec, Jaroslav	26
z Bratřic, Jeník Jakub	161
Braun, Josef	179
z Brníčka, Tunkl	
* Jan	89–91
* Jindřich	90
Brosamer, Hans	148
z Brukštejna, Bryknar Albrecht	38
Brych, Vladimír	23, 134–142
Břetislav I.	45
Březan, Václav	10, 53
Březina, Vladimír	41
z Bukova, Muchek	
* Kryštof	34

* Vilém	52
z Bukůvky, Bukůvkové	41
Bůžek, Václav	7–9, 21, 52–53, 56, 58, 144–145
z Byšic, Byšický Oldřich	162
Cerman, Ivo	8, 16
Cikán, Sixt	118–120
Conrads, Norbert	15
Coufal, Dušan	150
Cremoni, Mikuláš	170
Čechura, Jaroslav	21, 32, 60, 93
Čejka, Jan	117
Čelakovský, Jaromír	13, 22, 30, 89–91
Čermák, Kliment	94
Černý, Jiřík	12
Černý, Václav	53
Čierný, J.	40
Čihula, Josef	152
Čornej, Petr	18, 21, 29, 32, 42, 151
Čornejová, Ivana	21, 127, 158
Dampierr	158
Děpolticové	45
Dewald, Jonathan	15
z Dlouhé Vsi, Anna	80
z Dlouhé Vsi, Dlouhoveský Kryštof Častolar	156, 161, 170, 175
Dobeš, Jan	24, 30, 45–46, 152–153
z Dobročovic, Hornátecký	
* Bohuslav	49
* Karel	127
* Ondřej	162, 165

z Dobřenic, Anna	112, 116
z Dobřenic, Dobřenský	
* Jiří	161
* Vilém	115
z Dobřenic, Kustošova Eufemie	161
z Dobřenic, Lukavecká Johana	165, 174
z Dobřenic, Markéta	165
z Dobřenic, Myšková Eliška	160, 166
Dostál, Alois	180
z Doubravan, Alena	156
z Drachova, Drachovská Alena	160
z Drachova, Drachovský Jindřich	171
Drejčková, Adéla	54–55, 181
Drnovský, Pavel	134
Durdík, Tomáš	23, 134–141
Dürer, Albrecht	148
z Dubě, Berka Ladislav	106–108
z Dubu, Skalský Hertvík	161, 167
z Dubu, Šatná Estera	160
Dvorský, František	24, 131, 153–154
Dvořáková-Malá, Dana	125
Dvořáková, Lenka	18, 43
Eberhard, Winfried	15, 150, 152
Eklová, Lenka	8
Elbel, Petr	43
Emler, Josef	28
Eršil, Jaroslav	19
Ešín, Pavel	162
Falcký, Fridrich	53, 156–157, 169–170, 172, 175–176, 183, 185

Felcman, Ondřej	18
Ferdinand I.	4–5, 18, 29, 52, 60–61, 76, 152–153
Ferdinand II.	185
Ferdinand Tyrolský	52–53, 56
Fifková Pucherská, Kateřina	84
Fišera, Zdeněk	23, 134–141
Franc, Martin	125
Francek, Jindřich	22–23, 31–32
Friedrich, Gustav	37, 151
Fuka, Jan	84
Gellner, Gustav	131–132
z Gerštorfu, Gerštorf Václav	174
z Gerštorfu	
* Jiřík	65, 86
* Magdalena	65
z Griespachu, Griespek Florián	61
Gindely, Antonín	5, 55, 131
Glücklich, Julius	109
Haas, Antonín	13, 22
z Habřiny, Bohdanecká Kateřina	80
Habsburský, Albrecht	46
Halada, Jan	64–65
Halama, Ota	151
Halířová, Martina	125
z Hallweilu, Hugo	167
Hapalička, Anna	102
z Harasova, Čejkovna Johana	174
Hás, Jiří	25, 48
Hašek, Jan	90
Haubelt, Josef	93

Havlíková, Eva	124
Heber, Franz Alexander	23
Hejl, F.	40
Hendrich, Jan	25
Herman, Martin	105
z Heslova, Dačický Mikuláš	14, 56–57, 69, 92, 158, 166, 172
Hlas, Daniel	35
Hledíková, Zdeňka	24, 30, 45–46, 15ě–153
z Hlohol, Paprocký Bartoloměj	58
z Hodkova, Bohdanecký	48, 51, 144, 155, 177–178
* Adam	74, 80–82, 126
* Adam Abraham	126
* Anežka	126
* Heřman	48–49, 69–70, 84, 118–119, 146–147
* Jan Nikodém Mařan	178
* Kuneš	6, 48, 52, 80, 126, 155–156
* Vincenc	177–178
Hoffmann, František	31
Holý, Martin	22, 125–129, 131–132
z Horek, Košetický Joachym	161
z Hořovic, Beneš	143, 181
z Hostic, Hostický Václav	91
z Hostovic, Bořický Jaroslav	113
z Hradce,	127
* Jáchym Oldřich	128
* Joachym	65, 86, 127
Hrdlička, Josef	7–9, 22, 178
z Hrobčice, Hrobčický Ladislav	162, 169
Hrobčický, Jeroným Jindřich	161
Hrubý, František	16–17
z Hrušova, Hornátecká Kateřina	165
z Hřivic, Stach Jan st.	82

Hubáček, Tobiáš	85
Hus, Jan	42, 144, 152
Husa, Václav	16–17
z Hiršfeldu, Šťastný Sturm Joachym	161, 170
Hyťha, Lukáš	148
Charvát, Jaroslav	181
Charvátová, Pavlína	181
z Chlen,	
* Kateřina	79
* Lidmila	79
* Mandalena	79
z Chodů, Hýzrle Jindřich	14
Chotěbor, Petr	23–24, 134–141
Chramosta, Emanuel	1, 25
Christýna, převorka	97
z Chřenovic, Martinický Hynek	83
z Chudenic, Černín Heřman	186
z Chýš, Pětipeský Albrecht	58
Jan, Libor	43
Janáček, Josef	17–18, 20–21, 56, 60–61, 69, 144
Janák, Jan	24, 30, 45–46, 152–153
Jančo, Milan	148
Janda, Martin	96, 108
Janiš, Dalibor	36–37
Janišová, Jana	36–37
z Janovic, Anna	79
Jedlička, Václav	180
z Jelčan, Krčín	
* Jakub	93
* Jan	93

* Jiřík	93–94
Jelínek, Jan	121
Jičínský, Karel	22, 29–30
Jireček, Hermenegild	13, 22, 30, 56, 73–76, 107–108
Jireček, Josef	13, 36, 38–39, 56, 107–108
Jiroušková, Marie	25
Jiroutová, Petra	8
Joanes, písař	79
Jung, Šimon	100
Jurok, Jiří	7, 28, 41, 43
Kadlec, Jaroslav	24
Kajínek, Karel	26
Kalousek, Josef	22
z Kalenic, Bavor Albrecht	160, 164
z Kalenic, Hrobčická Polyxena	169
z Kalenic, Kalenic	164
* Hynek	69, 88, 121
* Jáchym	49
* Jan	48
* Jan st.	48
z Kamberka, Kamberský Jan	123, 161
Kapras, Jan	22
z Kaprštejna, Kapr Jan Daniel	172
Karel IV.	1, 27
z Kařišova, Bílský Petr	80–81
Kasper, Tomáš	127
Kasperová, Dana	127
Kaše, Jiří	21, 158
Kašička, František	24
Kibic, Karel	24
Kilián, Jan	146, 158

Klbal, Jiřík	156
Klapetková, Olga	148
z Klarštejna, Hartmannová Marie Anna	177
Klíma, Stanislav	152
Knápek, Aleš	42
Knapík, Jiří	125
z Kneislštejna, Giglinger	122
* Albrecht	160, 175
* Jan	113
Kohler, Alfred	60
Kohout, Hans	115
z Kochanova, Chaberský	
* Jiří	161
* Václav	174
Koktan, Jan	67
Kolčí, Per	88
z Koldína, Pavel Kristián	13, 36, 38–39, 107–109
Koldinská, Marie	14, 16, 21, 153
z Kolovrat, Libštejnský Heralt Václav	168, 173, 186
z Komárova, Lukavecká Marie Anna	174
z Komárova, Voděradská Magdalena	162
Konrád Ota	41
z Königsteinu, Štubík Petr	162
z Kopidlna, Kopidlanský Jiřík	31
Koreš, František	8, 13, 58, 177
z Korkyně, Znějovský Michal Bohuslav	171
Koryta, David	32
Kořán, Josef	164, 169–170, 172–173, 175
z Kostí a z Šelmberka, Kateřina	180–181
Košatecký, Jindřich	79
Kourová, Pavlína	127
Kovačka, M.	22, 128

Kovařík, Jiří A.	18
Kozáková, Anděla	73–74
Krajíř, Alexander	174
Král, Pavel	7–8, 13, 75–76, 78, 80–82, 94, 126– 127, 145
z Kralovic, Vostrovec	
* Fridrich	174
* Ladislav	162, 171
z Krasenska, Jurman Jiřík	
Kratochvíl, Josef	25
Kratochvíl, Petr	127
Kreuz, Petr	13, 30, 32–33, 35
Krofta, Kamil	16, 37, 151
Krpálková, Iveta	71
Kršek, Jiří	117
Kubeš, Jiří	129
Kubíková, Anna	22
z Kunovic, Kunová Johanna	
z Kunvaldu, Vražda	
* Albrecht	160
* Václav ml.	163, 174
z Květnice, Materna	
* Adam st.	169
* Bernart	166
* Zikmund	83
z Květnice, Maternová Johana	
z Landštejna, Eliška	
Laval, Filip	118–120
Lazebník, Tomáš	134
Lazebník, Tomáš	121
z Lažan, Bechyně Abraham	
Ledvinka, Václav	160, 164
Ledvinka, Václav	56

Leminger, Emanuel	165
Lenderová, Milena	125, 127
Lermsdorf, Hans	158
Lhoták, Jan	83
Lhotický, Bohuslav	79
Lhotka, Jan	67
Lhotka, Matěj	67
ze Lhoty, Boreň (Boryně)	137, 184
* Jan	131
* David	60–61, 160, 166
* Vilém	174
Libáček, Jan	117
z Lícka, Brikcí	11, 13
z Lichtenburka, Kateřina (z Kosti) viz z Kosti a Šelmberka, Kateřina	
z Lípy, Salava	51, 162, 174–175
* Hendrich Mattes	174
* Jan	38, 48, 51–52, 89, 146
* Matěj	49
* Mikuláš	50, 162
* Václav	162
z Lípy, Trčka	5, 43, 48, 51, 54–55, 61, 64, 70–71. 122, 130–131, 148–149, 182, 186– 187
* Burian	38, 48, 52, 55–56, 122, 130, 148
* Burian Mikuláš	55
* Ferdinand	48, 122
* Jan	65, 90
* Jan Rudolf	2, 25, 56, 115–116, 123, 170
* Jaroslav	48, 54–55, 111–113, 116, 122–123
* Maxmilián	55
* Mikuláš	55–56, 180–181
* Vilém	34, 54, 65–66

* Zdeněk	122
z Lípy, Trčková Marie Magdalena	165–166
z Lobkovic,	89
* Jan st.	38
* Matouš Děpolt	101–103
z Lobkovic, Popel Jan	89
z Lomnice, Meziříčský Jan	130
z Losentice, Perglas Arnolt	164, 174
Lucemburský, Jan	46
Lucemburský, Zikmund	43, 46
Lucinus, Daniel	132
z Ludanic, Václav	36–37
Lukášová, Eva	148
z Lukavce, Lukavecký	171
* Ferdinand Karel	161, 171
* Jan st.	49
* Matěj	162, 164
* Mikuláš ml.	162, 172
* Mikuláš st.	162, 172
* Petr	162
* Smil	162, 172
Lukavecký, Hildebrand Albrecht	168–169
Luther, Martin	151–152
Macek, Josef	24, 40–42, 133, 143–144, 152
Macek, Ladislav	42, 148
Maczak, Antoni	15
Mačuha, M.	22, 128
Malovec, Pavel	48
z Malovic, Kosoř Vilém	49
z Malovic, Malovec Petr	167
Malý, Karel	13, 22–23, 27, 29, 31, 37, 152

z Manzlštejna, Mänzl Jan Jiří	161
Marek, Jaroslav	151
Mareš, Petr	8, 25, 35, 48–53, 58, 130
Marešová, Milena	30, 46
Martin, kněz	154
Martinka, Lukáš	26
Martinová, Anyžka	85
Martinovský, Ivan	13, 30, 32
Maťa, Petr	7, 14, 22, 55, 61, 131, 177
Maternová, Veronika	174
Matoušek, David	8
Maur, Eduard	20, 125
Maxmilián II.	52, 129, 153–154
Mazan, Mikuláš	162
Mazan, Oldřich	162
Menclová, Dobroslava	23
Měřinská, Jitka	33–35
Mezník, Jaroslav	41
Míka, Alois	17
Mikulec, Jiří	14, 21, 24, 158
z Milhostic, Vojkovský	115
* Adam	112
* Kryštof	111–112, 114
Millner, Otakar	171
z Mitrovic, Vratislav Vilém	186
Mlateček, Karel	41
z Mnětic, Mnětický Mikuláš	78–80, 82
Mokřejš	180
Molnár, Amedeo	24, 151–152
Mrazík, Jan	153
Müller, Josef Theodor	151–152
Müller, Václav	37

Musílek, Martin	41, 43
Načeradská, Petra	147, 156
z Nebovid, Chotouchovský	
* Jindřich	49
* Václav	50, 158
z Nečtin, Beneda Beneš	49
Nedělka, Kryštof	101–103, 106
Nedělka, Martin	101–104
Němec, Karel	26
Němec, Matěj	111
z Nemyšle, Mitrovský	
* Jiří st.	161
* Pavel	34, 112–116
z Nemyšle, Ostroměřská Kateřina	174
z Nestajova, Alžběta	74, 80–81
z Nestajova, Chuchelský Burian	50, 69
z Nestajova, Chuchelská Barbora	69
z Nestajova, Žehušický	51, 180
* Diviš	180
* Jan	80
* Václav	48, 60, 80
Nocar, Pavel	26
Nodl, Martin	125
Novák, David	133–134
Novotný, David	56–57, 96
Novotný, Miroslav	127
Novotný, Robert	133, 147, 150
Nový, Řehoř	111
z Obitec, Obitecký Jan	174
z Olbramovic, Čejka	

* Karel st.	161, 170
* Václav	174
z Olbramovic, Lukavecká Alžběta	174
z Onšova, Onšovský	136
z Osenice, Slavíkovcová Markyta	162
Osovský, Smil	99–100
z Ostěšova, Ondřej	162
z Ottersdorfu, Sixt	60–61
z Oušavy, Rendl Albrecht	32
Palacký, František	13, 16–17, 33, 47, 54, 143, 150, 181
Pálka, Adam	150
Pánek, Jaroslav	10, 18, 20–21, 29, 129–130, 151–152
z Pařízku, Pařízek Václav	91
Pastuch, Marek	35
z Pašiněvsi, Studenecká	
* Johanka	78
* Žofie	78–79
z Pašiněvsi, Studenecký	
* Adam	153–154, 156, 160, 164–165
* Jan	78, 156
* Matěj	78
* Mikuláš	78, 123
Pátý, Lukáš	150
Pavel, rychtář	115
Pavel, služebník Václava Pařízka	91–92, 179
Pavlík, Čeněk	149
z Pavlovic, Čalouda Jiří	116
Pažout, Julius	5, 55, 131
Pekař, Josef	16, 133
Pelant, Jan	64–65, 178
z Perglasu, Pergler Arnolt	164, 174

z Pernštejna,	32, 57
* Vilém	125–126
z Pernštýna, Ludvík	125–126
z Pertoltic, Pertolt	178
Pešek, Jiří	20, 31
Peterová, Martina	124
Petráň, Josef	18, 41
Petráňová, Lydia	14
Petrů, Eduard	58
z Pirkštejna, Ptáček Hynce	47
Plachetka, Václav	106–107, 109
Placht, Otto	17
z Ploskovic, Březský	
* Adam Michal	160, 163, 174
* Beneš	160, 165
* Jan Diviš	161, 166
z Podivic,	
* Anna	85
* Dorota	85
* Jan	85
* Kateřina	85
* Marta	85
* Václav	85
z Podolí, Podolský Šimon	73–75
Poche, Emanuel	24, 136–140
Pokorný, Jiří	127
Polišenský, Josef	17
Polívka, Miloslav	18–19, 40–41
z Pöttingu, Volf Jiří	172
Press, Volker	15
Prchal, Josef	181
Prchal, Vítězslav	7, 21

Prchalová, Eva	181
Procházka, Zdeněk	23, 134–141
Prokop, Miloš	133
z Prudic, Špetlové	25
z Předboře, Předbořský	
* Adam	160
* Jan	85
* Jan Hynek	161, 168
Přemysl Otakar II.	27
z Přerubenic, Hrabáně	
* Jaroslav	161, 170
* Pavel	50
z Přerubenic, Lukavecká Kateřina	161, 172
Příleská, Hana	37
ze Ptení, Lhotský Prokop	103–104, 113
Puková, Anna	94
Pých, rychtář	179
z Radenína, Pulkava Přibík	143, 181
z Radimovic, Halaš Julius	82
z Ratibořic, Měděnec Albrecht	84
Rauscher, Rudolf	13, 30, 33–37, 46, 76–78, 80
Remeš, Jan	101–106, 110
Rezek, Antonín	57, 92, 158, 164, 166, 169–170, 172– 173, 175
Rieger, Bohuslav	30–31, 46–47
Ritterhusius, Konrád	132
Rohde, Michael	152
z Rokyc, Střela	
* David	131–132
* Jindřich	48, 161, 167
* Mikuláš	132

* Štěpán	48–49
Rokycana, Jan	144
z Rokytníka, Ostroměřský Mikuláš	162, 175
z Ronovce, Anděl Zikmund	60, 91, 163, 173
z Roupova	186
Rous, Pavel	148
z Rousínova, Greynarka Alžběta	97
z Rožmberka	10, 64
Rucký, Evald	151
Rudeck, Wilhelm	144
Rudolf II.	55, 113, 153
z Rušinova, Hertvíkové	41–43
z Rybenska, Měděncová Marta	84–85
Rybička, Antonín	48–51, 169
Rýdl, Karel	125
z Rychmburka, Přepiský	113–116
* Diviš	116
* Jan	113–114, 116
* Jindřich	113
* Václav	113
Rychtář, Kašpar	111
Rykl, Jiří	23, 134–141
z Rýzmburka, Švihovský	
* Ferdinand	131
* Václav	131
z Rýzmburka, Rašín Petr Lukáš	35, 162, 173
z Říčán, Adam	90
Říčán, Rudolf	151
Říhová, Ladislava	151–152
z Řísnice, Řísnický Mikuláš	162

Salandr, Tobias	132
Sedláček, August	3, 23–25, 61, 64, 71, 82, 91–92, 94, 133, 136–142, 155, 158
Sedláčková, Helena	25
ze Semanína, Šuda Mikuláš	11
Semotanová, Eva	3, 24
ze Sezemic, Šlechtín Tobiáš	162
Schmitt, Eberhard	147
ze Schořova, Bratčický Petr	162
Skřejpková, Petra	13, 37
Skřivánek, František	25
ze Skuhrova, Beninga	172
ze Skuhrova, Chuchelská Barbora	69, 160
Skýbová, Anna	24
Slavíček, Josef	32
Slavičková, Pavla	13, 37
Slavík, František Augustin	137
Slavík, Jiří	134–141
ze Slavíkova, Slavíkovec Jan	161
ze Sloupna, Kordule Purkhart	174–175
Smrček, Otto	26
Snider, Frederick	17
Sobotka, Jan	58
Sochr, Jiří	26
ze Solopysk, Mirek	
* Adam	160, 165
* Václav Ladislav	162
Somer, Tomáš	41–42
Soukup, Ladislav	13, 37
Soukup, Pavel	147, 150
Soušková, Karolína	48

ze Soutic, Čabelický Jiří	127, 161, 167
ze Soutic, Robmhálová Mariana	65
Staněk, písař	80
Starý, Marek	54–56, 96
Sterneck, Tomáš	125
ze Suché, Hlaváčová Anežka	69, 88
ze Suché, Robmháp	6, 13, 51, 57, 65–69, 71–72, 84, 88, 141, 156, 176–177, 183
* Albrecht	48–49, 58, 65–67, 70, 74, 83, 86–87, 116–117, 127, 138, 160, 174
* Arnošt	50, 160
* Ferdinand	123
* Jan Josef	177
* Jiří	161
* Václav	66, 87, 127, 162
* Valeš	65
* Zikmund	50, 61, 65, 67, 86, 163, 175
Suchnová, Jana	148
Svatoš, Michal	127
ze Svémyslic, Čachovský Kříž	123
Svoboda, Ladislav	23, 134–141
Svobodný, Petr	127
ze Svojkova, Kapoun Kryštof	162
Šáda, František	64
Šandera, Martin	28, 47
Šanovec, Vilém	180
ze Šaratic, Salavová Zuzana	163
Šáro, Ondřej	36–37
z Šebířova, Beřkovský Mikuláš	162
ze Šenfeldu, Zejdlic	3, 5, 11, 54, 56, 70–71, 96–97, 99–

	100, 132, 145–146, 182, 184, 186–187
* Hertvík	53, 56, 96, 145
* Jan	57, 96–97, 99–110
* Jindřich	56, 97
* Rudolf	96
Šimek	90
Šimek, Jan	127
Šimek, Tomáš	136–142
Šimonů, Martin	88
Šimonů, Václav	117
Šimůnek, Robert	22, 143, 147
Šinfelt, Abraham	130
Škába, Karel	179
Škrdle, František	69
Šmahel, František	21, 29, 147, 150–151
ze Šmolova, Šmolovská Apolena	111–113
ze Šmolova, Šmolovský Jan	111–113, 115–116, 122–123
ze Šonova, Slavkovský	
* Adam	174
* Jan	161, 174
* Kašpar	174
Šouša, Jiří	13, 37
Šouša, Jiří ml.	13, 37
Šrámek, Matěj	116
Štědrá, Eva	26
Štěpánek, Jan	145–146
Štítný, Mikuláš	117
Šůla, Jaroslav	25
Tadra, Ferdinand	170
z Thurnu, Matyáš	158

Tichý, Jaroslav	26
Toman, Jindřich	20
Tomáš (Toman)	97
Tomek, Tomáš	117
Třebešovský, Albrecht	79
Třeštík, Dušan	18, 40–41
Tyšlar, Pavel	97
Úlovec, Jiří	23–24, 134–136, 141
z Ungerswaldu, Šanovec	
* Jan	161, 168
Urban, Jan	137
Urbánek, Rudolf	147
Václav II.	41
Vácha, Petr	24
z Valdštejna,	
* Adam ml.	14
* Albrecht	56
z Valdštejna, Žerotínská Eliška	166
Válka, Josef	17, 19
Váňová, Růžena	127
Vašků, Vondra	118, 120
Vávra, Ivan	3
Vavřínek, Karel	139
z Velemyšle, Velemická Nymčová Alžběta	160
Verbík, A.	40
z Vesce, Popel	91–94, 138, 178–179, 182
* Jan	74, 82, 89–91, 93–94, 126
* Jindřich	82, 93–94
* Oldřich	92
* Václav	92, 179

na Vesci, Antonius	174
ze Vchynic, Vchynský Jan	38
Vintrová, Lenka	129
Vitanovský, Michal	149
Vladislav II.	46
Vladislav II. Jagellonský	32, 76
Vlasák, Antonín Norbert	164, 166–167, 169, 171–172
Vlček, Pavel	23, 136
Vlček, Václav	181
z Vlčkovic, Vintíř Václav	131
Vlnas, Vít	21, 158
Vojtíšková, Jana	13, 30, 32, 37
Vondráček, Vondra	35
Vorel, Petr	21, 32, 57, 60, 178
Vrbata, Matěj	102
z Vrchovišť, Libenický Jan	48–49, 83
z Vrchovišť, Majdalena	170
z Vřesovic, Vřesovec Volf	52, 100
ze Všehrd, Kornel Viktorín	13, 30
Vybíral, Zdeněk	7
z Werdenbergu, Werde Jan Křtitel	170
Winkelbauer, Thomas	15
Winter, Zikmund	24
Wirth, Zdeněk	24
Woitschová, Klára	13, 37
Wunschwitz, Gottfried Daniel	65, 177
Zádukuj, Jakub	117
Záhora, Bobeš	179
Zálužanská, Lidmila	174
Zap, Karel Vladislav	164, 169–170, 172–173, 175

Zdeňkovský, Adam	85
ze Zahrádek, Juliana	74
ze Zásmuk, Lhotský Kryštof	80–81
ze Zhoře, Skála Pavel	159
Zelenka, Jan	125
Zelený, Josef Alois	25
Zilynskij, Bohdan	20, 31
Zoubek, František Jan	94
ze Zubřího, Kustoš Jindřich st.	161
Zvěřina, Václav	26
Žehušický Diviš	91
Žehušický, Jiřík	89–91
Žemlička, Josef	18–19
Ženata, Radoslav	8
ze Žerotína,	131
* Ladislav Velen	132
Žitný, Miroslav	8, 58
ze Žlunic, Myška	
* Hertvík	168
* Jan Bohuslav	161, 168

Místní rejstřík

Altorf	132
Ambras	53
Babice	171
Bartošov	168
Basilej	131–132, 150
Běstvína	136, 162
Bezděkov	66, 169
Bílá hora	1, 7, 11, 16, 20, 27, 129, 153, 158, 182
Biskupice	67, 160
Bludov	167
Blumendorf	168
Bohdaneč	165
Bojanov	66, 88
Bořenice	171
Boštice	169
Bousov	80
Bradáčov	67
Brandýs	170
Bratčice	49, 70, 144, 146, 155, 158–159, 161
Bratislava	2, 34, 36–37, 47, 76
Brno	3, 11, 22–24, 34, 36–37, 41, 43, 54, 71, 96–107, 109–116, 122–123, 149, 152, 179
Břevnice	164
Bystré	80
Bystrice	38
Cambridge	15, 29, 151

Čachotín	164
Čáslav	1–188
Čenovice	170
Černčice	167
Čertova Lhota	65–66
Červené Janovice	135–136, 167
Česká Lhotice	66
České Budějovice	8–9, 13, 21–22, 41, 48, 52–53, 60, 64, 75, 129, 178, 182
Čížov	170
Deblov	66
Děkančice	171
Dobříkovice	167
Dolní Břežany	13, 30, 32
Dolní Bučice	66
Dolní Kralovice	162, 164, 166–167, 169, 171–172
Dubý	70
Dvorec	165
Frýdnava	140, 161, 168, 170
Golčův Jeníkov	1, 25–26, 135, 140, 159, 170
Habry	3, 140, 159
Herálec	122, 137
Hněvkovice	140
Hodkov	141, 166
Hodonín	66
Hochperk	34, 111–116, 122–123
Hochtánov	168
Holín	66

Holušice	170
Horka	171
Horky	155, 158–159
Horní Bučice	66
Hořice	171
Hostačov	48–49, 69, 84, 118–119, 135, 162, 173–174
Hradec Králové	2, 8, 25–26, 33, 43, 47, 51, 54, 68–69, 88, 96, 102, 117–118, 121–122, 124, 127, 145
Hrádek	23, 158
Hradiště	66
Hranice	91, 166, 179
Hroznětice	171
Hroznice	170
Humpolec	137
Hůrka	66, 162
Chlístovice	171
Chlovy	171
Chlum	66, 100, 163
Chotěboř	2, 24, 26, 137
Chrastice	170
Chrastovice	167
Chrudim	2, 12, 30, 43, 45, 47, 51, 64, 66, 68–69, 88, 102, 117–118, 121–122, 131, 169
Chvalov	167
Chvalovice	80
Innsbruck	52–53, 56
Janov	129
Janovice	25, 79
Javorný	66

Jeneč	38
Jeníkov	167
Jenišovice	167
Jetonice	65
Jindřichův Hradec	28, 127
Jiřice	164, 170
Jistbice	167
Kamenice nad Lipou	12
Kaňk	12
Kasanice	169
Klášter	137
Klatovy	131
Kněž	170
Kněžice	1, 25, 67, 102, 141
Kněžská	71
Koblásko	170
Kolín	12, 91–93, 179
Kotoučov	165
Kovářov	66, 88
Kraskov	66
Krásný	66
Krchleby	78, 156, 160, 164–165
Krucemburk	132
Křešín	162, 172
Křižanov	103, 11š
Křižanovice	66
Kutná Hora	3, 12, 29, 35, 45, 48, 58–59, 70, 83–86, 90–91, 118– 120, 124, 137–139, 147, 151, 156, 159–160, 163– 165, 169, 173–174, 179, 185
Kyjov	164

Ledeč nad Sázavou	2, 12, 23, 51, 54, 113, 130, 140
Lhotka	67, 80, 167
Libeň nad Vltavou	38
Libenice	48–49
Libkov	66
Liboměřice	66
Licibořice	66–67, 88
Lichnice	1, 23, 54–55, 64–71, 117, 123, 127, 138, 141, 175, 181
Lipany	43
Lipnice nad Sázavou	2–3, 23, 43, 48, 71, 122–123, 130, 148
Lipovec	80
Litomyšl	7, 21
Losiny	170
Louny	131
Lžovy	38
Malešov	48, 166
Malín	45
Markovice	6, 24–25, 144, 155
Martin	22, 128
Martinice	171
Meziříčí nad Oslavou (Velké Meziříčí)	3, 100–107, 109–110, 130–131, 184
Míčov	65–66
Mihalovice	165
Milotice	169
Mírovka	140
Míšeň	127
Mladá Boleslav	180
Mladoňovice	66
Mladotice	67

Náchod	25
Nejepín	161, 174
Nekvasovice	167
Německá Lhotice	66
Německý (Havlíčkův) Brod	3, 12, 25–26, 34, 42–43, 51, 71, 111–116, 122–123, 140, 148, 168
Nespořice	169
Nový Kolín	91
Nový Želiv	122
Oheb	66, 88
Olomouc	3, 41, 128–129
Onšov	136, 171
Opočno	34, 54, 65, 181
Ostrov	161, 166
Otročice	167
Outěšenovice	166
Pardubice	21, 32, 57, 129
Pařízek	91
Paříž	148
Paseka	167
Perknov	71
Petrkov	66, 161, 169
Petrovice	170
Petřkovice	66
Ploskovice	160–161, 163, 165–166, 174
Plov	167
Plzeň	36–37, 133, 171
Podhradí	65
Pohled	3, 11, 96–107, 109–110, 164, 175
Polanka	66

Polipsy	170
Polná	11–12, 96–107, 109–110, 145
Polsko	3, 40, 131, 172
Potěhy	70, 83, 158–159
Pozovice	71, 111, 113–116, 122
Praha	2–3, 5, 7–10, 12–14, 16–18, 21–25, 28–33, 35–37, 40–43, 46–48, 52–58, 60–61, 64–65, 69, 71, 73, 76, 82, 89–93, 97, 107–108, 115–116, 118, 125–129, 131–132, 134, 136–139, 143–153, 158–159, 164– 165, 169–171, 174, 178–181
Proseč	66
Prosička	66
Prostřední Ves	165–166
Přemilov	66
Přibyslav	11, 56–57, 96–110
Přítoky	139, 169
Psáry	170
Radouň	26
Radvančice	166
Rakovník	131
Ronov nad Doubravou	2–3, 6, 12, 25, 49–51, 64–69, 71–72, 88, 102, 117– 118, 121–122, 141, 159–160, 184
Ronovec	60, 91, 163, 173, 178
Rtenín	66
Rudov	65–66
Řendov	170
Řeplice	165
Římovice	170
Samařov	66

Seč	66–67, 87
Semechov	170
Semtěš	118, 140, 185
Sion	91
Skalice	161, 174
Skalka	65–66
Skoranov	65
Skovice	78–79, 82, 127
Skuhrov	69, 112, 160–161, 174
Skvořetín	164
Slavice	66
Slavkov	41
Slavošov	166
Slovensko	17–20, 22–23, 29, 31, 36–37, 40, 128
Smilov	111–115, 122, 162, 174–175
Soběšice	101
Sobětuchy	66
Sobotka	91
Spytice	161, 168, 174
Staré Město pražské	12, 173
Studénka	71
Sudislavice	167
Suchá	64, 71, 177
Suchdol	74, 91, 138, 179, 185
Suchotlesky	67, 141
Sušice	131
Svatý Kříž	71, 115
Světlá	67
Světlá nad Sázavou	2, 12, 38, 51, 55, 71, 122–123, 130
Syrov	171
Šiškovice	66

Šlapanov	71, 116
Štěpánov	48, 132, 160
Těškovice	171
Tlučeň	169
Točnick	38
Toruň	131
Travná	66
Třebešice	138
Třebetín	165
Třemošnice	65, 123, 136, 138, 163, 175
Tuchoraz	118
Tuchov	80
Uhlířské Janovice	12, 169
Uhry	3, 5, 55, 58, 79, 81, 83–84, 180
Úmonín	38, 49–50, 162
Ústupky	66
Veliš	34, 65, 181
Větrný Jeníkov	54, 113, 122, 162
Vídeň	24, 73, 127
Vildštejn	66, 87
Vilémov	41, 49, 66, 137, 159–160, 166, 174
Vilémovičky	35
Víska	170
Vlčkovice	131, 165
Vlková	170
Vranice	170
Vršov	66
Všebořice	162, 172

Vysočina	1, 26, 71
Vyškov	66
Wroclaw	34
Wittenberg	151
Zábělčice	161, 170
Závratec	65–66
Zbizuby	170
Zbraslavice	48–49, 51, 141, 162
Zbyslavce	65–66
Zderadiny	170
Zdeslavice	167
Zdislavice	170
Zhoř	49, 159, 167
Zruč nad Sázavou	48–49, 160, 164, 174
Žďárec	66
Želiv	48
Žibřidovice	160, 171
Žleby	1, 6, 24–25, 48–50, 52, 80, 148–149, 155–156, 185

Seznam příloh

A.	Mapové přílohy	255
A.1	„Čáslavsko“ na Klaudyánově mapě Čech z roku 1518	255
A.2	Čáslavský kraj na Aretinově mapě Čech z roku 1619	256
A.3	Držitelé měst a městeček v Čáslavském kraji r. 1530 dle stavovské příslušnosti	257
A.4	Držitelé měst a městeček v Čáslavském kraji r. 1560 dle stavovské příslušnosti	257
A.5	Držitelé měst a městeček v Čáslavském kraji r. 1600 dle stavovské příslušnosti	258
A.6	Panství Lichnice r. 1555 za vlády Robmhápů ze Suché	258
B.	Obrazové přílohy.....	259
B.1	Tvrz v Semtěši	259
B.2	Tvrz ve Zbraslavicích	260
B.3	Tvrz v Suchdole u Kutné Hory	260
B.4	Hrad Lichnice.....	261
B.5	Hrad a zámek v Polné	261
B.6	Portrét manželského páru z r. 1516 od Hanse Brosamera	262
B.7	Votivní list z Německobrodského graduálu znázorňující rodinu Buriana II. Trčky z Lípy	263
C.	Tabulkové přílohy	264
C.1	Nákup nemovitostí nižší šlechtou v Ronově nad Doubravou v letech 1567–1605.....	264
C.2	Prodej nemovitostí nižší šlechtou v Ronově nad Doubravou v letech 1567–1605.....	266
C.3	Rozrod „lichnické“ větve Robmhápů ze Suché	267

A. Mapové přílohy

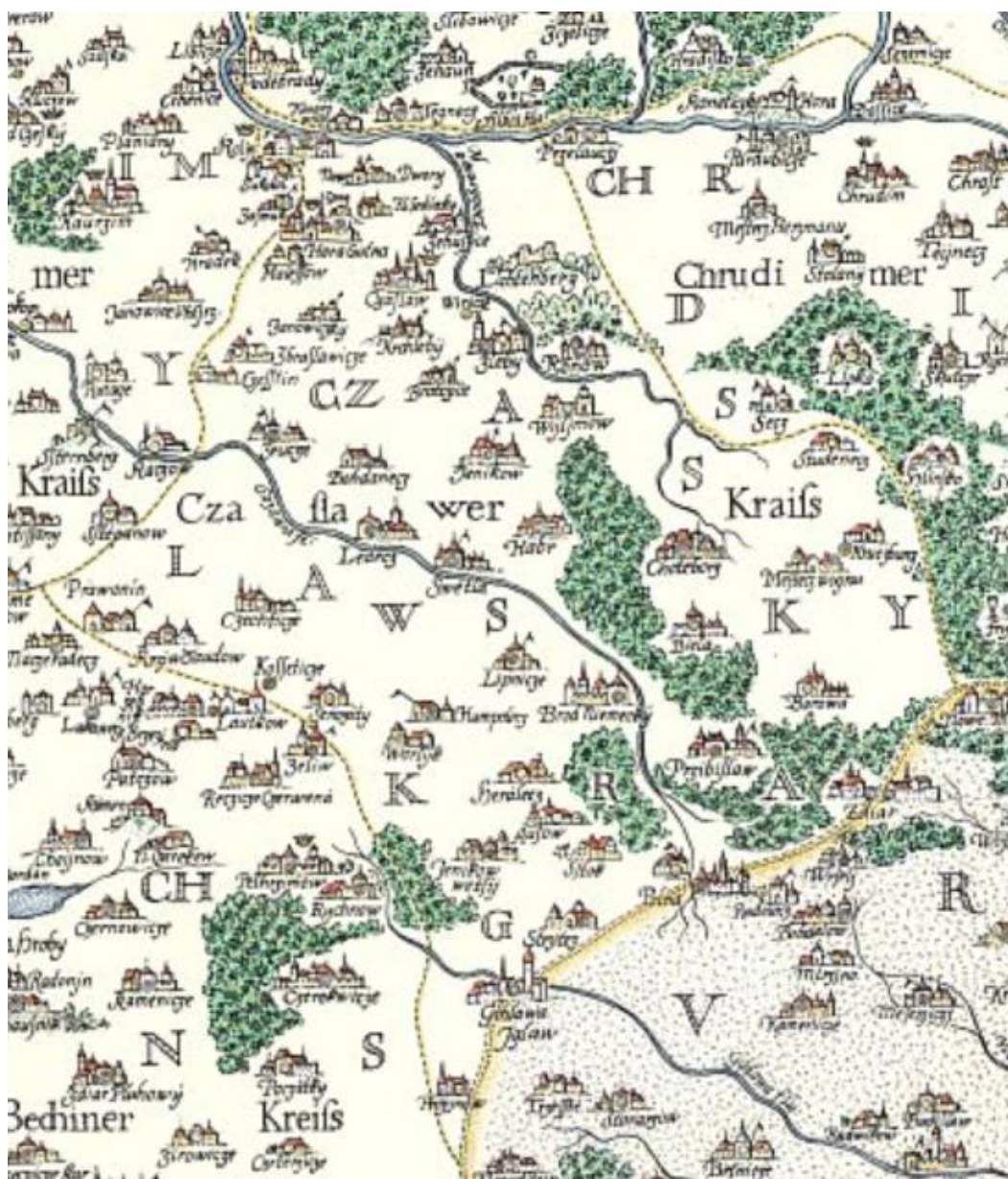
A.1 „Čáslavsko“ na Klaudyánově mapě Čech z roku 1518

Dostupné online:

[https://geoportal.cuzk.cz/\(S\(bknsongy3arizzqonov5vxc2\)\)/Ukazky/velke/CZ-CUZK-KLAUDYAN-T.jpg](https://geoportal.cuzk.cz/(S(bknsongy3arizzqonov5vxc2))/Ukazky/velke/CZ-CUZK-KLAUDYAN-T.jpg) (cit. 17. 2. 2022)

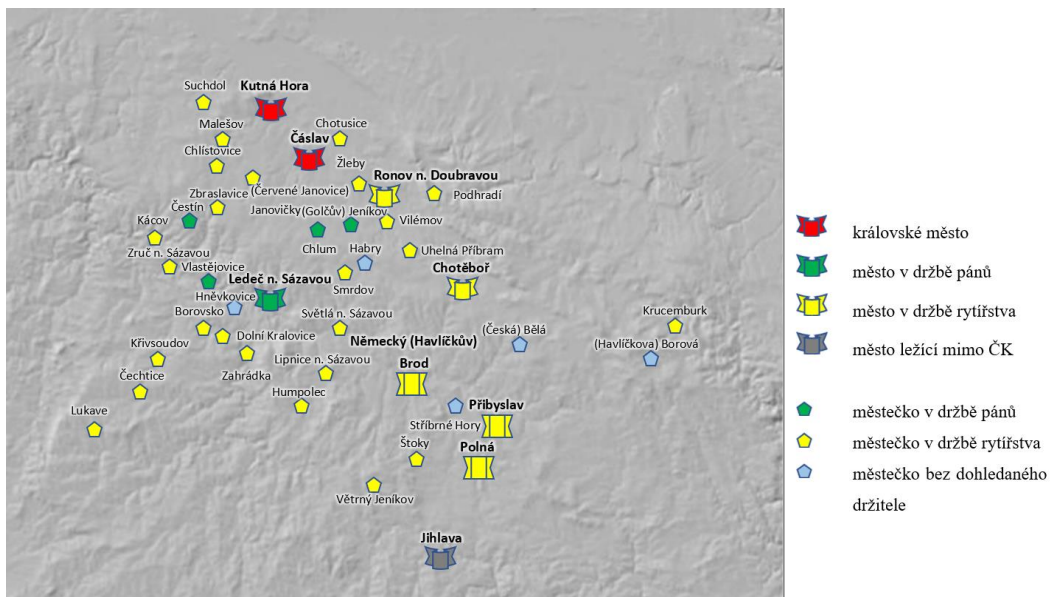
A.2 Čáslavský kraj na Aretinově mapě Čech z roku 1619

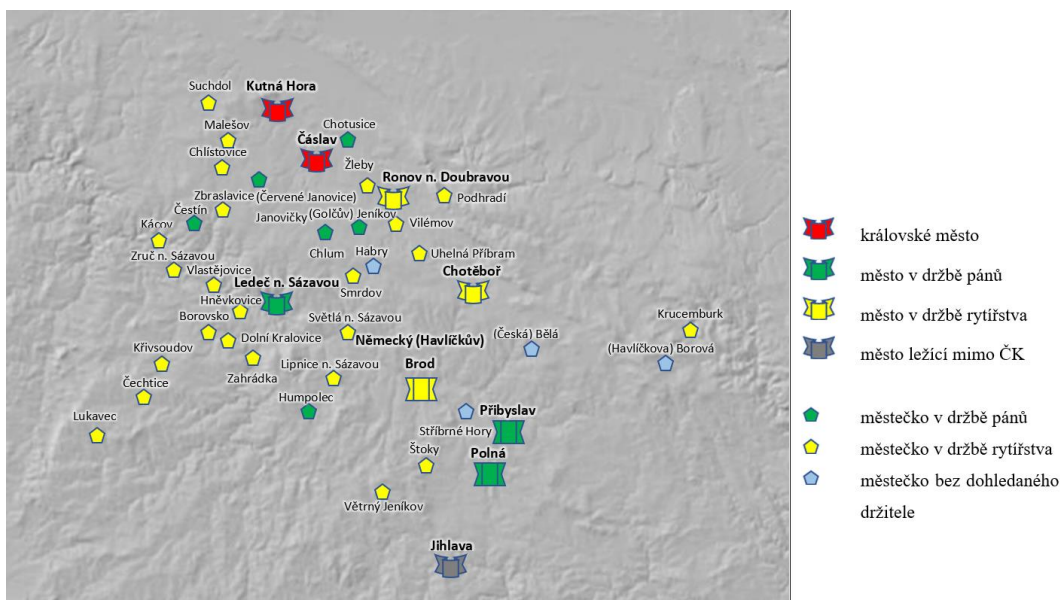
Dostupné online:

[https://geoportal.cuzk.cz/\(S\(eymsjibq3jc1apobfvhx4p1p\)\)/Ukazky/velke/CZ-CUZK-ARETIN_1619-T.jpg](https://geoportal.cuzk.cz/(S(eymsjibq3jc1apobfvhx4p1p))/Ukazky/velke/CZ-CUZK-ARETIN_1619-T.jpg) (cit. 5. 2. 2022).

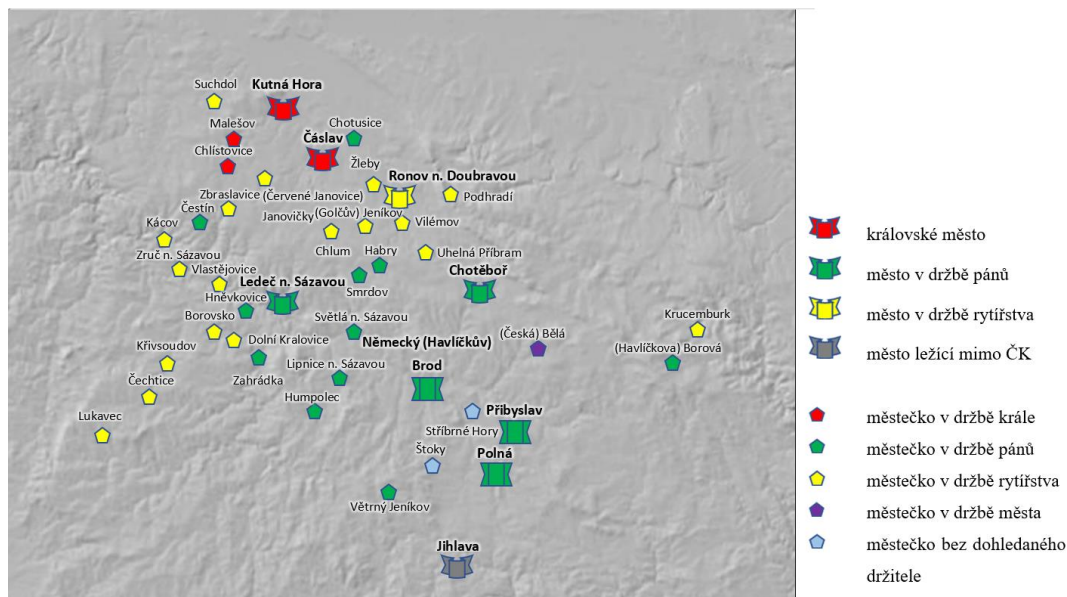
A.3 Držitelé měst a městeček v Čáslavském kraji r. 1530 dle stavovské příslušnosti

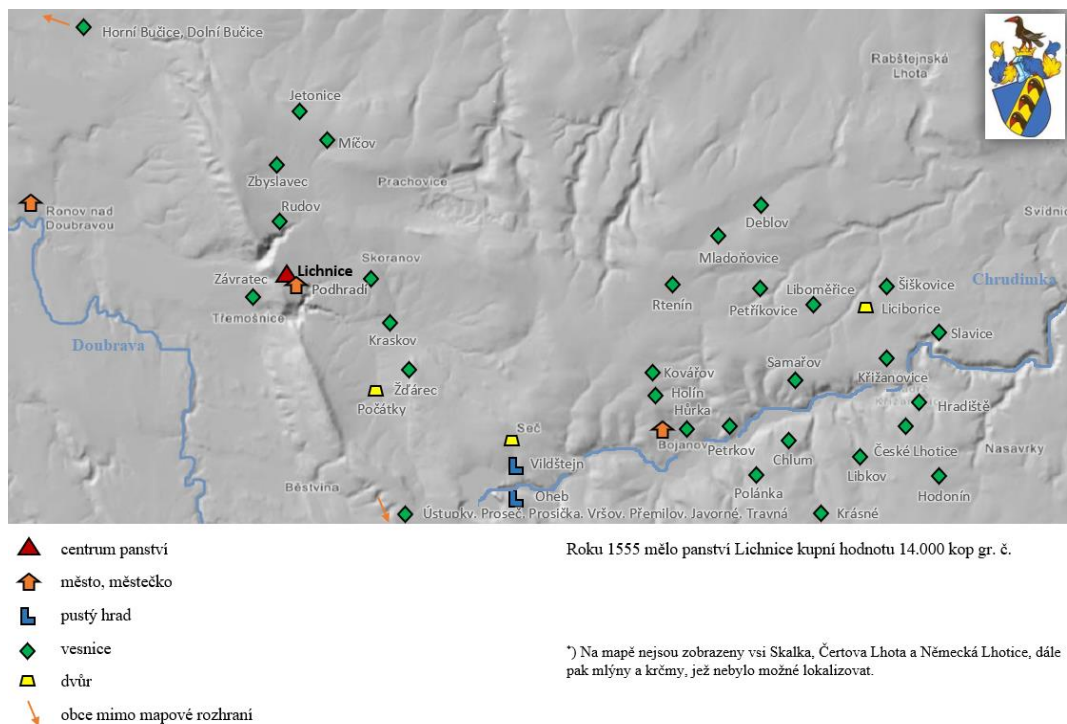
A.4 Držitelé měst a městeček v Čáslavském kraji r. 1560 dle stavovské příslušnosti

A.5 Držitelé měst a městeček v Čáslavském kraji r. 1600 dle stavovské příslušnosti

A.6 Panství Lichnice r. 1555 za vlády Robmhápů ze Suché

B. Obrazové přílohy

B.1 *Tvrz v Semtěši*

(Foto: autorka)

B.2 Tvrz ve Zbraslavicích

Tvrz ve Zbraslavicích – dnes značně dostavěná. (Foto: autorka)

B.3 Tvrz v Suchdole u Kutné Hory

Tvrz v Suchdole u Kutné Hory, přestavěna na renesanční zámek. V 16. století sídlo (nejen) Popelů z Vesce. (Foto: autorka)

B.4 Hrad Lichnice

(Foto: Mgr. Jan Boukal, Ph.D.)

B.5 Hrad a zámek v Polné

(Foto: autorka)

B.6 Portrét manželského páru z r. 1516 od Hanse Brosamera

Vyobrazení manželského páru od Hanse Brosamera z roku 1516, jež bylo ukradeno ze Státního zámku Žleby. Podle názoru některých mohlo odborníků představuje Buriana II. Trčku z Lípy a jeho manželku Kateřinu z Lichtenburku.

Dostupné online:

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hans Brosamer Portrait of a Couple 1516.jpg#/media/File:Hans Brosamer Portrait of a Couple 1516.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hans_Brosamer_Portrait_of_a_Couple_1516.jpg#/media/File:Hans_Brosamer_Portrait_of_a_Couple_1516.jpg) (cit. 11. 2. 2022).

B.7 Votivní list z Německobrodského graduálu znázorňující rodinu Buriana II. Trčky z Lípy

Reprodukce z: Ladislav MACEK – Pavel ROUS, *Havlíčkův Brod v pověstech a historii*, Havlíčkův Brod 2009, s. 58.

C. Tabulkové přílohy

C.1 Nákup nemovitostí nižší šlechtou v Ronově nad Doubravou v letech 1567–1605

Typ nemovitosti	Datum prodeje	Prodej po úmrtí majitele	Původní majitel nemovitosti	Nový majitel nemovitosti	Cena	Foliace stará/nová
<i>Dvůr</i>	22.5.1581		Janek Mlynář	Robmhap ze Suché *)	225 kop gr.	111r a 112r/ 103r a 104r
<i>Grunt</i>	30.9.1567		Jan Heřman	Robmhap ze Suché	57 kop gr.	53r/52r
<i>Grunt</i>	8.4.1568		Jan Davidů	Robmhap ze Suché	400 kop gr.	70r/66r
<i>Grunt</i>	9.12.1575		Jan Davidů	Anna Robmhapová z Donína	125 kop gr.	72rv/68rv
<i>Grunt</i>	9.3.1579		Martin Machanů	Robmhap ze Suché	225 kop gr.	102r/94r
<i>Grunt</i>	16.2.1579		Jeroným Mlynář	Robmhap ze Suché	500 kop gr.	60v/58v
<i>Grunt</i>	16.1.1579		Jiřík Hlaváček	Robmhap ze Suché	310 kop gr.	47rv/46rv
<i>Grunt</i>	1581		Jan Čadík (Starý)	Robmhap ze Suché	x	92rv/84rv
<i>Grunt</i>	18.2.1581		Jan Hamsa	Robmhap ze Suché	240 kop gr.	75v/71v
<i>Grunt</i>	30.1.1583	x	Jan Přepeřil	Robmhap ze Suché	225 kop gr.	118r/109r
<i>Grunt</i>	1584		Vavřinec Vávra	Robmhap ze Suché	85 kop gr.	136r/127r
<i>Grunt</i>	7.7.1587		Jiřík Nosek	Anežka Hlaváčová ze Suché a na Ronově	300 kop gr.	193r/183r
<i>Grunt</i>	29.11./ 30.11.1594		David Flos	Barbora Robmhapová ze Skuhrova	335 kop gr.	237r/231r
<i>Grunt</i>	30.11.1594		Jan Libáček	Robmhap ze Suché	225 kop gr.	241r/235r
<i>Grunt</i>	30.11./ 7.12.1594		Adam z Kraskova	Robmhap ze Suché	218 kop gr.	164v/155v
<i>Grunt</i>	21.11.1595		Robmhap ze Suché	Barbora Robmhapová ze Skuhrova	225 kop gr.	241v/235v
<i>Grunt</i>	10.1.1600		Martin Pšenička	Lidmila ze Suché	40 kop gr.	146v/136v
<i>Mlýn</i>	4.12.1579	x	Jakub Zádukuje	Robmhap ze Suché	400 kop gr.	95rv/87rv
<i>Mlýn</i>	21.2.1584		Jindřich Hlaváček z Běhušic	Robmhap ze Suché	400 kop gr.	137rv/128rv
<i>Mlýn</i>	27.1.1584		Jindřich Hlaváč z Běhušic	Robmhap ze Suché	400 kop gr.	160r-x/ 150r- 151v

Rybničky	22.5.1598		Jan Beran	Robmhap ze Suché	22 kop gr.	213v/204v
Záhony	1590		Jiřík Rohozský	Anežka Hlaváčová ze Suché a na Ronově	4 kopy gr.	193v/184v
Role	12.5.1590		Vávra Zedník	Robmhap ze Suché	8 kop gr.	192v/183v
Role	22.4.1591		Martin Ština	Robmhap ze Suché	2 kopy gr.	136v/127v
Role	22.4.1591		Matěj Hmčič	Robmhap ze Suché	2 kopy gr.	136v/127v
Role	2.6.1593		Bartoloměj Syrovátka	Mandalena Kalenicová z Bělušic	6 kop gr.	219r/213r
Zahrada	1583		Jan Tusek	Robmhap ze Suché	5 kop gr.	91rv/83rv
Zahrada	30.4.1590		Jan Libáček	Robmhap ze Suché	35 kop gr.	207rv/198rv
Zahrada	2.4.1601	x	Matěj Vodička	Robmhap ze Suché	30 kop gr.	212v/203v
Louka	4.12.1579		Magdalena Zátukujka	Robmhap ze Suché	50 kop gr.	95v/87v
Louka	6.1.1587		Mikuláš Javůrek	Robmhap ze Suché	30 kop gr.	192rv/183rv

*) U většiny transakcí Robmhápů ze Suché není v trhové knize uvedeno křestní jméno člena rodu, který se prodeje či koupě účastnil.

Zpracováno na základě zápisů v trhové knize Ronova nad Doubravou (SOA Hradec Králové, SOkA Chrudim, f. AMR, inv. č. 51, kn. 3.).

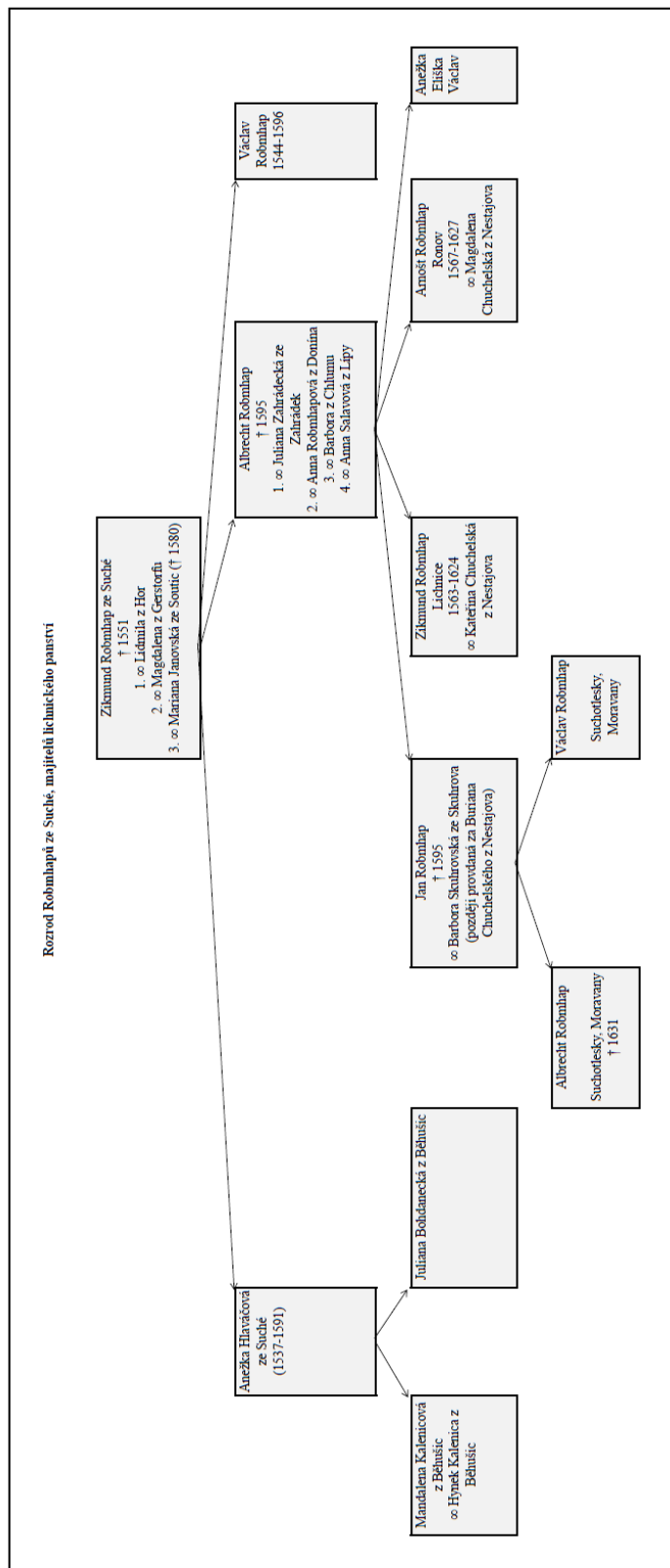
C.2 Prodej nemovitostí nižší šlechtou v Ronově nad Doubravou v letech 1567–1605

Typ nemovitosti	Datum prodeje	Prodej po úmrtí majitele	Původní majitel nemovitosti	Nový majitel nemovitosti	Cena	Foliace stará/nová
<i>Grunt</i>	25.5.1568		Robmhap ze Suché	Petr Fukáček	směna za mlýn	70v/66v
<i>Grunt</i>	14.5.1582		Robmhap ze Suché	Lukáš Suchánek (švec)	15 kop gr.	116r/108r
<i>Grunt</i>	31.1.1582		Robmhap ze Suché	Gedeon Strejček	35 kop gr.	102v/94v
<i>Grunt</i>	23.4.1584		Robmhap ze Suché	Václav Zádukuje	70 kop gr.	162rv/154rv
<i>Grunt</i>	5.10.1584		Robmhap ze Suché	Jiřík Bednář	30 kop gr.	186rv/177rv
<i>Grunt</i>	21.12.1584		Robmhap ze Suché	Jan Vranovský (kantor)	125 kop gr.	176r/167r
<i>Grunt</i>	18.3.1585		Robmhap ze Suché	Jiřík Kučera	125 kop gr.	176rv/167rv
<i>Grunt</i>	21.11.1595		Barbora Robmhapová ze Skuhrova	Martin Sládek	320 kop gr.	238r/232r
<i>Grunt</i>	21.11.1595		Robmhap ze Suché	Barbora Robmhapová ze Skuhrova	225 kop gr.	241v/235v
<i>Grunt</i>	21.11.1595		Robmhap ze Suché	Jiřík Kotek	218 kop gr.	165rv/156rv
<i>Grunt</i>	13.2.1596		Robmhap ze Suché	Jan Mydlář	40 kop gr.	246r/240r
<i>Grunt</i>	1598		Robmhap ze Suché	Adam Loučický	225 kop gr.	205v-206v/ 195v-196v
<i>Grunt</i>	18.4.1605		Lidmila ze Suché	Marek Pšenička	43 kop gr.	146v-147v/ 136v-137v
<i>Mlýn</i>	21.2.1584		Jindřich Hlaváček z Běhušic	Robmhap ze Suché	400 kop gr.	137rv/128rv
<i>Mlýn</i>	27.1.1584		Jindřich Hlaváč z Běhušic	Robmhap ze Suché	400 kop gr.	160r-x/ 150r-151v
<i>Dům</i>	5.4.1585		Robmhap ze Suché	Václav Čecíků	70 kop gr.	181rv/172rv
<i>Role</i>	21.1.1595		Barbora Robmhapová ze Skuhrova	David Flos	5 kop gr.	237v/231v

*) U většiny transakcí Robmhápů ze Suché není v trhové knize uvedeno křestní jméno člena rodu, který se prodeje či koupě účastnil.

Zpracováno na základě zápisů v trhové knize Ronova nad Doubravou (SOA Hradec Králové, SOkA Chrudim, f. AMR, inv. č. 51, kn. 3.).

C.3 Rozrod „lichnické“ větve Robmhápů ze Suché

Zpracovala: autorka na základě zápisů v rthosé knize Rocera nad Deutberou a dosupné literatury (SOKA, Chudim, AMR, inr. č. 51, kn. 3; František KOREŠ, 160c: výtka a epistolární vstupu v dějinných rodu Robmhápů ze Suché od 16. do 18. století a jejich rodné paměti, in: Opera historica, roč. 16, 2015, č. 1, s. 134-137; František ŠKRDLE, O r. zv. „dřívě Konechlimský-Chuchelský“, in: Časopis Národního muzea, 1924, s. 112-114; August SEDLÁČEK, Hrad, zámek a tvrz Království českého, Čáslavsko, díl Granatky, Praha 1900, s. 40-42)